

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕҢБЕК ЖАҒДАЙЛАРЫ ЖӘНЕ ӨНДІРІСТІК
ЖАРАҚАТТАНУ ТУРАЛЫ СТАТИСТИКАЛЫҚ АҚПАРАТТЫ
ЖИНАУ ЖӘНЕ ӨҢДЕУ ӘДІСНАМАСЫНЫҢ, СТАТИСТИКАЛЫҚ
ЕСЕПТІЛІК НЫСАНДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН
ОЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ**

ғылыми-ақпараттық басылым

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
МЕТОДОЛОГИИ СБОРА И ОБРАБОТКИ СТАТИСТИЧЕСКОЙ
ИНФОРМАЦИИ, ФОРМ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ОТЧЕТНОСТИ
ОБ УСЛОВИЯХ ТРУДА И ПРОИЗВОДСТВЕННОМ
ТРАВМАТИЗМЕ В КАЗАХСТАНЕ**

научно-информационное издание

Астана, 2023

ӨЖ/УДК 311:331.45

КБЖ/ББК 60.5:65.247

A43

Өзірлеуші ұйым/Организация – разработчик: «Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің Еңбекті қорғау жөніндегі республикалық ғылыми-зерттеу институты» ШЖҚ РМК/РГП на ПХВ «Республиканский научно-исследовательский институт по охране труда Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан»

РЕЦЕНЗИЯЛАУШЫЛАР/РЕЦЕНЗЕНТЫ:

Ярдыкова И.В., к.э.н./э.ғ.к., Сартов У.К., к.э.н./э.ғ.к., Енсебаева А.Р., к.ю.н/з.ғ.к.

АВТОРЛАРЫ/АВТОРЫ:

Абикенова Ш.К. авторлық ұжымның басшысы/руководитель авторского коллектива, Омаркожаева А.Н., Коваль А.П., Саттарова Г.С., Айтимова Ш.Т., Шаяхметова Л.М.

Қ Қазақстандағы еңбек жағдайлары және өндірістік жарақаттану туралы статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу әдіснамасының, статистикалық есептілік нысандарының өзекті мәселелері мен оларды жетілдіру жолдары – Астана: «ҚР ЕХӘҚМ ЕҚРҒЗИ» ШЖҚ РМК, 2023. – 315 б./Актуальные проблемы и пути совершенствования методологии сбора и обработки статистической информации, форм статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме в Казахстане – Астана: РГП на ПХВ «РНИИОТ МТСЗН РК», 2023. – 315

ISBN 978-601-7121-95-2

Ғылыми-ақпараттық басылымда еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің теориялық және әдіснамалық аспектілері, қолданылатын әдіснаманы жетілдіру мәселелері мен жолдары, Қазақстандағы еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттану туралы статистикалық есептілік нысандары баяндалған. Басылым Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі қаржыландыратын «Республикадағы еңбекті қорғау жай-күйіне статистикалық байқауларды қалыптастыру және іске асыру процестерін жүйелі модельдеу» (ИРН BR18674262) тақырыбы бойынша ғылыми-техникалық бағдарламаны орындау шеңберінде дайындалды.

В научно-информационном издании изложены теоретические и методологические аспекты сбора и обработки статистической информации в сфере охраны труда, проблемы и пути совершенствования используемой методологии, форм статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме в Казахстане. Издание подготовлено в рамках выполнения научно-технической программы на тему «Системное моделирование процессов формирования и реализации статистических наблюдений за состоянием охраны труда в Республике Казахстан» (ИРН BR18674262), финансируемой Министерством труда и социальной защиты населения Республики Казахстан.

«Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің Еңбекті қорғау жөніндегі республикалық ғылыми-зерттеу институты» ШЖҚ РМК Ғылыми кеңесі қарады, мақұлдады және жариялауға ұсынды, 5.10.2023 №4 хаттама.

Рассмотрено, одобрено и рекомендовано к опубликованию Ученым советом РГП на ПХВ «Республиканский научно-исследовательский институт по охране труда Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан» протокол №4 от 5.10.2023.

ISBN 978-601-7121-95-2

© «ҚР ЕХӘҚМ ЕҚРҒЗИ» ШЖҚ РМК, 2023

РГП на ПХВ «РНИИОТ МТСЗН РК», 2023

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕҢБЕК ЖАҒДАЙЛАРЫ ЖӘНЕ ӨНДІРІСТІК
ЖАРАҚАТТАНУ ТУРАЛЫ СТАТИСТИКАЛЫҚ АҚПАРАТТЫ
ЖИНАУ ЖӘНЕ ӨҢДЕУ ӘДІСНАМАСЫНЫҢ, СТАТИСТИКАЛЫҚ
ЕСЕПТІЛІК НЫСАНДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН
ОЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ**

ғылыми-ақпараттық басылым

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
МЕТОДОЛОГИИ СБОРА И ОБРАБОТКИ СТАТИСТИЧЕСКОЙ
ИНФОРМАЦИИ, ФОРМ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ОТЧЕТНОСТИ
ОБ УСЛОВИЯХ ТРУДА И ПРОИЗВОДСТВЕННОМ
ТРАВМАТИЗМЕ В КАЗАХСТАНЕ**

научно-информационное издание

АВТОРЛАРЫ/АВТОРЫ:

Абикенова Ш.К. авторлық ұжымның басшысы/
руководитель авторского коллектива,
Омаркожаева А.Н., Коваль А.П., Саттарова Г.С.,
Айтимова Ш.Т., Шаяхметова Л.М.

Усл. печатных листов 19,68 Формат 60x84 1/16.

Печать офсетная. Бумага офсетная.

Заказ № 535. Подписано в печать 15.11.2023

Тираж 50 экз.

Год выпуска 2023

г. Астана, ул. И. Кутпанова, 5, ВП – 1
Отпечатано в полиграфии ТОО «Полиграф-мир»

2.2 Қазақстандағы еңбекті қорғау мониторингінің ерекшеліктері.....	93
Особенности мониторинга охраны труда в Казахстане.....	242
3 ҚАЗАҚСТАНДА ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУ МОНИТОРИНГІ МЕН СТАТИСТИКАСЫН ДАМУ ТУРАЛЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	120
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МОНИТОРИНГА И СТАТИСТИКИ ОХРАНЫ ТРУДА В КАЗАХСТАНЕ.....	272
3.1 Еңбекті қорғау көрсеткіштері мен индикаторларының статистикалық құрылымы.....	120
Статистическая структура показателей и индикаторов охраны труда.....	272
3.2 Қазақстандағы еңбек жағдайлары және өндірістік жарақаттану туралы есептілік нысандары.....	133
Формы отчетности об условиях труда и производственном травматизме в Казахстане.....	285
ҚОРЫТЫНДЫ.....	152
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	305
ҚОСЫМШАЛАР.....	307
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	311

ПРИЛОЖЕНИЕ Б - Сравнительный анализ форм статистического наблюдения производства промышленного травматизма и профзаболеваний

Предоставляемые сведения	США (BLS)	Италия (INAIL)	Канада (WorkSafe BC)	Казахстан (БНС)
Информация о работодателе (название, адрес, отраслевая классификация и размерность, идентификационный номер)	+	+	+	+
Информация о работнике, пострадавшего от НС (имя, дата рождения, пол, профессия)	+	+	+	+
Информация о несчастном случае (дата, обстоятельство, причины)	+	+	+	+
Информация о травме пострадавшего (характере и степени травмы, включая пораженные части тела, тип травмы)	+	+	+	+
Информация о потере рабочего времени в следствии НС (количество дней потери трудоспособности)	+	+	-	+

Физические/ факторы производственной среды	повторяющиеся движения рук или ног повышенный шум вибрация от инструментов или механизмов низкие/высокие температуры дым, пары, порошок или пыль воздействие химических продуктов или веществ контакт с инфекционно-заразными материалами	движение рук/ног уровень шума низкие/высокие температуры влажность вибрация опасные загрязняющие вещества работа на открытом воздухе	повышенный уровень шума* повышенный уровень вибрации* запыленность, загазованность, влажность воздуха рабочей зоны, превышающая ПДК* неблагоприятный температурный режим* повышенный уровень напряженности электрических, магнитных, электромагнитных волн, радиочастот повышенный уровень лазерного излучения повышенный уровень ультрафиолетового излучения воздействие радиационного фактора воздействие биологического фактора
--	---	--	--

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ ПЕРЕЧЕНЬ ОБОЗНАЧЕНИЙ И СОКРАЩЕНИЙ

Осы ғылыми-ақпараттық басылымда тиісті анықтамалары бар мынадай терминдер қолданылады:

- БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы;
- ХЕҰ – Халықаралық еңбек ұйымы;
- ТМД – Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы;
- ЖО – жазатайым оқиға;
- ӨЖ – өндірістік жарақаттану;
- КА – кәсіби ауру;
- ҚЗӨФ – қауіпті және зиянды өндірістік факторлар;
- ҰКП – Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы;
- ЭҚЖЖ – Экономикалық қызметтің жалпы жіктеуіші;
- НҚА – нормативтік-құқықтық акт;
- ҰСБ – Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросы;
- МКЗЖ – міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары;
- ЖЗШ – жеке зейнетақы шоты;
- БЖЗҚ – Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры;
- АҚШ – Америка Құрама Штаттары;
- ҚР ТЖМ – Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігі;
- ҚӨО-қауіпті өндірістік объектілер;
- ҚР ЕХӘҚМ-Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі;
- ЭҚТ – экономикалық қызметтің түрлері;
- ҚР ҰЭМ-Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі;
- МӘС – медициналық-әлеуметтік сараптама;
- ЕЖ – еңбекке қабілеттілігін жоғалту.

В настоящем научно-информационном издании применяют следующие термины с соответствующими определениями:

ООН – Организация объединенных наций;

МОТ – Международная организация труда;

СНГ – Содружество независимых государств;

НС – несчастный случай;

ПТ – производственный травматизм;

ПЗ – профессиональное заболевание;

ОВПФ – опасные и вредные производственные факторы;

НПП – Национальная палата предпринимателей;

ОКЭД – общий классификатор экономической деятельности;

НПА – нормативно – правовой акт;

БНС – Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан;

ОППВ – обязательные профессиональные пенсионные взносы;

ИПС – индивидуальный пенсионный счет;

ЕНПФ – Единой накопительной пенсионной фонд;

США – Соединенные штаты Америки;

МЧС РК – Министерство по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан;

ОПО – опасные производственные объекты;

МТСЗН РК – Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан;

ВЭД – виды экономической деятельности;

МНЭ РК – Министерство национальной экономики Республики Казахстан;

МСЭ – медико-санитарная экспертиза;

УТ – утеря трудоспособности.

ПРИЛОЖЕНИЕ А - Сравнительный анализ форм статистического наблюдения условий труда

Сведения по показателям (факторы риска для физ. здоровья и псих. благополучия)	Страны ЕС Европейское исследование условий труда (EWCS) (компьютеризированная система телефонного опроса)	США Обследование профессиональных требований к рабочей среде (BLS) (широкий формат опроса)	Казахстан (БНС) (электронный формат сбора данных)
Психосоциальные	<ul style="list-style-type: none"> – нехватка времени, – плохая коммуникация или сотрудничество, – отсутствие автономии или отсутствие влияния на темп работы или раб. процессы, – необходимость иметь дело с трудными клиентами, пациентами, учениками и т. д. – ненадежность работы, – продолжительный или ненормиров. раб. день – дискриминация 	<ul style="list-style-type: none"> – вербальное взаимодействие – темп работы – доступность удаленной работы – присутствие руководителя 	Отсутствуют
Эргономические	<ul style="list-style-type: none"> – утомительные или болезненные позы – подъем или перемещение людей/тяжелых грузов 	<ul style="list-style-type: none"> – рабочие позы – подъем и перемещение тяжести 	<ul style="list-style-type: none"> – тяжелый физический труд* – работа на небезопасном оборудовании*

жоғалту күндерінің саны)						
Күгерлер және басқа да қатысушы тараптар туралы ақпарат (аты-жөні, мекен-жайы, байланыс деректері)	-	+	-	-	-	+
Жебірленушінің табысы туралы мәліметтер (төлем нысаны, үстеме жұмыс уақыты, басқа да қосымша ақы түрлері)	-	+	-	-	-	-
Жебірленушінің жұмысқа оралуы туралы ақпарат (басқа міндеттерге ауыстыру, жұмыс режимі)	-	-	-	-	-	-
Көрсетілген медициналық қызмет туралы мәліметтер/ медициналық қорытынды	-	+	-	-	-	-
ЖО салдарынан шеккен (еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша жәрдемақы, қосымша төлемдер және т.б.) шығыстар	-	-	-	-	-	+

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне¹ сәйкес еңбекті қорғау құқықтық, әлеуметтік-экономикалық, ұйымдастырушылық-техникалық, санитариялық-эпидемиологиялық, емдеу-профилактикалық, оңалту және өзге де іс-шаралар мен құралдарды қамтитын еңбек қызметі процесінде қызметкерлердің өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі ретінде қаралады. Осылайша, қолданылатын анықтама осы ақпараттық басылымда зерттеу объектісі ретінде қарастырылатын осы маңызды терминнің кең сипатын көрсетеді. Біздің зерттеуіміздің тақырыбы еңбекті қорғау статистикасы болып табылады.

Кез-келген сала сияқты, еңбекті қорғау саласы шешімдер қабылдау және жедел реттеу кезінде сенімді, толық статистикалық ақпараттың болуын талап етеді. Ол үшін статистикалық бақылаулар жүргізіледі, бұл еңбекті қорғау туралы деректерді жинау және өңдеу әдістемесін, статистикалық нысандарды, жинау және өңдеу операторларын, көрсеткіштер мен индикаторлардың құрылымын, есептеу модельдері мен формулаларын, мәліметтер базасын және т.б. білдіреді.

Сонымен қатар, еңбекті қорғау жөніндегі мемлекеттік саясатты басқарудың компенсаторлық қағидатынан алдын алу құралдарына трансформациялауға, әрбір жұмыс орнында кәсіптік тәуекелді бағалауға, өндірістік жарақаттардың кәсіптік сырқат-танушылығын төмендету жөніндегі шараларға байланысты Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасындағы елеулі өзгерістерді атап өтіп, еңбекті қорғау статистикасын өзектендіру стратегиялық маңызға ие.

¹ Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V Еңбек кодексі (03.09.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)

Еңбекті қорғау, кәсіптік тәуекелдер, өндірістік жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы статистикалық деректер жұмыскерлерді өндірістік факторлардың зиянды және/немесе қауіпті әсерінен қорғау дәрежесін бағалау және әрбір жұмыс орнында қауіпсіз еңбекті қамтамасыз ету үшін қажет. Маңызды және ең көп қолданылатын көрсеткіш - бұл ILOSTAT құрамына кіретін өндірістік жарақат деңгейі². Бұл көрсеткішті жұмысшылардың еңбек жағдайлары туралы ең ақпараттылық деп тани отырып, ол 8-мақсат шеңберінде Тұрақты даму мақсаттарына (ТДМ) қол жеткізудегі прогресті өлшеуге арналған көрсеткіштердің бірі ретінде енгізілген (Тұрақты, инклюзивті және тұрақты дамуға жәрдемдесу, экономикалық өсу, толық және өнімді жұмыспен қамту және барлығына лайықты жұмыс)³.

Салыстырмалы статистикалық көрсеткіштердің басымдығын атап өтіп, ILOSTAT тәжірибесін келтіру қажет, мұнда 100 000 жұмыскерге шаққанда өліммен аяқталатын және өліммен аяқталмайтын өндірістік жарақаттану жағдайларының мигранттың жынысы мен мәртебесі, сондай-ақ экономикалық қызметі бойынша бөлінген саны туралы статистикалық деректер ұсынылған. Сонымен қатар, жұмысшылар жұмысқа байланысты ұшырайтын тәуекелдерді бағалау үшін өндірістік жарақаттардың жалпы санын қарастырмай, өлімге әкелетін және өлімге әкелмейтін өндірістік жарақаттар бойынша статистиканы қатынас ретінде ұсынған жөн.

Ғылыми-ақпараттық басылым үш бөлімнен тұрады. Басылымда еңбекті қорғауды басқарудың элеуметтік-экономикалық аспектілері қарастырылды, еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақат туралы статикалық ақпаратты жинау мен

² <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-occupational-safety-and-health-statistics>

³ <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

ҚОСЫМША Б - Өндірістік жарақаттану мен кәсіптік ауруларды статистикалық байқау нысандарын салыстырмалы талдау

Ұсынылатын мәліметтер	АҚШ (BLS)	Италия (INAIL)	Канада (WorkSafe BC)	Қазақстан (ҰСБ)
Жұмыс беруші туралы ақпарат (ағауы, мекен-жайы, салалық жіктелуі және мөлшері, сәйкестендіру нөмірі)	+	+	+	+
ЖО-дан зардап шеккен жұмыскер туралы ақпарат (аты-жөні, туған күні, жынысы, кәсібі)	+	+	+	+
Жазатайым оқиға туралы ақпарат (күні, мән-жайлары, себептері)	+	+	+	+
Зардап шеккен адамның жарақаты туралы ақпарат (жарақаттың сипаты мен дәрежесі, оның ішінде дененің зақымдалған бөліктері, жарақат түрі)	+	+	+	+
ЖО салдарынан жұмыс уақытын жоғалту туралы ақпарат (еңбекке қабілеттілігін)	+	+	+	+

	– кемсітушілік	– жұмыстағы тұрысы, позасы – ауыр жүктерді көтеру немесе жылжыту – қолдың/аяқтың қозғалысы	– ауыр физикалық еңбек* – қауіптілігі жоқ емес құрылыста жұмыс жасау*
Эргономикалық	– жалпықтыратын немесе ауыр тиетін тұрысы, позасы – адамдарды/ауыр жүктерді көтеру немесе жылжыту – қолдың немесе аяқтың қайталанатын қозғалысы	– жоғары шу – құралдардан немесе механизмдерден діріл – төмен / жоғары температура – түтін, бу, ұнтақ немесе шаң – химиялық өнімдердің немесе заттардың әсері – инфекциялық-жұқпалы материалдармен байланыс	– аса жоғары шу деңгейі* – аса жоғары діріл деңгейі* – ШРҚ-дан асатын жұмыс аймағының шандануы, газдануы, ауаның ылғалдылығы* – қолайсыз температура режимі* – электр, магниттік, электромагниттік толқындардың, радиожиліліктердің кернеу деңгейінің жоғарылауы – лазерлік сәулеленудің аса жоғары деңгейі – ультракүлпін сәулеленуінің аса жоғары деңгейі – радиациялық фактордың әсері – биологиялық фактордың әсері
Өндірістік ортаның физикалық /факторлары		– шу деңгейі – төмен/жоғары температура – ылғалдылық – діріл – қауіпті ластаушы заттар – ашық ауада жұмыс істеу	

өндеудің шетелдік тәжірибесі ұсынылды. Сондай-ақ, басылымда еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттану туралы деректер мен статистикалық ақпаратты жинау әдістемелеріне шолу жасалды, Қазақстан Республикасының өндірістік объектілеріндегі өндірістік жарақаттану көрсеткіштерін статистикалық есепке алу ерекшеліктеріне талдау жүргізілді және зиянды еңбек жағдайларында жұмыспен қамтылған қызметкерлердің еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттануы туралы деректерге талдау жүргізілді.

Осы ғылыми-ақпараттық басылымның практикалық маңыздылығы республикадағы еңбек жағдайлары мониторингінің моделін құру үшін еңбекті қорғау статистикасы жайлы айқындалған барлық ақпаратты жүйелеуінде. Модельдің негізгі ғылыми идеясы кәсіби тәуекелі жоғары және қауіпсіздіктің тиісті деңгейін қамтамасыз етуді талап ететін кәсіптер мен қызмет түрлерінің санаттарын анықтау болып табылады. Бұл модельдің нәтижелері, соның ішінде өндірістік жарақат туралы ақпарат алдын-алу бағдарламалары, профилактикалық жұмыстар, алдын-алу іс-шаралары үшін қажет. Басылымда ұсынылған индикаторлардың рөлі мемлекеттік саясатты әзірлеу мен тиісті шешімдер қабылдау үшін басым болатын нысаналы санаттар мен салаларды анықтауда болып табылады.

Ғылыми-ақпараттық басылым Қазақстанда және дамыған елдерде қолданылатын еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпаратты жинау мен өндеудің әртүрлі тәсілдерін жинақтау және жүйелеу мақсатында дайындалды. Осы басылымда ұсынылған мәліметтер статистикалық ақпаратты жинау және өндеу әдіснамасын, Қазақстандағы еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттану туралы статистикалық есептілік нысандарын жетілдіруге мүмкіндік береді деп болжануда. Нәтижелер Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша 2023

жылы әзірленген Қауіпсіз еңбекті 2030 жылға дейінгі қамтамасыз ету жөніндегі тұжырымдаманы іске асыру барысында пайдаланылатын болады.

Басылымда «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» (индексі 7-ТПЗ, жылдық), «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін жұмыскерлер саны туралы есеп» (1-Т (еңбек жағдайлары), жылдық) сияқты статистикалық ақпараттың қолданылатын нысандарының өзектілігі талданады), сондай-ақ нормативтік-құқықтық актілерде көзделген нысандар. Мысалы, еңбек жағдайлары бойынша өндірістік объектілерді аттестаттау, кәсіптік тәуекелдерді бағалау және т. б. бойынша есепті нысандар.

ҚОСЫМША А - Еңбек жағдайларын статистикалық байқау нысандарын салыстырмалы талдау

<p>Керсеткіштер бойынша мәліметтер (физикалық пен денсаулық пен психикалық денсаулық үшін тәуекел факторлары, әл-ауқат)</p>	<p>ЕО елдері Еуропалық еңбек жағдайларын зерттеу (EWCS) (компьютерленген телефон сауалнамасы жүйесі)</p>	<p>АҚШ Кәсіби жұмыс ортасына қойылатын талаптарды зерттеу (BLS) (сауалнаманың кең форматы)</p>	<p>Қазақстан (ҰСБ) (деректерді жинаудың электрондық форматы)</p>
<p>Әлеуметтік-психикалық</p>	<ul style="list-style-type: none"> – уақыт тапшылығы, – нашар байланыс немесе ынтымақтастық, – автономияның болмауы немесе жұмыс қарқынына немесе жұмыс процесстеріне әсер етпеуі – қиын клиенттермен, пациенттермен, студенттермен және т. б. істің қажеттілігі – жұмыстың сенімсіздігі – ұзақ немесе нормаланбаған күндер 	<ul style="list-style-type: none"> – вербалды өзара әрекеттесу – жұмыс қарқыны – қашықтан жұмыс істеу мүмкіндігі – басшының қатысуы 	<p>Орын алмаған</p>

МСЭ (степень УТ) в Приложение 13 «Статистическая форма общегосударственного статистического наблюдения Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваниях» (индекс 1-Т(условия труда), периодичность годовая), утвержденного к приказу Руководителя БНС от 18 октября 2022 года № 34.

В настоящий момент назрела необходимость разработки структуры показателей и индикаторов государственной системы наблюдений за состоянием охраны труда, которая обусловлена стратегическими задачами по внедрению цифровых инструментов и систем.

Для оптимизации процесса использования большого массива данных Концепция безопасного труда до 2030 года предусматривает создание цифрового ландшафта системы управления охраной труда, в которой по блокам (модулям) будут агрегированы и размещены различные сведения различных владельцев объектов информатизации.

Среди нововведений отраслевой концепции – создание цифровой карты предприятий.

Все данные информационных систем (платформ), мобильных приложений будут использоваться для принятия управленческих решений и формирования государственной политики, направленной на улучшение условий труда.

1. ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУ СТАТИСТИКАСЫНЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

1.1. Еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпараттың рөлі мен маңызы

Еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғаудың маңыздылығын ескере отырып, бүкіл әлемдегі еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасының жай-күйі туралы уақтылы және сенімді ақпараттың, әсіресе билік, саясаткерлер мен әлеуметтік серіктестер тарапынан жедел іс-әрекеттерді талап ететін еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау саласындағы кемшіліктер туралы деректердің дер кезінде алынуы аса қатты маңызды. Еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпарат, оның ішінде өлім-жітім, жарақат және кәсіптік аурулар жөніндегі ақпарат, қауіпті өндірістік факторларды алдын алуға немесе бақылауға болатындығын және жұмысшылардың жұмысқа байланысты қауіптер мен қатерлерден қаншалықты қорғалғандығын бағалау үшін қажет. Еңбекті қорғау туралы статистикалық ақпарат сондай-ақ тиімді шаралар қабылдауға және жұмысқа байланысты тәуекелдердің алдын алу және азайту бойынша науқандар өткізуге негіз болады. Алайда, еңбекті қорғау бойынша сенімді статистиканы құру қиындықсыз болмайды. Мұнда әлемнің көптеген елдерінде еңбекті қорғау бойынша қол жетімді деректердің болмауы басты мәселе болып қала берсе, басқаларында деректердің дер кезділігі, жиілігі, қамтылуы, салыстырмалылығы және сенімділігі тәрізді мәселелері көтеріледі.

Қызметкерлердің әл-ауқаты, олардың өмір сүру жағдайлары, еңбек нарығының қызметі және экономикалық нәтижелер үшін еңбекті қорғаудың маңыздылығы ескерілсе, кәсіби тәуекелдер мен қауіптердің дәрежесін бағалауға мүмкіндік беретін сенімді және уақтылы деректердің болуы өте маңызды. Еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпарат денсаулық сақтау жүйесінің,

элеуметтік қорғау жүйесінің және оған тиісінше құқықтық базаның ерекшеліктерін қоса алғанда, қызметкерлер мен жұмыс берушілер жұмыстары жайлы контекстік мәліметтер береді. Олар жұмыскерлердің қауіпсіздігі мен денсаулығының жай-күйін бағалауға және ерекше алаңдаушылық тудыратын аймақтарды зерттеу, реттеу, жақсарту немесе мақсатты науқандар жүргізу қажеттілігін айқындау арқылы анықтауға мүмкіндік береді. Шынында да, еңбекті қорғау туралы статистикалық ақпарат үлкен оң әсер беруі мүмкін алдын алу шараларын жоспарлау үшін пайдаланылуы мүмкін. Статистика халықаралық, ұлттық және корпоративтік деңгейлерде жүзеге асырылатын шаралар мен саясаттың, жүйелер мен бағдарламалардың нәтижелерін бағалау үшін де пайдалы және еңбекті қорғаудың даму барысын немесе нашарлауын көрсете алады. Еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасының сенімді, өзекті, нақты және дер кезді көрсеткіштері осы мәселе бойынша саясатты әзірлеу мен іске асыруды және шешім қабылдауды қолдаудың құнды құралдары болып табылады. Олар сондай-ақ элеуметтік серіктестерге (кәсіподақтар, жұмыс берушілер және/немесе жұмыс берушілер ұйымдары) орын алған жағдай бойынша хабардар болу және нені, қалай өзгерту керектігін шешу үшін өте пайдалы.

Жұмыстар мен жұмыс орындарына байланысты тәуекелдерді біле отырып, жұмыс берушілер, жұмыс берушілер ұйымдары, жұмыскерлер және жұмыс ұйымдары өздерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге белсенді қатыса алады. Өндірістегі жазатайым оқиғалар, жарақаттар және кәсіптік аурулар туралы статистикалық мәліметтердің еңбек жағдайларының қаншалықты қауіпсіз және сенімді екенін бағалау үшін шешуші мәні бар. Олар жұмысшылардың жұмыс орнындағы тәуекелдерге ұшырау ықтималдылығы туралы хабардар етеді және жұмысшылардың қайсыбір топтарының осалдығына меңзей алады. Бұл саясаткерлерге өз күштерін шоғырландыруға, яғни осылайша қабылданған шаралар мүмкіндігінше тиімді болуына, мысалы, арнайы қауіпсіздік

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Статистика должна стать цифровым стержнем новой аналитической системы результативности и эффективности управления охраной труда и мер по снижению профессиональных рисков на отечественных предприятиях.

Собираемые данные позволят проводить анализ экономической эффективности мероприятий по охране труда, учет и анализ условий труда и производственного травматизма, а также профессиональных рисков во всех возможных ракурсах, а также осуществлять целенаправленную адресную поддержку высоко рисковым отечественным производствам в снижении производственного травматизма и профессиональных заболеваний.

При сборе первичных статистических данных целесообразнее и продуктивнее использовать метод сплошного статистического наблюдения, охватывающий все отрасли и предприятия малой размерности.

Необходимо актуализировать перечень факторов, оказывающих вредное и опасное воздействие для полного статистического учета, в частности при сборе данных в форму стат.отчетности 1-Т (условия труда) и включить их включить в Приложение 5 «Статистическая форма общегосударственного статистического наблюдения «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» (индекс 1-Т(условия труда), периодичность годовая), утвержденного Приказом Председателя Комитета по статистике МНЭ РК от 7 сентября 2020 года № 34.

Целесообразно дополнить предоставляемые сведения по отдельным позициям (среднемесячный заработок пострадавшего работника, сумма страховых выплат в разрезе ответственности страховой компании и работодателя, результаты заключения

вибрации и ионизирующих излучений и т.д.

Для более подробного изучения данного вопроса необходимы дополнительные научно - аналитические исследования, которые позволят разработать необходимые рекомендации и подходы для внедрения новой классификации видов и причин несчастных случаев.

Совершенствование перечня видов происшествий и причин несчастных случаев является проактивной мерой, направленной на снижение уровня профессиональных рисков.

Для внесения рекомендуемых изменений и внедрения новой формы статистического наблюдения 7-ТПЗ, необходимо пересмотреть имеющиеся Инструкции по заполнению статистической формы общегосударственного статистического наблюдения «Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваниях» и Приложение к данной статистической форме.

науқандарын әзірлеуге немесе инспекциялық сапарларды тиімдірек бағыттауға көмектеседі. Сонымен қатар, статистика жаңа қауіптер мен туындайтын қатерлі тәуекелдерді анықтау үшін пайдалы. Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шараларының негізгі мақсаты алдын алу мақсатында ақпарат беру болса да, оларды басқа да бірқатар мақсаттарда, мысалы, өндірістегі жазатайым оқиғалардың салдарын (мысалы, жоғалған жұмыс күндері, алынбаған кіріс немесе ұтылған өнім) бағалауда қолдануға болады, ал бұл өз кезегінде еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау маңыздылығы туралы хабардар болу мүмкіншілігін жоғарылатады.

Еңбекті қорғау статистикасының стратегиялық рөлі және қауіпсіз еңбекті қамтамасыз ету үшін статистикалық деректердің маңыздылығы БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарына (ТДМ) қол жеткізу бағдарламасында көрсетілген: ТДМ 1 (кедейлік жоқ), ТДМ 3 (жақсы денсаулық және әл-ауқат), ТДМ 4 (сапалы білім), ТДМ 5 (гендерлік теңдік), ТДМ 6 (сүмен жабдықтау және тазалық), ТДМ 7 (таза және қолжетімді энергия) және ТДМ 17 (серіктестік) ⁴.

Қазіргі әлемдік экономикалық құлдырау барынша көптеген жұмысшыларды жұмыспен қамту кепілдіктерімен және әлеуметтік қорғаумен қамтамасыз етілмеген сапасыз және төмен жалақы алатын жұмыс орындарына келісуге мәжбүр етуі мүмкін, бұл 1 және 3-ші ТДМ-на қайшы келеді, және де COVID-19 пандемиясынан туындаған дағдарыстың салдарынан күшейген теңсіздікті одан әрі ушықтыра тусті. Бұл туралы Халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ) дайындаған жаңа баяндамада айтылған. «Әлемдегі жұмыспен қамту және әлеуметтік қамсыздандыру перспективалары: 2023 жылғы тенденциялар» деп аталатын құжатта 2023 жылы жұмыспен қамтудың әлемдік өсімі небәрі 1,0 пайызды құрайды деп болжанады,

⁴ [Global Sustainable Development Report \(GSDR\) 2023 Key Messages](https://sdgs.un.org/documents/gedr-2023-key-messages-53675)
URL: <https://sdgs.un.org/documents/gedr-2023-key-messages-53675>. (дата обращения: 13.08.23)

бұл 2022 жылмен салыстырғанда екі еседен астам⁵. Бүгінгі таңда еңбек нарығының перспективаларын бағалай отырып, экспортқа бағдарланудың орнына импортты ауыстыруға акцент қойылып және елдер мен континенттер бойынша «жасыл» технологиялардың шерулері бәсеңдеп, көмірсутегі және атом энергетикасы өз позицияларын қайтарып жатқан кезінде жұмыс берушілер тарапынан шығындардың барынша қысқартылып, оның ішінде еңбекті қорғаудағы іс-шараларға да үнемдеу жасалуына баса назар аударылды⁶.

Дүниежүзілік «Жұмыс орындарының болашағы 2023» экономикалық форумының есебінде еңбек мәселелері бойынша зерттеу нәтижелері келтірілген. Болжанатын бес жылдық кезеңде жұмыс орындарына 3 негізгі фактор әсер етеді: экологиялық және әлеуметтік стандарттар (ESG), жаңа технологиялар, экономикалық өсудің баяулауы. Сарапшылар атап өткендей, қашықтықтан жұмыс түрлері мен фриланстың бизнес-процестер өсіп келе жатқан интеграциясы мен еңбек заңнамасы тарапынан қатаң жүйелі бақылаудың, әртүрлі экономикалық субъектілердің қолданылатын еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шараларының мониторингінің, еңбек жағдайларының, өндірістік жарақаттанудың, кәсіптік аурушаңдықтың негізгі көрсеткіштері бойынша статистика деректерінің болуы мен тұрақты өзектендірудің өзектілігін арттырады.

Өндіріс процесі мен еңбектің негізгі әлеуметтік қарама-қайшылығы, қоғам өмірі үшін қажетті өмірлік игіліктерді адамның іс-әрекеті ретінде құру үшін осы субъектілердің уақыты, күші мен

⁵ Перспективы занятости и социальной защиты в мире. Тенденции 2023. /Международная организация труда. URL: https://www.ilo.org/moscow/information-resources/publications/WCMS_866738/lang--ru/index.htm (дата обращения: 10.09.23)

⁶ Тренды рынка труда 2023. / Хантфлоу. URL: <https://huntflow.kz/blog/wp-content/uploads/2023/04/Trendy-rynka-truda-2023.pdf> (дата обращения: 10.09.23)

В организационные причины необходимо включить случаи, связанные с неосторожностью работника, его неправильными действиями и нарушением правил техники безопасности. Так, например, нарушение техпроцесса может включать в себя отсутствие технической документации, нарушение порядка или некачественное выполнение технологических операций, неправильные приемы работ, нарушение техпаспорта, использование оборудования, не соответствующего технологической карте и т.д. Неудовлетворительная организация труда может выражаться в несогласованности действий при выполнении работ, не правильной расстановке исполнителей работ. Неудовлетворительное содержание и недостатки в организации рабочих мест заключается в захламленности и не приведении своего рабочего места в безопасное состояние. Нарушение трудовой и производственной дисциплины - это выполнение работ без наряда, нарушение правил безопасности, не обеспечение личной безопасности. Грубая неосторожность пострадавшего выражается в поспешных и неаккуратных действиях работающих непосредственно на рабочем месте и в производственно-бытовых помещениях.

К группе технико-технологических причин рекомендуется относить случаи, связанные с производственным процессом, включающим применяемые технические средства и технологические процессы. Производственное оборудование может стать источником опасности, если оно имеет конструктивные недостатки, недостаточно надежно или оно применяется в неисправном состоянии, имеют место отказы его в процессе работы либо выход из строя.

К санитарно-гигиеническим причинам рекомендуется отнести случаи воздействия на работников вредных факторов производственной среды. Например, повышенные уровни шума,

выплат страховых компаний, государственных социальных пособий по утере трудоспособности. Поэтому сведения по позиции «среднемесячный заработок пострадавшего работника» будут информативны для соответствующих организаций при проведении расчетов.

2) Пересмотреть перечень видов происшествия и причин несчастных случаев (Приложение 4 и 5 к статистической форме 7-ТПЗ) с учетом возникающих новых профессиональных рисков на рабочем месте.

С целью совершенствования перечня видов происшествия и причин несчастных случаев будет разработан классификатор, позволяющий детализировать и учесть более широкий объем данных о производственном травме и профзаболеваниям. При этом будут учитываться особенности взаимодействия человека с машиной и производственной средой в рамках системы «человек-машина-среда». При разработке классификатора рекомендуется применение системного подхода, позволяющего устанавливать причинно-следственные связи появления несчастных случаев и получить более объективную картину, т.е. изучаемый объект (процесс, явление) будет рассматриваться как единое целое, состоящее из отдельных элементов (подсистем), которые связаны между собой некоторыми связями и отношениями. Так, все виды причин несчастных случаев рекомендуется разделить на три группы, в основе которых лежит общий признак - основной источник опасности. Так будут выделены три основные группы причин:

- организационные (источник опасности – человек);
- технико-технологические (источник опасности – применяемые техника (машины, оборудование и т.п.) и технологические процессы;
- санитарно-гигиенические (источник опасности – условия труда, в которых работает человек).

денсаулығының төмендеуі сөзсіз болып табылады. Қоғамдағы еңбек қауіпсіздігінің проблемасы өндірістік факторлардың әсері мүлдем болмайтын немесе олардың әсер ету деңгейі белгіленген стандарттардан аспайтын адам үшін толыққанды қауіпсіз еңбек жағдайларын орнатудың мүмкінсіздігі болып табылады. Өндірістік жарақаттану деңгейін төмендету қазіргі қоғамның ең өзекті міндеттерінің бірі болып табылады.

«Әркімнің қауіпсіздік пен гигиена талаптарына сай келетін еңбек жағдайларына, қандай да бір кемсітусіз еңбегі үшін сыйақыға, сондай-ақ жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғауға құқығы бар»⁷ атты бұл ұстанымдар ҚР заңнамасымен Қазақстан Конституциясының 24-бабында нақты регламенттелген.

ҚР Еңбек кодексінің 181-бабына сәйкес жұмыскер еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жөніндегі талаптарға сай жабдықталған жұмыс орнына, заңнама талаптарына сай санитарлық-тұрмыстық жайлармен, жеке және ұжымдық қорғау құралдарымен, сондай-ақ еңбек, ұжымдық шарттармен қамтамасыз етілуіне құқығы бар. Ал 182-бап бойынша жұмыс берушіге кәсіптік тәуекелдер деңгейіне оның алдын алу мақсатында тұрақты мониторинг жүргізу міндеті, сондай-ақ қолданылатын қауіпті технологиялар мен өндірістік жабдықтарды неғұрлым қауіпсіз технологияларға ауыстыру жүктеледі⁸.

«Қызметкер - жұмыс беруші - қоғам (мемлекет)» жүйесіндегі шаруашылық жүргізуші субъектілердің мүдделерінің тепе-теңдігі еңбекті қорғау жөніндегі іс-шаралардың әлеуметтік-экономикалық әсерімен байланысты, ал бұл объективті ақпаратсыз мүмкін емес.

⁷ ҚР Конституциясы (1995 жылғы 30 тамыздағы республикалық референдумда қабылданған) (19.09.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (өтініш берген күні: 06.09.23)

⁸ ҚР Еңбек кодексі (03.09.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (өтініш берген күні: 06.09.23)

Халықаралық еңбек ұйымының зерттеулерінің талдауы көрсеткендей, жазатайым оқиғалардан, кәсіптік аурулардан, төтенше жағдайлардан және мүлікке келтірілген залалдан болатын шығындар ұлттық жалпы өнімнің 4 пайызынан астамын құрайды. ХЕҰ бағалауы бойынша жыл сайын шамамен 2,3 миллион ерлер мен әйелдер жұмыс орнындағы жазатайым оқиғалардан немесе жұмысқа байланысты аурулардан қайтыс болады – күн сайын орта есеппен 6000 адам. Дүние жүзінде жыл сайын өндірісте шамамен 340 миллион жазатайым оқиға және кәсіптік аурулардың 160 миллион құрбаны тіркеледі. ХЕҰ бұл деректерді үнемі жаңартып отырады, олардың өзгеруі жазатайым оқиғалардың артуы мен денсаулықтың нашарлауын көрсетеді. Өндірістегі жазатайым оқиғалардың жалпы санын, соның ішінде өліммен аяқталған жазатайым оқиғалар бойынша деректерді кеміту, ҚР мен ТМД елдерінде орын алған әдістемелік қателіктердің нәтижесі, статистикалық бақылаулармен толық қамтылмау және тікелей жасырудың салдары аталған мәселе жайлы кері мағлұмат қалыптастырады.

Еңбекті қорғаудың әлеуметтік әсері - жұмысшылардың өмірі мен денсаулығын сақтау, ал статистикалық мәліметтер негізінде - өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулардың санын азайту.

Еңбекті қорғаудың экономикалық маңызы - жарақаттар мен ауруларға байланысты жұмысқа келмеу уақытын қысқарту арқылы жұмыс уақытының қорын ұлғайту; қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін жеңілдіктер мен өтемақыларға шығындарды үнемдеу; еңбек өнімділігін арттыру; қолайсыз еңбек жағдайларындағы жұмыс салдарынан кадрлардың ауысуынан болатын шығындарды азайту, сондай-ақ жол берілген және анықталған бұзушылықтар үшін айыппұлдар мен өзге де жазалар бойынша төлемдердерді үнемдеу.

Еңбекті қорғаудың жай-күйін жетілдіру қажет, өндірістік жарақаттануды және кәсіптік ауруларды азайту, соның ішінде еңбекті

анализ по производственному травматизму, так как в Комитете промышленной безопасности МЧС РК ведется учет травматизма, только связанного с эксплуатацией опасного производственного объекта. Поэтому данные с Комитетом труда и социальной защиты МТСЗН РК будут различаться. Добавление позиции в форме 7-ТПЗ «наличие признаков опасного производственного объекта или опасного технического устройства» позволит устранить данный недостаток и осуществлять полноценный статистический учет производственного травматизма.

Добавление позиции по стажу позволит осуществлять группировку статистической выборки по данному фактору и анализировать количество пострадавших в результате несчастных случаев на производстве в зависимости от продолжительности стажа их работы по специальности. При этом особое внимание необходимо уделять работникам с малым, небольшим стажем работы, так как возможно они обладают низкими уровнем знаний, правил и инструкций по охране труда, недостаточно владеют навыками безопасного производства, что зачастую приводит к наступлению несчастного случая. Как показывает анализ, работники с большим стажем работы утрачивают трудовую бдительность, начинают проявлять беспечность, теряют внимательность, излишне расслабляются, не ориентируют свое сознание на предупредительные меры, игнорирует безопасные методы труда, что также зачастую приводит к несчастным случаям. Поэтому данным категориям работников необходимо проводить дополнительное обучение по специально разработанным программам, учитывающим особенности работников соответствующей стажевой категории.

Среднемесячный заработок пострадавшего работника является объектом для определения размера выплат по временной нетрудоспособности (больничных листов), страховых

мероприятий по охране труда и разработки государственной политики в этой области.

Для внесения рекомендуемых изменений и внедрения новой формы статистического наблюдения 1-Т (условия труда), а также получения более точной и достоверной информации необходимо разработать методику сбора и обработки статистических данных о численности работников, занятых во вредных и опасных условиях труда или пересмотреть имеющиеся Инструкции по заполнению статистической формы общегосударственного статистического наблюдения «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» (индекс 1-Т (условия труда), разработанные в соответствии с подпунктом 8) статьи 12 Закона Республики Казахстан «О государственной статистике».

Для статистической формы общегосударственного статистического наблюдения индекс 7-ТПЗ «Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваний» рекомендуется внести следующие изменения:

1) Дополнить предоставляемые сведения в статистической отчетности по форме 7-ТПЗ следующими позициями:

- наличие признаков опасного производственного объекта или опасного технического устройства;

- стаж работника по данному виду профессии, при выполнении которой произошел несчастный случай (профессиональное заболевание);

- среднемесячный заработок пострадавшего работника.

В настоящее время форма 7-ТПЗ не позволяет выделить из общей статистики данные по травматизму, произошедшие на опасных производственных объектах. Данный факт не позволяет качественно проводить межведомственный сравнительный

қорғау жөніндегі қызметкерлерін даярлау, қайта даярлау жөніндегі іс-шаралар кешенін жүргізу, еңбекті қорғауды нормативтік-құқықтық қамтамасыз етуді әзірлеу, өндірістегі еңбекті қорғаудың жағдайын бақылау, жазатайым оқиғалардың себептерін жою, жұмыстың жекелеген түрлерінде еңбекті қорғау талаптарын орындау және т. б. керек.

Ақпарат - кез келген нысанда тіркелген тұлғалар, заттар, фактілер, оқиғалар, құбылыстар мен процестер туралы мәліметтер; кез келген жеткізгіште тіркелген және оны сәйкестендіруге мүмкіндік беретін деректемелері бар ақпарат иесі алған немесе жасаған мәліметтер. Бұл ұғым құжатқа немесе құжатталған ақпаратқа қарағанда әлдеқайда кең⁹. Қазақстан Заңы ақпаратты шартты түрде мынадай санаттарға бөледі: жалпыға қолжетімді, яғни қолжетімділігі ашық болуы тиіс мұндай ақпарат, қолжетімділігі шектеулі ақпарат - бұл мемлекеттік құпиялар, әртүрлі құқықтық құпиялар (жеке, отбасылық, дәрігерлік, банктік, коммерциялық және заңмен қорғалатын өзге де құпияларға жатқызылған мәліметтер) және қызметтік ақпарат «Қызметтік пайдалану үшін», маңызды елеуметтік мәні бар ақпарат, оған қол жеткізу ешқандай жағдайда шектелмейді. Кәсіпорындардағы еңбекті қорғау, өндірістік жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы мәліметтерді коммерциялық құпия түрінде жасыруға болмайды, өйткені олар есепке алынуы тиісті және ашық тізілімдерде (жария есептер, салалық статистика және т. б.) жариялануы ықтимал.

Қоғам мен мемлекет үшін ақпарат тәуелсіздігі екі жақты. Ақпараттандырылған қоғам белсенді азаматтық ұстанымға ие және әрқашан жүргізіліп жатқан саясат, қабылданған заңдар мен

9 Ақпаратқа қол жеткізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы (01.05.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401> ақпаратқа қол жеткізу туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 16 қарашадағы № 401-V ҚРЗ Заңы. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401> (өтініш берген күні: 06.09.23)

шешімдер, салық төлеушілердің қаражатын жұмсау үшін мемлекеттен көбірек ашықтықты, айқындықты және есептілікті талап етеді.

Сайып келгенде, бұл қоғамдық бақылауды нығайтуға, сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендетуге, мемлекеттік басқару сапасын арттыруға және мемлекет экономикасының инвестициялық тартымдылығын арттыруға, нәтижесінде әл-ауқатқа әкеледі¹⁰.

Статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің негізгі принциптері, бірқатар авторлардың пікірінше, жеткілікті кең ауқымда. Кесте 1.1.1 көрсетілген 4 позициядан тұратын қысқа тізімше бар.¹¹

Н. Маршованың пікірінше, мұнда: сапа, барабарлық, сенімділік, көрсеткіштерді қалыптастыру әдіснамасының қолжетімділігі, қажетті дәлдік, салыстырмалылық, дәйектілік, практикалық пайдалылық, жүйелілік, ғылыми, ақпараттың толықтығы, кешенділік, жеткіліктілік, статистикалық деректерді әзірлеу тиімділігі, статистикалық деректердің уақтылығы, түсіндірілуі, орындылығы, ашықтығы мен қолжетімділігі, құпиялылығы¹² тәрізді кең спектрді қолдану қажет

Бастапқы ақпарат көптеген авторлардың, соның ішінде маркетинг классигі Ф. Котлердің пікірінше - арнайы зерттеу әдістері арқылы алынған эмпирикалық білім түрлері¹³. Бастапқы ақпарат (бастапқы деректер) белгілі бір жағдайда болған объектінің күйін ғана көрсетеді. Ол жеке бақылауларды, мәлімдемелерді,

¹⁰ Какую информацию мы можем получить. / Онлайн курс Доступ к информации в Казахстане от А до Я. URL: <http://info-dostup.kz/lesson2/> (дата обращения: 06.09.23)

¹¹ Статистический анализ: основные принципы и методы. /AnyQuestion. URL: <https://ru.anyquestion.info/a/statisticheskij-analiz-osnovnye-printspiy-i-metody> (дата обращения: 06.09.23)

¹² Маршова Т. Н. Принципы формирования статистических данных для анализа и прогнозирования социально-экономического развития. / Экономические и социально-гуманитарные исследования. –

¹³ Филип Котлер: Основы маркетинга. Перевод на русский язык: В.Б. Бобров. - М., 1990. URL: https://sharlib.com/read_159913-19 (дата обращения: 05.09.23).

направляют на обеспечение безопасности труда. Это помогает выявить области, где необходимы дополнительные ресурсы или улучшения в системе охраны труда.

Во-вторых, данные о затратах на безопасность и охрану труда позволяют проводить анализ эффективности мероприятий по обеспечению безопасных условий труда. Это позволяет оценить эффективность инвестиций, сделанных работодателями в области охраны труда, и выявить успешные практики, которые можно распространить на другие предприятия.

В-третьих, статистическая отчетность по затратам на безопасность и охрану труда способствует повышению общественной прозрачности и открытости предприятий и организаций. Информация о затратах на безопасность труда становится доступной для работников, профсоюзов, инвесторов и общественности, что способствует формированию ответственного и устойчивого подхода к вопросам охраны труда.

В-четвертых, данные о затратах на безопасность и охрану труда являются важным инструментом для разработки государственной политики в области охраны труда. Государственные органы используют эти данные для оценки общей ситуации в сфере охраны труда и разработки соответствующих мер и программ для улучшения условий труда на национальном уровне.

Следовательно, для полного статистического учета и анализа затрат на обеспечение безопасности и охраны труда помимо затрат на льготы и компенсации за вредные условия труда необходимо включить представленные выше сведения. Отражение затрат работодателя на безопасность и охрану труда в статистической отчетности является важным инструментом для обеспечения безопасных условий труда на предприятиях и организациях, улучшения эффективности финансовых

- затраты на обеспечение санитарно-бытовыми помещениями и устройствами;

- затраты на проведение оценки профессиональных рисков;

- затраты на проведение периодических медицинских осмотров и предсменное медицинское освидетельствование работников.

На данный момент в действующей статистической отчетности по форме 1-Т (условия труда) работодатель предоставляет сведения о затратах предприятия на льготы и компенсации за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда, в частности затраты на дополнительный отпуск, сокращенный рабочий день, лечебно-профилактическое питание, молоко и (или) равноценные пищевые продукты, доплаты за вредные условия труда. Данные затраты на льготы и компенсации за вредные условия труда являются неотъемлемой частью социальной ответственности предприятий и организаций и обеспечивают безопасные условия работы, но они неполностью отражают расходы работодателя, связанные с обеспечением безопасности и охраны труда, которые регламентированы в соответствии с п. 3 ст.180 Трудового кодекса Республики Казахстан.

Необходимость отражения в статистической отчетности затрат работодателя на безопасность и охрану труда для общенационального статистического наблюдения обусловлена несколькими факторами, которые играют важную роль в обеспечении безопасных и здоровых условий труда на предприятиях и организациях.

Во-первых, включение данных о затратах на безопасность и охрану труда в статистическую отчетность позволяет государственным органам получить объективную информацию о финансовых ресурсах, которые предприятия и организации

бағалауларды тіркейді, сондықтан мазмұны бойынша ықтималды да, сенімді де сипатқа ие болуы мүмкін.

Кесте 1.1.1 - Статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу принциптері

Статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің негізгі принциптері			
Кездейсоқтық	Өкілдік	Өртүрлілік	Ашықтық
Статистикалық талдауда қолданылатын деректер кездейсоқ болуы керек және ешқандай сыртқы факторларға байланысты болмауы керек	Статистикалық талдауда қолданылатын деректер репрезентативті, яғни бүкіл популяция үшін өкілді болуы керек	Статистикалық талдау деректерді талдау үшін өртүрлі әдістер мен тәсілдері қолдануы керек. Бұл нәтижелердің дәлдігі мен сенімділігін арттыруға мүмкіндік береді	Статистикалық талдау барлық пайдаланушылар үшін ашық және түсінікті болуы керек. Нәтижелер түсінікті түрде ұсынылуы керек, оны түсіндірме беруге және шешім қабылдауда қолдануға болады

Ақпараттың бұл түрінің ерекшелігі - ол тікелей ғылыми қолдануға жарамсыз формада алынғандығы. Мұндай «түрлендірудің» құралы болып жалпылау мен талдаудың статистикалық және басқа индуктивті әдістері табылады. Бастапқы ақпаратты статистикалық өңдеу нәтижесінде белгілі бір жалпылама көрсеткіштер алынады: орташа мәндер, вариациялар, дисперсиялар, режим, медиана және т. б. олар көбінесе белгілі бір байланыстарды, тенденцияларды, эмпирикалық тәуелділіктерді көрсететін статистикалық түйіндеме сипатына ие болады.

Басқа зерттеушілер алған басқа көздерден алынған ақпараттың бұл түрі қайталама деректер деп те аталады. Кез келген

эмпирикалық жалпылау (қосымша ақпарат) теориялық білімнің негізі болып табылады және оған (ең дұрысы) сенімділік мәртебесін береді, өйткені ол бастапқы ақпаратта сөзсіз болатын әртүрлі кездейсоқ және субъективті ауытқуларды болдырмайды. Оның шындық ықтималдығы бірлікке жақындауы мүмкін, сондықтан ол сипаттамалық теорияның фактілері ретінде әрекет ете алады. Қосымша ақпаратты теорияны тексеру, дедуктивті теориялық құрылымдарды эмпирикалық түсіндіру үшін де қолдануға болады¹⁴.

Статистикалық зерттеудің үздіксіз және іріктемелі әдістерін пайдалану кезінде алынатын бастапқы ақпарат жұмыс орындарында экономиканың неғұрлым қауіпті секторларында (ауыл шаруашылығы, құрылыс, көлік), кәсіпорындарда немесе компанияларда жарақат алу факторларын анықтау үшін мониторингті қамтамасыз етеді, бұл жұмыс тәсілдері мен жағдайларының өзгеруіне әкелуі тиіс. Тиісті салалық және арнайы есептік нысандардағы қайталама деректер де пайдаланылуы мүмкін.

Еңбек статистикасы еңбек қызметіне қатысты кең ауқымды мәселелер бойынша статистикалық деректерді қамтиды және ол әртүрлі көздерден алынуы мүмкін. Статистикалық дереккөздің сипаттамалары еңбек статистикасының қаншалықты сенімді, салыстырмалы және көрнекті екенін анықтайды. Сондықтан, еңбек статистикасы туралы сөз қозғалғанда, пайдаланылатын дереккөз түрінің салдарын түсіну және негізгі дереккөздің әдіснамасы мен қамтуын (географиялық, демографиялық, тақырыптық және т.б.) есте сақтау аса маңызды¹⁵.

Еңбек статистикасының дәстүрлі көздері халық санағы мен кәсіпорындар санағы, сондай-ақ үй шаруашылықтары мен

¹⁴ Информация первичная и вторичная. /Словари и энциклопедии на Академикe URL: https://sociological_guide.academic.ru (дата обращения: 05.09.23).

¹⁵https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_590092.pdf

Каждая группа будет иметь свой классификационный код и делиться на соответствующие подгруппы, позволяющие детализировать особенности факторов. Систематизация производственных факторов исключит попадание в перечень одного и того же несколько раз в различных категориях. Таким образом, новый классификатор производственных факторов будет охватывать весь спектр факторов, оказывающих неблагоприятное воздействие на здоровье и безопасность работников.

Применение в статистической форме 1-Т (условия труда) унифицированного перечня опасных и вредных производственных факторов из разработанного Классификатора облегчит респондентам процесс подготовки исходных данных и заполнения данной формы по результатам аттестации производственных объектов по условиям труда и оценки профессиональных рисков в виду идентичности списка факторов и тем самым обеспечит получение наиболее точной и достоверной информации о численности лиц, занятых во вредных и(или) опасных условиях труда.

3. В четвертом разделе формы 1-Т (условия труда) с информацией о затратах предприятия на льготы и компенсации за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда рекомендуется включить следующие сведения об объеме прямых затрат на обеспечение безопасности и охрану труда общего характера:

- затраты на проведение обучения, инструктирования и проверок знаний по вопросам охраны труда работников, руководителей и лиц ответственных за обеспечение охраны труда;

- затраты на обеспечение средствами индивидуальной и коллективной защиты;

объективному пониманию текущей ситуации и требованиям в области охраны труда. Включение таких статистических данных также обеспечивает возможность выявления тенденций и проблем на предприятиях малого размера, что помогает разрабатывать эффективные стратегии и меры по улучшению условий труда и снижению рисков производственного травматизма.

2. Во втором разделе формы 1-Т (условия труда), содержащей информацию о состоянии условий труда в среднем за отчетный год, рекомендуется пополнить (обновить) перечень факторов, оказывающих вредное и опасное воздействие на жизнь и здоровье работников в соответствии с новым классификатором производственных факторов для оценки профессионального риска.

Для совершенствования процедуры аттестации производственных объектов по условиям труда и оценки профессионального риска разрабатывается Классификатор производственных факторов, который будет содержать систематизированный перечень факторов производственной среды и трудового процесса, приводящие к профессиональному заболеванию и производственному травматизму. В классификаторе все факторы будут сгруппированы по природе их воздействия на организм человека и по источнику своего происхождения в соответствии с Межгосударственным стандартом ГОСТ 12.0.002–2016. «ССБТ. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация» на следующие группы факторов:

- факторы физической природы;
- факторы химической природы;
- факторы биологической природы;
- факторы психофизиологической природы.

кәсіпорындарды зерттеу болып табылады, өйткені олар статистикалық мәліметтерді алу үшін арнайы жасалған. Дегенмен, көптеген құнды ақпараттарды әкімшілік жазбалар мен үлкен деректер сияқты бастапқыда статистикалық мақсаттарға арналмаған көздерден де алуға болады. Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау статистикасы жайында еңбек министрлігі, еңбек инспекциясы, әлеуметтік сақтандыру министрлігі немесе денсаулық сақтау министрлігі сияқты әртүрлі ведомстволар жүргізетін әкімшілік жазбалар ең көп таралған дереккөздер болуы мүмкін. Алайда, еңбекті қорғау бойынша статистиканы үй шаруашылықтары мен кәсіпорындарда санақ немесе зерттеулер жүргізу негізінде де алуға болады. Деректерді жинау жөніндегі мұндай іс-шаралар статистикалық мәліметтерді дайындау үшін арнайы (әдетте, ұлттық статистика басқармасы немесе басқа да тиісті құзыретті органдармен) жүргізіледі. Статистикалық деректердің бірде-бір көзі барлық статистикалық қажеттіліктерді қанағаттандыра алмайды, яғни әртүрлі дереккөздер бір-бірін алмастырғаннан бұрын, бірін екіншісі толықтырады деуге болады.

Шындығында, деректер көзінің әр түрінің артықшылықтары мен кемшіліктері бар, ал деректер көздерін біріктіру олардың күшті жақтарын пайдалануға мүмкіндік береді. Дегенмен, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау статистикасы саласында деректердің жетіспеушілігі ең үлкен мәселе болып қала береді және көбінесе біреуден артық сенімді дереккөз тапшы болуда. Еңбекті қорғау статистикасының негізгі көздерінің басты артықшылықтары мен кемшіліктері 1.1.1-суретте көрсетілген¹⁵. Жеке дереккөздер 1.2. бөлімінде толығырақ қарастырылады.

Өкімшілік жазбалар (деректер, есептілік)

- деректер оңай қол жетімді, қосымша күш немесе құрастыру шығындарын қажет етпейді, үнемді; - әдетте жиынтықты толық қамту; - жалпы санау бөлшектердің жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді;	- статистикалық емес, өкімшілік мақсаттар мен ұсыныстарды ұстанады. Деректерді жинау пункттері статистикалық қажеттіліктермен емес, өкімшілік қажеттіліктермен анықталады; - популяцияны қамту жан-жақты болуы мүмкін, бірақ ол көбінесе шектеулі және жан-жақты емес; - жиі жаңартылмайды; - деректерді төмендету әдеттегідей болуы мүмкін; - ресми есеп беру талаптары көбінесе жұмысшылардың кейбір санаттарын жоққа шығарады;

Халық санағы және кәсіпорындарды зерттеу

- ірі кәсіпорындарды жан-жақты қамту; - жапақы туралы мәліметтердің жоғары дәлдігі; - жұмыс беруші немесе экономикалық бірлік, сондай-ақ қызметкерлер туралы толық ақпарат;	- шағын бизнес пен бейресми сектордың төмен қамтылуы; - жауаптарды алмаудың жоғары көрсеткіштері (егер бұл міндетті болмаса); - кәсіпорындар тізіліміндегі ақпаратпен шектелген және жұмыс беруші ұсынған деректер элементтері; - сауалнамалардағы іріктеу қателері;

предприятий составила 1,2 млн. человек или 43% общей списочной численности работников крупных и средних предприятий.

Анализ численности занятых во вредных и/или опасных условиях труда за последние три года показал, что статистические наблюдения проводятся выборочным методом, при охвате лишь 11 отраслей из 19, т.е. 58% от общего числа отраслей согласно Международному стандарту отраслевой классификации ISIC-Rev.4.

Как указывалось в предыдущих разделах, малые предприятия не сдают статистическую отчетность по форме 1-Т (условия труда), количество действующих субъектов малого предпринимательства, в том числе малых предприятий с государственной собственностью составило 378 232 ед. или 93% от всего количества действующих юридических лиц (407 439 ед.¹⁷²). списочная численность работников, подлежащих обследованию в малых предприятиях составило 2,8 млн. человек или 47 % от всего числа наемных работников в стране.

Анализ, проведенный на основе неохваченной статистической выборкой сфер деятельности и предприятий малой размерности, приводит к выводу о важности включения в статистическое наблюдение обследования условий труда данных предприятий. Эти результаты подтверждают необходимость расширения объема статистической информации, учитываемой при анализе условий труда и производственного травматизма. Охватывая предприятия малой размерности и всех сфер деятельности, статистическое наблюдение становится более репрезентативным и точным, что способствует более полному и

¹⁷² на основе данных БНС «Зарегистрированные и действующие юридические лица, и филиалы с совместной формой собственности (на 01 января 2023г.)»

- C. Обрабатывающая промышленность;
 - D. Снабжение электроэнергией, газом, паром, горячей водой и кондиционированным воздухом;
 - E. Водоснабжение; сбор, обработка и удаление отходов, деятельность по ликвидации загрязнений;
 - F. Строительство;
 - H. Транспорт и складирование;
 - I. Предоставление услуг по проживанию и питанию;
 - J. Информация и связь;
 - M. Профессиональная, научная и техническая деятельность;
 - Q. Здравоохранение и социальное обслуживание населения.
- Сфера деятельности крупных и средних предприятий, которые не включены в статистическую выборку нижеследующие:
- G. Оптовая и розничная торговля; ремонт автомобилей и мотоциклов;
 - K. Финансовая и страховая деятельность;
 - L. Операции с недвижимым имуществом;
 - N. Деятельность в области административного и вспомогательного обслуживания;
 - O. Государственное управление и оборона; обязательное социальное обеспечение;
 - P. Образование;
 - R. Искусство, развлечения и отдых;
 - S. Предоставление прочих видов услуг.

Вместе с тем, удельный вес неохваченных статистической выборкой крупных и средних предприятий, осуществляющих свою деятельность в указанных отраслях экономики составляет 5 933 ед. или 55% от общего количества предприятий крупной и средней размерности, доля списочной численности работников данных

- жалдамалы жұмыскерлер (өзін-өзі жұмыспен қамтығандар) болып табылмайтын жұмыскерлер, тіркелмеген немесе бейресми жұмыспен қамтылған жұмыскерлер туралы ақпараттың болмауы;

Үй шаруашылықтары сауалнамасы

<p>- еңбекке қабілетті жастағы (жұмыспен қамтылғандар, жұмыссыздар және жұмыспен қамтылмағандар) халықты жан-жақты қамту жұмыспен қамту саласынан тыс, сондай-ақ Жұмыспен қамту саласында, жұмыспен қамтылғандардың әртүрлі санаттары арасында зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді;</p> <p>- сауалнаманың дизайны сізді қызықтыратын деректерді жинауға мүмкіндік береді, ал егжей-тегжейлі сауалнама дәлірек өлшеуге мүмкіндік береді;</p> <p>- жиналған айналымалылар санын ескере отырып, қызықты кросс-кестелер үшін үлкен өлеует</p>	<p>- еңбекке қабілетті жастағы (жұмыспен қамтылғандар, жұмыссыздар және жұмыспен қамтылмағандар) халықты жан-жақты қамту жұмыспен қамту саласынан тыс, сондай-ақ Жұмыспен қамту саласында, жұмыспен қамтылғандардың әртүрлі санаттары арасында зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді;</p> <p>- сауалнаманың дизайны сізді қызықтыратын деректерді жинауға мүмкіндік береді, ал егжей-тегжейлі сауалнама дәлірек өлшеуге мүмкіндік береді;</p> <p>- жиналған айналымалылар санын ескере отырып, қызықты кросс-кестелер үшін үлкен өлеует</p>	<p>- жалдамалы жұмыскерлер (өзін-өзі жұмыспен қамтығандар) болып табылмайтын жұмыскерлер, тіркелмеген немесе бейресми жұмыспен қамтылған жұмыскерлер туралы ақпараттың болмауы;</p> <p>- деректер сапасы респонденттердің дәлдігіне байланысты. Бұл әсіресе еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау мәселелері үшін өте маңызды, мұнда субъективтілік әртүрлі респонденттердің оқиғаларды әртүрлі тәсілдермен еске түсіруіне немесе жіктеуіне әкелуі мүмкін;</p> <p>- іріктеу ерекшеліктері шағын топтар мен аумақтар үшін сенімді баға алуға кедергі келтіруі мүмкін;</p> <p>- іріктеу қателері;</p> <p>- осал тақырыптар бойынша деректердің сапасын төмендету.</p>
---	---	--

Сурет 1.1.1 – Еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпарат көздерінің негізгі артықшылықтары мен кемшіліктері

Осылайша, кәсіпорындардағы статистикалық ақпараттың рөлі мен маңызы:

1) оң және теріс тенденцияларды бақылау, тек сенімді көзден шыққан фактілермен жұмыс істеу;

2) ағымдағы жағдайды бағалау, түзетуді немесе жақсарту жұмыстарын қажет ететін аймақтарды бөлу, пысықтау;

3) статистикалық деректер негізінде одан әрі даму стратегиясын әзірлеу жайы сияқты еңбекті қорғау саласындағы бірқатар мәселелерді шешуде жатыр.

1.2 Еңбекті қорғау саласындағы статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу әдіснамасына шолу

Статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу әдістемесінің негіздері бірнеше халықаралық еңбек стандарттарымен реттеледі.

Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау туралы Конвенция (155-Конвенция, 1981 жылы қабылданған)¹⁶ еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласында дәйекті ұлттық саясатты қабылдауды көздейді және еңбек жағдайларын жақсарту мақсатында еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауға жәрдемдесу үшін үкіметтер мен кәсіпорындар қабылдауы тиіс шараларды айқындайды. Бұл Конвенцияда өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулар туралы статистикалық деректердің маңыздылығы мойындалады, және де бұл оларды жыл сайын жасау жөніндегі міндеттемені қамтиды.

Мұнан өзге, Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау туралы конвенцияға 2002 жылғы хаттамада¹⁷ алдын алу шараларын әзірлеуге ықпал ету үшін тіркеу процедураларын және өндірістегі

¹⁶https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312300:NO

¹⁷https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312338:NO

профессиональных заболеваний» с учетом новой системы показателей и индикаторов статистического наблюдения и государственного мониторинга за состоянием охраны труда, Обновленные формы статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме позволяют расширить и детализировать информационное обеспечение о состоянии вопросов безопасности труда на предприятиях Республики Казахстан.

Для статистической формы общегосударственного статистического наблюдения индекс 1-Т (условия труда) «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» рекомендуется внести следующие изменения:

1) Для обеспечения репрезентативности выборки рекомендуется пополнить её информацией по предприятиям малой размерности, т.е. необходимо обязать малые предприятия заполнять данную статистическую форму. Кроме того, необходимо пополнить выборку данными предприятий с основным видом деятельности в сферах, которые не были охвачены статистическим наблюдением по различным причинам.

При обследовании условий труда для определения численности лиц, занятых во вредных и (или) опасных условиях труда в общенациональном статистическом наблюдении в статистическую выборку, входят крупные и средние предприятия следующих сфер деятельности согласно ОКЭД РК, соответствующий Международной стандартной отраслевой классификации всех видов экономической деятельности ISIC-Rev.4:

А. Сельское, лесное и рыбное хозяйство;

В. Горнодобывающая промышленность и разработка карьеров;

- медицинская информация, включая сведения о травмах, оказанной первой помощи и данных о госпитализации, если применимо;

- информация о свидетелях и обо всех транспортных средствах, попавших в аварию;

- описание травм, включая дополнительную информацию о характере и степени травм;

- административные детали, включая информацию о возмещениях и окончательные подтверждения или сертификаты, необходимые для отчета.

Каждый раздел структурирована так, чтобы собрать исчерпывающие данные, необходимые для составления подробного отчета о несчастном случае, в соответствии с итальянскими правилами техники безопасности на рабочем месте.

Форма «Mod. 4 bis R.A» предоставляется в электронном виде через специализированную информационную платформу Digital Workplace INAIL и служит важнейшим инструментом для INAIL и органов общественной безопасности, обеспечивая точное и тщательное документирование несчастных случаев на производстве.

В результате анализа действующей в настоящее время методологии сбора и обработки статистической информации, а также форм статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме были выявлены отклонения и несоответствия, которые подробно описаны в предыдущих разделах. С целью устранения недостатков рекомендуется внести изменения в действующие статистические формы № 1-Т (условия труда) «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» и № 7-ТПЗ «Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и

жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулар туралы хабарлауды нығайту және тіркеу жүйелері мен хабарландыруды үйлестіруге ықпал ету қажеттілігі көрсетілген.

Сонымен қатар, Еңбек инспекциясы туралы конвенция (1947 жылы қабылданған 81-Конвенция)¹⁸ еңбек инспекциясы жүйелерінің негізгі қағидаларын белгілейді, орталық ұлттық инспекция органының еңбек инспекциясының қызметкерлері мен қызметі туралы, сондай-ақ еңбек инспекциясына мәлім өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулар туралы статистикалық деректерді қосатын жыл сайынғы есепті жариялау міндеттемесін қамтиды. Еңбек инспекциясы еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасын бақылау мен қамтамасыз етуде орталық рөл атқаратындықтан, бұл құжат екі сала үшін де маңызды.

Еңбек қауіпсіздігі мен гигиенасына жәрдемдесу туралы Конвенция (187 Конвенция, 2006 жылы қабылданған)¹⁹ деректерді жинау мен талдауды қоса алғанда, тиісті еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жүйелеріне қойылатын негізгі талаптарды белгілейді.

Әр адамның еңбекті қорғау құқығы зорлық-зомбылық пен қудалаудан босатылған еңбек әлеміне қол жеткізуді қамтитынын мойындай отырып, Халықаралық еңбек конференциясы өзінің жүз жылдық сессиясында Зорлық-зомбылық пен қудалау туралы Конвенцияны қабылдады (190-Конвенция 2019 жылы қабылданды)²⁰. Бұл Конвенцияда жұмыстағы зорлық-зомбылық пен қудалау жағдайлары туралы тиісті деректерді жинауға тікелей шақыру болмаса да, ол заңдар мен ережелерді бақылауға және орындауға, сондай-ақ сенімді деректер қажет (немесе, ең

¹⁸https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C081:NO

¹⁹https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C187

²⁰https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:3999810:NO

болмағанда, болғаны жақсырақ) екенін біле отырып, хабардарлықты арттыруға шақырады.

Еңбек статистикасы туралы Конвенция (1985 жылы қабылданған 160-Конвенция)²¹ еңбек статистикасының негізгі бағыттары бойынша деректердің болуының маңыздылығын ғана емес, сонымен қатар ашық және сенімді әдістемелердің қажеттілігін баса көрсете отырып, еңбек нарығы статистикасының тиісті ұлттық жүйесінің негіздерін айқындайды. Осы Конвенцияны ратификациялаған елдер еңбек нарығының әртүрлі аспектілері, соның ішінде өндірістік жарақаттану және кәсіптік аурулар бойынша статистикалық деректерді мүмкіндігінше экономикалық қызмет түрлері бойынша бөлуде жүйелі түрде дайындауға және таратуға міндеттенеді.

Еңбек статистикасының халықаралық стандарттары: Өндірістік (өндірістегі жазатайым оқиғалар нәтижесінде) жарақаттану статистикасына қатысты резолюция. Еңбек статистикасының халықаралық стандарттарының екі түрі бар: статистикаға қатысты Конвенциялары мен Халықаралық еңбек конференциясының нұсқаулары және Резолюциялар мен Халықаралық еңбек статистиктері конференциясында қабылданған Басшылық қағидалары.

Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау статистикасын дайындауға және таратуға тікелей қатысты негізгі халықаралық стандарттар Өндірістік жарақаттану статистикасы туралы резолюция болып табылады (өндірістегі жазатайым оқиғалардың нәтижесінде)²², ол 1998 жылы Он алтыншы Халықаралық еңбек статистиктері конференциясында қабылданды. Бұл қаулыда өндірістік жарақаттану

²¹https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312305:NO

²²https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/standards-and-guidelines/resolutions-adopted-by-international-conferences-of-labour-statisticians/WCMS_087528/lang--en/index.htm

записанной в архивах управления, разделена на четыре тематические области, содержащие информацию, агрегированную на провинциальном, региональном и национальном уровне, относительно:

- компании;
- производственные травмы;
- профессиональные заболевания;
- профессиональный риск.

При сборе первичных статистических данных о несчастных случаях INAIL использует форму «Mod. 4 bis R.A». Это форма отчета/уведомления о несчастных случаях на производстве в соответствии с требованиями итальянского законодательства¹⁷¹. Форма разделена на несколько разделов, включая личные данные работника, данные работодателя, описание несчастного случая, информацию о медицинской справке, данные свидетеля и сведения о транспортном средстве (если применимо). Она также включает разделы для подробного описания травм и данных о возмещении ущерба. Форма предназначена для подачи в INAIL и органы общественной безопасности.

Статистическая форма «Mod. 4 bis R.A» включает в себя следующие разделы:

- основная информация о работнике и работодателе;
- подробности несчастного случая и краткое описание происшествия;
- обстоятельства происшествия, включая конкретное место и деятельность во время происшествия;

¹⁷¹ DECRETO DEL PRESIDENTE DELLA REPUBBLICA 30 giugno 1965, n. 1124

Testo unico delle disposizioni per l'assicurazione obbligatoria contro gli infortuni sul lavoro e le malattie professionali. <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:presidente.repubblica:decreto:1965-06-30;1124~art53>

3. Сообщения о случаях согласно форма заявления о травмах и заболеваниях OSHA 300, 300A и 301;

4. Контактная информация (указывается имя, должность и номер телефона человека, заполнившего этот опрос).

Таким образом, SOII дает подробную информацию о наиболее серьезных травмах и заболеваниях, включая характеристики пострадавших работников и подробности обстоятельств происшествия. В дополнение к статьям, обсуждающим исследования полноты данных SOII, данный комментарий предоставляет обзор SOII. В нем содержится информация об истории сбора данных о травмах и заболеваниях на рабочем месте, о текущих процессах обследования, ежегодных результатах, а также введение в текущие проблемы, связанные с недоучетом.

Формы опроса SOII и инструкции для заполнения респондентами доступны на официальном сайте BLS (<https://www.bls.gov/respondents/iif/forms.htm>).

Итальянский национальный институт страхования от несчастных случаев на производстве (INAIL) управляет обязательным страхованием от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний, также на государственном уровне ведет статистический учет несчастных случаев на производстве. Цепочка формирования статистических данных начинается главным образом с территориальных оперативных подразделений, которые собирают административные данные, которые затем - актуарным статистическим консалтингом - проверяются и сертифицируются, и впоследствии загружаются в специальные статистические архивы для широкого пользования.

База данных Inail, состоящая из значительного количества таблиц, полученных в результате обработки информации,

статистикасын пайдаланудың мақсаттары мен міндеттері, сондай-ақ деректердің негізгі ықтимал көздері туралы ақпарат бар. Ол сондай-ақ өндірістік жарақатқа қатысты негізгі ұғымдардың стандартты анықтамаларын ұсынады және жинауға, таратуға жататын деректердің негізгі элементтерін тізімдейді.

Осы Қаулыда баяндалған анықтамалар халықаралық деңгейде, оның ішінде Тұрақты даму мақсаттарын мониторингілеу үшін сенімді және салыстырмалы статистикалық деректерді дайындауды айқындайтын халықаралық стандартты анықтамалар болып табылады. Айта кететін жай, өндірістік жазатайым оқиғалар, жарақаттар немесе кәсіптік аурулар еңбек инспекциясы, хабарлама немесе өтемақы мақсаттарына қарағанда статистикалық мақсаттар үшін басқаша анықталуы мүмкін. Мүмкіндігінше, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау бойынша статистикалық деректерді дайындау кезінде стандартты статистикалық анықтамаларға сүйену керек.

ХЕҰ-ның еңбек инспекциясы статистикасын үйлестіру әдістемесі еңбек инспекциясы саласындағы ұлттық саясатты, жүйелерді, бағдарламалар мен стратегияларды әзірлеудегі еңбек инспекциясы статистикасының негізгі рөлін мойындай отырып, сондай-ақ әртүрлі елдерде еңбек инспекциясы деректерін жинау, талдау және пайдалану әртүрлі жолмен жүретінін түсіне отырып, ХЕҰ еңбек инспекциясы статистикасын үйлестіруді жақтайды.

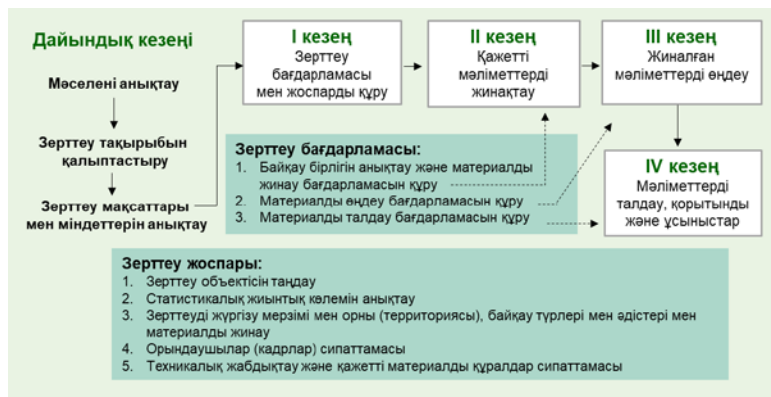
Барлық өңірлердің елдерінде жүргізілген терең зерттеулердің негізінде ХЕҰ «Еңбек инспекциясының статистикасын үйлестіру жөніндегі нұсқаулық»²³ атты баяндама дайындады, онда еңбек инспекциясы статистикасы үшін жалпы әдіснаманы қолдануға және осындай әдіснаманың негізгі аспектілерін белгілеуге шақырды. Еңбек инспекциясы жүйелері мен еңбекті қорғау арасындағы тығыз байланысты ескере отырып, бұл баяндама еңбекті қорғау

²³https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/departments-and-offices/governance/labadmin-osh/WCMS_506961/lang--en/index.htm

статистикасы саласы үшін де құнды құжат болып табылады.

Статистикалық ақпаратты жинау әдістемесі мақсаттар мен міндеттерді анықтауды және тиісті әдістерді таңдауды, сауалнама нысандарын әзірлеуді, сауалнамалар жүргізуді, алынған деректерді өңдеуді және талдауды қамтитын деректерді жинаудың жүйелі тәсілін қарастырады. Бұл әртүрлі салаларда салмақты шешімдер қабылдау үшін әртүрлі құбылыстар мен процестер туралы объективті және сенімді ақпарат алуға мүмкіндік береді²⁴.

Белгілі бір мақсаттар мен міндеттерге сәйкес ақпарат жинау және зерттеу бойынша стандартталған әдістемені ажырату керек (сурет 1.2.1).

Сурет 1.2.1 - Ақпаратты жинау мен өңдеудің зерттеу әдістемесі (маркетинг көздері негізінде автормен қорытындыланған)

Автор В. М. Лимаренко әдістеменің ұқсас сипаттамасын ұсынған.

²⁴ Основные принципы и методы сбора статистической информации: в поисках достоверных данных. /AnyQuestion. URL: <https://ru.anyquestion.info/a/osnovnye-printsipy-i-metody-sbora-statisticheskoy-informatsii-v-poiskah-dostovernyh-dannyh> (дата обращения: 13.08.23)

слышимости (STS) в одном или обоих ушах (в среднем на 2000, 3000 и 4000 Гц) и 2) общий уровень слуха сотрудника на 25 децибел (дБ) или более выше аудиометрический ноль (также усредненный при 2000, 3000 и 4000 Гц) в том же ухе (ax), что и STS.

Данные указанные в формах OSHA 300A, 300 и 301 являются первичной информацией для формирования общего федерального обследования травматизма и профессиональной заболеваемости.

Бюро статистики труда США (BLS) ежегодно проводит обследование производственного травматизма и заболеваний (SOII) и рассылает формы опроса о травмах и заболеваниях случайно выбранным работодателям и использует эту информацию для создания общенациональной статистики профессиональных травм и заболеваний. Обследование производственного травматизма и заболеваний (SOII) — это совместная федеральная и штатная программа, которая публикует оценки несмертельных профессиональных травм и заболеваний. Ежегодно около 200 000 работодателей отчитываются о предприятиях частной промышленности и государственного сектора (государственных и местных органов власти)¹⁷⁰.

SOII исключает все несчастные случаи на производстве, а также несмертельные производственные травмы и заболевания самозанятых; работникам ферм с числом работников 10 и менее человек; частным домашним работникам; волонтерам; и служащим федерального правительства.

Форма опроса SOII включает в себя следующие разделы:

1. Информация об учреждении;
2. Сводная информация о травмах и заболеваниях, связанных с работой за отчетный период;

¹⁷⁰ <https://www.bls.gov/iif/overview/soii-overview.htm>

Работодатели обязаны вести отдельный журнал и сводку по каждому рабочему месту, которое, как ожидается, будет работать более года. Сотрудники имеют право на доступ к этим записям о травмах и заболеваниях. Важно отметить, что включение в Журнал автоматически не дает права на компенсацию работникам и не подразумевает вину.

В форме OSHA 300 записываются производственные травмы и заболевания, которые приводят к:

- смерти,
- потере сознания,
- отсутствию на работе в течение нескольких дней,
- ограничению трудовой деятельности или переводу с работы, или
- медицинскому лечению, помимо оказания первой помощи.

Также регистрируются травмы и заболевания, связанные с работой, которые являются значительными (как определено ниже) или соответствуют любому из дополнительных критериев, перечисленных ниже:

1) любая травма от укола иглой или порез острым предметом, загрязненный кровью другого человека или другим потенциально инфекционным материалом;

2) любой случай, требующий медицинского удаления сотрудника в соответствии с требованиями стандарта здравоохранения OSHA;

3) туберкулезная инфекция в качестве подтверждается положительным кожным тестом или диагнозом, поставленным врачом или другим лицензированным медицинским работником после контакта с известным случаем активного туберкулеза;

4) проверка слуха сотрудника (аудиограмма) показывает, что 1) у сотрудника произошел сдвиг стандартного порога

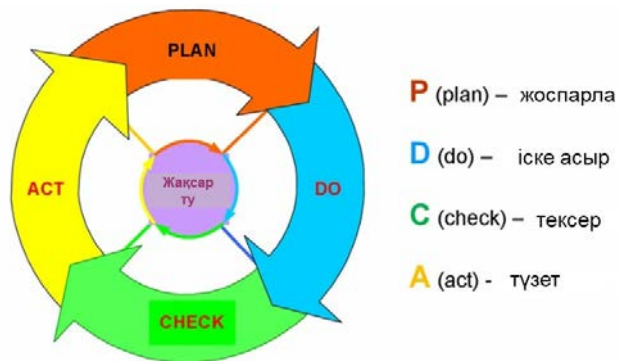
– Дайындық кезеңі мыналарды қамтиды: зерттеудің жалпы бағдарламасында ақпаратты жинаудың осы әдісінің орнын, бақылау мақсаттары мен міндеттерін анықтау; бақылау объектісі мен нысанасын анықтау; бақылау орны мен уақытын таңдау, бақылау ортасына қол жеткізуді қамтамасыз ету; бақылау нысанын таңдау; бақылау рәсімін әзірлеу (бақылау бірліктері мен шеңберлерін қамтитын ұғымдар жүйесі); байқау жоспарын әзірлеу және оны сынақтан өткізу; жабдықтарды дайындау, қажетті құжаттарды тираждау; орындаушыларға арналған нұсқаулықтарды дайындау; кадрларды іріктеу және байқаушыларға нұсқау беру, қажет болған жағдайда оларды оқыту²⁵.

– Далалық кезең - далалық жағдайда ақпарат жинауға және бақылаушылардың жұмысын бақылауға байланысты.

– Талдау кезеңі - бақылау нәтижелерін өңдеуді және есепті дайындауды қамтиды.

Жоғарыда келтірілген барлық тәсілдер негізгі және қосымша процедураларды қолданудың әдіснамалық негізін құрайтын үздіксіз жетілдірудің (PDCA) (сурет 1.2.2) жалпылама қабылданған Деминг-Шухарт циклыне сәйкес келеді: жоспарла (Plan), (іске асыр (Do), бақыла/тексер (Check) - түзет (Act).

²⁵ Лымаренко. В.М. «Метод наблюдения в исследованиях» Межрегиональный институт экономики и права при МПА ЕВРАЗЭС Санкт-Петербург 2018 URL: https://www.miep.edu.ru/upload/science/limarenko_work_32.pdf (дата обращения: 13.08.23)

Сурет 1.2.2 – Деминг-Шухарт циклы (PDCA)

Статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу әдістемесі деректерді жинауды, өңдеуді, сақтауды және ұсынуды реттейтін стандарттар мен ережелер жүйесін қамтиды. Статистикалық ақпаратты жинау кезінде зерттеудің маңызды элементі - бұл бүкіл популяцияның параметрлерін бағалау үшін қолданылатын жиынтық элементтердің жиынтығы. Іріктеменің өкілдігі мен сенімділігі оны келесі критерийлер бойынша орындаған кезде қамтамасыз етіледі:

1) кездейсоқ іріктеу (элементтер популяциядан кездейсоқ таңдалады, бұл әр элементтің үлгіге қосылуына тең мүмкіндік береді);

2) жүйелі іріктеу (элементтер жиынтықтан белгіленген аралықпен таңдалады);

3) стратификацияланған іріктеме (жалпы популяция бірнеше кіші топтарға (қабаттарға) бөлінеді және элементтер әр кіші топтан кездейсоқ таңдалады).

Деректерді жинау - таңдалған үлгі элементтерінен ақпарат жиналатын процесс. Және мұнда одан әрі стандарттау мен

формах анализируемых стран указываются такие сведения, как средний заработок пострадавшего работника, сумма выплаченного материального ущерба, прилагается отчет медицинского заключения о нетрудоспособности, информация о свидетелях происшедшего несчастного случая и т.д. (ПРИЛОЖЕНИЕ Б).

В США для обеспечения безопасных и здоровых условий труда для работников Конгресс создал Управление по безопасности и гигиене труда (OSHA), который согласно Закона о безопасности и гигиене труда 1970 года¹⁶⁹ требует от определенных работодателей составлять и вести записи о связанных с работой травмах и заболеваниях.

Предприятия, соответствующие определенному размеру и отраслевым критериям, обязаны один раз в год предоставлять в электронном виде данные о травмах и заболеваниях из формы OSHA 300, «Журнал травм и заболеваний, связанных с работой», формы OSHA 300A, «Сводка травм и заболеваний, связанных с работой», Формы 301 OSHA, «Отчет о травмах и заболеваниях» в OSHA. Журнал учета производственных травм и заболеваний (форма OSHA 300) - это документ, предназначенный для регистрации и классификации производственных травм и заболеваний с подробным описанием их тяжести и специфики. При наступлении несчастного случая и как результат производственная травма, должна тщательно задокументирован в этом журнале. Кроме того, существует отдельный документ - Сводка (форма OSHA 300A), в котором обобщаются годовые данные по различным категориям. Эта сводка должна быть опубликована в конце года для информирования сотрудников об инцидентах, связанных с безопасностью на рабочем месте.

¹⁶⁹ <https://www.osha.gov/aboutosha>

опроса в форме компьютеризированного телефонного опроса и интервью (face to face) работающего населения по полу, возрасту, профессии, статусу занятости, сфере деятельности с учетом факторов риска для физического здоровья и психосоциологического благополучия работника. При этом в статистическом обследовании рабочей среды учитывается весь широкий спектр производственных факторов, оказывающих неблагоприятное воздействие на здоровье работника (ПРИЛОЖЕНИЕ А).

В соответствии международным стандартам в области статистики охраны труда основные статистические данные о труде, включая информацию о профессиональных травмах и профессиональных заболеваниях, должны собираться и публиковаться не реже одного раза в год. При этом статистические данные следует классифицировать в зависимости от отраслей экономической деятельности и характеристик работников, таких как пол, возрастная группа, профессия и уровень квалификации. Следует отметить, что данное требование соответствует форме общенационального статистического наблюдения.

Сравнительный анализ статистических форм производственного травматизма и профессиональных заболеваний в ряде зарубежных стран выявил некоторые несоответствия в предоставлении дополнительных сведений в формах статистической отчетности о несчастном случае и пострадавшем работнике вследствие данного несчастного случая. В статистических

¹⁶⁷ Официальный сайт Европейского агентства по безопасности и гигиене труда [Электронный ресурс]. URL: <https://osha.europa.eu/en> - 2023

¹⁶⁸ Официальный сайт Федерального учреждения Бюро статистики труда США [Электронный ресурс]. URL: <https://www.bls.gov/> -2023

өңдеуді ескере отырып, олардың түрін нақты анықтау қажет.

Құрылымдық деректер жинақы ұйымдастырылған және белгілі бір форматқа ие, мысалы, сандар немесе санаттар болады.

Құрылымдалмаған деректер нақты құрылымға ие емес және мәтінді, суреттерді немесе дыбысты қамтуы мүмкін.

Деректерді жинау кезінде жеке деректердің және басқалардың құпиялылығы мен қорғалу қағидаттарының сақталуын қамтамасыз ету қажет.

Деректерді жинаудың негізгі көздері әкімшілік жазбалар (мәлімдемелер, есеп), халық санағы және кәсіпорындарды зерттеу, үй шаруашылықтарын сұрау және т.б.

Әкімшілік жазбалар (мәлімдемелер, есеп) еңбекті қорғау статистикасының ең көп таралған көзі болып табылады. Іс жүзінде, әкімшілік жазбалардың ең ұтымды жағы олардың кең таралуы болуы мүмкін. Деректердің жеткіліксіз болуы еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау статистикасы саласындағы негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Кәсіпорындарды немесе үй шаруашылықтарын зерттеу сияқты статистикалық деректер жинақтары болмаған жағдайда, әртүрлі мекемелер өз мақсаттары үшін жасаған әкімшілік жазбалар көбінесе еңбекті қорғау деректерінің жалғыз қол жетімді көзі болып табылады.

Еңбек департаменттері, еңбек инспекциялары, денсаулық сақтау министрліктері, әлеуметтік сақтандыру компаниялары, жеке сақтандыру компаниялары және кәсіподақтар жүргізетін жазбаларды қоса алғанда, еңбекті қорғау статистикасын бере алатын көптеген мүмкін әкімшілік жазбалар бар.

Бухгалтерлік есептің әр түрлі түрлері алуан мақсаттарды көздейді және әр түрлі нұсқауларды орындайды, сондықтан алынған статистика әр түрлі әдістемелер мен қамтуға ие болады.

Мысалы, жұмыс берушілерді, жұмысшыларды немесе еңбек инспекторын өндірістегі жазатайым оқиғалар туралы құзыретті органға хабарлаудың тиісті жүйесін есепке алу (кейде бұл заң бойынша талап етіледі) және өндірістік жарақат алған жұмысшылар мәлімдеген (және алған) өтемақыларды құзыретті органға есепке алу (өлеуметтік сақтандыру, еңбек министрлігі және т.б.), өндірістік жарақат туралы әртүрлі статистикалық мәліметтер бере алады.

Шынында да, көбінесе барлық хабарланған жарақаттар өтемақы алмайды және/немесе барлық өтелген жарақаттар хабарлама алмайды. Осылайша, еңбекті қорғау статистикасы үшін деректердің сенімділігі негізінен өндірістегі жазатайым оқиғаларды, жарақаттарды және/немесе ауруларды есепке алу органында тіркеу немесе хабарлау міндетті болып табылатындығына байланысты. Егер жазатайым оқиғалар туралы хабарлама міндетті болмаса немесе мұндай жағдайлар туралы негізінен хабарланбаған деп айтуға негіз болса, есеп толық болмауы мүмкін, сондықтан оның негізінде алынған кез-келген статистика кәсіби тәуекелдер мен қауіптерді төмендетеді. Сол сияқты, егер статистика сақтандыру деректерінен алынған болса, статистиканың қаншалықты толық екенін бағалау үшін өтемақы жүйесін қамту қандай екенін білу маңызды. Бұл жағдайда, егер қарастырылып отырған сақтандыру жұмыспен қамтылғандардың едәуір бөлігін қамтымаса, оның жазбаларынан алынған статистика шектеулі қамтуға ие болады және оларды ешбір жағдайда жалпы елге көрнекілік ретінде түсініктеме беруге болмайды.

Жалпылама алғанда, әкімшілік статистиканы қамту деректердің төмендеуіне (өндірістегі жазатайым оқиғалар туралы хабарламалар санының азаюына), кейбір жұмысшылардың өтемақы жүйелеріне қол жетімділігінің болмауына (мысалы,

эффективность мер по предотвращению травм и заболеваний, а также выявить области, где необходимо усилить работу по улучшению безопасности и условий труда.

Статистика никогда не является самоцелью, а всегда является инструментом, средством выявления каких-то конкретных проблем или того, что стоит за той или иной ситуацией. В контексте статистики охраны труда рассмотренные выше показатели и таблицы имеют большой потенциал для характеристики системы статистического наблюдения и мониторинга условий труда, производственного травматизма и профессиональных заболеваний. Следовательно, полезность собранных данных заключается больше в их производстве в виде статистики и их интерпретации, чем в самих данных.

3.2 Формы отчетности об условиях труда и производственном травматизме в Казахстане

В целях совершенствования форм статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме в РК был изучен передовой опыт развитых стран, где статистическое наблюдение за состоянием охраны труда является составной частью государственного мониторинга в сфере безопасности и охраны труда.

Сравнительный анализ зарубежного опыта форм статистической отчетности показал, что сбор сопоставимых и надежных данных об условиях труда в странах Европейского Союза, проводимый Евростатом¹⁶⁷ и США (Федеральное учреждение Bureau of Labor Statistics)¹⁶⁸ осуществляется путем

Для вычисления этих индикаторов используются следующие формулы:

1. Коэффициент частоты смертельного производственного травматизма (ПТ) на 100 000 работающих (K_{foi}):

$$K_{foi} = \frac{\text{Количество зарегистрированных смертельных производственных травм}}{\text{Списочная численность работников}} * 100\ 000$$

2. Коэффициент частоты не смертельного производственного травматизма на 100 000 работающих (K_{nfoi}):

$$K_{nfoi} = \frac{\text{Количество зарегистрированных не смертельных травм}}{\text{Списочная численность работников}} * 100\ 000$$

3. Коэффициент частоты профессиональной заболеваемости на 100 000 работающих (K_{od}):

$$K_{od} = \frac{\text{Количество зарегистрированных профессиональных заболеваний}}{\text{Списочная численность работников}} * 100\ 000$$

4. Уровень скрытого травматизма (I_{hi}):

$$I_{hi} = \frac{\text{Количество зарегистрированных не смертельных травм}}{\text{Количество зарегистрированных смертельных травм}}$$

Индикаторы/показатели второго уровня обогащают анализ данных, предоставляя более глубокое понимание рисков и требований в области охраны труда. Они помогают оценить

бейресми жұмыспен қамтылғандар алынып тасталуы мүмкін) немесе елдің кейбір аймақтарын немесе экономикалық қызмет түрлерін қамтуға байланысты толық болмауы мүмкін. Мұндай жағдайларда статистиканың нақты түсіндірілуін қамтамасыз ету үшін оны қамту туралы нақты ақпараттың болуы өте маңызды⁶⁷.

Осылайша, әкімшілік жазбаларға негізделген статистикалық мәліметтерді алу кезінде кәсіптік аурулар, өлімге әкелетін және өлімсіз өндірістік жарақаттар туралы ақпарат әр түрлі көздерден алынуы мүмкін. Бұл дереккөздердің әртүрлі қамтуы мүмкін екенін білдіреді, сондықтан аурулар, өлімге әкелетін жарақаттар және өлімге әкелмейтін жарақаттар туралы статистика өзара толықтырушы болғанымен, қатаң салыстыруға келмейді.

Аргентинаның өндірістегі тәуекелдер жөніндегі басқармасы еңбекті қорғау және денсаулық мәселелері бойынша әкімшілік жазбалар негізінде статистикалық деректерді алудың жақсы мысалы болып табылады (Superintendencia de Riesgos de Trabajo). Өндірістегі жазатайым оқиғалар, жолдағы жазатайым оқиғалар және әртүрлі сақтандыру жүйелері немесе жұмыс берушілер хабарлаған кәсіптік аурулар туралы деректер негізінде бұл ведомство тәуекелдерді бақылау және болашақта жазатайым оқиғалардың алдын алу мақсатында еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау туралы құнды статистикалық деректерді жинайды. Бұл статистика агенттіктің веб-сайтында үнемі таратылады²⁶. Коста-Риканың ұлттық сақтандыру институты сонымен қатар өндірістегі жазатайым оқиғалар мен олардың салдары туралы құнды статистиканы жинайды және таратады²⁷. Сол сияқты, Австралияның Safe Work Australia ұлттық еңбекті қорғау саясатын әзірлеуге жауапты органы әртүрлі әкімшілік деректер көздерінен

²⁶ https://www.srt.gob.ar/estadisticas/acc_ultimos_datos.php

²⁷ <https://www.sugese.fi.cr/seccion-estadistica>

статистиканы дайындайды және таратады²⁸. Ирландияның еңбекті қорғау басқармасы денсаулық пен қауіпсіздікті бақылау және негізгі тәуекелдерді анықтау мақсатында өндірістегі жазатайым оқиғалар мен жарақаттар туралы деректерді жинайды. Деректерді жұмыс берушілер мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлер ұсынады. Заң бойынша жұмыс берушілер жарақаттар төрт немесе одан да көп күн бойы жұмыста болмауына әкеліп соқтыратын болса, оқиғалар туралы еңбекті қорғау басқармасына хабарлауға міндетті²⁹.

Әдетте, әкімшілік жазбалардағы ақпарат қызметкерлер мен жұмыс берушілер толтыратын және беретін хабарламалар немесе етініштер нысандары негізінде немесе еңбек инспекторлары орындайтын міндеттерді тіркеу журналы негізінде жасалады. Осылайша, қол жетімді айналыстар мен көрсеткіштер осы пішіндер мен үлгілердің мазмұнына, ал деректердің сапасы оларды бергендердің дәлдігіне байланысты. Workplace Denmark, Данияға жұмыс істеуге жіберілген шетелдік қызмет көрсетушілер мен жұмысшылар арасындағы еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауды бақылайтын Дания органы жұмыс берушілер жазатайым оқиға туралы тиісті органдарға хабарлау үшін өндірістегі жазатайым оқиғадан жарақат алған жағдайда жұмыс берушілер толтыруы керек хабарлама нысанының мысалын келтіреді³⁰.

Санақ және кәсіпорындарды зерттеу — бұл статистикалық мәліметтерді жинау, және мұнда іріктеу бірлігі кәсіпорын болып табылады. Осылайша, олар жалақы, жұмыс уақыты, қызметкерлер және жұмыс орындары сияқты кәсіпорын немесе жұмыс беруші иелік ететін тақырыптар бойынша деректерді ұсына алады.

²⁸ <https://www.safeworkaustralia.gov.au/statistics-and-research/statistics/statistics>

²⁹ <https://www.higa.ie/areas-we-work/health-information/datacollections/work-related-injuries-database>

³⁰ <https://workplacedenmark.dk/health-and-safety/report-a-work-accident/>

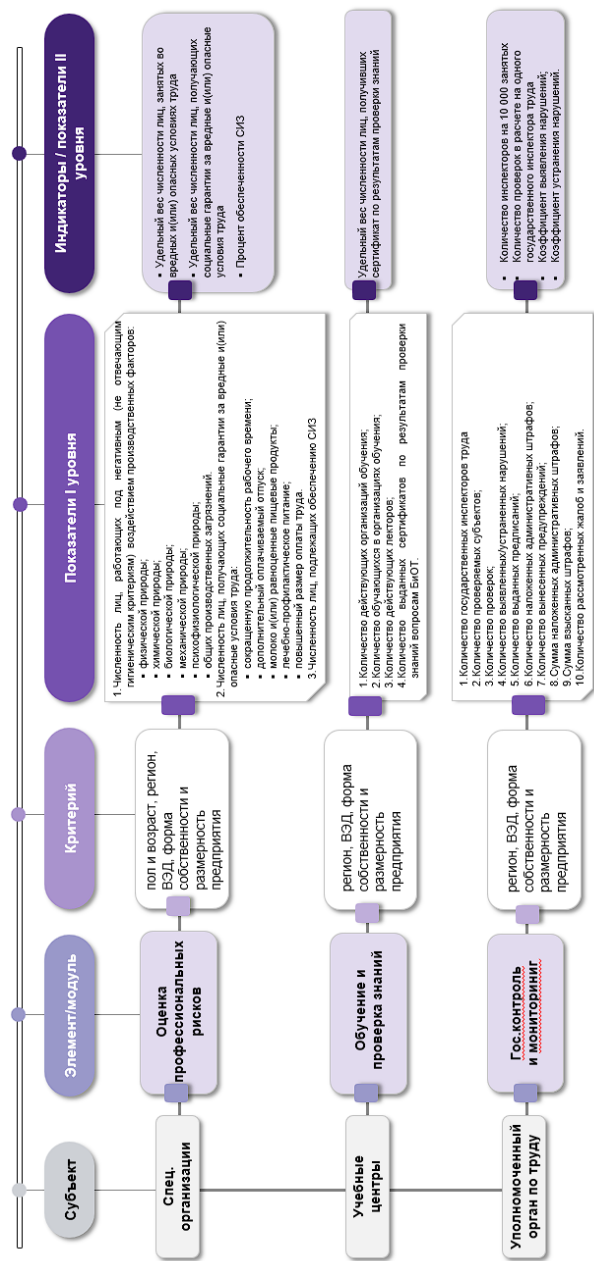
Индикаторы/показатели II уровня. Индикаторы/показатели второго уровня (Level II Indicators) в структуре «Структуры показателей и индикаторов статистического наблюдения и государственного мониторинга за состоянием охраны труда» являются дополнительными метриками и коэффициентами, которые служат для более глубокого и детального анализа состояния охраны труда. Они предоставляют информацию о различных аспектах безопасности и здоровья на рабочем месте, а также оценивают эффективность принимаемых мер по снижению рисков и улучшению условий труда. Вот описание некоторых из этих индикаторов/показателей:

Коэффициент частоты смертельного производственного травматизма на 100 000 работающих – индикатор измеряет количество смертельных производственных травм на каждые 100 000 работающих. Он позволяет оценить уровень смертности на рабочем месте и изменения в этой динамике.

Коэффициент частоты несмертельного производственного травматизма на 100 000 работающих – индикатор измеряет количество несмертельных производственных травм на каждые 100 000 работающих. Он помогает выявить масштабы травматизма, не приводящего к смертельным исходам.

Коэффициент частоты профзаболеваемости на 100 000 работающих – индикатор отражает количество профессиональных заболеваний на каждые 100 000 работающих. Он позволяет оценить уровень заболеваемости, связанной с выполнением рабочих обязанностей.

Уровень скрытого травматизма – индикатор указывает на травмы и заболевания, которые могут быть недостаточно документированы или признаны как профессиональные. Он может быть выражен в процентном соотношении к общему числу травм и заболеваний.

Кәсіпорындардың санағы — бұл елдегі барлық кәсіпорындарды қамтитын жан-жақты іс-шара, ал кәсіпорындарды зерттеу тек кәсіпорындардың көрнекілік үлгісіне бағытталған. Әрине, кәсіпорын санақтары қымбатырақ және әдетте кәсіпорын сауалнамаларына қарағанда азырақ орындалады, бірақ олар көрнекі, репрезентативті. Кәсіпорындардың санақтары мен сауалнамалары еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау деректерінің көзі бола алады, дегенмен олар мұндай деректерді алу үшін әкімшілік есептерге қарағанда әлдеқайда аз қолданылады. Санақтар мен кәсіпорындарды зерттеу кезінде алынған статистика, әдетте, жоғары дәлдікпен сипатталады, өйткені олар тікелей кәсіпорындардың жалақы қорынан алынған ақпаратқа негізделген. Сонымен қатар, кәсіпорын өзінің сипаттары туралы толық ақпарат бере алады (кәсіпорын ауқымы, экономикалық қызмет, өндіріс көлемі және т.б.). Сонымен қатар, кәсіпорындардың санақтары мен сауалнамалары олардың ауқымында қамтылған барлық жұмысшылар туралы (өндірісте жазатайым оқиға болған жұмысшылар ғана емес) сенімді деректерді алуға мүмкіндік береді, яғни олар өндірістегі статистиканы қамтамасыз ете алады. Басқаша айтқанда, мекемелердің санақтары мен сауалнамалары өндірістік жарақаттанудың жиілігі және ауырлығы коэффициенттерінің бөлінгіші мен бөлгіші үшін статистиканы қамтамасыз ете алады, бұл оларды есептеуді дәйекті және сенімді етеді.

Кәсіпорындарды зерттеу әсіресе қауіпті экономикалық қызмет түрлерінде немесе аймақтарда еңбекті қорғауды зерттеу үшін пайдалы, өйткені бұл қызмет түрлері немесе аймақтар іріктеу шеңберінде анықталуы және басымдыққа ие болуы мүмкін. Алайда, санақтар мен кәсіпорындарды зерттеу барысында алынған еңбекті қорғау туралы ақпараттың қол жетімділігі

сауалнаманың құрылымына, атап айтқанда, еңбекті қорғау мәселелері бойынша қойылатын сұрақтардың саны мен сапасына байланысты. Сонымен қатар, кәсіпорындардың сауалнамалары әдетте шектеулі қамтуға ие: көбінесе олар белгілі бір мөлшерден асатын және/немесе ауылшаруашылық емес жеке кәсіпорындар сияқты белгілі бір экономикалық қызметке жататын бизнесті ғана қамтиды. Сирек жағдайларда олар бейресми сектордағы бизнесті қамтиды. Сонымен қатар, кәсіпорындарды зерттеу деректері әдетте өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды (өз-өзіне ғана жұмыс істейтін жұмысшыларды, отбасы мүшелерін және т.б.) қоспағанда, жалдамалы жұмысшыларға ғана (олар мекемелерде жұмыс істейтін жұмысшылардың бір түрі) қатысты. Осылайша, мекемелерді зерттеу деректері жұмыспен қамтылған халықтың едәуір бөлігін ескермеуі мүмкін.

Бұдан шығатын тұжырым, белгілі бір елдегі кәсіпорындарды зерттеу деректерінің дұрыстығы бейресми жұмыспен қамту үлесімен, шағын бизнестегі жұмыспен қамтылғандардың үлесімен және өзін-өзі жұмыспен қамту үлесімен байланысты. Сонымен қатар, тікелей жалақы қорынан алынған ақпарат мүмкіндігінше дәл болғанымен, өндірістегі жазатайым оқиғалар, жарақаттар, аурулар және қауіпсіздік мәселелері туралы берілген ақпараттың дәлдігі респонденттердің шынайылығына, сауалнаманы қалай қабылдағанына және жиналған ақпарат не үшін пайдаланылатынына байланысты болады. Жапонияда денсаулық сақтау, еңбек және әл-ауқат министрлігі 1952 жылдан бастап жыл сайын осындай оқиғалар туралы ақпарат алу үшін кәсіпорындарды өндірістегі жазатайым оқиғаларға тексеруден өткізеді. Бұл сауалнаманың үлгісі 32000-ға жуық жеке және мемлекеттік сектор кәсіпорындарын қамтиды³¹. Америка Құрама Штаттарында

³¹Доступно на сайте: https://www.mhlw.go.jp/english/database/dbl/dl/outline_of_survey_2009.pdf.

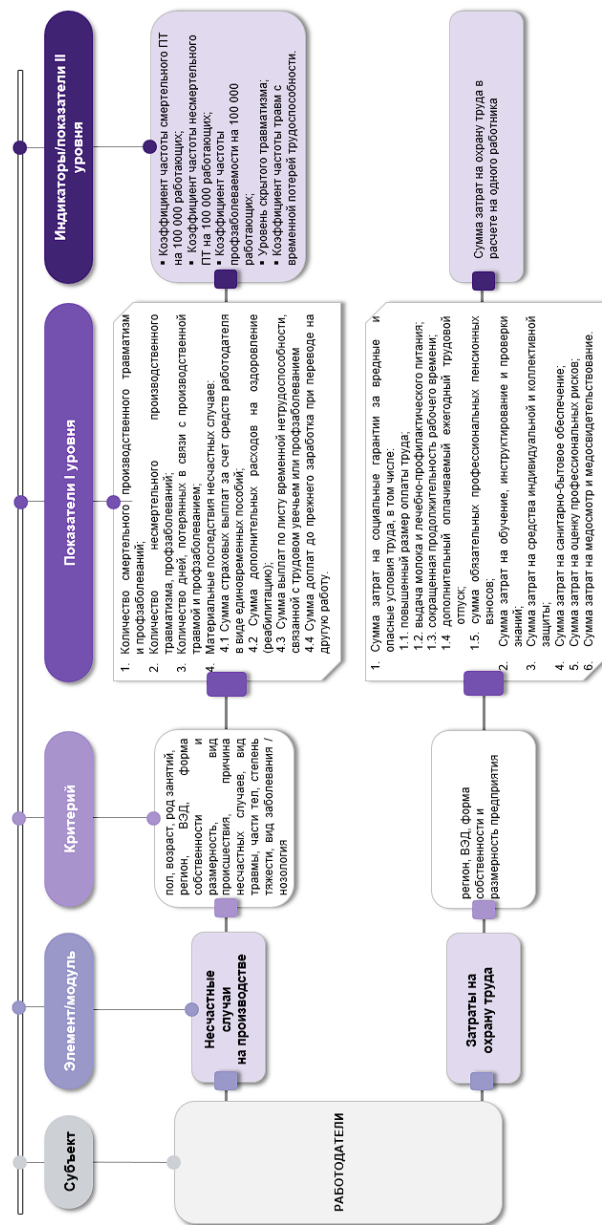

Рисунок 3.1.1 – Структура показателей и индикаторов статистического наблюдения за состоянием охраны труда

характеристики, которые будут учитываться при сборе и анализе данных. В данной структуре критерий включает в себя широкий спектр факторов, оказывающих влияние на охрану труда:

- пол, возраст и род занятий работников;
- регион;
- вид экономической деятельности (ВЭД) организации;
- форма собственности и размерность предприятия;
- вид происшествия, которое привело к несчастному случаю;
- причина несчастных случаев;
- вид полученной травмы.
- части тел, которые пострадали.
- степень тяжести последствий несчастных случаев.
- вид заболевания или нозология, связанные с трудовой деятельностью.

Эти критерии предоставляют комплексную основу для классификации и анализа несчастных случаев и заболеваний, учитывая множество важных факторов, которые могут повлиять на безопасность труда.

сонымен қатар өндірістегі жазатайым оқиғалардың, жарақаттар мен аурулардың жиілігі мен санын бағалау үшін қолданылатын жыл сайынғы кәсіпорын сауалнамасы бар: Survey of Occupational Injuries and Illnesses. Бұл сауалнама бүкіл елді, жеке секторды, сондай-ақ мемлекеттік және жергілікті басқару органдарын қамтиды. Ол өндірістік жарақаттанудың, жарақаттанудың немесе аурудың әрбір жағдайы туралы, оларға қатысқан жұмысшылар туралы және жоғалған жұмыс күндері туралы толық мәліметтер береді³².

Көптеген елдерде кәсіпорындарды зерттеу ауқымы іріктеме ретінде пайдаланылатын кәсіпорындар тізілімінің қамтылуымен және толықтығымен анықталады. Ең дұрысы, іріктеме жиынтығы елдің барлық негізгі аудандарын, экономикалық қызметтің барлық түрлерін және кәсіпорындардың барлық мөлшерін қамтуы керек. Сонымен қатар, өндірістік жарақаттану көрсеткіштері еңбек инспекциясының көрсеткіштерін толықтырады, өйткені еңбек инспекциясы еңбекті қорғау мониторингінің негізгі тетіктерінің бірі болып табылады.

Үй шаруашылығын зерттеу - бұл үй шаруашылығын үлгі бірлігі ретінде пайдалану арқылы деректерді жинау. Олар белгілі бір тақырыптар бойынша ақпарат жинау үшін арнайы өзірленген және деректер үй шаруашылықтарының таңдаулы популяциясы тарататын сауалнамалар арқылы жиналады. Табиғаты бойынша үй шаруашылығын зерттеу үй мүшелері ақпарат беретін кез келген тақырыпты қамтуы мүмкін. Егер олар жиі жүргізілсе, онда олар қысқа мерзімді тенденцияларды зерттеуге мүмкіндік береді. Жұмыс күшін зерттеу - бұл еңбек статистикасын алу үшін қолданылатын үй шаруашылығын зерттеудің негізгі түрі, өйткені

Данные этого обследования, включенные в Ежегодник статистики труда 2017

³² доступно на сайте: <https://www.bls.gov/opub/hom/soii/home.htm>

олар осы мақсат үшін арнайы әзірленген және осылайша сауалнамалар нәтижелердің дәлдігін қамтамасыз ету үшін жеткілікті нақтылау сұрақтарымен қажетті еңбекке қатысты тақырыптарды дұрыс зерттеуге мүмкіндік береді.

Жұмыс күшін зерттеу және үй шаруашылығын тексерудің басқа да тиісті түрлері, егер зерттеу сауалнамасына тиісті сұрақтар енгізілсе, еңбекті қорғаудың кейбір аспектілері, атап айтқанда өндірістік жарақат туралы мәліметтер көзі бола алады. Шын мәнінде, егер өндірістік жарақат туралы сенімді деректер көздері болмаса және үй шаруашылығын зерттеу жоспарланған болса, сауалнамаға тиісті сұрақтарды қосу деректердің жетіспеушілігін жоюдың үнемді әдісі болады.

Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жөніндегі деректерді алу үшін жұмыс күшін зерттеуді (немесе үй шаруашылығын тексерудің басқа түрлерін) пайдаланудың үлкен артықшылығы - олар зерттеу үлгісі шеңберінде барлық еңбекке қабілетті халықты (оның ішінде экономикалық қызметіне, кәсібіне немесе жұмыспен қамту мәртебесіне қарамастан барлық жұмыспен қамтылған адамдарды, барлық жұмыссыздарды және еңбекке жатпайтын адамдарды, жұмыс күшінің құрамына енбейтін) қамтиды.

Осылайша, олар еңбек нарығының әртүрлі көрсеткіштерін, соның ішінде еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау көрсеткіштерін пайдалана отырып, еңбек нарығын талдау үшін келісілген негізді қамтамасыз етеді. Бұл сонымен қатар үй шаруашылығын зерттеу бейресми сектордағы және/немесе бейресми жұмыспен қамтылған жұмысшыларды қамтиды дегенді білдіреді, өйткені іріктемедегі адамдар олардың жұмыс сипаттамаларына қарамастан (бейресми сектордағы кәсіпорындар мен бейресми жұмыспен қамтуды жоққа шығаратын кәсіпорындарды зерттеуден айырмашылығы) сауалнама жүргізеді.

Өндірістік жарақат статистикасының қайнар көзі ретінде үй

периоде. Он отражает масштабы травматизма и заболеваемости.

Количество дней, потерянных в связи с производственной травмой и профзаболеванием: показатель измеряет общее количество рабочих дней, которые были утрачены из-за производственных травм и профессиональных заболеваний. Он дает представление о социальных и экономических последствиях таких инцидентов.

Материальные последствия несчастных случаев: Этот показатель разбивается на несколько подпоказателей:

- сумма страховых выплат за счет средств работодателя в виде единовременных пособий: показатель отражает финансовые обязательства работодателя по выплате пособий в случае травм или заболеваний работников;

- сумма дополнительных расходов на оздоровление (реабилитацию): показатель учитывает дополнительные расходы на восстановительные мероприятия для пострадавших;

- сумма выплат по листу временной нетрудоспособности, связанной с трудовым увечьем или профзаболеванием: показатель, указывает на общую сумму выплат, выплачиваемых работникам в случае временной нетрудоспособности из-за профессиональных заболеваний или травм;

- сумма доплат до прежнего заработка при переводе на другую работу: показатель отражает затраты на выплаты работникам, переведенным на другую должность после травм или заболеваний.

Эти показатели первого уровня предоставляют основные сведения о состоянии охраны труда и являются отправной точкой для более глубокого анализа и мониторинга эффективности мер по улучшению условий труда и снижению рисков для работников. Они помогают оценить степень соблюдения норм и стандартов в области охраны труда и выявить приоритетные области для вмешательства и улучшения.

Критерий. Критерий определяет основные параметры и

рисками на разных уровнях. Каждый из них имеет свою уникальную ценность при анализе данных и мониторинге, что помогает организациям и органам внедрять более эффективные меры по обеспечению безопасности и здоровья на рабочем месте.

Элемент/модуль "Несчастные случаи на производстве" определяет конкретный аспект, который будет подвергнут анализу в рамках системы мониторинга и контроля охраны труда. Этот элемент охватывает инциденты и события, которые могут привести к травмам или заболеваниям работников на производстве.

Показатели I уровня. Показатели первого уровня «Структуры показателей и индикаторов статистического наблюдения и государственного мониторинга за состоянием охраны труда» представляют собой основные количественные и качественные характеристики, используемые для оценки состояния охраны труда и безопасности рабочих условий в различных сферах деятельности. Эти показатели служат основой для анализа и мониторинга соблюдения норм и стандартов в области охраны труда и способствуют выявлению проблем и улучшению условий труда.

Ниже представлено подробное описание некоторых из показателей первого уровня, представленных в данной схеме:

Количество смертельного производственного травматизма и профзаболеваний: показатель указывает на общее количество случаев смертельных травм и профессиональных заболеваний, произошедших на рабочем месте в определенном временном периоде. Он помогает оценить серьезность и последствия производственных инцидентов.

Количество не смертельного производственного травматизма и профзаболеваний: показатель указывает на общее количество случаев не смертельных травм и профессиональных заболеваний, произошедших на рабочем месте в определенном временном

шаруашылығын зерттеудің тағы бір маңызды артықшылығы - деректерді көптеген қызығушылық айнымалылары бар қиылысатын кестелерге келтіруге болады, өйткені бұл зерттеулер сонымен қатар еңбек нарығына және жеке тұлғалардың әлеуметтік-экономикалық жағдайына қатысты көптеген мәселелер бойынша ақпарат жинайды. Үлгі мөлшері мен құрылымы дәлірек зерттемелерге байланысты болады. Шынында да, деректердің сенімділігі (іріктеуге байланысты) мен оларды бөлшектеу арасындағы дұрыс тепе-теңдікті табу керек. Сонымен қатар, үй шаруашылығын зерттеудегі талдау бірлігі жеке адам екенін ескере отырып, әр адам тек бір рет есептеледі, бұл кейде әкімшілік жазбаларда пайда болатын қосарланған есеп мәселелерін болдырмайды.

Жұмыс күшін зерттеу сонымен қатар өндірістік жарақат статистикасының халықаралық салыстырмалылығына ықпал етеді, өйткені бұл зерттеулердің әдістемелері әкімшілік есепке алу немесе мекемелерді зерттеу әдістемелеріне қарағанда әртүрлі елдерде дәйекті және әдетте халықаралық деңгейде ұсынылған халықаралық стандарттар мен операциялық критерийлерді пайдаланады. Дегенмен, үй шаруашылығын зерттеу кезінде алынған өндірістік жарақат туралы деректердің сенімділігі негізінен респонденттердің дәлдігіне, олардың жазатайым оқиғалар мен жарақаттар туралы естеліктеріне және осы жағдайларды анықтаудағы субъективтілігіне байланысты. Сауалнаманы тіркеуші респонденттерге өндірістегі жазатайым оқиғалар мен жарақаттардың анықтамасын еске түсіре алса да, олардың оқиғаларды қабылдауы әлі де маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыдан алғанда, әкімшілік жазбалар, әсіресе сақтандыру жазбалары өндірістегі жазатайым оқиғалар мен жарақаттарды неғұрлым дәйекті түрде анықтай алады, өйткені сақтандыру жүйесі жазатайым оқиғалар мен жарақаттардың орнын толтыру

туралы шешім қабылдау үшін қатаң және дәйекті анықтаманы қолдануы керек.

Осылайша, үй шаруашылығын зерттеу ауылшаруашылық жұмысшылары, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар және бейресми секторда жұмыс істейтін жұмысшылар сияқты қол жетімді емес топтардың қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау деректерін бере алады. Мекемені зерттеу сияқты, үй шаруашылығын зерттеу де өндірістік жарақаттанудың жиілігін, жиілігін және ауырлығын дәйекті және дәйекті түрде өлшеуге мүмкіндік береді, өйткені олар сол әдістеме бойынша осы көрсеткіштердің алымы мен бөлгішіне сенімді статистика береді. Алайда, өндірістік жарақаттану статистикасын үй шаруашылықтарын зерттеумен қамту сауалнамадағы тиісті сұрақтардың орналасуымен анықталатынын атап өткен жөн. Егер бұл сұрақтар барлық жұмысшыларға қойылса, онда сіз барлық жұмысшылар үшін өндірістік жарақат статистикасын ала аласыз. Егер, керісінше, бұл сұрақтар, мысалы, тек жұмысшыларға қойылса, онда тек жалдау бойынша жұмыс істейтін адамдар анықтамалық топ бола алады.

Деректерді жинау кезінде ақпараттың сапасы маңызды критерий болып табылады, олардың дәлдігі мен толықтығын қамтамасыз ету маңызды. Ол үшін екі жақты бақылау немесе қайшылықтарды тексеру сияқты әртүрлі әдістерді қолдануға болады.

Статистикалық байқау - бұл жоспарланған, ұйымдастырылған және негізінен әлеуметтік өмір құбылыстарына бағытталған, көп жағдайда жүйелі ақпарат жинау. Бұл әдіс алдын-ала анықталған ең жарқын белгілерді тіркеу арқылы жүзеге асырылады, оның мақсаты зерттелетін құбылыстардың

несчастных случаев. Он может включать в себя такие характеристики, как вид происшествия, причина несчастных случаев, вид травмы, части тела, степень тяжести и другие аспекты, связанные с травматизмом на рабочем месте.

2. Затраты на охрану труда: этот элемент/модуль оценивает затраты, связанные с обеспечением охраны труда. Он может включать в себя различные аспекты, такие как сумма затрат на социальные гарантии за вредные и опасные условия труда, расходы на обучение и обеспечение средствами индивидуальной защиты, затраты на медосмотр и медосвидетельствование и другие.

3. Оценка профессиональных рисков: этот элемент/модуль фокусируется на оценке и управлении профессиональными рисками на рабочем месте. Он может включать в себя характеристики производственных факторов, таких как физическая, химическая, биологическая, механическая и психофизиологическая природа, а также общие производственные загрязнения.

4. Обучение и проверка знаний: этот элемент/модуль связан с обучением работников в области охраны труда и проверкой их знаний. Он может включать в себя количество действующих организаций обучения, количество обучающихся, количество лекторов и количество выданных сертификатов по результатам проверки знаний.

5. Государственный контроль и мониторинг: этот элемент/модуль ориентирован на оценку деятельности государственных органов в области охраны труда. Он может включать в себя количество государственных инспекторов труда, количество проверок, количество выявленных нарушений, количество вынесенных предписаний и другие показатели.

Элементы/модули системы позволяют более детально анализировать различные аспекты охраны труда и управлять

действия, инспекционные посещения, официальные жалобы и отчеты, расследование несчастных случаев на производстве, расследование профессиональных заболеваний, результаты работы инспекции(инспекций) труда);

- индикаторы эффективности и качества (время реакции инспекции (инспекций) труда, объем осуществленных/не осуществленных мероприятий, эффективность использования людских ресурсов инспекций труда, влияние инспекции (инспекций) труда на условия труда).

Таким образом, с учетом рекомендации Руководства статистики инспекции труда МОТ и специфики отечественной системы статистического наблюдения за состоянием охраны труда разработана Структура показателей и индикаторов безопасного труда.

Данная структура показателей и индикаторов к сбору и обработке статистической информации об условиях труда и травматизме представлена на рисунке 3.1.1.

Структура показателей и индикаторов статистического наблюдения и государственного мониторинга за состоянием охраны труда представляет собой конкретные компоненты или аспекты охраны труда, которые подвергаются анализу и мониторингу в рамках определенных субъектов (например, работодателей, специализированных организаций и т. д.). Элементы/модули данной структуры предоставляют дополнительную детализацию и специализацию данных, что позволяет более точно оценивать и управлять рисками в области охраны труда.

Основные компоненты структуры показателей и индикаторов государственной системы наблюдений за состоянием охраны труда:

1. Несчастные случаи на производстве: этот элемент/модуль фокусируется на анализе и мониторинге производственных

сипаттамаларын кейіннен алу болып табылады³³.

Статистикалық байқау:

– зерттелетін құбылыстардың толық қамтылуын қамтамасыз ету;

– деректердің дәлдігі мен сенімділігі;

– салыстырмалы және біркелкі болуы қажет. Статистикалық байқаудың екі формасы болуы мүмкін:

1. ақпарат ұйымдардың, мекемелердің немесе кәсіпорындардың нақты статистикалық бөлімшелеріне түсетін статистикалық бақылау нысаны ретінде есеп беру. Бұл жағдайда деректер арнайы есептерге енгізіледі.

2. есептерде жоқ мәліметтерді алу үшін немесе есептер ақпаратының дұрыстығын нақтылау және анықтауда белгілі бір мақсатпен ұйымдастырылатын бақылау ретінде арнайы ұйымдастырылған бақылау. Бұл нысанға сауалнамалар (мысалы, адамдардың пікірін сұрау), халық санағы және т. б. кіреді.

Сонымен қатар, статистикалық байқауды екі белгі бойынша жіктеуге болады: деректерді тіркеу сипаты негізінде немесе бақылау бірліктерін қамту негізінде. Бірінші санатқа сауалнамалар, құжаттама және тікелей бақылау, ал екінші санатқа үздіксіз және ішінара бақылау, яғни таңдамалы бақылау жатады.

Статистикалық байқау арқылы деректерді алу үшін сауалнама, корреспонденттік қызмет, өзін-өзі есептеу (мысалы, байқауға алынғандар тиісті құжаттарды өздері толтырған кезде), экспедициялар және есептер жасау сияқты әдістерді қолдануға болады.

³³ 7 методов статистического анализа, которые может применять каждый / 4brain. URL: <https://4brain.ru/blog/> (дата обращения: 13.08.23)

ҚР-дағы еңбекті қорғау жөніндегі статистикалық есептілік тапсырудың белгілі бір мерзімдері бар құжаттардың белгілі бір түрлерін қамтиды.

1. Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп Индексі 1-Т (Еңбек жағдайлары), коды 251112142, кезеңділігі жылдық. Бұл есеп 2023 жылдың 31 қаңтарына дейін тапсырылуы керек.

2. Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп Индексі 7-ТПЗ, кезеңділігі жылдық. Есепті тапсыру мерзімі - есепті кезеңнен кейінгі 25 ақпанға дейін (қоса алғанда).

Сондай-ақ, еңбекті қорғау саласында статистикалық емес, бірақ басқаруға қажетті ақпараттың үлкен жиынтығы бар есептер бар. Мысалы, еңбек жағдайлары бойынша өндірістік объектілерді міндетті мерзімдік аттестаттау нәтижелері бойынша есеп аттестаттау аяқталғаннан кейін бір ай ішінде тапсыруға міндетті. Өндірістік бақылау нәтижелері бойынша соңғы 12 айдағы есеп тапсырылады³⁴.

Деректерді өңдеу деректерді ыңғайлы форматта ұйымдастыру, құрылымдау және біріктіру үшін қолданылатын әртүрлі әдістер мен әдістерді қамтиды. Деректерді өңдеудің тиімді тәсілдерінің кең спектрі бар. Олардың негізгілері:

1) кодтау - әрі қарай талдауға ыңғайлы болу үшін деректерді сандық немесе символдық форматқа түрлендіру.

2) сүзу - нәтижелердің дәлдігін жақсарту үшін қате немесе маңызды емес деректерді жою.

3) біріктіру - жалпыланған ақпаратты алу үшін деректерді

³⁴ Аширов А. А. Отчетность по охране труда: что сдать в 2023 году / МЦФЭР Казахстан. URL: <https://kadry.mcfr.kz/article/2989-otchetny-po-ohrane-truda> (дата обращения: 20.09.23)

регистрации и международной сопоставимости, а также для содействия изучению тенденций за длительные периоды времени.

В зависимости от характеристик каждого конкретного показателя годовые показатели могут представлять собой среднегодовые данные, собранные в разные моменты в течение года (например, среднегодовое значение четырех квартальных показателей или двенадцати месячных показателей), совокупное количество данных, зарегистрированных в течение всего года, данные, наблюдаемые на определенный момент времени (в идеале на конец календарного года и привязку к заданному моменту времени) и т. д.

В целях мониторинга деятельности инспекции труда в текущем периоде инспекция или соответствующее министерство могут быть заинтересованы в наличии краткосрочных показателей (месячных или ежеквартальных) в дополнение к годовым показателям. В связи с чем, в Руководстве по гармонизации статистики инспекции труда МОТ¹⁶⁶ предложен базовый набор рекомендуемых показателей. Эти показатели должны быть достаточно гибкими, чтобы соответствовать потребностям и особенностям систем инспекции труда в странах с различными условиями. Они разделены на четыре основные группы:

- индикаторы контекста (занятость и экономические единицы, охват социальным обеспечением, охват инспекцией труда, несчастные случаи на производстве, профессиональные заболевания, забастовки и локауты);

- индикаторы ресурсов (человеческий ресурс, финансовый ресурс, условия труда сотрудников инспекции труда);

- индикаторы выполненной работы (инспекционные

¹⁶⁶ Guide on the harmonization of labour inspection statistics / International Labour Office, Labour Administration, Labour Inspection and Occupational Safety and Health (LABADMIN/OSH). - Geneva: ILO, 2016.

всегда отвечают этому требованию. Сведения о производственном травматизме размещены на официальном ресурсе БНС во вкладке статистика здравоохранения, тогда как сведения об условиях труда – во вкладке статистика труда и занятости.

Качественность - исходные данные должны быть, прежде всего, качественными, что означает наличие у них совокупности признаков и свойств, «определяющих способность статистики удовлетворить заявленные или подразумеваемые информационные потребности пользователя»¹⁶⁵.

Необходимо отметить, что статистический сбор и обработка информации, а также статистические наблюдения в области охраны труда и травматизма должны быть направлены на предотвращение и сокращение несчастных случаев на производстве, улучшений условий труда в организациях, что требует пересмотра и обновления структуры показателей и индикаторов системы сбора и обработки статистической информации, статистических наблюдений за состоянием охраны труда.

Разработку методологии сбора и обработки статистических данных в сфере охраны труда необходимо направить на то, чтобы предоставить всем пользователям набор показателей и мер, которые помогут оценить систему мониторинга охраны труда. Попытка количественно оценить или измерить качество данной системы — очень трудная и непростая задача. Однако создание целостной системы статистических показателей охраны труда представляет собой большой шаг в данном направлении.

Показатели и индикаторы в сфере охраны труда предназначены для использования в качестве годовых показателей, относящихся к календарному году, для целей

¹⁶⁵ Охрана труда в Республике Казахстан. – Национальный обзор. – МОН, 2008

белгілі бір санаттар немесе атрибуттар бойынша топтастыру.

Деректерді талдау айнымалылар арасындағы негізгі заңдылықтарды, тенденциялар мен тәуелділіктерді анықтау, шешім қабылдау немесе аралық қорытындылар үшін пайдалануға болатын ақпаратты алуға мүмкіндік береді. Деректерді талдаудың кейбір тиімді әдістеріне сипаттамалық және инференциалды статистика, визуализация және модельдеу жатады.

Сипаттамалық статистика - деректердің негізгі сипаттамаларын сипаттау үшін сандық көрсеткіштерді (мысалы, орташа немесе медиана) және графиктерді пайдалану. Инференциалды статистика - іріктеме деректері негізінде популяция туралы қорытындылар мен жалпылау үшін статистикалық әдістерді қолдану. Деректерді визуализациялау - ақпаратты ыңғайлы қабылдау және түсіну үшін деректерді графикалық түрде ұсыну (кестелер, суреттер, соның ішінде диаграммалар, графиктер, диаграммалар және т. б.).

Модельдеу - деректерді болжау немесе талдау үшін математикалық модельдер құру.

Еңбекті қорғау статистикасы деректермен жұмыс істеуді ғана емес, оларды зерттеуді, өңдеуді және талдауды да қамтиды. Мысалы, салалық және республикалық статистика көздері арасындағы қайшылықтарды еңсеру немесе ақпаратты тығыздау, қандай да бір қатынастарды табу немесе өлімге әкелмейтін жағдайлар бойынша жасырын ақпараттың құрылымын анықтау қажет болғанда. Бұл жағдайда аналитика үшін әртүрлі ойлау әдістерін (сапалы әдістер) ғана емес, сонымен қатар статистикалық талдау әдістерін қолдану өте ыңғайлы. Статистикалық талдау - бұл әлеуметтік ғылымдардың әртүрлі салаларында, соның ішінде еңбекті қорғау статистикасында қолданылатын қуатты құрал. Бұл бізге деректердің заңдылықтары

мен тенденцияларын түсінуге көмектеседі, бұл ақпарат-тандырылған шешімдер қабылдауға және тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді.

Осылайша, еңбекті қорғау саласында қолданылатын статистикалық талдаудың 5 негізгі әдісін ажыратуға болады:

1. сипаттамалық статистика әдістеріне абсолютті және салыстырмалы шамаларды, орташа мәндерді, медианаларды, режимдерді, диапазондарды, стандартты ауытқуларды санау, динамика қатарларын анықтау, жинақтау және топтау, және басқалар енеді;

2. айнымалылар арасындағы қатынастарды зерттеу үшін корреляциялық талдау қолданылады. Бұл екі немесе одан да көп айнымалылар арасында байланыс бар-жоғын және болса, бұл қандай байланыс екенін анықтауға мүмкіндік береді;

3. регрессиялық талдау бір айнымалының екіншісіне функционалдық тәуелділігін анықтау үшін қолданылады. Ол басқа айнымалының мәндеріне негізделген бір айнымалының мәндерін болжауға мүмкіндік береді;

4. гипотезаны тестілеу статистикалық гипотезаларды тексеру үшін қолданылады. Бұл топтар арасындағы айырмашылықтардың статистикалық маңызды немесе кездейсоқ екенін анықтауға мүмкіндік береді;

5. көптік әдіс, соның ішінде факторлық талдау бір уақытта екіден көп айнымалыларды талдау үшін қолданылады. Мұны бірнеше айнымалылар арасындағы байланысты зерттеу және күрделі заңдылықтарды анықтау үшін қолдануға болады.

Сонымен қатар, бірқатар авторлар терең жіктеуді ұсынады. С. А. Ворошиловтың шығармашылық ұжымының пікірінше, бастапқы ақпаратты талдау үшін қолданылатын негізгі әдістерге (құралдарға) блок-схемалар, бақылау парақтары, гистограм-

Актуальность – степень соответствия информации текущему моменту времени.

Конфиденциальность – собранные данные, в независимости от их принадлежности, должны носить строго конфиденциальный характер и использоваться исключительно в установленных законодательством целях.

Инклюзивность – экосистема данных должна обеспечить равный доступ к данным всем гражданам страны.

Только один раз – использование данных должно быть эффективным и не должно быть повторного дополнительного сбора данных, если государственный орган собрал уже необходимые данные.

Востребованность – определяется качественной оценкой степени необходимости статистических данных для пользователей.

Вместе с тем, для качественного сбора и обработки статистической информации об условиях труда и производственном травматизме, считаем, что вышеперечисленные принципы должны быть дополнены, такими как:

Системность – для качественной диагностики и определения путей совершенствования условий труда и производственного травматизма данные должны собираться через определенный период времени и исходные данные должны быть структурированы, т. е. представлены в виде иерархии элементов информационных совокупностей. Временные ряды должны быть связаны между собой в иерархически соподчиненную систему. Плановность и последовательность в построении рядов исходных данных облегчает процесс прогнозирования.

Удобство представления статистических данных - данные должны быть представлены в компактной, удобной для восприятия форме и легкодоступном виде. К сожалению, представляемые сегодня официальными статистическими органами данные не

3. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МОНИТОРИНГА И СТАТИСТИКИ ОХРАНЫ ТРУДА В КАЗАХСТАНЕ

3.1 Статистическая структура показателей и индикаторов охраны труда

Корректное применение методологии, точный сбор данных и правильное заполнение форм статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме играют важную роль в обеспечении высококачественной информации. Эти аспекты способствуют достоверности и надежности статистических данных, что в свою очередь позволяет осуществлять анализ, мониторинг и принятие решений в области охраны труда на более информированной основе. Качественная информация, полученная благодаря правильной методологии и надежным статистическим данным, является основой для разработки и реализации эффективных мер и политик, направленных на улучшение условий труда и снижение производственного травматизма.

Использование общего набора показателей и схемы классификации для всех показателей охраны труда облегчит статистический анализ, также позволит лучше оценить проводимое статистическое наблюдение за состоянием охраны труда на государственном уровне.

Новые подходы к сбору и обработке статистической информации об условиях труда и производственном травматизме зависят от конкретных целей и задач статистического наблюдения, типа данных и доступных ресурсов. Однако необходимо учесть принципы и этапы, которые обычно включают в себя весь процесс сбора и обработки статистической информации.

В концепции развития государственной статистики и национальной экосистемы данных определены следующие принципы сбора и обработки статистической информации:

малар, Парето диаграммалары, себеп-салдарлық диаграммалар, сейілдету (шашырату) диаграммалары, басқарудың бақылау карталары жатады³⁵. Қосымша әдістер (құралдар) негізгі әдістерді дамытпайды немесе толықтырмайды, дербес мәнге ие және проблемаларды шешудің мақсаттары мен аралық қадамдарын белгілеу үшін қолданылады. Мұндай әдістерге, ең алдымен, қатпарға бөлу (стратификация) әдісі; ағаш диаграммасы; корреляциялық және регрессиялық талдау жатады.

Факторлық талдау - бақыланатын корреляциялық айнымалылардың өзгергіштігін факторлар деп аталатын бақыланбайтын айнымалылардың ықтимал аз саны тұрғысынан сипаттау үшін қолданылатын статистикалық әдіс³⁶. Мысалы, бақыланатын алты айнымалыдағы вариация негізінен бақыланбайтын (негізгі) екі айнымалыдағы вариацияны көрсетуі әбден мүмкін (сурет 1.2.3).

Факторлық талдау - бұл қолда бар бақылауларға қатысты көптеген айнымалылар факторлар деп аталатын тәуелсіз әсер етуші шамалардың аз санына дейін азаятын процедура:

- 1) айнымалылар бір факторға біріктіріледі, олар бір-бірімен тығыз байланысты;
- 2) әр түрлі факторлардың айнымалылары бір бірімен әлсіз байланысады.

Факторлық талдау бақылауларды сипаттайтын белгілерді (айнымалыларды) жіктейді. Фактор (Factor) - қолда бар айнымалылар жиынтығы арасындағы корреляцияны түсіндіруге

³⁵ С.А. Ворошилов и др. Применение статистических методов в управлении охраной труда и промышленной безопасностью. / Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право, 2007. – С.45-51.

³⁶ Михайлов А. Факторный анализ. / Хабр. URL: <https://habr.com/ru/companies/otus/articles/741064/> (дата обращения: 20.09.23)

болатындай етіп жасалған жасырын (латентті) айнымалы. Факторлық талдау тұжырымдамасы ақпаратты "қысымдау" (сығындылау) болып табылады.

Факторлық талдау	Факторлық талдау
<p>Факторлық талдаудың негізгі мақсаты - бастапқы деректердің өлшемін азайту.</p> <p>Факторлық талдау нәтижелері көптеген бастапқы айнымалылардан жаңа факторлық айнымалылардың айтарлықтай аз санына ауысу болып табылады. Бұл фактор бірнеше бастапқы айнымалылардың бірлескен өзгергіштігінің себебі ретінде түсіндіріледі.</p> <p>Факторлық талдаудың негізгі мақсаты - көптеген белгілердің корреляциясын талдау.</p> <p>Факторлық талдауды қолдану саласы (міндеттері)</p> <p>1. Айнымалылардың өзара байланысының құрылымын зерттеу. Бұл жағдайда айнымалылардың әр тобы осы айнымалылардың максималды жүктемелері болатын фактормен анықталады. Зерттелетін факторлардың жүктемелері жалпы факторлармен корреляцияны білдіреді.</p> <p>2. Факторларды жасырын (латенттік) айнымалылар ретінде</p>	<p>ФТ типті модельдермен айналысады: O=F (a, b, c),</p> <p>мұндағы O - жалпылама көрсеткіш (нәтижелік, қорытынды, түпкілікті); a,b,c – әсер ету факторлары (факторлық көрсеткіштер),</p> <p>ФА - бұл алынған көрсеткіштердің шамасына факторлардың әсерін кешенді және жүйелі зерттеу және өлшеу әдістемесі.</p> <p>O көрсеткіші және факторлар арасындағы тәуелділік сипатта болуы мүмкін: детерминирленген (функционалды) және стохастикалық (ықтималдық).</p> <p>Біріншісі тәуелділіктің бір мәнді, қатаң функционалды екенін білдіреді, яғни фактор (лар) - аргументтің (-тердің) әрбір мәні бір мәнге сәйкес келеді.</p>

дератизационных средств и (или) оказания дезинфекционных, дезинсекционных и дератизационных услуг;

6) объекты воспитания и образования детей и подростков, дошкольного воспитания и обучения детей, интернатные организации, оздоровительные объекты;

7) объекты по хранению и использованию химических веществ, агрохимикатов и пестицидов;

8) транспортные средства по перевозке пассажиров (железнодорожный, воздушный).

Результаты производственного контроля содержат информацию о несоответствиях санитарно-гигиеническим нормативам и о принятых мерах и по их устранению. Отчет представляется в территориальные подразделения государственного органа в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения на соответствующей территории 1 раз в полугодие к 5 числу последующего месяца по форме согласно Санитарных правил¹⁶⁴.

Таким образом, сравнительный анализ нормативных документов показал, что основной массив данных о производственном травматизме, произошедшем на ОПО ежегодно формируется в процессе определения общего уровня опасности и предоставляется государственному уполномоченному органу. При осуществлении производственного контроля в области промышленной безопасности также ведется внутренний учет статистических данных о несчастных случаях, при этом отчет предоставляется только руководителю предприятия для разработки дальнейших действий по недопущению повторных случаев травматизма.

¹⁶⁴ Об утверждении Санитарных правил «Санитарно-эпидемиологические требования к осуществлению производственного контроля». Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 7 апреля 2023 года № 62. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 11 апреля 2023 года № 32276

безопасность и безвредность для человека продукции, работ и услуг, т.е. в данном случае осуществляется контроль за соблюдением санитарных норм и правил, гигиенических нормативов и выполнением санитарно-противоэпидемических (профилактических) мероприятий.

Производственный контроль ведется за продукцией и эпидемически значимыми объектами. В перечень входят: пищевые продукты, продукция для детей, парфюмерно-косметические средства, бытовая химия, издательская продукция, а также деятельность детских молочных кухонь, объектов образования, здравоохранения, общепита, производства пищевой продукции и др. Производственный контроль осуществляется с применением лабораторно-инструментальных исследований и испытаний на следующих категориях объектов:

1) объекты промышленной и радиационной гигиены (производственные и (или) радиационные объекты). На данных объектах осуществляют лабораторные исследования и испытания опасных (вредных) факторов производственной среды (физические и химические факторы).

2) объекты производства и оборота пищевой продукции;

3) объекты коммунальной гигиены;

4) организации, оказывающие различного рода медицинскую помощь (амбулаторно-поликлиническую, стационарную, скорую, паллиативную, восстановительное лечение и др.), а также организации, осуществляющие деятельность в сфере службы крови, судебной медицины и патологоанатомической диагностики, фармацевтики;

5) объекты производства дезинфекционных, дезинсекционных и

<p>анықтау – бастапқы айнымалылардың өзара байланысының себептері. 3. Жаңа, интегралды айнымалылар ретінде субъектілер үшін факторлардың мәндерін есептеу. Бұл жағдайда факторлардың саны бастапқы айнымалылар санынан едәуір аз. Осы тұрғыдан алғанда, факторлық талдау бастапқы ақпараттың минималды жоғалуымен белгілердің санын азайту мәселесін шешеді.</p>	
--	--

Сурет 1.2.3 - Факторлық талдаудың ерекшеліктері: мақсаттардан шешімдерге дейін (дереккөздерді талдау негізінде жалпыланған)

Факторлық талдаудың мақсаты - олардың жіктелуіне және олардың арасындағы қатынастардың құрылымын анықтауға негізделген айнымалылар санын азайту. Айнымалылар санының азаюына байланысты айнымалылардың бастапқы жиынтығының орнына деректерді өзара байланысты айнымалылардың бастапқы санынан едәуір аз болатын бөлінген факторларға талдау мүмкіндігі пайда болады (1.2.3-сурет). Талдаудың социологиялық мәні - өлшенетін эмпирикалық көрсеткіштер басқа, терең, тікелей өлшеуден жасырылған сипаттамалардың (жасырын айнымалылар) салдары болып саналады.

Факторлық талдауды қолдану мүмкін егер:

– барлық белгілер сандық айнымалылар болуы керек (аралық немесе метрикалық);

– бақылаулар саны айнымалылар санынан кемінде екі есе

көп болуы керек;

– үлгі біркелкі болуы керек;

– бастапқы айнымалыларды симметриялы түрде бөлу керек;

– номиналды айнымалыларды дихотомиялық айнымалыларға аудару керек (тек екі санаты бар айнымалылар).

Факторлық талдау процедурасы төрт негізгі кезеңнен тұрады³⁷:

1) талдауға қатысатын барлық айнымалылар үшін корреляциялық матрицаны есептеу;

2) факторларды алу;

3) жеңілдетілген құрылымды құру үшін факторларды таңдау және факторларды айналдыру;

4) факторларды түсіндіру.

Еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі барлық ұйымдастырушылық іс-шаралардың негізі мемлекеттік органдардың жауапкершілігін сауатты бөлуді ескере отырып, статистика деректеріне және әлеуетті тәуекелдерді талдауға негізделген және мемлекеттік құрылымдардың сайттарында өндірістік және ғылыми қоғамдастықтан респонденттер үшін ақпараттың толық қолжетімділігін қамтамасыз ететін тұтас ақпараттық-талдамалық жүйе болуға тиіс.

Авторлар ұжымының пікірінше, кәсіпорында еңбекті қорғауды басқарудың кешенді жүйесінің жұмыс істеуінің ажырамас шарты өндірістік бөлімшелер мен функционалдық қызметтерде басқару шешімдерін іске асырудың жай-күйі мен толықтығын сипаттайтын көрсеткіштердің ең аз қажетті санының болуы болып табылады.

³⁷ Факторный анализ. / Академия НАФИ. Москва. URL: [/https://nafi.ru/upload/spss/Lecture_8.pdf](https://nafi.ru/upload/spss/Lecture_8.pdf)

организации и должностному лицу, осуществляющему производственный контроль, предусмотрен общий доступ к базе данных.

Руководитель службы производственного контроля организует подготовку ежегодной информации об организации производственного контроля на предприятии и утверждает их руководителем организации, которые содержат следующие сведения:

1) о подготовке плана мероприятий по обеспечению промышленной безопасности на текущий год, а также о выполнении плана мероприятий по обеспечению промышленной безопасности за предыдущий год;

2) об организации системы управления промышленной безопасностью;

3) об устранении нарушений, выполнении предписаний уполномоченного органа в области промышленной безопасности;

4) о готовности к действиям по локализации и ликвидации последствий аварии на опасном производственном объекте;

5) о состоянии технических устройств, применяемых на опасном производственном объекте;

6) об авариях, инцидентах и несчастных случаях, происшедших на опасных производственных объектах;

7) о подготовке и переподготовке руководителей, специалистов и работников, занятых на опасных производственных объектах по вопросам промышленной безопасности.

Производственный контроль на предприятиях, проводимый в соответствии с Санитарными правилами¹⁶³, обеспечивает

¹⁶³ Об утверждении Санитарных правил «Санитарно-эпидемиологические требования к осуществлению производственного контроля». Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 7 апреля 2023 года

произошедший вследствие аварии на опасном производственном объекте. Перед осуществлением проверки должностное лицо, осуществляющее производственный контроль проводит сбор информации об объекте проверки, условиях безопасной эксплуатации и результатах прошедших проверок.

В случае обнаружения условий, опасных для жизни людей или способных привести к аварии, должностное лицо, осуществляющее производственный контроль вносит руководителю предложение о приостановке работ. Должностное лицо службы, осуществляющее производственный контроль ежемесячно представляет руководителю организации, эксплуатирующей опасные производственные объекты результаты проведения производственного контроля и статус выполнения выданных предписаний.

Анализ результатов проведения мероприятий по осуществлению производственного контроля проводится не реже одного раза в год. На основании анализа результатов производственного контроля разрабатываются мероприятия по устранению и предупреждению нарушений требований промышленной безопасности, которые используются при составлении плана по обеспечению промышленной безопасности и производственного контроля на очередной год.

Руководитель службы производственного контроля систематизирует, актуализирует и обеспечивает хранение данных о состоянии промышленной безопасности и результатах производственного контроля. Форма хранения данных устанавливается как в бумажном, так и в электронном виде при условии гарантированной сохранности от несанкционированных изменений, удалений, порчи бумажных и электронных носителей. Для электронных баз данных создаются дополнительные (резервные) накопители информации. Базы данных, независимо от формы хранения имеют ограниченный доступ. Руководителю

Сондықтан, осы саладағы қызметті бағалаудың жалпы қабылданған көрсеткіштеріне қосымша (жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулардың саны, жиілігі мен ауырлығы және т. б.) көрсеткіштер тізіміне осы бағыттағы қызметтің жағдайын жедел және тұрақты бағалауға және одан да маңыздысы түзету және алдын алу іс-әрекеттерін уақтылы жүзеге асыруға мүмкіндік беретін көрсеткіштерді енгізген жөн³⁸.

Қазақстанда дамудың жаңа жағдайларында еңбекті қорғау статистикасының негізі - экономикалық қызметтің нақты түрінің, кәсіпорынның немесе ұйымның кәсіптік тәуекел дәрежесін бағалау, ол мынадай статистикалық көрсеткіштерге негізделеді: жазатайым оқиғалар кезінде зардап шеккендердің саны (ЖО) жыл ішінде; ЖО кезінде зардап шеккендерге төленетін төлемдердің жылдық нақты есептелген сомасы, оның ішінде ЖО кезінде төлемдердің бір зардап шегушіге есептелген орташа мөлшері; кәсіптік аурулардан зардап шеккендердің жылдық саны; кәсіптік аурудан зардап шеккендерге жылына есептелген төлемдер сомасы, оның ішінде бір зардап шегушіге есептелген төлемдердің орташа мөлшері; жылына ЖО кезінде қаза тапқандар саны; жұмыскерлер қайтыс болған жағдайда нақты есептелген төлемдердің жылдық сомасы, оның ішінде олардың орташа мөлшері; экономикалық қызметтің осы түрі бойынша жылдық еңбекақы төлеу қоры; осы экономикалық қызмет түрі бойынша жұмыскерлердің орташа жылдық тізімдік саны³⁹.

Г. 3. Файнбургтің пікірінше, тарихи тұрғыдан алғанда,

³⁸ Применение статистических методов в управлении охраной труда С.А. Ворошилов и др. / Известия Саратовского университета. 2007. - Т. 7. - Сер. Экономика. Управление. Право, вып. 1 - С. 46.

³⁹ Охрана труда в РК . Национальный обзор 2022 год / НР Охрана труда в Республике Казахстан.

URL: https://www.kazenergy.com/upload/document/development/ohrana_2023.pdf (дата обращения: 17.09.23)

жарақаттанудың алдын-алу алдын-алу және тіркелген (ескерілген) жазатайым оқиғалар санының көрсеткіштері бойынша бағаланады. Бұл көрсеткіштер еңбекті қорғау қызметінің қызметін көрсетпестен кәсіпорындағы жарақаттанудың "антикөрсеткіштерін" өте үстірт және өрескел көрсететінін көру қиын емес⁴⁰. Осы көрсеткіштердің ішіндегі ең маңыздысы (және басқалары әлі жоқ) жарақат алу жиілігінің коэффициенті және жарақаттанудың ауырлық коэффициенті болып саналады. Ресейде талдау үшін таңдалған сан (әдетте барлық ескерілген жарақаттардың қосындысы) есепті кезеңде жұмыс істеген 1000 адамға жатқызылады (бөлінеді). Бір кездері бұл ешқандай проблема тудырмағанын ескеріңіз, өйткені Кеңес Одағында жұмыс істейтіндердің барлығы дерлік қазіргі мағынада жұмысшылар болды. Бүгінгі таңда мемлекеттік статистикалық есептіліктің нысандарына сүйене отырып, еңбек шарты бойынша ресімделген қызметкерлердің еңбекке қабілеттілігінен айырылуы немесе қаза болуы ғана есепке алынады. Бұл барлық жұмысшылардың жартысынан сәл астамы. Бұл жарақат статистикасын бұрмалайды. Келтірілген деректерді жылдар бойынша да, салалар бойынша да, кәсіптер бойынша да, кәсіпорындар бойынша да салыстыруға болмайды.

ХЕҰ пайдаланатын еңбек жағдайларының қауіпсіздік көрсеткіштері де мінсіз болып табылмайды: ӨЖ бір жағдайына жоғалған жұмыс күндерінің саны; ӨЖ алуға байланысты уақытша еңбекке жарамсыздық күндерінің саны; өліммен аяқталған өт жағдайларының саны; өліммен аяқталмаған ӨЖ жағдайларының саны; 100 мың жұмыскерге шаққанда өліммен аяқталған ӨЖ

⁴⁰ Г.З. Файнбург Всесилие реальности и нерешённые проблемы «наилучшей практики» в сфере охраны труда и безопасности /Сетевое издание «Безопасность и охрана труда» №2 (95), 2023 г. URL: <https://biota.ru/images/magazine/2-2023/itog-2-2023.pdf> (дата обращения: 18.09.23)

большого количества (более тысячи) субъективных критериев делает процедуру оценки очень трудоемкой, при этом по содержанию критерии ориентированы на внешнюю оценку предприятия в целом со стороны контролирующих государственных органов.

Согласно статье 40 Закона РК «О гражданской защите» на ОПО организуется и осуществляется производственный контроль в области промышленной безопасности. Задачами производственного контроля за промышленной безопасностью являются обеспечение выполнения требований промышленной безопасности на опасных производственных объектах, а также выявление обстоятельств и причин нарушений, влияющих на состояние безопасности производства работ. Порядок проведения производственного контроля прописан в приказе Министра по ЧС ¹⁶².

Производственный контроль - это внутренняя проверка соблюдения требований промышленной безопасности, соответственно она осуществляется должностным лицом службы производственного контроля, назначенным приказом руководителя организации. В организации разрабатывается Положение о производственном контроле, в котором должны учитываться специфика технологического процесса и особенности эксплуатируемых опасных производственных объектов.

Проверка состояния промышленной безопасности осуществляется на основании утвержденного Графика проведения проверок состояния промышленной безопасности на ОПО. Внеочередные проверки организуются по распоряжению руководителя организации в случаях, если произошла авария, несчастный случай,

¹⁶² Об утверждении Инструкции по организации и осуществлению производственного контроля на опасном производственном объекте. Приказ Министра по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан от 24 июня 2021 года № 315. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 3 июля 2021 года № 23276.

учете в территориальном подразделении уполномоченного органа в области промышленной безопасности;

- количество зарегистрированных деклараций промышленной безопасности.

Для проверок на соответствие разрешительным требованиям по выданным решениям предусмотрены следующие показатели субъективных критериев:

- наличие административного взыскания за нарушение законодательства Республики Казахстан при проведении аттестуемых видов работ в области промышленной безопасности, предусмотренного статьей 299 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях;

- наличие аттестата на право проведения работ в области промышленной безопасности;

- наличие свидетельства на право проведения на опасном производственном объекте горноспасательных, газоспасательных, противодомантных работ.

Для каждого субъективного критерия приказом предусмотрен удельный вес. Расчет показателя степени риска по субъективным критериям осуществляется по следующей формуле:

$$SC = \sum_{i=1}^n x_i \times w_i$$

x_i – показатель субъективного критерия;

w_i – удельный вес показателя субъективного критерия x_i ;

n – количество показателей.

Применение данной методики в работе службы охраны труда и промышленной безопасности затруднительно, так как наличие

жиілігі (1 млн жұмыс сағаты); 100 мың жұмыскерге шаққанда өлімсіз ӨЖ жиілігі (1 млн жұмыс сағаты).

Осылайша, В. А. Алексеева мен авторлар ұжымының зерттеуі нәтижесінде еңбек жағдайларының қауіпсіздік көрсеткіштерін салыстыру үшін мемлекеттік статистиканың ресми жарияланған деректерін де, халықаралық ұйымдардың деректерін де пайдалануға болатындығы көрсетілген. Алайда, ӨЖ және КА алу жағдайлары туралы ақпаратты жинау әдістеріне және мемлекеттік органдардың ақпараттандырылуына, сондай-ақ статистикалық ақпарат көздеріне ерекше назар аударған жөн⁴¹.

Өндірістік ортаның ҚЗӨФ көрсеткіштерінің мәндеріне аспаптық өлшеулер жүргізбей еңбек жағдайлары мен кәсіптік тәуекелдер деңгейлері туралы сенімді және толық ақпарат алуға болмайды. Бұл мәселені шешудің негізгі аспектісі - мұндай бағалаудың алдын-ала кезеңі мен сипатын жүргізу, яғни жағымсыз оқиғалардың пайда болуынан «кейін» емес (жазатайым оқиғалар, авариялар және т. б.), олардың пайда болуынан «бұрын» тәуекелдерді бағалауға мүмкіндік беретін механизм.

Өндірістік жарақаттану статистикасы бойынша әдіснамалық ережелер өндірістегі жазатайым оқиғалар кезінде жәбірленушілер санына мемлекеттік статистикалық байқауды ұйымдастыру және жүргізу тәртібі туралы ақпаратты және нақты анықтамалары бар белгіленген категориялық аппаратты қамтиды.

Өндірістегі жазатайым оқиға - нәтижесінде қызметкер еңбек міндеттерін орындау кезінде және заңдарда белгіленген өзге де жағдайларда, ұйымның аумағында да, қызметкер жұмысқа байланысты болған немесе ұйымның мүддесі үшін іс-әрекет

⁴¹ Алексеева В.А. и др. Показатели безопасности условий труда: методики сбора и проблемы сравнения. /Безопасность труда в промышленности №1. – 2017. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_27633225_13406808.pdf (дата обращения: 13.08.23)

жасаған және қызметкерді ауыстыру қажеттілігіне әкеп соққан кез келген басқа жерде де мерткікен немесе денсаулығына өзге де зақым келген оқиға басқа жұмысқа, оның кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен уақытша немесе тұрақты айырылуына не оның қайтыс болуына апарған оқиға.

Өндірістегі жарақаттану - ұйымның, сақтанушының аумағында еңбек міндеттерін орындау кезінде, сондай-ақ ұйым, сақтанушы ұсынған көлікте жұмысқа немесе жұмыстан шыққан кезде бір жұмыс күніне және одан да көп уақытқа еңбекке қабілеттілігінен айырылып, өндірістегі жазатайым оқиғалар кезінде және өліммен аяқталған адамдардың саны.

Ұйымның, сақтанушының аумағында еңбек міндеттерін орындаған кезде, сондай-ақ ұйым, сақтанушы ұсынған көлікте жұмысқа немесе жұмыстан шыққан кезде бір жұмыс күніне және одан да көп уақытқа еңбекке қабілеттілігінен айырылған және өліммен аяқталған өндірістегі жазатайым оқиғалар кезінде жәбірленушілердің қатарына тергеп-тексеру қағидаларына сәйкес есепке алынуға жататын адамдар жатады. өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік ауруларды есепке алу.

Жәбірленушілердің еңбекке жарамсыздық адам-күндерінің саны - жұмыс күндеріне келетін және еңбекке жарамсыздық парағымен ресімделген еңбекке жарамсыздық күндері, сондай-ақ еңбекке уақытша жарамсыздығы өткен жылдың соңынан ұзартылған және бір еңбекке жарамсыздық парағымен ресімделген адамдардың еңбекке жарамсыздық күндері.

Бұл ретте өндірістегі жазатайым оқиғалар кезінде жәбірленушілер санын мемлекеттік статистикалық байқау объектілері жеке балансы бар заңды тұлғалар, олардың оқшауланған бөлімшелері болып табылады. Бұл жағдайда өтініш беру режимі қолданылады, оған сәйкес есепті кезеңде өндірісте жазатайым оқиғалар болған кезде мемлекеттік статистика

3) к низкой степени риска – при показателе степени риска от 0 до 30 включительно.

Определение субъективных критериев осуществляется с применением следующих этапов:

- 1) формирование базы данных и сбор информации;
- 2) анализ информации и оценка риска.

Расчет показателя степени риска по субъективным критериям (R) осуществляется в автоматизированном режиме путем суммирования показателя степени риска по нарушениям по результатам предыдущих проверок и профилактического контроля с посещением субъектов (объектов) контроля и надзора (SP) и показателя степени риска по субъективным критериям, определенным в соответствии с пунктом 15 настоящих критериев (SC).

Для определения показателя степени риска по нарушениям предусмотрены грубые, значительные и незначительные виды нарушений. Критерии оценки степени риска, по которым производится вышеуказанный расчет, сгруппированы по отраслевому признаку ОПО и по видам опасных работ в области промышленной безопасности. Данные критерии приведены в приложении к данному приказу и содержит более тысячи наименований показателей.

Для расчета второго показателя предусмотрены следующие показатели субъективных критериев для профилактического контроля с посещением субъекта (объекта) контроля и надзора в области промышленной безопасности:

- количество инцидентов;
- количество аварий;
- количество несчастных случаев;
- количество опасных технических устройств, состоящих на

критериев оценки степени риска и проверочных листов в области промышленной безопасности»¹⁶¹ предусмотрены объективные и субъективные критерии для оценки степени риска в области промышленной безопасности. По объективным критериям субъекты (объекты) контроля и надзора в области промышленной безопасности распределяются по трем степеням риска (высокая, средняя и низкая). В отношении субъектов (объектов) контроля и надзора, отнесенных к высокой и средней степени риска по объективным критериям, проводится проверка на соответствие разрешительным требованиям по выданным разрешениям и профилактический контроль с посещением субъекта (объекта) контроля и надзора и внеплановые проверки. В отношении субъектов (объектов) контроля и надзора, отнесенных к низкой степени риска по объективным критериям, проводится проверка на соответствие разрешительным требованиям по выданным разрешениям и внеплановые проверки.

По субъективным критериям производится расчет и оценка показателя степени риска по шкале от 0 до 100 баллов. Субъект (объект) контроля и надзора относится:

1) к высокой степени риска – при показателе степени риска от 71 до 100 включительно;

2) к средней степени риска – при показателе степени риска от 31 до 70 включительно;

¹⁶¹ Об утверждении критериев оценки степени риска и проверочных листов, применяемых для проведения профилактического контроля с посещением субъекта (объекта) контроля и надзора в области промышленной безопасности и проверок на соответствие разрешительным требованиям по выданным разрешениям Совместный приказ Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 15 декабря 2015 года № 1206 и Министра национальной экономики Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 814. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 30 декабря 2015 года № 12687.

органдарына есеп беріледі.

Еңбек инспекциясы, прокуратура және кәсіподақ ұйымдары деңгейіндегі статистикалық есепке алу жүйелері өндірістегі жазатайым оқиғалар туралы ақпаратты жасыру немесе бұрмалау фактілерін үнемі анықтайды. Жағдайды қаржыландырудың жетіспеушілігі қиындатады: біріншіден, компанияларда еңбекті қорғау шараларына қаражат жеткіліксіз; екіншіден, басшылық айыппұлдарды болдырмауға тырысады. Бұл әсіресе шағын бизнеске қатысты. Олардың айналымы төмен, демек, еңбекті қорғауға бағытталуы мүмкін қаражат тапшылығы жоғары. Сонымен қатар, шағын компаниялар статистикалық есепке алу нысандарын толтырмайды, жеңілдетілген салық режимдерінде, қызметкерлермен тұрақты келісімшарттар жасамайды.

Меншіктің әртүрлі нысандарындағы ірі және орта кәсіпорындардағы еңбек қауіпсіздігінің жай-күйі зерттелетін жиынтықтың барлық бірліктері туралы ақпарат жинау және алу болып табылатын үздіксіз бақылау әдісімен анықталады. Ол жоғары материалдық және еңбек шығындарымен сипатталады, бірақ ақпараттың тиімділігінің жеткіліксіздігі.

Ірі және орта кәсіпорындардағы еңбек қауіпсіздігінің жағдайы үздіксіз бақылау әдісімен анықталады, ол зерттелетін жиынтықтың барлық бірліктері туралы ақпарат жинау және алу болып табылады және жоғары материалдық және еңбек шығындарымен, ақпараттың жеткіліксіздігімен сипатталады. Ол әртүрлі меншік нысандарындағы ірі және орта кәсіпорындарды қамтитын есеп беру түрінде деректерді жинау кезінде қолданылады. Шағын кәсіпорындар үшін зерттелетін жиынтықтың бірліктерін кездейсоқ таңдау принципіне негізделген іріктеп бақылау ғана қарастырылған. Үздіксіз бақылаудан артықшылығы: уақыт пен ақшалай шығындарды азайту.

Осылайша, еңбекті қорғау статистикасының бірқатар

мәселелерін ажыратуға болады. Біріншіден, өндірістік жарақаттану немесе кәсіптік аурулар жағдайларын жасыру жұмыс берушіге өндірістік оқиғаны сатып алу және жасыру тиімдірек, ал ол анықталған жағдайда айыппұл айтарлықтай болмайды. Екіншіден, тіпті құрылыс және ауыл шаруашылығы сияқты салалардың ірі кәсіпорындарында да еңбек шартынсыз немесе азаматтық-құқықтық сипаттағы шартсыз, бұл жұмыс берушінің әлеуметтік жауапкершілігін теңестіреді немесе оны мүлдем жоққа шығарады. Үшіншіден, статистика объектілерінен бизнес субъектілерінің, әсіресе шағын және орта бизнестің және өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың 40% - ға жуығын алып тастау, олардың саны 2-ден 4 млн. адамға дейін өртүрлі бағалаулар бойынша жетеді, оның ішінде бұл жеке қосалқы шаруашылықтар, саяжай бау-бақша серіктестіктері. Төртіншіден, көлеңкелі экономикадағы заңсыз бизнес түрлері де құқықтық өрістен шығып, орындаушылар үшін тәуекел деңгейі жоғары.

Осыған байланысты, аталған проблемаларды шешу үшін еңбекті қорғау саласында толыққанды статистика, бақылау және мониторинг жүйесін құру қажет. Еңбекті қорғау саласындағы бақылау мен мониторингтің жаңа форматы кәсіпорынның меншік мөлшері мен нысанына және оның қызмет түріне қарамастан барлық жұмыс орындарын қамти отырып қызметкерлердің қауіпсіз еңбек жағдайларына құқықтарының іске асырылуын өлшеуді қамтамасыз етуі тиіс.

1.3 Қазақстандағы еңбекті қорғау саласындағы статистикалық нысандардың ерекшеліктері

Еңбекті қорғау саласындағы түрлі зерттеулер мен мониторинг жиналатын статистикалық ақпарат негізінде жүзеге асырылады.

Наличие такого рода критериев позволил бы объективно определить размер страховой премии по договору обязательного страхования ответственности владельцев объектов, деятельность которых связана с опасностью причинения вреда третьим лицам. Согласно статье 15 Закона РК «Об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности владельцев объектов, деятельность которых связана с опасностью причинения вреда третьим лицам», четко прописаны размеры страховых сумм ¹⁶⁰. При этом размер страховой премии по договору обязательного страхования ответственности владельцев объектов устанавливается по соглашению сторон в пределах от 0,72 до 2,02 процента от размера страховой суммы в зависимости от уровня опасности объекта, деятельность которого связана с опасностью причинения вреда третьим лицам. Однако, в данном законе не указано в каком случае какой процент принимать в расчет, что дает свободу в выборе выгодного (минимального) размера страховой премии для участников страхования независимо от состояния вопросов промышленной безопасности на предприятии.

Таким образом, Правила определения общего уровня опасности опасного производственного объекта удобны лишь для контролирующих государственных органов, которые осуществляют общую (укрупненную) оценку состояния безопасности производства, не углубляясь в конкретные причины и следствия ее низкого уровня.

В совместном приказе Министра по инвестициям и развитию РК №1206 от 15.12.2015 года и Министра национальной экономики РК №814 от 28.12.2015 года «Об утверждении

¹⁶⁰ Закон РК «Об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности владельцев объектов, деятельность которых связана с опасностью причинения вреда третьим лицам»

2. Показатели произошедших аварий, инцидентов, частоты несчастных случаев и произошедших НС на производстве со смертельным исходом являются статистическими. На практике при формировании статистических отчетов для уполномоченных государственных органов данные могут быть отражены не достоверно, что отразится на общей картине о состоянии промышленной безопасности на объекте. Кроме того, на предприятиях с малым числом работающих, устаревшими технологиями и оборудованием аварии, инциденты и производственные травмы могли вообще не произойти. Нулевые показатели в данном случае никак не являются следствием высокого уровня промышленной безопасности на данных объектах. И наоборот, аварийные ситуации и травмы могли быть зарегистрированы на крупных (с высокой среднесписочной численностью работников) предприятиях, имеющие современное высокотехнологическое оборудование по причине ошибочных и неправильных действий персонала, при грубом нарушении техники безопасности. Статистические показатели в данном случае также не позволят увидеть реальную картину по вопросам промышленной безопасности существующую на производстве.

3. В составе показателя общего уровня опасности отсутствуют показатели, характеризующие своевременность и уровень проведения регламентных и ремонтных работ, а также уровень квалификации и обученности персонала требованиям ПБ, которые также имеют немаловажное влияние на состояние вопросов промышленной безопасности.

4. Отсутствуют критерии (учет специфики отрасли организации или общие) для оценки и определения конкретного уровня опасности и отнесения производственного объекта к тому или иному уровню.

Көрсеткіштердің үш негізгі тобын ажыратуға болады. Бұл зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларындағы жұмыспен қамтудың, өндірістік жарақаттанудың және кәсіптік сырқаттанушылықтың статистикалық көрсеткіштері.

Зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларындағы жұмыспен қамту көрсеткіштеріне мыналар жатады:

1) санитариялық-гигиеналық нормаларға сай келмейтін жағдайларда жұмыс істейтін, оның ішінде шу мен дiрiлдiң жоғары деңгейiнiң, ауаның шаңдануы мен газдануының, қолайсыз температуралық режимнiң (экономикалық қызмет түрлерi мен өңiрлер бойынша) әсерiнен жұмыс iстейтiн жұмыскерлер саны;

2) ауыр дене еңбегiмен айналысатын қызметкерлердiң саны;

3) қауiпсiздiк талаптарына сай келмейтiн жабдықта жұмыс iстейтiн қызметкерлердiң саны;

4) жұмыскерлердiң жалпы санындағы зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс iстейтiн жұмыскерлердiң үлес салмағы;

5) еңбектiң зиянды және басқа да қолайсыз жағдайларында жұмыс iстегенi үшiн өтемақы белгiлеген қызметкерлердiң саны.

Зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы статистикалық деректер өндірістік объектілерді еңбек жағдайлары бойынша аттестаттау нәтижелері негізінде «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны» 1-Т (еңбек жағдайлары) нысаны бойынша қалыптастырылады.

Өндірістік жарақаттанудың негізгі көрсеткіштеріне мыналар жатады:

– еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалар кезінде, оның ішінде өліммен аяқталған кезде зардап шеккендер саны;

- еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалар кезінде қаза тапқандар саны;
- жалпы, өлімге әкелетін өндірістік жарақаттану жиілігі (1000 қызметкерге шаққандағы саны);
- жәбірленушінің жарақатының ауырлық дәрежесі;
- еңбек қызметіне және кәсіптік ауруларға байланысты жарақат нәтижесінде жұмыс уақытын жоғалту
- жазатайым оқиғалардан болатын зардаптардың ауырлығы (оның ішінде өлім-жітім);
- еңбек қызметіне байланысты жарақат және кәсіптік аурулар нәтижесінде жұмыс уақытын жоғалту (оның ішінде бір жұмысшыға);
- өндірістегі жазатайым оқиғалардың материалдық салдары (соның ішінде т. б.);
- жәбірленушілер мен қаза тапқандар санын жазатайым оқиғалардың түрлері, жазатайым оқиғалардың себептері және жарақат түрлері бойынша (оның ішінде дене бөліктері бойынша) бөлу.

Ақпарат көзі 7-ТПЗ статистикалық нысаны болып табылады, оның жиынтығы «Қазақстан Республикасындағы еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы» статистикалық бюллетень түрінде жарияланады.

Жазатайым оқиға немесе кәсіптік ауру тіркелген барлық меншік нысанындағы және ведомстволық бағыныстағы барлық заңды тұлғалар ұсынатын деректер енгізіледі. Өлшем бірлігі – бұл өндірістік жарақат жағдайы, яғни өндірістегі бір жазатайым оқиға кезінде жарақат алған бір адам туралы мәліметтер.

Кәсіптік сырқаттанушылықтың көрсеткіштері ретінде:

1. ҚР-дағы кәсіптік сырқаттанушылардың жалпы саны;
2. есепті жылы алғашқы анықталған кәсіптік аурулардың саны;

безопасности как со стороны государственных уполномоченных органов в области промышленной безопасности, так и со стороны соответствующих подразделений предприятий и организаций.

Однако применение Правил определения общего уровня опасности опасного производственного объекта вызывает определенные трудности, описанные ниже.

1. В показателях «произошедшие аварии» и «произошедшие инциденты» не учитываются последствия негативных событий. Так аварии с гибелью большого числа людей или неблагоприятным воздействием на экосистему и аварии без последствий будут учтены в одном показателе и будут равнозначными событиями. Аналогично и с инцидентами, на предприятии могут быть отказы или повреждения технических устройств следствием которых возможны остановка технологического процесса или полная (частичная) замена (ремонт) дорогостоящего оборудования и инциденты без последствий. В данном случае все инциденты также отражаются внутри одного показателя и приравниваются друг к другу.

Исходя из определения, целью промышленной безопасности является предупреждение инцидентов и техногенных аварий на опасных производственных объектах, представляющие угрозу для физических, юридических лиц и окружающей среде. Поэтому для оценки состояния промышленной безопасности на ОПО необходимо учитывать последствия аварий и инцидентов.

На основании вышеуказанного можно сделать вывод, что применение только показателей «произошедшие аварии» и «произошедшие инциденты» для определения уровня промышленной безопасности отдельных опасных производственных объектов приводит к недостоверным и ошибочным выводам.

определения общего уровня опасности ОПО по следующим показателям:

- состояние производственных зданий и технологических сооружений;
- состояние технических устройств, в том числе и опасных;
- произошедших аварий и инцидентов;
- частоты несчастных случаев на производстве;
- произошедших НС на производстве со смертельным исходом.

По сумме данных показателей определяется общий уровень опасности объекта. Информация по общему уровню опасности опасного производственного объекта ежегодно представляется организацией, эксплуатирующей опасный производственный объект в территориальное подразделение уполномоченного органа в области промышленной безопасности, не позднее 15 января следующего за отчетным годом, по форме согласно Правил определения общего уровня опасности опасного производственного объекта ¹⁵⁹. Данная форма не является статистической формой общегосударственного статистического наблюдения и представляет собой лишь форму ведомственной отчетности.

По показателям общего уровня опасности осуществляется оценка степени защиты физических и юридических лиц, окружающей среды от опасных и вредных производственных факторов путем мониторинга за состоянием промышленной

¹⁵⁹ Об утверждении Правил определения общего уровня опасности опасного производственного объекта. Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 26 декабря 2014 года № 300. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 12 февраля 2015 года № 10242.

3. кәсіптік аурулардың аралас түрлерінің үлес салмағы;
4. түрлері мен нозологиясы бойынша кәсіптік сырқаттанушылық.

Статистикалық деректер облыстар, Экономикалық қызмет түрлері бөлінісінде, меншік нысандары бойынша, гендерлік және жас (18 жасқа толмаған адамдар) аспектісінде ұсынылады.

Қазақстан Республикасында өндірістік жарақаттану туралы статистикалық ақпарат екі деңгейде қалыптастырылады:

– Мемлекеттік уәкілетті орган - Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросы;

– Еңбек жөніндегі мемлекеттік уәкілетті орган - Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің еңбек, әлеуметтік қорғау және көші-қон комитеті.

Қазақстандағы еңбекті қорғау статистикасы нормалары:

1. «Мемлекеттік статистика туралы» 2010 жылғы 19 наурыздағы № 257-IV ҚР Заңында, Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі Төрағасының 2010 жылғы 9 шілдедегі №173 бұйрығы;

2. Респонденттердің бастапқы статистикалық деректерді ұсыну қағидалары;

3. Статистикалық жұмыстар жоспарында белгіленген нормативтік-құқықтық реттеуге негізделген Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің бұйрығы;

4. Ресми статистикалық ақпаратты тарату кестесінде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен бекітілетін, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті Төрағасының бұйрығы;

5. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі Төрағасының 2010 жылғы 20 мамырдағы №113 бұйрығымен бекітілген ресми статистикалық ақпаратты тарату кестесінде

көзделмеген және респонденттердің бастапқы статистикалық деректерді ұсыну кестесіне сәйкес респонденттер ұсынатын бастапқы статистикалық деректер негізінде әзірленген статистикалық ақпаратты өтеусіз негізде беру қағидалары;

6. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі Төрағасының 2010 жылғы 2 шілдедегі №168 бұйрығымен бекітілген дерекқорды сәйкестендірілмеген түрде ұсыну және ғылыми мақсаттарда пайдалану қағидалары. ҚР ӨМ 2010 жылғы 13 тамызда №6388 болып тіркелген.

Құпиялылық саясаты:

1. «Мемлекеттік статистика туралы» 2010 жылғы 19 наурыздағы Қазақстан Республикасы Заңының 8-бабы, оған сәйкес респонденттер ұсынатын деректердің құпиялылығына кепілдік беру және оларды қорғау қамтамасыз етіледі.

2. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы Кәсіпкерлік кодексінің 28-бабы коммерциялық құпияны құрайтын ақпараттың қорғалуын қамтамасыз етеді.

3. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті Төрағасының 2016 жылғы 31 қазандағы №252 бұйрығымен бекітілген Ақпараттық қауіпсіздік саясаты Комитеттің ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы мақсаттарды, міндеттерді, басшылық қағидаттар мен практикалық тәсілдерді айқындайды. Саясаттың негізгі мақсаты Комитеттің есептеу техникасы құралдарында оның тұтастығы мен түпнұсқалығы жағдайында сақталатын және өңделетін ресми статистикалық ақпараттың қолжетімділігін, ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз ету болып табылады.

Жыл сайын пайдаланушылар мен респонденттердің, облыстық статистика департаменттерінің ұсыныстарын жинау жүзеге асырылады. Q-002 «Пайдаланушылардың сауалнамасы» парақшасына сәйкес ресми статистикалық ақпаратты

Согласно статье 82 Закона РК «О гражданской защите» и «Правил проведения расследования и учета аварий и инцидентов на опасных производственных объектах, технического расследования случаев утрат взрывчатых веществ и изделий на их основе»¹⁵⁷ организация, осуществляющая эксплуатацию ОПО при возникновении аварии или инцидента (немедленно либо в течении суток) сообщает о случившемся в территориальное подразделение уполномоченного органа в области промышленной безопасности. Соответственно информация об авариях и инцидентах также фиксируется в территориальных Департаментах Комитета промышленной безопасности МЧС РК.

В настоящее время в РК действуют «Правила определения общего уровня опасности опасного производственного объекта»¹⁵⁸, в которых представлен порядок расчета и оценки комплексного показателя состояния промышленной безопасности на ОПО, основанный на статистических данных по авариям, инцидентам и производственному травматизму. Данный нормативный документ обязательный к исполнению государственным уполномоченным органом в области промышленной безопасности, а также опасными производственными объектами. В Правилах предусмотрен расчетный метод

¹⁵⁷ Об утверждении Правил проведения расследования и учета аварий и инцидентов на опасных производственных объектах, технического расследования случаев утрат взрывчатых веществ и изделий на их основе. Приказ Министра по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан от 17 августа 2021 года № 404. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 20 августа 2021 года № 24052.

¹⁵⁸ Об утверждении Правил определения общего уровня опасности опасного производственного объекта. Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 26 декабря 2014 года № 300. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 12 февраля 2015 года № 10242.

соответствии с последними изменениями в Законе¹⁵⁶ к опасным производственным объектам также относят установки для бурения и ремонта скважин с глубиной бурения более двухсот метров, эксплуатируемые на опасных производственных объектах; шахтные подъемные установки и подъемные машины; передвижные склады взрывчатых веществ и изделий на их основе, смесительно-зарядные и доставочно-зарядные машины, мобильные и стационарные установки для изготовления взрывчатых веществ и изделий на их основе.

В соответствии со статьей 187 Трудового Кодекса РК при возникновении несчастного случая на ОПО, в том числе вследствие аварии, работодатель обязан в течении суток сообщить о нем в территориальное подразделение уполномоченного органа в области промышленной безопасности. Согласно статье 188 ТК РК комиссию по расследованию несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью, происшедших при чрезвычайных ситуациях техногенного характера вследствие аварии на ОПО возглавляет представитель уполномоченного органа в области промышленной безопасности или его территориального подразделения.

Соответственно в Комитете промышленной безопасности МЧС РК ведется учет случаев производственного травматизма, произошедших только на ОПО. В связи с чем статистическая информация по несчастным случаям на производстве в Комитете промышленной безопасности МЧС РК будет отличаться от данных Комитета труда и социальной защиты МТСЗН РК, который учитывает все случаи производственных травм произошедших на производственных объектах в целом по стране.

¹⁵⁶ Закон "О Гражданской защите" от 11 апреля 2014 года № 188-V

пайдаланушыларға сауалнама жүргізіледі. Сондай-ақ қайта қарау кезінде статистикалық нысан мүдделі мемлекеттік органдармен, үкіметтік емес ұйымдармен, «Атамекен» ҰКП-мен келісу рәсімдерінен өтеді.

Өндірістік жарақаттану статистикасы өндірістік жарақаттанудың сандық сипаттамаларын зерттейді: өндірістегі жазатайым оқиғалар кезінде зардап шеккендердің саны, оның ішінде өліммен аяқталған, өндірістегі зардап шеккендердің еңбекке жарамсыздық күндерінің саны.

Статистикалық байқауды жүргізудің мақсаты – өндірістегі жазатайым оқиғалардың санын, қызметкерлердің еңбек қызметіне байланысты және уақытша (бір күн немесе одан да көп) немесе тұрақты еңбекке жарамсыздыққа не өлімге әкеп соққан денсаулығының зақымдануын анықтау.

«Мемлекеттік статистика туралы» ҚР Заңында «статистикалық нысан» ұғымы бастапқы статистикалық деректерді белгіленген тәртіппен алуға немесе тіркеуге арналған қағаз немесе электрондық тасығыштағы статистикалық құжаттың формуляры (бланк, есептілік нысаны, сауалнама, анкета, санақ парағы және басқа да формулярлар) ретінде айқындалады⁴².

Бастапқы статистикалық деректерді және (немесе) әкімшілік деректерді өңдеу процесінде алынған жиынтық деректер, басқаша айтқанда, өндірістік жарақаттану туралы статистикалық ақпарат Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті Төрағасының 2020 жылғы 30 қаңтардағы №12 бұйрығымен бекітілген «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» нысанының статистикалық деректерінен қалыптастырылады⁴³.

⁴²https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000257_

⁴³ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021178>

Статистикалық деректер облыстар, экономикалық қызмет түрлері бөлінісінде, меншік нысандары бойынша ұсынылады.

Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы статистикалық есептің нысаны жыл сайын (есепті кезеңнен кейінгі 25 ақпанда) қалыптастырылады. Есепке кәсіпорын басшысы қол қояды.

Статистикалық нысанда:

1) заңды тұлғаның (бөлімшенің) нақты орналасқан жері (оның тіркелген жеріне қарамастан) – заңды тұлғаның (бөлімшенің) іс жүзінде жүзеге асырылатын негізгі экономикалық қызмет түрінің экономикалық қызмет түрлерінің жалпы жіктеуішіне (ЭҚЖЖ бойынша коды) сәйкес облыс, қала, аудан, елді мекен, сондай-ақ атауы мен коды;

2) жазатайым оқиға (кәсіптік ауру, улану) актісінің нөмірі мен күні;

3) жәбірленушінің жынысы, жарақат алған кездегі жәбірленушінің жасы (толық жылдар саны);

4) кәсіптік ұлттық сыныптауышқа сай зардап шеккен адамның мәртебесі;

5) жұмыс ауысымдық болды ма; ауысымдық жұмыс кезінде жазатайым оқиға болған ауысым қосымша көрсетіледі;

6) сот-медициналық сараптаманың қорытындысы бойынша жазатайым оқиға кезіндегі науқастың физикалық жағдайы (алкогольдік және есірткілік мас болу, психикалық бұзылыс);

7) аурулар мен денсаулыққа байланысты проблемалардың халықаралық статистикалық жіктемесіне сәйкес жарақат түрінің коды (ХАЖ-10);

8) аурулардың және денсаулыққа байланысты проблемалардың халықаралық статистикалық жіктемесі негізінде дененің зардап шеккен бөлігінің коды (ХАЖ-10);

9) кәсіптік ауру түрінің коды;

свойствами (точные параметры упомянуты в соответствующем законе). А именно: источники ионизирующего излучения, воспламеняющиеся вещества, взрывчатые вещества, горючие вещества, окисляющие вещества, токсические вещества. Также, согласно¹⁵⁵, имеет признаки опасного производственного объекта производство расплавов черных, цветных, драгоценных сталей и сплавов на основе этих металлов. И третьей категорией, обладающей признаками опасных производственных объектов, являются объекты, на которых ведутся горные, геологоразведочные, буровые, взрывные работы, работы по добыче полезных ископаемых и переработке минерального сырья, работы в подземных условиях за исключением геологоразведки общераспространенных полезных ископаемых и горных работ по их добыче без проведения буровзрывных работ.

С точки зрения закона, к опасным производственным объектам относят также некоторые технические устройства. В список согласно 2 статьи 71 Закона РК «О гражданской защите» входят: «Технические устройства, работающие под давлением более 0,07 мегапаскаля или при температуре нагрева воды более 115 градусов по Цельсию за исключением тепловых сетей; паровые и водогрейные котлы, работающие под давлением более 0,07 мегапаскаля и (или) при температуре нагрева воды более 115 градусов по Цельсию (организации теплоснабжения); сосуды, работающие под давлением более 0,07 мегапаскаля; грузоподъемные механизмы, эскалаторы, канатные дороги, фуникулеры, лифты, траволаторы, а также подъемники для лиц с ограниченными возможностями (инвалидов) на объектах социальной инфраструктуры». С апреля 2021 года пункт 2 упомянутой статьи был дополнен подпунктами 4, 5 и 6. В

¹⁵⁵ Закон "О Гражданской защите" от 11 апреля 2014 года № 188-V.

сфере охраны труда, в первую очередь, необходимо снизить чрезмерную загруженность государственных инспекторов труда. В среднем на одного ГИТ приходится от 40 до 80 проверок. Десятилетие назад, на территориальном уровне Комитет был представлен департаментами по контролю и социальной защите, действующими во всех областях, городах Алматы и Астана.

В целях качественного осуществления государственными инспекторами труда надзорно-контрольной деятельности необходимо вывести структурные подразделения государственной инспекции на местном уровне из регионального подчинения для передачи на центральный уровень управления.

Как отмечалось выше, также наряду с КТСЗ сбор и анализ данных о производственном травматизме по опасным производственным объектам (ОПО) в горной, металлургической, нефтегазодобывающей, нефтехимической, химической и других отраслях промышленности осуществляет уполномоченный государственный орган в области промышленной безопасности Комитет промышленной безопасности МЧС РК (КПБ). КПБ и его территориальным Департаментам поднадзорно более 9 тысяч промышленных предприятий, в составе которых свыше 230 тысяч опасных производственных объектов¹⁵⁴.

Согласно статье 70 Закона РК «О гражданской защите», опасные производственные объекты обладают определенными характерными признаками деятельности. Первое — это производство, использование, переработка, образование, хранение, транспортировка (трубопроводная), уничтожение определенного вида веществ, обладающих установленными

¹⁵⁴ Официальный сайт МЧС РК. Комитет промышленной безопасности Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан <https://www.gov.kz/memleket/entities/kpb/documents/details/198136?lang=ru>

- 10) оқиға түрлерінің коды;
- 11) жазатайым оқиға себептерінің тізбесінің коды;
- 12) жәбірленушінің жарақатының ауырлық дәрежесінің коды;
- 13) еңбекке қабілеттілігін жоғалтудың күнтізбелік және жұмыс күндерінің саны;

14) жазатайым оқиғаның материалдық салдары (еңбекке жарамсыздық парағы және біржолғы жәрдемақы бойынша төленген, мың теңге).

Өндірістік жарақаттану бойынша статистикалық деректерді пайдаланушылар (ұйымдар) еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалардың себептерін анықтау үшін пайдаланады. Сондай ақ деректер негізінде өндірісте еңбекті қорғауды ұйымдастыру мен қамтамасыз етудегі бар олқылықтарға талдау жүргізіледі.

Еңбекке қабілеттілігінен айырылған және өліммен аяқталған зардап шеккендердің саны-зардап шеккендердің еңбек міндеттерін орындау кезінде кәсіпорын аумағында болған жазатайым оқиғалар кезінде, сондай-ақ экономикалық қызметтің барлық түрлері бойынша (барлық ірі, орта және шағын кәсіпорындар) кәсіпорын ұсынған көлікте жұмысқа немесе жұмыстан шыққан кезде ескеріледі.

Өндірістік жарақаттану статистикасы өндірістік жарақаттанудың сандық сипаттамаларын зерттейді: өндірістегі жазатайым оқиғалар кезінде зардап шеккендердің саны, оның ішінде өліммен аяқталған, өндірістегі зардап шеккендердің еңбекке жарамсыздық күндерінің саны.

Статистикалық құралдар, оның ішінде «ҚР-дағы еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы» бюллетеньде жарияланған көрсеткіштер халықаралық сарапшылардың ұсынымдарын ескере отырып әзірленді. Бұдан басқа, көрсеткіштер қоғамдық/үкіметтік емес ұйымдармен

келісілген. Статистикалық құралдар қажет болған жағдайда қайта қаралады (жаңа көрсеткіштерге қажеттілік немесе қолда бар көрсеткіштерді қайта қарау, ескірген НҚА).

Өндірістік жарақаттану туралы деректер «Жұмыспен қамту сапасы» көрсеткіштерін есептеу үшін еңбек статистикасы және өмір сүру деңгейі басқармасына ұсынылады. Өндірістік жарақаттану және кәсіптік аурулар бойынша деректерді жинау респонденттің қалауы бойынша электрондық түрде және қағаз жеткізгіште жүзеге асырылады.

Электрондық түрде Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің интернет-ресурсында орналастырылған «деректерді on-line режимде жинау» ақпараттық жүйесін пайдалану арқылы жүзеге асырылады (www.stat.gov.kz).

2020 жылы есеп берген респонденттердің саны 1129 құрады, оның 1004-і (88.9%) онлайн режимінде есеп берді. Әкімшілік деректер немесе басқа көздер пайдаланылмайды.

Ақпаратты өңдеу процестері жергілікті бағдарламалық кешендерді қолдана отырып автоматтандырылған, кіріс және шығыс ақпаратын бақылау қарастырылған.

Мемлекеттік статистиканың тиісті органдарына анық емес статистикалық деректерді ұсыну және бастапқы статистикалық деректерді ұсынбау белгіленген мерзімде «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 497-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық болып табылады.

Алайда, Қазақстандағы өндірістік жарақаттану статистикасының жай-күйі туралы жоғарыда баяндалған деректерге сүйене отырып, статистикалық есептілікті жинау мен ақпаратты талдаудың қолданыстағы әдістемелері еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы жағдайды объективті түрде көрсетпейтінін атап өткен жөн. Осыған байланысты Еуразиялық

значений и т. д. Можно было бы внедрить некоторые механизмы для обеспечения качества статистических данных, получаемых на основе отчетов инспекции труда. Например, там, где устройства ИКТ используются на начальном этапе сбора данных, в некоторых странах внедрена система, которая не позволяет инспекторам переходить к следующему этапу до тех пор, пока они полностью не заполнят всю информацию, требуемую на предыдущем этапе.

Действующий механизм государственного мониторинга охраны труда в Казахстане не обеспечивает возможности исследования, анализа, контроля, распространения и использования информации о профессиональных рисках, не содержит сведений, необходимых для выявления причинно-следственных связей травматизма на уровне профессий, профессиональных групп работников и т.п. Тем самым необходимо создать законодательную базу для регистрации, расследований и учета несчастных случаев на производстве, модифицировать механизмы предоставления информации по несчастным случаям на производстве, оформления материалов расследования несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью, оценки профессиональных рисков (аттестации производственных объектов по условиям труда) в единую комплексную модель, в полной мере, отражающую условия труда на предприятии и в республике в целом.

В целях качественного осуществления контроля за соблюдением трудового законодательства необходимо вывести структурные подразделения государственной инспекции на местном уровне из регионального подчинения для передачи на центральный уровень управления.

Отмечая ключевые проблемы в организации контроля в

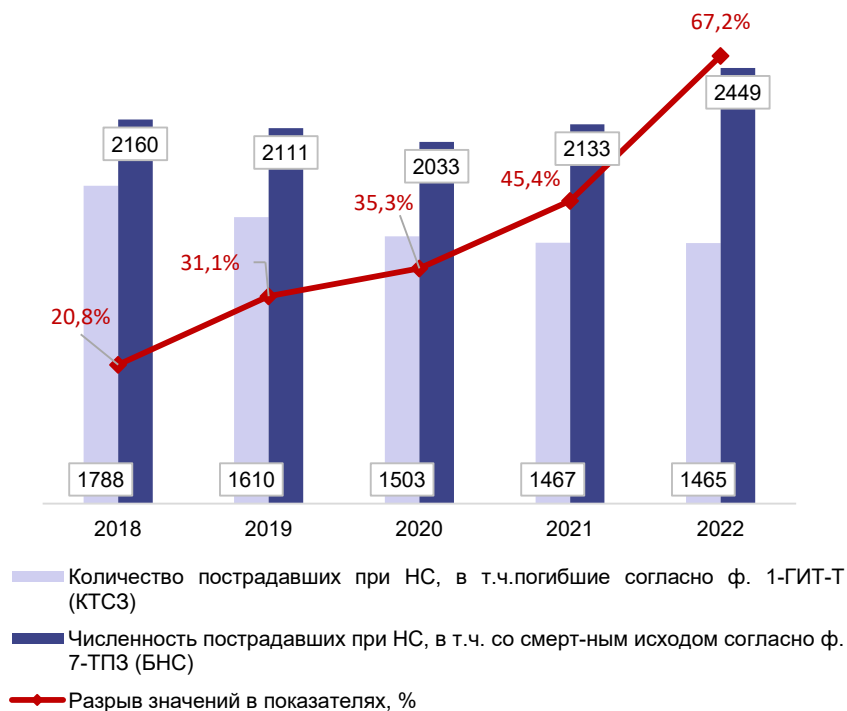

Рисунок 2.2.1. Расхождения в статистических данных общегосударственного и ведомственного статистического наблюдения производственного травматизма

ГИТ собирают административные данные в ручном режиме из первых рук, поэтому они лучше всего подходят для обеспечения соблюдения этих условий. Однако, учитывая, что сбор данных далеко не является их основной деятельностью, они должны пройти надлежащую базовую статистическую подготовку. Это обучение должен охватывать такие темы, как процедуры сбора данных, систематическая регистрация информации, качество данных, обработка недостающих

экономический одақ елдерінде (посткеңестік кеңістік елдері) ұқсас статистикалық ақпаратты өңдеу тәжірибесі қызығушылық тудырады.

Еңбекті қорғаудың жағдайын ұлттық деңгейде статистикалық байқауды Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросы (бұдан әрі - ҰСБ) жүзеге асырады, оның қызметі Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік статистика туралы» 2010 жылғы 19 наурыздағы № 257-IV Заңымен, Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы туралы ережемен регламенттеледі, Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Төрағасының 2020 жылғы 23 қазандағы № 9-нқ бұйрығымен бекітілген⁴⁴.

ҚР ҰСБ өкілеттіктеріне статистикалық есептіліктің әдіснамасы мен нысанын әзірлеу, зерттеу жүргізу, статистикалық деректердің сенімділігі мен дұрыстығын қамтамасыз ету, сондай-ақ алынған нәтижелерді талдау мен жариялауды жүзеге асыру кіреді.

Еңбекті қорғаудың жай-күйін статистикалық байқаудың мақсаты еңбекті қорғау саясатын әзірлеу және бағалау, жұмыс орнында жарақаттар мен аурулардың алдын алу бойынша шаралар қабылдау, сондай-ақ еңбекті қорғау саласында ғылыми зерттеулер мен халықаралық салыстыру жүргізу үшін объективті және өзекті ақпарат беру болып табылады.

Статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің қолданыстағы әдістемесінің, сондай-ақ еңбек жағдайлары мен өндірістік

⁴⁴ Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросы туралы ережені бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Төрағасының 2020 жылғы 23 қазандағы № 9-нқ бұйрығы

жарақаттану туралы статистикалық нысандардың ауытқулары мен сәйкессіздіктерін бағалау еңбек жағдайларын талдау мен жақсартудың маңызды аспектісі болып табылады.

Мұндай бағалауды жүргізу кезінде әртүрлі аспектілер қарастырылады, соның ішінде:

1. Деректерді жинау әдістемесі: еңбек жағдайларының жай-күйі және өндірістік жарақаттану туралы ақпаратты жинау процесі, соның ішінде көрсеткіштерді анықтау, бақылау әдістері, деректерді жинау жиілігі және жиналған деректердің сапасы талданады;

2. Деректерді өңдеу және талдау: статистикалық ақпаратты өңдеу және талдау әдістері, соның ішінде қолданылатын статистикалық әдістер, деректерді жіктеу және кодтау, сондай-ақ маңызды ақпаратты алу және трендтер мен үлгілерді анықтау мүмкіндігі бағаланады;

3. Статистикалық есептілік нысандары: статистикалық есептіліктің қолданыстағы нысандарына, олардың толықтығына, айқындылығына және пайдаланушылардың қажеттіліктеріне сәйкестігіне талдау, сондай-ақ еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттанудың әртүрлі аспектілерін есепке алу мүмкіндігі жүргізіледі.

Ауытқулар мен сәйкессіздіктерді бағалаудың мақсаты - еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттар туралы статистикалық ақпараттың сапасы мен пайдалылығын арттыру үшін әдістемеде, деректерді жинауда және статистикалық есеп беру нысандарында проблемалық аймақтарды анықтау және жақсартуларды ұсыну. Бұл өз кезегінде өндірістік тәуекелдерді тиімдірек талдауға және алдын алуға, сондай-ақ тиісті еңбекті қорғау шараларын әзірлеуге және енгізуге мүмкіндік береді.

Әдістемені дұрыс қолдану, деректерді дәл жинау және еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттар туралы статистикалық

Статистический сбор данных по показателям согласно 1-ГИТ-Т «Сведения о состоянии производственного травматизма» осуществляется по таким признакам, как пол, регионы, виды происшествя, причины несчастных случаев и отрасли промышленности (горно-металлургическая, энергетическая, нефтегазовая (разработка, добыча), и химическая промышленности, строительство, машиностроение, сфера автомобильного и железнодорожного транспорта, организации малого бизнеса, коммунального хозяйства, информации и связи, сельское хозяйство, бюджетные и финансовые организации.

Вместе с тем, на данный момент существуют значительные расхождения в статистических данных, предоставляемых уполномоченными органами в лице БНС и КТСЗН,

Например, по итогам 2022 года расхождение в значениях между статистическими данными общегосударственного и ведомственного статистического наблюдения составил 67,2%, что свидетельствует о необходимости гармонизации статистического учета в сфере охраны труда.

трудового законодательства переданы в местные исполнительные органы в структуре акиматов областей, городов Астана, Алматы и Шымкент. В свою очередь, местные исполнительные органы в области регулирования трудовых отношений реализуют государственную политику в области труда, безопасности и охраны труда. Вместе с тем неоднократная передача государственной инспекции труда в местные органы не вносила существенного улучшения в состояние безопасности и охраны труда на предприятиях.

Статистические наблюдения условий труда, производственного травматизма на ведомственном уровне осуществляют Комитет труда, социальной защиты МТСЗН РК (далее - КТСЗ) и Комитетом промышленной безопасности Министерства по чрезвычайным ситуациям РК (далее – КПБ).

КТСЗ осуществляет сбор административных данных по форме 1-ГИТ-Т «Сведения о состоянии производственного травматизма», согласно Приложения 3 Приказа Министра здравоохранения и социального развития РК от 28.11. 2016 г. № 988 «Об утверждении форм, предназначенных для сбора административных данных, представленных местными органами по инспекции труда».

На основании данных формы 1-ГИТ-Т формируются такие показатели, как численность работающих в организациях; количество НС, в т.ч. групповых НС; количество пострадавших; количество пострадавших со смертельным исходом; количество пострадавших с тяжелым исходом; количество пострадавших в групповых НС, в т.ч. со смертельным исходом; количество расследованных НС гос. инспекторами труда; коэффициент частоты НС и НС смертельным исходом на 1000 работающих (Кч); коэффициент частоты НС со на 1000 работающих (Кчс).

есептілік нысандарын дұрыс толтыру жоғары сапалы ақпаратты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл аспектілер статистикалық деректердің сенімділігі мен дұрыстылығына ықпал етеді, бұл өз кезегінде еңбекті қорғау саласында анағұрлым ақпараттандырылған негізде талдау, мониторинг және шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Дұрыс әдіснаманың және сенімді статистикалық деректердің арқасында алынған сапалы ақпарат еңбек жағдайларын жақсартуға және өндірістік жарақаттануды азайтуға бағытталған тиімді шаралар мен саясаттарды әзірлеу және іске асыру үшін негіз болып табылады.

Қазіргі уақытта ұлттық деңгейде еңбекті қорғаудың жай-күйін статистикалық байқау кезінде статистикалық деректерді жинау және өңдеу бойынша нақты әдістеме жоқ. «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп» (индексі 1-Т (еңбек жағдайлары), жылдық кезеңділігі) және «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» (индексі 7-ТПЗ, жылдық кезеңділігі) жалпымемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысандарын толтыру бойынша нұсқаулықтар бар).

«Мемлекеттік статистика туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 12-бабының 8) тармақшасына сәйкес әзірленген және Ұлттық статистика министрлігі Статистика комитеті Төрағасының бұйрығымен бекітілген «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп» жалпымемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысанын (бұдан әрі – 1-т нысан (*Еңбек жағдайлары*)) толтыру жөніндегі Нұсқаулық Қазақстан Республикасы экономикасының 2020 жылғы 7 қыркүйектегі № 34 нысанын толтыру қағидаларын нақтылайды.

«Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп» 1-Т (Еңбек

жағдайлары) нысаны бойынша қызметкерлердің орташа тізімдік саны (шағын кәсіпорындарды есепке алмағанда), зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны; зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін жұмыс істейтін қызметкерлердің тізімдік саны сияқты көрсеткіштер қалыптастырылады және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жеңілдіктер мен өтемақылар; зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін өтемақы шығындарының сомасы белгілейді.

1-Т (Еңбек жағдайлары) нысанына сәйкес көрсеткіштер бойынша деректерді статистикалық жинау жынысы мен жасы (18 жасқа дейін және одан жоғары), аймақтар, ISIC-Rev.4, мөлшері Салалық жіктеудің халықаралық стандартына сәйкес (ірі және орта кәсіпорындар мен шағын кәсіпорындар) және кәсіпорынның меншік нысаны (мемлекеттік, жеке және бірлескен) экономикалық қызмет түрлері сияқты белгілер бойынша жүзеге асырылады. 1-Т (еңбек жағдайлары) статистикалық нысанын ауыл, орман және балық шаруашылығы, өнеркәсіп, құрылыс, көлік және қоймалау, тұру және тамақтану қызметтері, ақпарат және байланыс, кәсіптік, ғылыми және техникалық қызмет, денсаулық сақтау саласындағы негізгі қызмет түрі бар заңды тұлғалар және (немесе) олардың құрылымдық және оқшауланған бөлімшелері ұсынады «Шағын кәсіпорынның қызметі туралы» статистикалық нысан бойынша есеп берушілерді қоспағанда (индексі 2-МП, кезеңділігі жылдық) , егер оларға заңды тұлғаның статистикалық нысандарды тапсыруы бойынша өкілеттіктер берілсе. Өз қызметін екі және одан да көп облыстардың аумағында жүзеге асыратын заңды тұлғалар статистикалық нысанды әрбір бөлімше бойынша жекелеген бланкілерде ұсынады, яғни деректер қызметті жүзеге асыру орны бойынша көрсетіледі.

Деятельность ГИТ осуществляется на основе принципов уважения, соблюдения и защиты прав и свобод работников, законности, объективности, независимости и гласности.

Основными задачами ГИТа являются:

- 1) обеспечение государственного контроля за соблюдением трудового законодательства Республики Казахстан;
- 2) обеспечение соблюдения и защиты прав и свобод работников, включая право на безопасные условия труда;
- 3) рассмотрение обращений, заявлений и жалоб работников и работодателей по вопросам трудового законодательства Республики Казахстан.

Государственная инспекция труда осуществляет свою деятельность во взаимодействии с другими государственными органами, надзора и контроля, с представителями работников, общественными объединениями и другими организациями. ГИТ при исполнении служебных обязанностей охраняются законом и руководствуются Конституцией РК, законами и иными нормативными правовыми актами РК.

Лица, препятствующие ГИТ в выполнении им служебных обязанностей, несут ответственность в соответствии с законами РК.

Государственный контроль за соблюдением трудового законодательства РК осуществляется в форме проверки и профилактического контроля с посещением субъекта (объекта) контроля в соответствии с Предпринимательским кодексом РК¹⁵³.

В настоящее время функции по контролю за соблюдением

¹⁵³ Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан

составление затрудняют проведение сравнительного анализа данных между странами и регионами или выявление значимых тенденций или соотношений на основе имеющейся информации и отчетов»¹⁵². Этот призыв к гармонизации статистики инспекции труда не только подчеркивает необходимость развития и укрепления статистики инспекции труда, но и четко указывает на важность сотрудничества между органами инспекции труда и органами статистики, чтобы повысить потенциал стран в подготовке значимых показателей инспекции труда.

Следует отметить, что у нас в стране государственный контроль (мониторинг) в области безопасности и охраны труда осуществляют государственные инспектора труда (ГИТ), к которым относятся:

1) главный государственный инспектор труда Республики Казахстан – должностное лицо уполномоченного государственного органа по труду;

2) главные государственные инспекторы труда – должностные лица уполномоченного государственного органа по труду;

3) главный государственный инспектор труда области, города республиканского значения, столицы – руководитель местного органа по инспекции труда области, города республиканского значения, столицы;

4) государственные инспекторы труда – должностные лица местного органа по инспекции труда области, города республиканского значения, столицы.

¹⁵² Report V, Labour Administration and Labour Inspection, ILC, 100th Session, June 2011, para. 331.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_153918.pdf

Статистикалық нысан есепті жыл үшін толтырылады. Статистикалық деректер контекстінде қызметкерлердің орташа тізімдік санын айқындау кезінде есепті кезеңде ұйымның тізіміне кіретін және жұмыс беруші белгілеген талаптар мен ережелерді ескере отырып, көрсетілген мамандық, біліктілік немесе лауазым бойынша белгілі бір жұмысты орындайтын барлық қызметкерлер ескеріледі. Сонымен қатар, есепті кезеңдегі қызметкерлердің нақты санын есептеуде жүктілікке және босануға байланысты демалыстардағылар, бала күтімі бойынша демалыстар және басқа да ресми түрде анықталған себептер сияқты қызметкерлердің белгілі бір санаттары алынып тасталады.

Осылайша, қызметкерлердің орташа тізімдік саны белгілі бір негіздер бойынша жұмыс істемейтін қызметкерлердің белгілі бір санаттарын қоспағанда, белгілі бір критерийлерге сәйкес келетін ұйымда жұмыс істейтін барлық қызметкерлерді есепке алудың нәтижесі болып табылады. Бұл ұйымда жұмыс істейтін жұмысшылардың нақты саны туралы дәлірек түсінік алуға және осы ақпаратты статистикалық талдау мен есеп беру үшін пайдалануға мүмкіндік береді.

Ауыр физикалық еңбекпен айналысатын және қауіпсіздік талаптарына жауап бермейтін жабдықта жұмыс істейтін зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін (санитариялық-гигиеналық талаптарға, нормаларға сай келмейтін) жұмыскерлердің нақты саны Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2023 жылғы 7 сәуірдегі № 62 және еңбек жағдайлары бойынша өндірістік объектілерді аттестаттау туралы бұйрықпен бекітілген, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1057 бұйрығымен бекітілген өндірістік объектілерді еңбек жағдайлары бойынша міндетті мерзімдік аттестаттау қағидаларына сәйкес өткізілетін

(5 жылда 1 рет өткізілетін)⁴⁵ «Өндірістік бақылауды жүзеге асыруға қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санита-риялық қағидаларына сәйкес жарты жылда 1 рет жүргізілетін өндірістік бақылау нәтижелері негізінде айқындалады.

Еңбек жағдайлары бойынша өндірістік бақылау және өндірістік объектілерді аттестаттау жүргізілмеген жағдайда, зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің нақты саны зиянды және (немесе) қауіпті өндірістік факторлардың, кәсіптер мен жұмыстардың тізбесіне сәйкес толтырылады, оларды орындау кезінде жұмысқа түскен кезде алдын ала міндетті медициналық қарап-тексеру Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің м. а. 2020 жылғы 15 қазандағы № ҚР ДСМ-131/2020⁴⁶ бұйрығымен бекітілген мерзімді міндетті медициналық қарап-тексеру жүргізіледі.

1-Т (еңбек жағдайлары) нысанын жасау үшін зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыспен қамтылған адамдардың санын айқындау процесінде іріктемелі статистикалық байқауға қатысатын респонденттер туралы ақпарат, бастапқы деректердің көздері және өндірістік бақылау және жұмыс орындарын аттестаттау туралы мәліметтер жиі жеткілікті егжей-

⁴⁵ Өндірістік объектілерді еңбек жағдайлары бойынша міндетті мерзімдік аттестаттау қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1057 бұйрығы.

⁴⁶ Міндетті медициналық қарап-тексеруге жататын адамдардың нысаналы топтарын, сондай-ақ оларды жүргізу қағидалары мен кезеңділігін, зертханалық және функционалдық зерттеулердің көлемін, медициналық қарсы көрсетілімдерді, орындалуы кезінде жұмысқа түсу кезінде алдын ала міндетті медициналық қарап-тексерулер және мерзімдік міндетті медициналық қарап-тексерулер жүргізілетін зиянды және (немесе) қауіпті өндірістік факторлардың, кәсіптер мен жұмыстардың тізбесін бекіту туралы "алдын ала міндетті медициналық тексеруден өту" мемлекеттік қызмет көрсету ережесі. Бұйрық м. а. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 қазандағы № ҚР ДСМ-131/2020.

проводила Общий обзор инспекции труда, Комитет предупредил, что «хотя информация о численности инспекторов труда или инспекционного персонала регулярно направляется в МОТ, тем не менее, ее трудно оценить в свете соответствующих положений Конвенций (...). Разнообразие названий различного инспекционного персонала, упоминаемого в документах, затрудняет проведение каких-либо сравнений»¹⁵⁰.

В 2010 году¹⁵¹ Комитет вновь выразил сожаление по поводу отсутствия статистических данных о количестве учреждений, находящихся под контролем инспекций труда. Затем было отмечено, что отсутствие таких данных является серьезным препятствием для оценки степени охвата инспекционных служб в соответствии со сферой компетенций, определенной в национальных законах. Комитет попросил правительства предпринять усилия по созданию или совершенствованию системы регистрации всех экономических единиц, охваченных инспекцией труда. Также было рекомендовано наладить обмен статистическими данными в рамках сотрудничества с другими учреждениями, такими как налоговые органы, органы социального обеспечения, полиция, судебные органы и профессиональные организации.

В Докладе МОТ об управлении трудом и инспекции труда за 2011 год, обсуждавшемся на 100-й сессии Международной конференции труда, говорится, что «различие концепций, критериев и параметров при составлении административных отчетов, а также отсутствие единообразия в выбранных источниках и отсутствие данных или их непоследовательное

¹⁵⁰ ILO: General Survey, 2006, para. 194.

[http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661\(2006\)1B.pdf](http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661(2006)1B.pdf)

¹⁵¹ See NORMLEX: General observation (CEACR) ILC, 99th session, June 2010.

- персонал инспекционной службы труда в разбивке по категориям, полу и географическому распределению;

- статистические данные о рабочих местах, подлежащих проверке, и соответствующем количестве работников, с указанием среднего числа занятых за год и особенностей классификации по полу, с особым упором на молодых работников и детей;

- количество посещенных рабочих мест, количество занятых там лиц и количество инспекционных посещений днем и ночью, а также количество рабочих мест, посещаемых чаще одного раза в год;

- нарушения и наложенные штрафы, включая количество нарушений, о которых было сообщено компетентным органам, и подробные сведения о наложенных штрафах;

- несчастные случаи на производстве, включая количество зарегистрированных несчастных случаев на производстве в разбивке по отраслям и профессиям, причинам и степени тяжести;

- профессиональные заболевания, о которых сообщалось, в разбивке по отраслям, профессиям и причинам.

Отсутствие сопоставимой статистики было признано проблемой еще в 1996 году, когда Комитет экспертов по применению конвенций и рекомендаций (CEACR) отметил, что национальные ежегодные отчеты не всегда содержат информацию о несчастных случаях на производстве и профессиональных заболеваниях, и призвал использовать рекомендации МОТ по этому вопросу¹⁴⁹. В 2006 году, когда МОТ

¹⁴⁹ Recording and notification of occupational accidents and diseases. An ILO code of practice. Geneva, International Labour Office, 1996.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@safework/documents/normativeinstrument/wcms_107800.pdf

тегжейлі болып табылмайтынын атап өту қажет. Зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларының жай-күйі туралы неғұрлым сенімді және толық ақпаратты қамтамасыз ету үшін өндірістік бақылауды неғұрлым толық құжаттауды және жұмыс орындарын аттестаттауды қоса алғанда, деректерді жинаудың неғұрлым егжей-тегжейлі әдістерін әзірлеу және қолдану қажет.

Кем дегенде бір зиянды өндірістік фактор химиялық заттың немесе өнеркәсіптік шаңның рұқсат етілген шекті концентрациясынан немесе санитарлық-гигиеналық нормалармен белгіленген элементтің рұқсат етілген шекті деңгейінен асатын өндірістік объектілерде зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің нақты саны. Бұл ретте әрбір жұмыс істейтін адам оған әсер ететін зиянды өндірістік факторлардың санына (шу, діріл, температура режимі, электр, магниттік және электромагниттік өрістердің (радиожиіліктердің), лазерлік және ультракүлгін сәулеленудің деңгейі, радиациялық және биологиялық фактор, жұмыс аймағының ауасының шаңдануы мен газдануы және т. б.) қарамастан бір рет қана ескеріледі.

Зиянды және/немесе қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлер санынан басқа, 1-Т (еңбек жағдайлары) нысанында зиянды және қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін жеңілдіктер мен өтемақылар алатын жұмыскерлердің нақты саны, бұл ретте экологиялық апат аудандарында жұмыс істегені үшін жеңілдіктер, сондай-ақ қолайсыз жағдайлары бар аудандарда жұмыс істегені үшін жеңілдіктер көрсетіледі (биік таулар, шөлдер) есепке алынбайды.

Жеңілдіктер мен өтемақылар белгіленген қызметкерлердің тізімдік саны еңбек жағдайлары және кәсіптің болуы және жұмыс түрі бойынша өндірістік объектілерді аттестаттау нәтижелері негізінде айқындалатынын атап өтеміз:

– жұмыс уақытының қысқартылған ұзақтығына, жыл

сайынғы қосымша ақы төленетін еңбек демалысына және еңбекақының жоғары мөлшеріне құқық беретін өндірістер, цехтар, кәсіптер мен лауазымдар тізіміне, ауыр жұмыстардың, еңбек жағдайлары зиянды және (немесе) қауіпті жұмыстардың тізбесіне, сондай-ақ денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау министрінің бұйрығымен бекітілген оларды беру қағидаларына 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1053⁴⁷, бұл ретте жоғары лауазымдық айлықтардың (ставкалардың) немесе қосымша ақылардың мөлшері еңбек жағдайларын салалық келісімде айқындалатын зияндылық пен қауіптілік дәрежесі бойынша жіктелетін салалық коэффициенттерді ескере отырып, ұжымдық шартта немесе жұмыс берушінің актісінде айқындалады;

– жұмыскерлерге диеталық (емдік және профилактикалық) тамақтануға, арнайы киімге және басқа да жеке қорғаныш құралдарына, оларды ұжымдық қорғау құралдарымен, санитарлық-тұрмыстық үй-жайлармен және құрылғылармен қамтамасыз етуге арналған сүт немесе оған теңестірілген тамақ өнімдерін және (немесе) мамандандырылған өнімдерді жұмыс берушінің қаражаты есебінен беру Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсанда № 1054⁴⁸ бұйрығымен бекітілген қағидаларына сай анықталады.

⁴⁷ Жұмысы жұмыс уақытының қысқартылған ұзақтығына, қосымша ақы төленетін жыл сайынғы еңбек демалысына және еңбекке ақы төлеудің ұлғайтылған мөлшеріне құқық беретін өндірістердің, цехтардың, кәсіптер мен лауазымдардың тізімін, ауыр жұмыстардың, еңбек жағдайлары зиянды және (немесе) қауіпті жұмыстардың тізбесін, сондай-ақ оларды беру қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1053 бұйрығы.

⁴⁸ Жұмыс берушінің қаражаты есебінен жұмыскерлерге сүт немесе оған теңестірілген тамақ өнімдерін және (немесе) диеталық (емдік және профилактикалық) тамаққа, арнайы киімге және басқа да жеке қорғану құралдарына арналған мамандандырылған өнімдерді беру, оларды ұжымдық қорғау құралдарымен, санитариялық-тұрмыстық үй-жайлармен

сравнительных подходов между регионами и странами, а также временных рядов для анализа изменений переменных, имеющих отношение к инспекции труда.

Для разработки всеобъемлющих и сопоставимых исследований между регионами и странами информация должна основываться на общих концепциях, определениях, классификациях и показателях. На данный момент не существует стандартной методологии, применимой к статистике инспекций труда на международном уровне. Доступная информация об инспекции труда для большинства стран взята из административных отчетов, в которых применяется метод составления статистики инспекции труда, определенный на национальном уровне. Министерства, подразделения инспекции труда или правительственные учреждения, ответственные за сбор, обобщение или публикацию такой информации, имеют свои собственные требования и критерии для действий, что затрудняет изучение тенденций в различных странах, сравнение между ними и точную интерпретацию цифр.

Страны, ратифицировавшие Конвенции № 81 и 129, обязались представлять ежегодный доклад МОТ о мерах, принятых для внедрения этих стандартов. В рекомендациях¹⁴⁸, сопровождающих эти Конвенции, дается толкование минимальной информации, которая должна содержаться в годовых отчетах:

- законы и нормативные акты, относящиеся к работе инспекционной службы;

¹⁴⁸ Статья 9 Рекомендации об инспекции труда, 1947 (№ 81) http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312419 и Статья 13 Рекомендации об инспекции труда (сельское хозяйство), 1969 (№ 133); http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312471

приводит к расхождениям между имеющейся информацией. Что касается инспекционных визитов, например, у некоторых правительств нет средств для предоставления точной и достаточной информации, а другие, располагая ресурсами, не обязательно считают, что статистика инспекций труда является приоритетной.

Анализ статистических данных, представленных разными странами, выявляет концептуальные различия даже в определении того, что является инспекционным визитом, несчастным случаем на производстве или профессиональным заболеванием. В некоторых странах не проводится различия между количеством проведенных посещений и количеством инспекционных мероприятий. Понятия «инспекция» и «посещение» могут иметь разные значения. Например, в Нидерландах процесс инспекции определяется как совокупность мероприятий и последующих действий, таких как проведение повторных проверок и применение инструментов правоприменения, которые являются частью начатой инспекции или расследования, связанного с конкретным предприятием, в то время как в странах Центральной Америки нет четкой концептуальной разницы между посещением и инспекцией, используя эти термины как синонимы.

Набор статистических данных, собираемых и подготавливаемых инспекциями труда, во многих аспектах отличается в разных странах. Отсутствие консенсуса в отношении определения конкретных терминов, схем классификации и показателей для статистических целей очень затрудняет любую гармонизацию и может привести к систематическим ошибкам при использовании информации. По-прежнему существует необходимость в получении количественных данных, полезных для разработки значимых

Жеңілдіктер мен өтемақыларды алушылар санатына енгізілген жұмыскерлердің тізімдік санын есептеу кезінде осындай жеңілдіктердің немесе өтемақылардың кемінде бір түрінің болу фактісі ескеріледі, бұл жұмыскерлерді қосарланған есепке алуды болдырмауға және зиянды және қолайсыз еңбек жағдайлары шеңберінде тиісті жеңілдіктер мен өтемақыларға құқығы бар жұмыскерлер санын неғұрлым дәл бағалауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

1-Т (еңбек жағдайлары) нысанының статистикалық есептілігіне кәсіпорынның зиянды және қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін жеңілдіктер мен өтемақыларға жұмсаған шығындары туралы ақпарат енгізіледі, бұл емдеу-профилактикалық тамақтануға, сүтке және басқа да тамақ өнімдеріне жұмсалған нақты шығыстарды көрсетеді, үстеме шығыстарға сәйкес бухгалтерлік есеп деректерінің негізінде жиынтық түрде есептеледі.

Осы статистикалық нысанды ұсыну «Респонденттің кабинеті» арқылы электрондық түрде (он-лайн режимінде) жүзеге асырылады, (<https://cabinet.stat.gov.kz/>) ҰСБ интернет-ресурсында немесе қағаз тасығышта орналастырылған.

Соңғы үш жылдағы зиянды және/немесе қауіпті еңбек жағдайларында жұмыспен қамтылғандар санын талдау статистикалық байқаулар іріктемелі әдіспен жүргізілетінін көрсетті, бұл ретте 19 саланың 11-і ғана, яғни ISIC-Rev.4. Салалық жіктемесінің халықаралық стандартына сәйкес салалардың жалпы санының 58% қамтылған. Сонымен қатар, әлемде зиянды еңбек жағдайларында жұмыспен қамтуды бағалау үшін ауыр және қауіпті жұмыстарда жұмыспен қамтылғандар саны (WANHJ - workers in

және құрылғылармен қамтамасыз ету қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1054 бұйрығы.

arduous or hazardous jobs) сияқты индикатор қолданылады. Еуропа елдеріндегі бұл көрсеткіш жалпы жұмыс күшінің пайызымен анықталады және 1% және 4 диапазонында өзгереді⁴⁹.

Зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлер санының негізінде кәсіпорындар саны анықталған кезде статистикалық байқауды қамту тек ірі және орта кәсіпорындар бойынша жүргізіледі, ол 2023 жылдың I тоқсанының қорытындысы бойынша - 4 839 бірлікті құрады, яғни барлық қызмет салаларындағы ірі және орта кәсіпорындардың жалпы санының 45% (4839:11680 бірлік) немесе барлық көлемдегі кәсіпорындардың жалпы санының 10% (4839:48420 бірлік), ал осы кәсіпорындардағы қызметкерлердің тізімдік санының үлес салмағы - қызметкерлердің жалпы тізімдік санының 42% (1,6:3,9 млн. адам) немесе ұйымдағы жалдамалы қызметкерлердің 27% (1,6: 5,9 млн. адам)⁵⁰ береді.

Айта кететін жай, шағын кәсіпорындар «Шағын кәсіпорынның қызметі туралы» статистикалық есептілікті тапсырады (индексі 2-МП, кезеңділігі жылдық), бірақ бұл нысанда зиянды және/немесе қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін жұмысшылардың саны туралы ақпарат жоқ. Еңбек жағдайларын зерттеуге қатыспайтын шағын кәсіпорындардың саны 37 648 бірлікті немесе 78% құрайды, ал шағын кәсіпорындардағы жұмыскерлердің тізімдік санының үлес салмағы-жұмыскерлердің жалпы тізімдік санының 27% құрайды (1,0:3,9 млн. адам). Жүргізілген статистикалық талдау нәтижесінде қызметкерлердің жалпы санын есептеу кезінде мемлекеттік меншіктегі шағын

⁴⁹ Natali, David & Spasova, Slavina & Vanhercke, Bart. Retirement regimes for workers in arduous or hazardous jobs in Europe. A study of national policies (2016)

⁵⁰ Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросының ресми сайты [Электрондық ресурс]. URL: <https://stat.gov.kz> - 2023

современных систем регистрации. В других случаях им требуются экспертные знания для составления и проверки гипотез, но некоторые учреждения, обладающие соответствующими знаниями, не сотрудничают из-за характера информации (например, секретность промышленных и коммерческих процессов; конфиденциальные защищенные данные).

В некоторых странах современные информационные системы предоставляют исчерпывающие данные государственным учреждениям, которые обмениваются информацией о количестве предприятий, работниках и условиях труда (например, Бельгия, Нидерланды, Испания и Объединенные Арабские Эмираты), но в других странах трудно даже получить названия и адреса предприятий. При наличии экспертных знаний и статистических данных опыт инспекций труда по их сбору, организации, анализу, интерпретации, использованию и представлению весьма разнообразен в зависимости от обстоятельств, таких как тип существующей системы (единая инспекция труда, две или более инспекций, инспекции при одном или разных министерствах, централизованная или децентрализованная система¹⁴⁷), юридические требования к доступу к личным данным и сложность программного обеспечения, используемого для регистрации данных о инспекционных визитах и процедурах. Кроме того, правительства придерживаются различных руководящих принципов при подготовке статистических отчетов своих инспекций труда, что

¹⁴⁷ В федеральных государствах, таких как Австралия и Германия, бывает особенно трудно найти сводную статистику по инспекции труда из-за федерального характера их администрации, что влечет за собой определенные недостатки при составлении общенациональной совокупности вследствие специфики и диспозиций, присущих каждому региону или земле.

работников и работодателей. Основываясь на точной и обновленной информации, инспекции труда могут разрабатывать сценарии для предвидения изменений, подготавливать подходы к наблюдаемым тенденциям, определять стратегические варианты и решать проблемы с помощью наилучших методологических моделей. Кроме того, можно выявить закономерности в секторах экономики, регионах и предприятиях, предоставив справочную информацию, полезную для картирования рисков, снижения неопределенности и повышения вероятности успеха.

Статистика инспекции труда также поможет проанализировать, в какой степени международные трудовые стандарты применяются в той или иной стране, когда система инспекции труда регистрирует и компилирует необходимые переменные. Например, анализ ежегодных отчетов инспекций труда, направляемых правительствами в МОТ, отражает, в какой степени страны применяют статью 8 Конвенции 1947 года об инспекции труда (№ 81), которая требует приема на работу в инспекционный персонал как мужчин, так и женщин. Во многих странах трудовые инспекции также являются мощным источником информации для правительств при представлении докладов МОТ об осуществлении конвенций о детском труде, безопасности и охране труда, заработной плате, продолжительности рабочего времени и многих других.

Трудовые инспекции не всегда осведомлены о богатстве статистических данных или обладают достаточной квалификацией для их сбора или анализа. Использование статистики инспекций труда и способы интерпретации этих данных также сильно отличаются в разных странах. В некоторых странах инспекции труда не могут основывать стратегии на статистических данных из-за нехватки ресурсов, особенно

кәсіпорындардың саны ғана ескерілетіні анықталды. Алайда, егер шағын кәсіпорындарды кәсіпкерлік субъектілері ретінде қарастыратын болсақ, онда қызметкерлердің жалпы тізімдік санына енгізілмеген осындай кәсіпорындардың саны 1,7 млн. адамды құрады. Осылайша, еңбек жағдайлары бойынша шағын кәсіпорындардың барлық қызметкерлерін статикалық тексерудің төмен қамтылуы белгіленді, ол 2,8 млн. адамды немесе ұйымдағы жалдамалы қызметкерлердің 47% құрады (2,8: 5,9 млн. адам).

Зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыспен қамтылғандар санының статистикалық талдауы 01.01.2023 ж. зиянды және/немесе қауіпті еңбек жағдайларында жұмыспен қамтылғандардың нақты саны 491,1 мың адамды құрағанын көрсетті. Бірақ бұл деректер тек шудың, дірілдің, шаңның, газдың, жұмыс аймағының ылғалдылығының, қолайсыз температура режимінің зиянды әсерімен сипатталатын еңбек жағдайларын, сондай-ақ ауыр физикалық еңбек пен қауіпсіз емес жабдықта жұмыс істеуді қамтиды, осылайша өндірістік факторлардың барлық мүмкін спектрі қамтылмайды.

Сонымен қатар, өтемақының кем дегенде бір түрі белгіленген қызметкерлер саны 680,1 мың адамды құрады, бұл нақты мәннен 28 % жоғары⁵¹. Сондай-ақ, 2014 жылғы 1 қаңтардан бастап жұмыс берушілер қызметкерлердің міндетті зейнетақы жарналарына қосымша (жалақының 10% мөлшерінде) міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын (бұдан әрі - МКЗЖ) мөлшерінде, Зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкердің еңбекақы төлеу қорының 5% пайдасына міндетті

⁵¹ 2022 жылы зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны [Электрондық ресурс]. URL: https://stat.gov.kz/ru/news/chislennost-rabotnikov-zanyatykh-vo-vrednykh-i-drugikh-neblagopriyatnykh-usloviyakh-truda-v-2022-god/?sphrase_id=107364

кәсіптік зейнетақы жарналарын төлеу жөніндегі агенттер өз қаражаты есебінен Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 31 желтоқсандағы № 1562⁵² қаулысымен бекітілген міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын жүзеге асыратын зиянды еңбек жағдайлары бар жұмыстарда жұмыс істейтін қызметкерлердің өндірістерінің, жұмыстарының, кәсіптерінің тізбесіне сәйкес аударатынын атап өтеміз.

Жеке және заңды тұлғаларды, оның ішінде Қазақстан Республикасында қызметін жүзеге асыратын шетелдік заңды тұлғаларды қоса алғанда, ЖЗШ-ның әрбір төлеушісі өз қызметкерлері үшін Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорында (БЖЗҚ) жеке зейнетақы шотын (бұдан әрі - ЖЗШ) ашуға міндетті. Ашық ЖЗШ саны өз кезегінде БЖЗҚ деректері бойынша 01.01.2023 ж. жағдай бойынша - 595 710 бірлікті құраған зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлер санының көрсеткішімен сипатталады⁵³.

Осылайша, зиянды және қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін адамдар санындағы белгіленген сәйкессіздіктер осы санатқа нақты жатқызудың, еңбек жағдайлары туралы бастапқы статистикалық деректерді жинау әдістемесінің жоқтығын көрсетеді. Өндірістердің, цехтардың, кәсіптер мен лауазымдардың тізіміне, ауыр жұмыстардың, еңбек жағдайлары зиянды және (немесе) қауіпті жұмыстардың тізбесіне сәйкес тізімдік тәсілді қолдану зиянды және / немесе қауіпті еңбек

⁵² Өз қаражаты есебінен міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын төлеу жөніндегі агенттер пайдасына міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын жүзеге асыратын зиянды еңбек жағдайлары бар жұмыстарда істейтін қызметкерлердің өндірістерінің, жұмыстарының, кәсіптерінің тізбесін бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 31 желтоқсандағы № 1562 қаулысы.

⁵³ Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының ресми сайты [Электрондық ресурс]. URL: <https://www.enpf.kz/ru/indicators/pa/statistics.php> - 2023

меняющиеся технологии, требуют от организаций систем управления охраной труда активизации усилий, чтобы идти в ногу с постоянной и быстрой эволюцией. Растущее давление в отношении подотчетности и необходимости производить больше с меньшими затратами требует от правительств надлежащего определения политики, разработки стратегий, планирования мероприятий и оценки результатов на основе точной и достоверной статистики.

Собранные в ходе инспекционных визитов данные о занятых и условиях их труда имеют максимальное значение для министерств труда и всех субъектов системы управления трудовыми ресурсами, учитывая привилегированный доступ инспекторов труда на рабочие места. Это дает возможность получать обновленную информацию на регулярной основе и может помочь государственным учреждениям, социальным партнерам и исследователям использовать опыт, соответствующий их потребностям. Например, анализ опубликованных статистических данных о несчастных случаях на производстве, производственном травматизме и заболеваниях позволяет изучать тенденции в отношении смертельных и несмертельных травм за определенный период времени, предоставляя правительствам данные для разработки национальной политики и программ в области безопасности и охраны труда.

Информация, собранная в ходе инспекционных визитов в отношении детского труда и незадекларированной работы, может помочь правительствам лучше понять эти явления и, следовательно, определить национальные ответные меры. На организационном уровне статистика может стать мощным ресурсом для инспекций труда, позволяющим им должным образом понимать среду, в которой они действуют, и потребности

поручению Главы государства К-Ж.Токаева принята Концепция безопасного труда до 2030 года, которая предусматривает комплекс мер по оптимизации требований к работодателям в области безопасности труда, направленных на снижение профессиональных рисков на рабочих местах, производственного травматизма и рабочих мест с вредными условиями труда, обеспечение надлежащего государственного контроля.

2.2 Особенности мониторинга охраны труда в Казахстане

Важная роль в обеспечении безопасного труда отводится государственной инспекции по труду, которая обеспечивает повсеместный мониторинг состояния охраны труда.

В соответствии с Конвенцией об инспекции труда основные функции национальной системы трудовой инспекции заключаются в обеспечении соблюдения трудового законодательства, предоставлении технических консультаций работодателям и работникам о том, как соблюдать применимые законы и нормативные акты, и оказании помощи соответствующим законодательным органам в выявлении пробелов и слабых сторон правовой базы¹⁴⁶.

Мир труда — это сложная и многогранная реальность, к которой применяется все более запутанная система регулирования. Разнообразие предприятий, работников, характеристик трудовых отношений, моделей управления и рынка труда, на котором преобладают глобальные цепочки контрактов, множество малых и микропредприятий и постоянно

¹⁴⁶ Статья 3 Конвенции об инспекции труда 1947 года (№ 81); http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312226

жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлерді толық қамтуды қамтамасыз етпейді.

Статистикалық есептілік үшін деректерді жинауды жүзеге асыру кезінде 1-Т (еңбек жағдайлары) өндірістік факторлардың тізбесінде 11 зиянды және қауіпті факторлар көрсетіледі, алайда оның 5-і жиынтық көрсеткіштерді өңдеу және қалыптастыру кезінде есепке алынбайды, сондай-ақ әрбір жұмыс істейтін адам әсер ететін факторлардың санына қарамастан бір рет қана есепке алынады (кесте 1.3.1).

Кесте 1.3.1 - Статистикада ескерілетін және ескерілмейтін өндірістік факторлар

Есептілікте ескерілетін өндірістік факторлар	Есептілікте ескерілмейтін өндірістік факторлар
1. шу деңгейінің жоғарылауы	1. электр, магниттік, электромагниттік толқындардың, радиожиліктердің кернеу деңгейінің жоғарылауы
2. діріл деңгейінің жоғарылауы	2. лазерлік сәулелену деңгейінің жоғарылауы
3. жұмыс аймағының шаң басуы, газдануы, ауаның шекті рұқсат етілген концентрациядан асатын ылғалдылығы	3. ультрақұлгін сәулеленудің жоғарылауы
4. қолайсыз температура режимі	4. радиациялық фактордың әсері
5. ауыр дене еңбегі	5. биологиялық фактордың әсері
6. жабдықтың жарақат қауіпсіздігі	

1-Т (еңбек жағдайлары) статистикалық нысанын талдау барысында жұмыскердің денсаулығына қолайсыз әсер ететін жұмыс ортасының өндірістік факторларының статистикалық

есебінде толық көрсетілмегені анықталды.

Қазақстан Республикасында статистика жөніндегі уәкілетті органдарға бастапқы деректерді жинауды, өңдеуді және беруді жұмыс беруші жүзеге асырады, бұл біржақты тәсіл туралы куәландырады. Шетелдік статистикалық зерттеу тәжірибесінде жұмысшылар еңбек қатынастарына қатысушылар ретінде және пайдаланушылардың кең ауқымы үшін неғұрлым либералды қол жеткізу режимі ретінде шешуші рөл атқаратыны назар аудартады.

Осылайша, жұмыс істеп тұрған еңбек жағдайларын статистикалық бақылау жүйесінде бірқатар проблемалық мәселелер бар, атап айтқанда:

1) статистикалық деректерді жинау бойынша нақты әдістеменің болмауы, бұл туралы зиянды және(немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін адамдарды анықтау кезінде сандық мәндердегі сәйкессіздіктер куәландырады;

2) респонденттердің, яғни зерттелетін кәсіпорындардың зиянды және(немесе) қауіпті факторлардың болуына статистикалық іріктемемен төмен қамтылуы;

3) қызметкерге жағымсыз әсер ететін өндірістік факторлар есебінің жеткіліксіздігі.

«Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» жалпы мемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысанын (бұдан әрі - 7-ТПЗ нысаны) толтыру жөніндегі нұсқаулық «Мемлекеттік статистика туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 12-бабының 8) тармақшасына сәйкес әзірленді және Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы басшысының 2022 жылғы 18 қазандағы № 34 бұйрығымен бекітілді және толтырудың негізгі қағидаларын нақтылайды.

Статистикалық нысан Қазақстан Республикасы Еңбек

условиях труда на предприятиях РК в 2018–2022 годы остается довольно тревожной. Нарастающая динамика работников, занятых во вредных условиях труда, составляя 18,6% от общего количества занятых в стране, сигнализирует о необходимости предприятиям принятия мер по обеспечению безопасных условий труда для избежания всякого рода травматизма. Несмотря на вредные и сложные условия работы и высокий риск получения производственного травматизма работники осознанно идут на такую работу в силу возможности получения дополнительных выплат и льгот.

Критичной выглядит ситуация с работниками моложе 18 лет, занятых во вредных и неблагоприятных условиях труда, динамика численности которых за 5 лет взлетела в 14,5 раз. Рост количества молодых работников, занятых во вредных условиях работы произошел в основном за счет сферы предоставления услуг по проживанию и питанию. Это сигнализирует о наличии проблем в этой сфере по обеспечению безопасных условий труда.

Пятилетний рост производственного травматизма, в том числе со смертельным исходом, наблюдается в основном за счет роста профессиональных заболеваний (в 2,6 раза). Поэтому, через реализацию санитарно-гигиенических, технологических и лечебно-профилактических мероприятий можно достичь снижения уровня воздействия вредных и опасных производственных факторов на рабочих местах Обязательный медицинский осмотр позволяет обеспечить динамическое наблюдение за состоянием здоровья и своевременно выявлять начальные признаки воздействия вредного фактора на организм. Одним из важнейших факторов условий труда становится проведение производственного контроля.

С целью решения имеющихся проблем в Казахстане по

Таблица 2.1.3 – Число пострадавших при несчастных случаях, связанных с трудовой деятельностью, в том числе со смертельным исходом за 2018–2022 годы, чел.¹⁴⁵

Годы	Всего	женщин	подростков до 18 лет	в состоянии алкогольного опьянения	в состоянии наркотического опьянения	в результате психического расстройства	при групповых несчастных случаях	от профессиональных заболеваний	при отравлениях
2018	2 160	457	2	26	7	8	242	254	28
2019	2 111	460	1	15	1	2	258	251	22
2020	2 033	400	-	20	2	6	226	237	30
2021	2 133	389	2	24	8	9	240	351	47
2022	2 449	446	3	18	5	4	287	657	34

При этом, производственный травматизм, в том числе со смертельным исходом, чаще наблюдается в обрабатывающей промышленности, что составляет 30% от всех несчастных случаев. В горнодобывающей промышленности число пострадавших от несчастных случаев составляет 24%. В секторе строительства количество пострадавших от несчастных случаев составляет 9%. В здравоохранении и социальном обслуживании населения число пострадавших, в том числе со смертельным исходом, составляет 9%.

В целом, общая картина по работникам, занятым во вредных

¹⁴⁵ Статистика здравоохранения (2018-2021). Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://old.stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>

кодексінің 4 бөлімі «Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау» 20-тарауы «Еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғаларды тексеру және есепке алу» туралы⁵⁴ және Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1055 бұйрығымен «Еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғаларды тергеп-тексеру материалдарын ресімдеу жөніндегі нысандарды бекіту туралы»⁵⁵ құжатқа сай толтырылады.

7-ТПЗ нысаны бойынша жазатайым оқиғалардан зардап шеккендердің саны, жазатайым оқиғалардан қаза тапқандардың саны, 1 000 жұмысшыға шаққандағы еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалар кезінде зардап шеккендер мен қаза тапқандардың саны, зардап шеккен адамның жарақаттануының ауырлығы, еңбек қызметіне байланысты жарақаттар мен кәсіптік аурулар салдарынан жұмыс уақытының жоғалуы, материалдық зардаптар сияқты көрсеткіштер қалыптастырылады жазатайым оқиғалар.

1985 жылғы еңбек статистикасы жөніндегі Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) Конвенциясында (№ 160) және 1985 жылғы Еңбек статистикасы жөніндегі ұсынымдарда (№170) жазылған еңбекті қорғау статистикасы саласындағы халықаралық стандарттарды талдауға сәйкес⁵⁶, еңбек туралы негізгі статистика, оның ішінде кәсіптік жарақаттар мен кәсіптік аурулар туралы ақпарат жылына кемінде бір рет жиналып, жариялануы керек. Бұл

⁵⁴ Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі: Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ кодексі

⁵⁵ Еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғаларды тергеп-тексеру материалдарын ресімдеу жөніндегі нысандарды бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 1055 бұйрығы.

⁵⁶ № 170 Рекомендация о статистике труда 1985 г. [Электронный ресурс]. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_r170_ru.htm

ретте статистикалық деректерді экономикалық қызмет салаларына және жынысы, жас тобы, кәсібі және біліктілік деңгейі сияқты қызметкерлердің сипаттамаларына қарай жіктеу керек. Айта кетсек, бұл талап жалпыұлттық статистикалық байқау нысанына сәйкес келеді.

Осылайша, деректер мен статистикалық нысандарды жинаудың қолданыстағы тәсілдері мен механизмдерін талдау статистикалық бақылау жүйесін жақсарту және еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттар туралы деректерді өңдеу қажеттілігін көрсетеді. Бұл қолданыстағы есеп беру нысандарын қайта қарауды және толықтыруды, деректерді жинау мен талдаудың цифрлық құралдарын енгізуді, сондай-ақ өндірістегі жазатайым оқиғалардың түрлері мен себептерін жіктеу әдістемесін жаңартуды қамтуы мүмкін.

Сонымен қатар, статистикалық мәліметтер мен оларды талдаудың сапасын жақсарту үшін мемлекеттік органдар, жұмыс берушілер, кәсіподақтар және басқа да мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастықтың маңыздылығына назар аудару керек. Бірлескен күш жігер мен озық әдістерді қолдану арқылы ғана еңбекті қорғау жағдайын дәлірек және объективті бағалауға қол жеткізуге және өндірістік жарақаттар мен аурулардың алдын алу үшін тиімді шараларды әзірлеуге болады.

допустимые концентрации – 17,2%;

– доля работников, занятых тяжелым физическим трудом на госпредприятиях страны, составляет 5,9%;

– работающие под воздействием неблагоприятного температурного режима – 7,6%;

– работники, работающие на оборудовании, не отвечающем требованиям безопасности – 0,5%.

Численность работников предприятий иностранной формы собственности, которым установлен хотя бы один вид компенсации по итогам 2022 года, составляет 99 509 человек, что составляет 51% от общего количества работников иностранных предприятий, занятых во вредных условиях работы. Дополнительные отпуска в 2022 году предоставлены почти 43% работникам иностранных предприятий, которые работали во вредных условиях работы. 30% работникам иностранных предприятий полагалось молоко и равноценные пищевые продукты. 29% работникам положены доплаты за вредные и другие неблагоприятные условия труда. Лечебно-профилактическое питание получили 9,5% работников иностранных предприятий. 1,2% работникам иностранных предприятий полагался сокращенный рабочий день.

Анализируя динамику показателей производственного травматизма, в том числе со смертельным исходом, за 2018–2022 годы наблюдается их рост на 13,4% (таблица 2.1.3). Основной причиной такого роста за пять лет являются участвовавшие случаи профессиональных заболеваний (в 2,6 раза); групповые несчастные случаи (рост на 18,6%); отравления (+21,4%). При этом, среди получивших производственный травматизм женщины составляют 20%.

– работающие под воздействием неблагоприятного температурного режима – 4,4%;

– работники, работающие на оборудовании, не отвечающем требованиям безопасности – 0,0%.

Численность работников предприятий частной собственности, которым установлен хотя бы один вид компенсации по итогам 2022 года, составляет 383 716 человек, что составляет 38% от общего количества работников частных предприятий, занятых во вредных условиях работы. Дополнительные отпуска в 2022 году предоставлены почти 30,5% работникам частных предприятий, которые работали во вредных условиях работы. 20,7% работникам положены доплаты за вредные и другие неблагоприятные условия труда. 20,7% работникам частных предприятий полагалось молоко и равноценные пищевые продукты. Лечебно-профилактическое питание получили 6,7% работников частных предприятий. 2,9% работникам частных предприятий полагался сокращенный рабочий день.

Численность работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда на предприятиях иностранной собственности в 2022 году, составила 195 858 человек, что составляет 12% всех работников, работающих во вредных условиях труда. При этом удельный вес работников в иностранных предприятиях в 2022 году:

– занятых в условиях, не отвечающих санитарно-гигиеническим требованиям и нормам, составляет 36,3%;

– работающие под воздействием повышенного шума и вибрации – 20,6%;

– работающие в условиях повышенной запыленности и загазованности воздуха рабочей зоны, превышающих предельно-

2. ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУ МОНИТОРИНГІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

2.1 Жалпы мемлекеттік мониторинг мәселелері контексіндегі еңбекті қорғаудың ағымдағы жағдайы

Еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясат жұмыс орындарында қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау және нормативтерден асатын және адам денсаулығына қолайсыз әсер ететін зиянды өндірістік факторлардың әсерін азайту жолымен өндірістік жарақаттануды төмендетуге бағытталған.

Еңбек қатынастары мүдделерінің теңгеріміне қол жеткізуге және еңбек саласындағы құқықтар мен бостандықтардың, қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықтың ең төменгі кепілдіктерін белгілеуге бағытталған құқықтық жағдайлар ҚР Еңбек кодексімен реттеледі ⁵⁷.

Еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру Қазақстан Республикасында 2030 жылға дейінгі қауіпсіз еңбек тұжырымдамасы сияқты стратегиялық құжат шеңберінде ұсынылған, оның негізгі мақсаты үкіметтік реттеу шаралары мен әлеуметтік әріптестер ынтымақтастығы шеңберінде еңбекті қорғаудың тиімді ұлттық жүйесін қамтамасыз ету болып табылады.

Өндірістердің, цехтардың, кәсіптер мен лауазымдардың, ауыр жұмыстардың, зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайлары бар жұмыстардың бекітілген тізімінде қосымша демалыстың ұзақтығы және қысқартылған жұмыс уақыты бойынша регламент, сондай-ақ оларды еңбектің осы түрінің қызметкерлері үшін беру қағидалары жазылған.

⁵⁷ Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы №414-V ҚРЗ кодексі.
// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414>

Жоғарыда аталған барлық заңнамалық-нормативтік құжаттар еңбек қатынастарын, оның ішінде зиянды және/немесе қауіпті еңбек жағдайларын реттеуге бағытталған.

Басқаша айтқанда, еңбекті қорғау саласындағы, оның ішінде зиянды жұмыс жағдайларында негізгі проблемаларды шешу үшін қазақстандық заңнамамен барлық құқықтық жағдайлар қамтамасыз етілді және денсаулық сақтау жүйесімен қатар көп бейінді тәсілді көздейтін, адам денсаулығына жаңадан туындайтын қауіп-қатерлердің алдын алу үшін барынша қажетті шешімдер қабылданды. Халықаралық еңбек стандарттары ратификацияланды, еңбек заңнамасының нормалары өзгертілді, кәсіби тәуекелдер мәселелеріне қатысты тұжырымдамалық аппарат енгізілді.

Адамзаттың COVID-19-мен қақтығысынан кейін еңбек саласы мен оның қауіпсіздігіне көптеген салдарлар әкелген жаңа қиындықтар туындады. Осыған байланысты ел басшылығы қабылдаған еңбекті қорғау саласын басқарудағы тәуекелге бағдарланған тәсіл жаңа кәсіптік тәуекелдердің, оның ішінде кәсіптік қызметтен алынған физикалық жарақаттардың ғана емес, психоэмоционалдық жарақаттардың салдарын азайтуға бағытталған маңызды және қажетті болады. Жұмысшыларға күшейтілген көңіл бөлу және еңбек жағдайларын жақсартуды ынталандыру пандемиядан кейінгі экономиканы қалпына келтіру жағдайында ерекше назар аударуды талап етеді.

Еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі құрамдас бөлігі ҚР Еңбек кодексіне сәйкес өндірістегі еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғаудың жай-күйін бақылау жүйесі ретінде айқындалатын еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғаудың мемлекеттік мониторингі, сондай-ақ еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғаудың жағдайын бағалау мен болжау болып табылады.

Еңбекті қорғаудың мемлекеттік мониторингінің ажырамас бөлігі

– работники, работающие на оборудовании, не отвечающем требованиям безопасности – 0,2%.

Численность работников предприятий государственной собственности, которым установлен хотя бы один вид компенсации по итогам 2022 года, составляет 196 935 человек, что составляет 43% от общего количества работников госпредприятий, занятых во вредных условиях работы. Дополнительные отпуска в 2022 году предоставлены почти 30% работникам госпредприятий, которые работали во вредных условиях работы. 29,9% работникам положены доплаты за вредные и другие неблагоприятные условия труда. 11,6% работникам госпредприятий полагалось молоко и равноценные пищевые продукты. 3,4% работникам полагался сокращенный рабочий день. Лечебно-профилактическое питание получили 0,3% работников госпредприятий.

Численность работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда на предприятиях частной собственности в 2022 году, составила 1 017 417 человек, что составляет 61% всех работников, работающих во вредных условиях труда. При этом удельный вес работников в частных предприятиях в 2022 году:

- занятых в условиях, не отвечающих санитарно-гигиеническим требованиям и нормам, составляет 24,1%;
- работающие под воздействием повышенного шума и вибрации – 12,5%;
- доля работников, занятых тяжелым физическим трудом на госпредприятиях страны, составляет 7,6%;
- работающие в условиях повышенной запыленности и загазованности воздуха рабочей зоны, превышающих предельно-допустимые концентрации – 8,4%;

компенсаций принадлежит работникам горнодобывающей промышленности и разработке карьеров (40% работникам). 25,3% работников сектора здравоохранения и социального обслуживания населения получают компенсации, при этом почти 23,4% получают соответствующие компенсации работники сферы здравоохранения с вредными условиями труда.

В региональном разрезе наибольшая доля выплат компенсаций принадлежит г.Караганда, где 12% граждан от всей численности работников с вредными условиями труда по стране получают компенсации от вредных условий труда. При этом, 13,4% гражданам региона полагаются дополнительные отпуска; 11,8% граждан получают молоко и равноценные пищевые продукты; 9,2% граждан получают доплаты за вредные и другие неблагоприятные условия труда; 13,4% - лечебно-профилактическое питание; 10,1% - сокращенный рабочий день.

Численность работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда на предприятиях государственной собственности в 2022 году составила 457 874 человек, что составляет 24,4% всех работников, работающих во вредных условиях труда. При этом, удельный вес работников в государственных предприятиях в 2022 году:

- занятых в условиях, не отвечающих санитарно-гигиеническим требованиям и нормам, составляет 15,3%;
- работающие под воздействием повышенного шума и вибрации – 3,0%;
- доля работников, занятых тяжелым физическим трудом на госпредприятиях страны, составляет 2,9%;
- работающие в условиях повышенной запыленности и загазованности воздуха рабочей зоны, превышающих предельно-допустимые концентрации - 2,0%;
- работающие под воздействием неблагоприятного температурного режима – 1,0%;

ретінде еңбек жағдайларын жалпы мемлекеттік статистикалық байқау 1.2-бөлімде көрсетілгендей, мемлекеттік статистика саласындағы уәкілетті орган - Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросымен жүзеге асырылады.

Еңбек жағдайларын, өндірістік жарақаттануды және кәсіптік ауруларды статистикалық бақылауды жалпы мемлекеттік деңгейде ҰСБ құрылымдық бөлімшесі Еңбек статистикасы және өмір сүру деңгейі департаменті жүргізеді, оның негізгі міндеті ғылыми әдіснама мен халықаралық стандарттар негізінде бірыңғай статистикалық ақпараттық жүйенің жұмыс істеуін және жетілдірілуін қамтамасыз ету болып табылады.

Еңбек жағдайлары, өндірістік жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы статистикалық ақпарат жыл сайын статистикалық бюллетеньдерде жарияланады және ҰСБ ресми сайтында жарияланады.

Ашық қол жетімді ресми деректері негізінде еңбекті қорғаудың ағымдағы жай-күйін статистикалық талдау қауіпсіз еңбек көрсеткіштерінің мынадай үрдістерін анықтады.

Еңбек жағдайларының көрсеткіштері. 2018-2022 жылдар кезеңінде зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің жалпы саны сол деңгейде сақталып, 2021 жылға қарай 2018 жылмен салыстырғанда 1,8%-ға төмендеді. 2022 жылы жұмысшылар саны 2021 жылмен салыстырғанда 1,8%-ға өсті (кесте 2.1.1).

Соңғы бес жыл ішінде зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін жұмысшылар саны 2.2.1-кестенің деректеріне сәйкес 9,1%-ға азайып, жыл сайын 2-3%-ға кеміді. Бұл ретте, түнгі ауысымда жұмыспен қамтылғандар бес жыл ішінде 12%-ға өсті.

2018-2022 жылдары санитарлық-гигиеналық талаптарға (нормаларға) жауап бермейтін жағдайларда жұмыспен

Жылдар	Қызметкерлер саны			Олардың ішінде				ауыр физикалық еңбекпен айналысатындар	кәсіптік талпауына сәйкес келмейтін жұмыс істейтіндер
	барлығы	оның ішінде жұмысшылар	оның ішінде ауыл шаруашылығында жұмыс істейтіндер	олардың ішінде жұмыс істейтіндер			жұмыспен қамтылғандар		
				Шү мен дірдің жоарылауы	ШР-дан асатын жұмыс аймағының мен газдануының	котайсыз температура режими			
2018	1 671 572	966 403	363 291	373 142	169 332	128 311	65 871	85 274	2 855
2019	1 683 146	939 486	376 722	370 277	170 034	120 825	62 799	93 972	3 561
2020	1 645 247	906 517	368 700	366 898	169 802	119 666	62 202	94 319	3 556
2021	1 641 593	886 577	394 443	374 987	169 438	120 556	61 660	93 647	4 168
2022	1 671 149	877 918	406 881	386 349	180 975	128 135	64 571	102 668	2 121

⁵⁸ Статистика труда и занятости (2018-2021). Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://old.stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>

Таблица 2.1.2 – Численность работников, которым за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда установлены компенсации в период 2018-2022 годы, чел.

Годы	Численность работников, которым установлен хотя бы один вид	из них				
		дополнительные отпуска	сокращенный рабочий день	лечебно-профилактическое питание	молоко и равноценные пищевые продукты	за вредные и другие неблагоприятные условия труда
2018	676 111	520 466	48 132	80 437	320 079	391 125
2019	676 236	518 919	49 991	80 420	321 813	389 933
2020	672 294	520 650	47 103	79 841	322 918	392 103
2021	681 892	528 871	46 513	86 231	319 680	390 126
2022	680 160	531 885	47 867	88 629	321 891	404 261

В целом, ситуация с выплатой компенсаций выглядит вполне удовлетворительной для работников с вредными условиями труда. При этом предоставление дополнительных отпусков среди других видов компенсаций занимает наибольший удельный вес и составил за период 2018-2022 годы 77,4%. Выплаты за вредные и другие неблагоприятные условия труда составили 58,1% от всех видов положенных компенсаций. 47,4% составляет доля такого вида компенсаций, как выдача молока и равноценных пищевых продуктов. Лечебно-профилактическое питание составляет 12,3% всех компенсаций. 7,1% компенсаций приходится на такой вид компенсаций, как сокращенный рабочий день.

При этом, 68% всех положенных компенсаций за вредные условия труда получают мужчины, 32% - женщины. В отраслевом разрезе больше всего компенсаций получают работники, занятые в секторе промышленности (53,0%). При этом наибольшая доля

Для работников на вредных производствах или производствах, создающих опасные условия труда, в Казахстане предусмотрены различного вида пособия и доплаты. К таким видам поощрений относятся: пособия работникам вредного производства, дополнительный оплачиваемый ежегодный трудовой отпуск, сокращение продолжительности рабочего времени, лечебно-профилактическое питание, молоко и равноценные пищевые продукты¹⁴⁴.

Численность работников, которым за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда установлен хотя бы один из видов компенсации за период 2018-2022 годы, выросла на 5,9% (с 676 111 чел. в 2018 году до 680 160 чел. в 2022 году) (таблица 2.2.2).

Дополнительные отпуска получили 531 885 чел. в 2022 году, что на 2,2% больше, чем в 2018 году. Сокращенный рабочий день используют 47 867 чел. в 2022 году, что на 0,6% меньше, чем в 2018 году. Лечебно-профилактическое питание в 2022 году положено 88 629 работникам, работающих во вредных условиях работы, что на 10,2% больше 2018 года. 321 891 работникам в 2022 году полагалось молоко и равноценные пищевые продукты, что на 0,6% больше количества тех работников, кому молоко было положено в 2018 году.

Компенсации за вредные и другие неблагоприятные условия труда в 2022 году получили 404 261 чел., что на 3,4% больше 2018 года, когда эти компенсации получили 391 125 чел.

қамтылғандар да 3,5%-ға өсті, оның ішінде әсер етумен жұмыс істейтіндер:

- шу мен діріл деңгейінің жоғарылауы - 2018 жылмен салыстырғанда 2022 жылы 6,9%-ға өсті;

- шекті рұқсат етілген концентрациядан асатын жұмыс аймағының шаңдануы мен ауаның газдануының жоғарылауы-шамамен сол деңгейде (2018 жылмен салыстырғанда 2022 жылы небәрі 0,1%-ға төмендеу);

- қолайсыз температура режимінің мөлшері - бес жыл ішінде 2%-ға төмендеді.

2018-2022 жылдары ауыр физикалық еңбекпен айналысатындар саны 20,4%-ға артты. Бұл ретте, қауіпсіздік талаптарына сай келмейтін жабдықта жұмыс істейтіндердің саны бес жыл ішінде 25,7%-ға қысқарды. Мұнда, зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің 60%-ға жуығы ерлер; 40% - әйелдер.

Салалық бөліністе зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін жұмысшылардың көпшілігі өнеркәсіп секторында байқалады, онда жұмысшылардың 37,7% зиянды жұмыс жағдайларында жұмыс істейді. өнеркәсіптегі зиянды еңбек жағдайлары тау-кен өндіру өнеркәсібі қызметкерлерінде және карьерлерді қазуда (қызметкерлердің 30,5%) байқалады. Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет секторында зиянды жұмыс жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің 27,4% жұмыс істейді, бұл зиянды еңбек жағдайларына ұшырайтын қызметкерлердің 93% денсаулық сақтау саласында, қалғандары әлеуметтік қамсыздандыру және әлеуметтік қызметтер көрсету секторында жұмыс істейді.

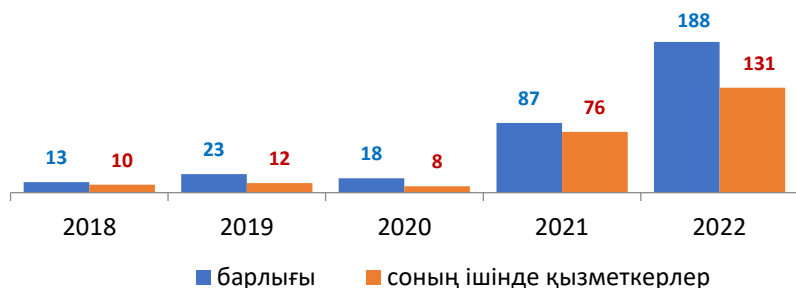
Өңдеу өнеркәсібі саласында зиянды жұмыс жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің 17,7% жұмыс істейді. Осы

¹⁴⁴ Что нужно знать, если вы работаете на вредном (опасном) производстве. // https://egov.kz/cms/ru/articles/employment_relations/toxic

сектордағы еңбек жағдайлары зиянды қызметкерлердің ең үлкен үлес салмағы металлургия өндірісінің қызметкерлеріне тиесілі (29,6%).

Көлік саласында зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің 13%, бұл ретте құрлық және құбыржол көлігінің қызметкерлері (53,2%) ең көп үлесті құрайды.

Зиянды және қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін 18 жасқа толмаған қызметкерлермен жағдай өте маңызды болып көрінеді. Бес жыл ішінде зиянды жұмыстардағы жастардың саны 2018 жылмен салыстырғанда 2022 жылы 14,5 есеге өсті (2.1.1-сурет), негізінен тұру және тамақтану қызметтерін көрсету саласындағы осындай жас қызметкерлер санының өсуі есебінен (бес жылда 15,7 есеге), бұл осы саладағы проблемалардың бар екендігін білдіреді. қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету және жастар тарапынан бұл салаға нақты сұраныс болғанына қарамастан, басқа қызмет салаларына кәсіби тәжірибе мен дағдылар қажет.

Сурет 2.1.1 – 2018–2021 жылдар аралығындағы зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін 18 жасқа толмаған қызметкерлердің саны, адам.⁵⁹

⁵⁹ Статистика труда и занятости (2018-2021). Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://old.stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>

работающих во вредных условиях труда, наблюдается в этом регионе в 2021 году.

Таблица 2.1.1 – Работники, занятые во вредных условиях труда на предприятиях РК в 2018-2022 годы, чел.¹⁴³

Годы	Численность работников			Из них			занятых тяжелым физическим трудом	работающих на оборудовании, не отвечающим требованиям безопасности	
	всего	в том числе рабочих	из нее занятых в ночную смену	занятых в условиях, не отвечающих санитарно-гигиеническим требованиям (нормам)	из них работающих под воздействием				
					повышенного уровня шума и вибрации	повышенной запыленности и загазованности воздуха рабочей зоны, превышающих ПДК			неблагоприятного температурного режима
2018	1 671 572	966 403	363 291	373 142	169 332	128 311	65 871	85 274	2 855
2019	1 683 146	939 486	376 722	370 277	170 034	120 825	62 799	93 972	3 561
2020	1 645 247	906 517	368 700	366 898	169 802	119 666	62 202	94 319	3 556
2021	1 641 593	886 577	394 443	374 987	169 438	120 556	61 660	93 647	4 168
2022	1 671 149	877 918	406 881	386 349	180 975	128 135	64 571	102 668	2 121

¹⁴³ Статистика труда и занятости (2018-2021). Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://old.stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>

поскольку в другие сферы деятельности необходим профессиональный опыт и навыки.

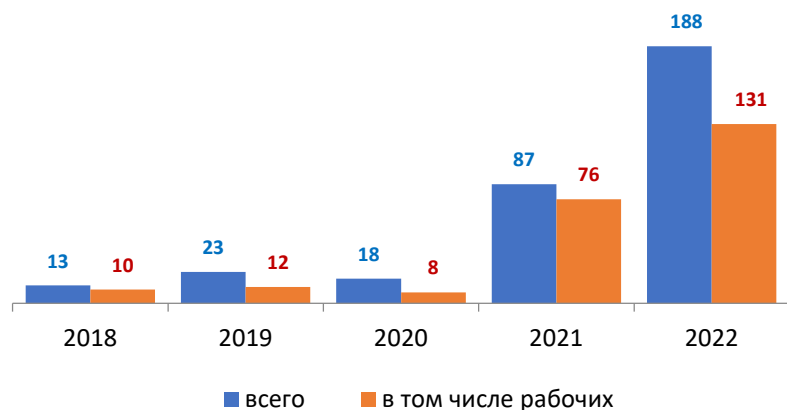

Рисунок 2.1.1 - Численность работников моложе 18 лет, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда за период 2018-2021 годы, чел.¹⁴²

В региональном разрезе наибольшая доля молодых людей, занятых вредными работами, наблюдается в г.Астана, в 2022 году - 107 чел. (57% от всех молодых работников во вредных условиях работы); в 2021 году - 56 чел. (64,4%); до 2020 года – такие работники отсутствовали. В г. Мангыстау в 2022 году работало 40 молодых человек, занятых во вредных работах, что составляет 21,3% от всех работников моложе 18 лет, занятых во вредных и неблагоприятных условиях труда. 13,8% молодых людей,

¹⁴² Статистика труда и занятости (2018-2021). Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://old.stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>

Өңірлік бөліністе зиянды жұмыстармен айналысатын жастардың ең көп үлесі Астана қаласында байқалады, 2022 жылы - 107 адам (зиянды жұмыс жағдайында барлық жас қызметкерлердің 57%); 2021 жылы - 56 адам (64,4%); 2020 жылға дейін – мұндай қызметкерлер болмаған.

Маңғыстау қаласында 2022 жылы зиянды жұмыстармен айналысатын 40 жас жұмыс істеді, бұл зиянды және қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін 18 жасқа толмаған барлық қызметкерлердің 21,3% құрайды. Зиянды еңбек жағдайында жұмыс істейтін жастардың 13,8% осы аймақта 2021 жылы байқалады.

Зиянды өндірістердегі немесе қауіпті еңбек жағдайларын жасайтын өндірістердегі қызметкерлер үшін Қазақстанда түрлі жәрдемақылар мен қосымша төлемдер көзделген. Көтермелеудің бұл түрлеріне мыналар жатады: зиянды өндіріс қызметкерлеріне берілетін жәрдемақылар, жыл сайынғы қосымша ақылы еңбек демалысы, жұмыс уақытының қысқаруы, емдік-профилактикалық тамақтану, сүт және баламалы тамақ өнімдері⁶⁰.

Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін 2018-2022 жылдар кезеңінде өтемақының кем дегенде бір түрі белгіленген қызметкерлердің саны 5,9%-ға өсті (2018 жылы 676 111 адамнан 2022 жылы 680 160 адамға дейін) (2.1.2-кесте).

2022 жылы 531 885 адам қосымша демалыс алды, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 2,2%-ға өсті. Қысқартылған жұмыс күнін 2022 жылы 47 867 адам пайдаланады, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 0,6%-ға аз. 2022 жылы емдеу-профилактикалық тамақтану зиянды жұмыс жағдайында жұмыс істейтін 88 629 қызметкерге тиесілі, бұл 2018 жылдан 10,2%-ға артық. 2022 жылы 321 891 жұмысшыға сүт және оған теңестірілген тамақ өнімдері сеніп тапсырылды, бұл 2018 жылы сүт жеткізілгендердің санынан 0,6%-ға көп.

⁶⁰ Что нужно знать, если вы работаете на вредном (опасном) производстве. // https://egov.kz/cms/ru/articles/employment_relations/toxic

Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін өтемақыларды 2022 жылы 404 261 адам алды, бұл өтемақыларды 391 125 адам алған 2018 жылдан 3,4%-ға артық.

Кесте 2.1.2 - Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін 2018-2021 жылдар кезеңінде өтемақы белгіленген қызметкерлердің саны, адам.

Жылдар	Өтемақының кем дегенде бір түрі белгіленген қызметкерлердің саны	олардың ішінде				
		қосымша демалыс	қысқартылған жұмыс күні	емдік-профилактикалық тамақтану	сүт және оған теңестірілген тамақ өнімдері	зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін
2018	676 111	520 466	48 132	80 437	320 079	391 125
2019	676 236	518 919	49 991	80 420	321 813	389 933
2020	672 294	520 650	47 103	79 841	322 918	392 103
2021	681 892	528 871	46 513	86 231	319 680	390 126
2022	680 160	531 885	47 867	88 629	321 891	404 261

Жалпы, өтемақы төлеу жағдайы зиянды еңбек жағдайлары бар жұмысшылар үшін қанағаттанарлық болып көрінеді. Бұл ретте, өтемақылардың басқа түрлерінің арасында қосымша демалыстар беру ең көп үлес салмағын алады және 2018-2022 жылдар кезеңінде 77,4% құрады. Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін төлемдер барлық тиісті өтемақылардың 58,1% құрады. 47,4% - сүт және оған теңестірілген тамақ өнімдерін беру сияқты өтемақы түрінің үлесі. Емдік-профилактикалық тамақтану барлық өтемақылардың 12,3% құрайды. Өтемақылардың 7,1% қысқартылған жұмыс күні сияқты өтемақы түріне жатады.

условиях труда, составляют мужчины; 40% - женщины.

В отраслевом разрезе больше всего работников, занятых во вредных условиях труда, наблюдается в секторе промышленности, где 37,7% работников заняты во вредных условиях работы. При этом, вредные условия труда в промышленности наблюдаются у работников горнодобывающей промышленности и разработке карьеров (30,5% работников).

В секторе здравоохранения и социального обслуживания населения занято 27,4% работников, работающих во вредных условиях работы, при этом почти 93% работников, которые подвергаются вредным условиям труда, работают в сфере здравоохранения, остальные – в секторе социального обеспечения и предоставления соцуслуг.

В сфере обрабатывающей промышленности заняты 17,7% работников, работающих во вредных условиях работы. Наибольший удельный вес работников с вредными условиями труда в этом секторе принадлежит работникам металлургического производства (29,6%).

В сфере транспорта 13% работников заняты во вредных условиях труда, причем наибольшую долю составляют работники сухопутного и трубопроводного транспорта (53,2%).

Критичной выглядит ситуация с работниками моложе 18 лет, занятых во вредных и неблагоприятных условиях труда. За пять лет количество молодых во вредных работах выросло в 14,5 раз в 2022 году по сравнению с 2018 годом (рисунок 2.1.1), в основном за счет роста количества таких молодых работников в сфере предоставления услуг по проживанию и питанию (в 15,7 раз за пять лет), что сигнализирует о наличии проблем в этой сфере по обеспечению безопасных условий труда, и при том, что со стороны молодежи имеется явный спрос на эту отрасль,

бюллетенях и публикуются на официальном сайте БНС.

Статистический анализ текущего состояния охраны труда на основе официальных данных открытого доступа выявил следующие тенденции показателей безопасного труда.

Показатели условий труда. Общая численность работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда за период 2018–2022 годы сохранилась на том же уровне, снизившись к 2021 году на 1,8% по сравнению с 2018 годом. В 2022 году количество работников выросло на 1,8% по сравнению с 2021 годом (таблица 2.1.1).

При этом, количество рабочих, занятых во вредных условиях труда за пять лет, сократилось на 9,1% согласно данным таблицы 2.2.1, сокращаясь ежегодно на 2-3%. При этом, занятых в ночную смену за пять лет увеличилось на 12%.

Занятых в условиях, не отвечающих санитарно-гигиеническим требованиям (нормам) за 2018–2022 годы также увеличилось на 3,5%, из них работающих под воздействием:

- повышенного уровня шума и вибрации - увеличилось на 6,9% в 2022 году по сравнению с 2018 годом;
- повышенной запыленности и загазованности воздуха рабочей зоны, превышающих предельно-допустимую концентрацию - приблизительно на том же уровне (снижение всего на 0,1% в 2022 году по сравнению с 2018 годом);
- неблагоприятного температурного режима – уменьшилось на 2% за пять лет.

Количество занятых тяжелым физическим трудом за 2018-2022 годы выросло на 20,4%. При этом количество работающих на оборудовании, не отвечающим требованиям безопасности, сократилось за пять лет на 25,7%.

При этом, почти 60% работников, занятых во вредных

Бұл ретте, зиянды еңбек жағдайлары үшін барлық тиісті өтемақылардың 68% - ерлер, 32% - әйелдер алады. Салалық бөліністе өнеркәсіп секторында жұмыс істейтін қызметкерлер ең көп өтемақы алады (53,0%). Бұл ретте, өтемақылардың ең көп үлесі тау-кен өнеркәсібі қызметкерлеріне және карьерлерді қазуға тиесілі (жұмыскерлердің 40%). Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету секторы қызметкерлерінің 25,3% өтемақы алады, бұл ретте 23,4% жуығы еңбек жағдайлары зиянды денсаулық сақтау саласы қызметкерлерінің тиісті өтемақыларын алады.

Өңірлік бөліністе өтемақы төлемдерінің ең көп үлесі Қарағанды қаласына тиесілі, онда азаматтардың 12% ел бойынша зиянды еңбек жағдайлары бар қызметкерлердің барлық санынан зиянды еңбек жағдайларынан өтемақы алады. Бұл ретте, өңір азаматтарының 13,4% - қосымша демалыс беріледі; азаматтардың 11,8% - сүт және баламалы тамақ өнімдері алады; азаматтардың 9,2% - зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін қосымша ақы алады; 13,4%-емдік-профилактикалық тамақтану; 10,1% - қысқартылған жұмыс күні.

2022 жылы мемлекеттік меншік кәсіпорындарында зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны 457 874 адамды құрады, бұл зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін барлық қызметкерлердің 24,4% құрайды. Бұл ретте, 2022 жылы мемлекеттік кәсіпорындардағы қызметкерлердің үлес салмағы:

- санитарлық-гигиеналық талаптар мен нормаларға сәйкес келмейтін жағдайларда жұмыспен қамтылғандардың саны 15,3 % құрайды;
- жоғары шу мен діріл әсерінен жұмыс істейтіндер 3,0% құрайды;
- еліміздің мемлекеттік кәсіпорындарында ауыр физикалық

еңбегімен айналысатын қызметкерлердің үлесі 2,9 % құрайды;

– шекті рұқсат етілген концентрациядан асатын жұмыс аймағының ауасының жоғары шаңдануы мен газдануы жағдайында жұмыс істейтіндер - 2,0%;

– қолайсыз температуралық режимнің әсерінен жұмыс істейтіндер - 1,0%;

– қауіпсіздік талаптарына сәйкес келмейтін жабдықта жұмыс істейтін қызметкерлер 0,2% құрайды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша өтемақының кем дегенде бір түрі белгіленген мемлекеттік меншік кәсіпорындары қызметкерлерінің саны 196 935 адамды құрайды, бұл зиянды жұмыс жағдайларында жұмыс істейтін мемлекеттік кәсіпорындар қызметкерлерінің жалпы санының 43% құрайды. 2022 жылы қосымша демалыстар зиянды жұмыс жағдайында жұмыс істеген мемлекеттік кәсіпорындардың 30% жуығында берілді. 29,9% қызметкерлерге зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін қосымша ақы төленеді. Мемлекеттік кәсіпорын қызметкерлерінің 11,6% сүт пен баламалы тамақ өнімдеріне сүйенді. 3,4% жұмысшыларға қысқартылған жұмыс күні қажет болды. Мемлекеттік кәсіпорындар қызметкерлерінің 0,3% емдік-профилактикалық тамақ алды.

Жеке меншік кәсіпорындарында зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны 2022 жылы 1 017 417 адамды құрады, бұл зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін барлық қызметкерлердің 61% құрайды. Бұл ретте, 2022 жылы жеке кәсіпорындардағы қызметкерлердің үлес салмағы:

– санитарлық-гигиеналық талаптар мен нормаларға сәйкес келмейтін жағдайларда жұмыспен қамтылғандардың саны 24,1% құрайды;

– жоғары шу мен діріл әсерінен жұмыс істейтіндер - 12,5% құрайды;

на снижение последствий от новых профессиональных рисков, включая не просто физические травмы, полученные в результате профдеятельности, но психосоциальные травмы. Усиленное внимание к работникам и стимулирование улучшений условий труда требуют особого внимания в условиях постпандемического восстановления экономики и, в целом, на протяжении всей жизнедеятельности общества.

Основной составной частью государственной политики в области охраны труда является государственный мониторинг безопасности и охраны труда, определяемый согласно Трудовому кодексу РК как система наблюдений за состоянием безопасности и охраны труда на производстве, а также оценка и прогноз состояния безопасности и охраны труда.

Общегосударственное статистическое наблюдение условий труда, как неотъемлемая часть государственного мониторинга охраны труда осуществляется, как указывалось в разделе 1.2., уполномоченным органом в области государственной статистики – Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Статистическое наблюдение условий труда, производственного травматизма и профессиональных заболеваний на общегосударственном уровне проводит структурное подразделение БНС Департамент статистики труда и уровня жизни, основной задачей которого является обеспечение функционирования и совершенствование единой статистической информационной системы на основе научной методологии и международных стандартов.

Статистическая информация об условиях труда, производственном травматизме и профессиональных заболеваниях ежегодно публикуется в статистическом

должностей, перечня тяжелых работ, работ с вредными и (или) опасными условиями труда¹⁴¹, прописан регламент по продолжительности дополнительного отпуска и сокращенного рабочего времени, а также правила их предоставления для работников такого вида труда.

Все перечисленные выше законодательно-нормативные документы направлены на урегулирование трудовых отношений, в том числе во вредных и/или опасных условиях труда.

Иными словами, для решения основных проблем в сфере охраны труда, в том числе на вредных условиях работы, казахстанским законодательством обеспечены все правовые условия и приняты максимально необходимые решения для предупреждения вновь возникающих угроз безопасности здоровью людей, при этом, предусматривающие многопрофильный подход и в тандеме с системой здравоохранения. Были ратифицированы международные трудовые стандарты, изменены нормы трудового законодательства, внедрен понятийный аппарат, касательно вопросов профессиональных рисков.

После столкновения человечества с COVID-19 возникли новые вызовы, оказавшие множество последствий для сферы труда и его безопасности. В этой связи принятый руководством страны риск-ориентированный подход в управлении сферой охраны труда становится важным и необходимым, направленным

¹⁴¹ Об утверждении Списка производств, цехов, профессий и должностей, перечня тяжелых работ, работ с вредными и (или) опасными условиями труда, работа в которых дает право на сокращенную продолжительность рабочего времени, дополнительный оплачиваемый ежегодный трудовой отпуск и повышенный размер оплаты труда, а также правил их предоставления. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1053. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 31 декабря 2015 года №12731. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012731>

– еліміздің мемлекеттік кәсіпорындарында ауыр дене еңбегімен айналысатын қызметкерлердің үлесі 7,6% құрайды;

– шекті рұқсат етілген концентрациядан асатын жұмыс аймағының ауасының жоғары шаңдануы мен газдануы жағдайында жұмыс істейтіндер - 8,4%;

– қолайсыз температуралық режимнің әсерінен жұмыс істейтіндер - 4,4%;

– қауіпсіздік талаптарына сай келмейтін жабдықта жұмыс істейтін қызметкерлер – 0,0% құрайды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша өтемақының кем дегенде бір түрі белгіленген жеке меншік кәсіпорындары қызметкерлерінің саны 383 716 адамды құрайды, бұл зиянды жұмыс жағдайларында жұмыс істейтін жеке кәсіпорындар қызметкерлерінің жалпы санының 38% құрайды. 2022 жылы қосымша демалыс зиянды жұмыс жағдайында жұмыс істеген жеке кәсіпорын қызметкерлеріне шамамен 30,5% беріледі. 20,7% қызметкерлерге зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін қосымша ақы төленеді. 20,7% жеке кәсіпорын жұмысшыларына сүт және оған теңестірілген тамақ өнімдері қажет болды. Жеке кәсіпорындар қызметкерлерінің 6,7% емдік-профилактикалық тамақ алды. 2,9% жеке кәсіпорын жұмысшылары қысқартылған жұмыс күніне сүйенді.

2022 жылы шетелдік меншік кәсіпорындарында зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны 195 858 адамды құрады, бұл зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін барлық қызметкерлердің 12% құрайды. Бұл ретте, 2022 жылы шетелдік кәсіпорындардағы қызметкерлердің үлес салмағы:

– санитарлық-гигиеналық талаптар мен нормаларға сай келмейтін жағдайларда жұмыспен қамтылғандардың саны 36,3% құрайды;

- жоғары шу мен діріл әсерінен жұмыс істейтін - 20,6%;
- шекті рұқсат етілген концентрациядан асатын жұмыс аймағының ауасының жоғары шаңдануы мен газдануы жағдайында жұмыс істейтіндер -17,2%;
- еліміздің мемлекеттік кәсіпорындарында ауыр физикалық еңбегімен айналысатын қызметкерлердің үлесі 5,9% құрайды;
- қолайсыз температуралық режимнің әсерінен жұмыс істейтіндер - 7,6%;
- қауіпсіздік талаптарына сәйкес келмейтін жабдықта жұмыс істейтін қызметкерлер - 0,5% құрайды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша өтемақының кем дегенде бір түрі белгіленген шетелдік меншік нысанындағы кәсіпорындар қызметкерлерінің саны 99 509 адамды құрайды, бұл зиянды жұмыс жағдайларында жұмыс істейтін шетелдік кәсіпорындар қызметкерлерінің жалпы санының 51% құрайды. 2022 жылы қосымша демалыстар зиянды жұмыс жағдайында жұмыс істеген шетелдік кәсіпорындардың жұмысшыларына шамамен 43%-ға беріледі. Шетелдік кәсіпорындардың жұмысшыларының 30% сүтке және оған теңестірілген азық-түлікке сүйенді. 29% қызметкерлерге зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайлары үшін қосымша ақы төленеді. Шетелдік кәсіпорындар қызметкерлерінің 9,5%-ы емдік-профилактикалық тамақ алды. 1,2% шетелдік кәсіпорындардың жұмысшылары қысқартылған жұмыс күніне сүйенді.

Өндірістік жарақаттану көрсеткіштерінің, оның ішінде өліммен аяқталған көрсеткіштердің динамикасын талдай отырып, 2018–2022 жылдары олардың 13,4%-ға өсуі байқалады (2.1.3-кесте). Бес жыл ішінде мұндай өсудің негізгі себебі кәсіптік аурулардың жиілеп кеткен жағдайлары (2,6 есе); топтық жазатайым оқиғалар (18,6%-ға өсу); улану (+21,4%) болып табылады. Сонымен қатар, өндірістік жарақат алғандардың ішінде әйелдер 20% құрайды.

2. МОНИТОРИНГ ОХРАНЫ ТРУДА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ОРГАНИЗАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

2.1 Текущее состояние охраны труда в контексте проблем общегосударственного мониторинга

Государственная политика в области охраны труда направлена на снижение производственного травматизма путем создания безопасных условий труда на рабочих местах и снижения влияния вредных производственных факторов, превышающих нормативы и оказывающие неблагоприятное воздействие на здоровье человека.

Правовые условия, направленные на достижение баланса интересов трудовых отношений и установление минимальных гарантий прав и свобод в сфере труда, социальной стабильности в казахстанском обществе, регулируются Трудовым кодексом РК¹³⁹.

Реализация государственной политики в области охраны труда представлена в рамках такого стратегического документа, как Концепция безопасного труда в Республике Казахстан до 2030 года ¹⁴⁰, основной целью которой является обеспечение эффективной национальной системы охраны труда в рамках коллаборации правительственных мер регулирования и социальных партнеров.

В утвержденном Списке производств, цехов, профессий и

¹³⁹ Трудовой кодекс Республики Казахстан. Кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года №414-V ЗРК. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414>

¹⁴⁰ Концепция безопасного труда в Республике Казахстан до 2030 года. // <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/285862?lang=ru>

существующих форм отчетности, внедрение цифровых инструментов для сбора и анализа данных, а также обновление методологии классификации видов происшествий и причин несчастных случаев на производстве.

Кроме того, следует обратить внимание на важность сотрудничества между государственными органами, работодателями, профсоюзами и другими заинтересованными сторонами для улучшения качества статистических данных и их анализа. Только путем совместных усилий и применения передовых методов можно достичь более точной и объективной оценки состояния охраны труда и разработать эффективные меры по предотвращению производственных травм и заболеваний.

Кесте 2.1.3 - Еңбек қызметіне байланысты, оның ішінде 2018-2022 жылдардағы өліммен аяқталған жазатайым оқиғалар кезінде зардап шеккендердің саны, адам.⁶¹

Жылдар	Барлығы	әйелдер	18 жасқа дейінгі жасөспірімдер	мас күйінде	есірткі мас күйінде	психикалық бұзылыстың нәтижесінде	топтық жазатайым оқиғалар кезінде	кәсіби аурулардан	улану кезінде
2018	2 160	457	2	26	7	8	242	254	28
2019	2 111	460	1	15	1	2	258	251	22
2020	2 033	400	-	20	2	6	226	237	30
2021	2 133	389	2	24	8	9	240	351	47
2022	2 449	446	3	18	5	4	287	657	34

Бұл ретте өндірістік жарақаттану, оның ішінде өліммен аяқталған жарақаттану өңдеу өнеркәсібінде жиі байқалады, бұл барлық жазатайым оқиғалардың 30% құрайды. Тау-кен өнеркәсібінде жазатайым оқиғалардан зардап шеккендердің саны 24% құрайды. Құрылыс секторында жазатайым оқиғалардан зардап шеккендердің саны 9% құрайды. Денсаулық сақтау мен халыққа әлеуметтік қызмет көрсетуде зардап шеккендердің саны, оның ішінде өліммен аяқталғандар саны 9% құрайды.

Жалпы, 2018-2022 жылдары ҚР кәсіпорындарында зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлер бойынша жалпы көрініс өте алаңдатарлық болып қала береді. Елдегі жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 18,6% құрайтын зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің өсіп келе жатқан

⁶¹ Статистика здравоохранения (2018-2021). Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://old.stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>

динамикасы кәсіпорындардың кез келген жарақаттануды болдырмау үшін қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдау қажеттігін білдіреді. Зиянды және күрделі жұмыс жағдайларына және өндірістік жарақат алу қаупінің жоғары болуына қарамастан жұмысшылар қосымша төлемдер мен жеңілдіктер алу мүмкіндігіне байланысты мұндай жұмысқа саналы түрде барады.

Зиянды және қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін 18 жасқа толмаған қызметкерлермен жағдай қиын болып көрінеді, олардың саны 5 жыл ішінде 14,5 есе өсті. Зиянды жұмыс жағдайында жұмыс істейтін жас қызметкерлер санының өсуі негізінен тұру және тамақтану қызметтерін көрсету саласы есебінен болды. Бұл қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету бойынша осы салада проблемалардың бар екендігін білдіреді.

Өндірістік жарақаттанудың, оның ішінде өліммен аяқталған жарақаттанудың бес жылдық өсуі негізінен кәсіптік аурулардың өсуі есебінен байқалады (2,6 есе). Сондықтан, санитарлық-гигиеналық, технологиялық және емдеу-алдын алу шараларын іске асыру арқылы жұмыс орындарында зиянды және қауіпті өндірістік факторлардың әсер ету деңгейін төмендетуге қол жеткізуге болады. Міңдетті медициналық тексеру денсаулық жағдайын динамикалық бақылауды қамтамасыз етуге және зиянды фактордың ағзаға әсер етуінің бастапқы белгілерін уақтылы анықтауға мүмкіндік береді. Еңбек жағдайларының маңызды факторларының бірі өндірістік бақылау жүргізу болып табылады.

Қазақстанда бар проблемаларды шешу мақсатында 2021-2025 жылдарға арналған өндірістік жарақаттануды және еңбек жағдайлары зиянды жұмыс орындарын азайту жөніндегі жол картасын іске асыру қажет, ол 2023 жылға дейінгі кезеңге қабылданған құжаттың өзекті нысанына айналады. Жол картасы жұмыс орындарындағы кәсіптік тәуекелдерді, өндірістік жарақаттануды және еңбек жағдайлары зиянды жұмыс орындарын азайтуға, тиісті мемлекеттік бақылауды қамтамасыз етуге

утверждена Приказом Руководителя Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан от 18 октября 2022 года № 34 и детализирует основные правила заполнения.

Статистическая форма заполняется в соответствии с главой 20 «Расследование и учет несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью» раздела 4 «Безопасность и охрана труда» Трудового кодекса Республики Казахстан ¹³⁷ и приказом Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1055 «Об утверждении форм по оформлению материалов расследования несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью» ¹³⁸.

По форме 7-ТПЗ формируются такие показатели, как численность пострадавших от несчастных случаев, численность погибших от несчастных случаев, численность пострадавших и погибших при несчастных случаях, связанных с трудовой деятельностью на 1 000 работающих, степень тяжести травмы пострадавшего, потери рабочего времени в результате травмы, связанной с трудовой деятельностью и профзаболеваний, материальные последствия несчастных случаев.

Таким образом, анализ существующих подходов и механизмов сбора данных и статистических форм показывает необходимость улучшения системы статистического наблюдения и обработки данных об условиях труда и производственном травматизме. Это может включать пересмотр и дополнение

¹³⁷ Трудовой Кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V ЗРК

¹³⁸ Об утверждении форм по оформлению материалов расследования несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1055.

В ходе анализа статистической формы 1-Т (условия труда) выявлено неполное отражение в статистическом учете производственных факторов рабочей среды, оказывающих неблагоприятное воздействие на здоровье работника.

В Республике Казахстан сбор, обработку и предоставление первичных данных в уполномоченные органы по статистике осуществляет работодатель, что свидетельствует об одностороннем подходе. Примечательно, что в зарубежной практике статистического обследования ключевую роль играют работники как участники трудовых отношений и более либеральный режим доступа для широкого круга пользователей.

Таким образом, существует ряд проблемных вопросов в действующей системе статистического наблюдения за условием труда, а именно:

1) отсутствие четкой методики по сбору статистических данных, о чем свидетельствуют имеющиеся расхождения в числовых значениях при определении лиц, занятых во вредных и (или) опасных условиях труда;

2) низкий охват статистической выборкой респондентов, т. е. обследуемых предприятий на наличие вредных и (или) опасных факторов;

3) недостаточный учет производственных факторов, оказывающих неблагоприятное воздействие на работника.

Инструкция по заполнению статистической формы общегосударственного статистического наблюдения «Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваний» (далее форма 7-ТПЗ) разработана в соответствии с подпунктом 8) статьи 12 Закона Республики Казахстан «О государственной статистике» и

бағытталған еңбек қауіпсіздігі саласындағы жұмыс берушілерге қойылатын талаптарды оңтайландыру жөніндегі шаралар кешенін көздейді.

2.2 Қазақстандағы еңбекті қорғау мониторингінің ерекшеліктері

Қауіпсіз еңбекті қамтамасыз етуде еңбекті қорғау жағдайының жаппай мониторингін қамтамасыз етуде мемлекеттік еңбек инспекциясына маңызды рөл атқару ұйғарылады.

Ұлттық еңбек инспекциясы жүйесінің негізгі функциялары еңбек заңнамасының сақталуын қамтамасыз ету, жұмыс берушілер мен қызметкерлерге қолданыстағы заңдар мен нормативтік актілерді қалай сақтау керектігі туралы техникалық кеңес беру және тиісті заң шығарушы органдарға құқықтық базаның кемшіліктері мен әлсіз жақтарын анықтауға көмектесу болып табылады⁶².

Еңбек әлемі - бұл күрделі және көп қырлы шынайы жағдай, және онда барынша шытырман реттеу жүйесі қолданылуда. Кәсіпорындардың, жұмысшылардың, еңбек қатынастарының сипаттамаларының, басқару модельдерінің және жаһандық келісімшарттар тізбегі басым еңбек нарығының, көптеген шағын және микро кәсіпорындардың және үнемі өзгеріп отыратын технологиялардың әртүрлілігі ұйымдардан еңбек ресурстарын басқару жүйелерін үздіксіз және жылдам эволюцияға ілесу үшін жұмысты күшейтуді талап етеді. Есеп беруге және аз шығынмен көбірек өнім шығару қажеттілігіне қатысты қысымның артуы үкіметтерден саясатты дұрыс анықтауды, стратегияларды

⁶²Статья 3 Конвенции об инспекции труда 1947 года (№ 81); http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312226

өзірлеуді, іс-шараларды жоспарлауды және нақты және сенімді статистика негізінде нәтижелерді бағалауды талап етеді

Инспекциялық сапарлар барысында жиналған жұмыспен қамтылғандар және олардың еңбек жағдайлары туралы деректер еңбек министрліктері мен еңбек ресурстарын басқару жүйесінің барлық субъектілері үшін, еңбек инспекторларының жұмыс орындарына арнайы жайда ғана қолжетімділігін ескере отырып, барынша маңызға ие болады. Бұл жаңартуларды жүйелі түрде алуға мүмкіндік береді және мемлекеттік органдарға, әлеуметтік серіктестерге және зерттеушілерге олардың қажеттіліктеріне сәйкес тәжірибені пайдалануға көмектеседі. Мысалы, өндірістегі жазатайым оқиғалар, өндірістік жарақаттар және аурулар туралы жарияланған статистикалық деректерді талдау үкіметтерге ұлттық қауіпсіздік және еңбекті қорғау саясаты мен бағдарламаларын өзірлеу үшін деректер бере отырып, белгілі бір уақыт кезеңіндегі өлімге әкелетін және өлімге апармайтын жарақаттардың тенденцияларын зерттеуге мүмкіндік береді.

Балалар еңбегі мен декларацияланбаған жұмыстарға қатысты инспекциялық сапарлардан жиналған ақпарат үкіметтерге бұл құбылыстарды жақсырақ түсінуге және осылайша жауап ретінде ұлттық деңгейдегі істерді анықтауға көмектеседі. Ұйымдастырушылық деңгейде статистика еңбек инспекциясы үшін қуатты ресурс бола алады, бұл оларға жұмыс істейтін ортаны және жұмысшылар мен жұмыс берушілердің қажеттіліктерін дұрыс түсінуге мүмкіндік береді. Дәл және жаңартылған ақпаратқа сүйене отырып, еңбек инспекциялары өзгерістерді болжау үшін сценарийлер жасай алады, бақыланатын тенденцияларға тәсілдер дайындай алады, стратегиялық нұсқаларды анықтай алады және үздік әдістемелік модельдер арқылы мәселелерді шеше алады. Сонымен қатар, тәуекелдерді картаға түсіру, белгісіздікті азайту және сәттілік ықтималдығын арттыру үшін

тяжелых работ, работ с вредными и (или) опасными условиями труда, не обеспечивает полного охвата работников, которые работают во вредных и/или опасных условиях труда.

При осуществлении сбора данных для статистической отчетности ф.1-Т (условия труда) в перечне производственных факторов указываются 11 вредных и опасных факторов, однако 5 из которых при обработке и формировании агрегированных сводных показателей не учитываются, также каждый работающий учитывается только один раз независимо от количества воздействующих факторов (таблица 1.3.1).

Таблица 1.3.1 - Производственные факторы, учитываемые и не учитываемые в статистике

Производственные факторы, учитываемые в отчетности	Производственные факторы, не учитываемые в отчетности
1. повышенный уровень шума	1. повышенный уровень напряженности электрических, магнитных, электромагнитных волн, радиочастот
2. повышенный уровень вибрации	2. повышенный уровень лазерного излучения
3. запыленность, загазованность, влажность воздуха рабочей зоны, превышающая предельно допустимую концентрацию	3. повышенный уровень ультрафиолетового излучения
4. неблагоприятный температурный режим	4. воздействие радиационного фактора
5. тяжелый физический труд	5. воздействие биологического фактора
6. травмобезопасность оборудования	

ные пенсионные взносы (далее – ОППВ) в размере - 5% от фонда оплаты труда работника, занятых во вредных и (или) опасных условиях труда согласно Перечня производств, работ, профессий работников, занятых на работах с вредными условиями труда, в пользу которых агентами по уплате обязательных профессиональных пенсионных взносов за счет собственных средств осуществляются обязательные профессиональные пенсионные взносы, утвержденного Постановлением Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2013 года № 1562 ¹³⁵.

Каждый плательщик ОППФ, включая физические и юридические лица, в том числе иностранные юридические лица, осуществляющие деятельность в Республике Казахстан обязан открыть индивидуальный пенсионный счет (далее - ИПС) в Едином накопительном пенсионном фонде (ЕНПФ) для своих работников. Количество открытых ИПС в свою очередь характеризуется показателем численности работников, занятых во вредных и (или) опасных условиях труда, которая по данным ЕНПФ по состоянию на 01.01.2023 г. составило - 595 710 ед. ¹³⁶.

Таким образом, установленные несоответствия в численности лиц, занятых во вредных и опасных условиях труда свидетельствует об отсутствии четкого отнесения к данной категории, методики сбора первичных статистических данных об условиях труда. Применение списочного подхода согласно Списка производств, цехов, профессий и должностей, перечнем

¹³⁵ Об утверждении перечня производств, работ, профессий работников, занятых на работах с вредными условиями труда, в пользу которых агентами по уплате обязательных профессиональных пенсионных взносов за счет собственных средств осуществляются обязательные профессиональные пенсионные взносы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2013 года № 1562.

¹³⁶ Официальный сайт Единого накопительного пенсионного фонда [Электронный ресурс]. URL: <https://www.enpf.kz/ru/indicators/pa/statistics.php> - 2023

пайдалы анықтамалық ақпарат беру арқылы экономика секторларындағы, аймақтардағы және кәсіпорындардағы заңдылықтарды анықтауға болады.

Еңбек инспекциясы статистикасы сонымен қатар еңбек инспекциясы жүйесі қажетті айнымалыларды тіркеп, құрастырған кезде белгілі бір елде халықаралық еңбек стандарттарының қаншалықты қолданылатынын талдауға көмектеседі. Мысалы, үкіметтер ХЕҰ жіберетін еңбек инспекцияларының жыл сайынғы есептерін талдау елдердің 1947 жылғы еңбек инспекциясы туралы Конвенцияның (№ 81) 8-бабын қаншалықты қолданатынын көрсетеді, бұл ерлермен қатар әйелдердің де инспекциялық персоналына жұмысқа орналасуын талап етеді. Көптеген елдерде еңбек инспекциялары ХЕҰ-ның балалар еңбегі, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, жалақы, жұмыс уақытының ұзақтығы және басқалары туралы конвенцияларды жүзеге асыру туралы баяндамаларын ұсыну кезінде үкіметтер үшін мықты ақпарат көзі болып табылады.

Еңбек инспекциялары статистикалық мәліметтердің қазыналық құндылығын әрдайым біле бермейді немесе оларды жинауға немесе талдауға жеткілікті біліктілікке ие бола бермейді. Еңбек инспекциясының статистикасын қолдану және бұл деректерді түсіндіру тәсілдері әр елде әр түрлі болады. Кейбір елдерде еңбек инспекциялары ресурстардың, әсіресе заманауи тіркеу жүйелерінің жетіспеушілігіне байланысты статистикалық мәліметтерге негізделген стратегияларды негіздей алмайды. Басқа жағдайларда, олар гипотезаларды құрастыру және тексеру үшін сараптамалық білімді қажет етеді, бірақ тиісті білімі бар кейбір мекемелер ақпараттың сипатына байланысты ынтымақтаспайды (мысалы, өнеркәсіптік және коммерциялық процестердің құпиялылығы; құпия қорғалған деректер).

Кейбір елдерде қазіргі заманғы ақпараттық жүйелер

кәсіпорындардың саны, жұмысшылары және еңбек жағдайлары (мысалы, Бельгия, Нидерланды, Испания және Біріккен Араб Әмірліктері) туралы ақпарат алмасатын мемлекеттік органдарға жан-жақты мәліметтер береді, бірақ басқа елдерде кәсіпорындардың атаулары мен мекен-жайларын алу қиынға соғады. Сараптамалық білім мен статистикалық мәліметтер болған жағдайда, оларды жинау, ұйымдастыру, талдау, түсіндіру, пайдалану және ұсыну бойынша еңбек инспекцияларының тәжірибесі қолданыстағы жүйенің типі (бірыңғай еңбек инспекциясы, екі немесе одан да көп инспекциялар, бір немесе әртүрлі министрліктердегі инспекциялар, орталықтандырылған немесе орталықтандырылмаған жүйе) сияқты жағдайларға байланысты әр түрлі болады⁶³), жеке деректерге қол жеткізудің заңды талаптары және инспекциялық сапарлар мен процедуралар туралы деректерді тіркеу үшін қолданылатын бағдарламалық жасақтаманың күрделілігі орын алады. Сонымен қатар, үкіметтер өздерінің еңбек инспекцияларының статистикалық есептерін дайындауда әртүрлі нұсқаулықтарды ұстанады, бұл қолда бар ақпарат арасындағы сәйкессіздіктерге әкеледі. Инспекциялық сапарларға келетін болсақ, мысалы, кейбір үкіметтерде нақты және жеткілікті ақпарат беруге қаражат жоқ болса, ал басқалары ресурстарға ие бола отырып, еңбек инспекциясының статистикасын басымдыққа ие деп санамайды.

Әр түрлі елдер ұсынған статистикалық деректерді талдау инспекциялық сапардың, өндірістегі жазатайым оқиғаның немесе кәсіптік аурудың не екенін анықтауда да тұжырымдамалық

⁶³Австрия және Германия сияқты федералды елдерде әкімшілендіру салдарынан еңбек инспекциясы бойынша жынтық статистиканы табу қиынға түседі, бұл әрбір аймаққа тән диспозиция салдарынан жалпы мемлекеттік жиынтықты құру кезінде кемшіліктер туғызады

анализа было обнаружено, что при расчете общего числа работников учитывается только количество малых предприятий, находящихся в государственной собственности. Однако, если рассматривать малые предприятия как субъекты предпринимательства, то количество таких предприятий, не включенных в общую списочную численность работников, составило 1,7 млн. чел. Тем самым, установлен низкий охват статического обследования всех работников малых предприятий по условиям труда, который составил 2,8 млн.чел. или 47 % от наемных работников в организации (2,8:5,9 млн.чел.).

Статистический анализ численности занятых во вредных и (или) опасных условиях труда показал, что фактическая численность работников, занятых во вредных и/или опасных условиях труда на 1.01.2023 г. составила 491,1 тыс.чел. Но эти данные охватывают только те условия труда, которые характеризуются вредным воздействием повышенного шума, вибрации, запыленности, загазованности, влажности воздуха рабочей зоны, неблагоприятного температурного режима, а также тяжелый физический труд и работа на не безопасном оборудовании. Тем самым, охватывается не весь возможный спектр производственных факторов.

Вместе с тем, численность работников, которым установлен хотя бы один вид компенсации составила 680,1 тыс.чел., что выше на 28 % от фактического значения ¹³⁴. Также отметим, что с 1 января 2014 года дополнительно к обязательным пенсионным взносам работников (в размере 10% от заработной платы) работодателями перечисляются обязательные профессиональ-

¹³⁴ Численность работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда в 2022 году [Электронный ресурс]. URL: https://stat.gov.kz/ru/news/chislennost-rabotnikov-zanyatykh-vo-vrednykh-i-drugikh-neblagopriyatnykh-usloviyakh-truda-v-2022-god/?sphrase_id=107364

работах (WANJ – workers in arduous or hazardous jobs). Этот показатель в европейских странах определяется в процентах от общей численности рабочей силы и варьируется в диапазоне 1% и 4% ¹³².

При выявлении количества предприятий на основе численности работников, занятых во вредных условиях труда, было установлено, охват статистического наблюдения производится только по крупным и средним предприятиям, который составил по итогам I квартала 2023 года - 4 839 ед., т.е. 45% от общего числа крупных и средних предприятий всех сфер деятельности (4839:11680 ед.) или 10% от всего количества предприятий всех размерностей (4839:48420 ед.), а удельный вес списочной численности работников на данных предприятиях составляет - 42% от общей списочной численности работников (1,6:3,9 млн.чел.) или 27% от наемных работников в организации (1,6:5,9 млн.чел.) ¹³³.

Следует отметить, что малые предприятия сдают статистическую отчетность «О деятельности малого предприятия» (индекс 2-МП, периодичность годовая), однако эта форма не содержит информацию о численности занятых работников во вредных и/или опасных условиях труда. Количество малых предприятий, не участвующих в обследовании условий труда составляет 37 648 ед. или 78%, а удельный вес списочной численности работников на малых предприятиях составляет - 27% от общей списочной численности работников (1,0:3,9 млн.чел.). В результате проведенного статистического

¹³² Natali, David & Spasova, Slavina & Vanhercke, Bart. Retirement regimes for workers in arduous or hazardous jobs in Europe. A study of national policies (2016)

¹³³ Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <https://stat.gov.kz> - 2023

айырмашылықтарды анықтайды. Кейбір елдерде өткізілген аралау сапарлары мен инспекциялық іс-шараларының саны арасында ешқандай айырмашылық жүргізілмейді. «Инспекция» және «аралау сапары» ұғымдары әртүрлі мағынаға ие болуы мүмкін. Мысалы, Нидерландыда инспекция процесі басталған инспекцияның немесе белгілі бір кәсіпорынға қатысты тергеудің бөлігі болып табылатын қайта тексерулер жүргізу және орындау құралдарын қолдану сияқты іс-шаралар мен кейінгі әрекеттердің жиынтығы ретінде анықталады, ал Орталық Америка елдерінде инспекция мен аралау сапары терминдері арасында нақты тұжырымдамалық айырмашылық жоқ және олар синоним ретінде қолданылады.

Еңбек инспекциялары жинайтын және дайындайтын статистикалық мәліметтер жиынтығы әр түрлі елдерде сан алуан болады. Статистикалық мақсаттар үшін нақты терминдерді, жіктеу схемаларын және көрсеткіштерді анықтауға қатысты консенсустың болмауы кез келген үйлестіруді өте қиындатады және ақпаратты пайдалану кезінде жүйелі қателіктерге әкелуі мүмкін. Аймақтар мен елдер арасындағы маңызды салыстырмалы тәсілдерді әзірлеу үшін пайдалы сандық деректерді, сондай-ақ еңбек инспекциясына қатысты айнымалылардың өзгеруін талдау үшін уақытша қатарларды алу қажеттілігі әлі де бар.

Аймақтар мен елдер арасындағы жан-жақты және салыстырмалы зерттеулерді әзірлеу үшін ақпарат жалпы тұжырымдамаларға, анықтамаларға, жіктемелерге және көрсеткіштерге негізделуі керек. Қазіргі уақытта халықаралық деңгейдегі еңбек инспекциясының статистикасына қолданылатын стандартты әдістеме жоқ. Көптеген елдер үшін еңбек инспекциясы туралы қол жетімді ақпарат ұлттық деңгейде анықталған еңбек инспекциясы статистикасын жасау әдісін қолданатын әкімшілік есептерден алынған. Мұндай ақпаратты жинауға, жалпылауға

немесе жариялауға жауапты министрліктер, еңбек инспекциясы бөлімшелері немесе мемлекеттік органдар өздерінің іс-әрекеттік талаптары мен критерийлеріне ие, бұл әр түрлі елдердегі тенденцияларды зерттеуді, оларды салыстыруды және деректік сандарды дәл түсіндіруді қиындатады.

ХЕҰ алдында жыл сайын № 81 және 129 конвенцияларды ратификациялаған елдер осы стандарттарды енгізу үшін қабылданған шаралар туралы баяндамаларын ұсынуға міндеттенді.

Осы конвенцияларға ілеспе Нұсқаулықтарда⁶⁴ жылдық есептерде қамтылуға тиіс жинақы ақпараттың түсіндірмесі беріледі:

- инспекциялық қызметтің жұмысына қатысты заңдар мен нормативтік актілер;
- еңбек инспекциялық қызметінің санаттары, жынысы және географиялық таралуы бойынша бөліністегі персоналы;
- тексеруге жататын жұмыс орындары және бір жылдағы жұмыспен қамтылғандардың орташа санын және жас қызметкерлер мен балаларға ерекше назар аудара отырып, жынысы бойынша жіктеу ерекшеліктерін көрсете отырып, қызметкерлердің тиісті саны туралы статистикалық деректер;
- тексеруге барған жұмыс орындарының саны, онда жұмыс істейтін адамдардың саны және күндіз және түнде инспекциялық сапар саны, сондай-ақ жылына бір реттен жиі баратын жұмыс орындарының саны;

⁶⁴Статья 9 Рекомендации об инспекции труда, 1947 (№ 81) http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312419 и Статья 13 Рекомендации об инспекции труда (сельское хозяйство), 1969 (№ 133); http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312471

При расчете списочной численности работников, включенных в категорию получателей льгот и компенсаций, учитывается факт наличия хотя бы одного вида таких льгот или компенсаций, что позволяет избежать двойного учета работников и обеспечить более точную оценку числа работников, имеющих право на соответствующие льготы и компенсации в рамках вредных и неблагоприятных условий труда.

В статистическую отчетность формы 1-Т (условия труда) включается информация о затратах предприятия на льготы и компенсации за работу во вредных и неблагоприятных условиях труда, отражающая фактические расходы за год на лечебно-профилактическое питание, молоко и другие пищевые продукты считаются в суммированном виде на основании данных бухгалтерского учета согласно накладным расходам.

Представление данной статистической формы осуществляется в электронном виде (в режиме он-лайн) через «Кабинет респондента» (<https://cabinet.stat.gov.kz/>), размещенном на интернет-ресурсе БНС или на бумажном носителе.

Анализ численности занятых во вредных и/или опасных условиях труда за последние три года показал, что статистические наблюдения проводятся выборочным методом, при охвате лишь 11 отраслей из 19, т.е. 58% от общего числа отраслей согласно Международному стандарту отраслевой классификации ISIC-Rev.4. Между тем, в мире для оценки занятости во вредных условиях труда применяется такой индикатор как - численность занятых на тяжелых и опасных

диетического (лечебного и профилактического) питания, специальной одежды и других средств индивидуальной защиты, обеспечения их средствами коллективной защиты, санитарно-бытовыми помещениями и устройствами за счет средств работодателя. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1054.

результатов аттестации производственных объектов по условиям труда и наличию профессии и вида работ в:

– списке производств, цехов, профессий и должностей, перечня тяжелых работ, работ с вредными и (или) опасными условиями труда, работа в которых дает право на сокращенную продолжительность рабочего времени, дополнительный оплачиваемый ежегодный трудовой отпуск и на повышенный размер оплаты труда, а также правил их предоставления, утвержденным приказом Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1053¹³⁰, при этом размер повышенных должностных окладов (ставок) или доплат определяется коллективным договором или актом работодателя с учетом отраслевых коэффициентов, классифицирующих условия труда по степени вредности и опасности, определяемых отраслевым соглашением;

– правилах выдачи работникам молока или равноценных пищевых продуктов и (или) специализированных продуктов для диетического (лечебного и профилактического) питания, специальной одежды и других средств индивидуальной защиты, обеспечения их средствами коллективной защиты, санитарно-бытовыми помещениями и устройствами за счет средств работодателя, утвержденных приказом Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1054¹³¹.

¹³⁰ Об утверждении Списка производств, цехов, профессий и должностей, перечня тяжелых работ, работ с вредными и (или) опасными условиями труда, работа в которых дает право на сокращенную продолжительность рабочего времени, дополнительный оплачиваемый ежегодный трудовой отпуск и повышенный размер оплаты труда, а также правил их предоставления. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1053.

¹³¹ Об утверждении Правил выдачи работникам молока или равноценных пищевых продуктов и (или) специализированных продуктов для

- құзыретті органдарға хабарланған бұзушылықтар санын және салынған айыппұлдарды қоса алғанда, бұзушылықтар мен салынған айыппұлдар туралы мәліметтер;

- өндірістегі жазатайым оқиғалар, оның ішінде өндірістегі тіркелген, салалар мен кәсіптер, себептер мен ауырлық дәрежесі бойынша бөлінген жазатайым оқиғалардың саны;

- салалар, кәсіптер және себептер бойынша бөліне отырып хабарланған кәсіптік аурулар.

Салыстырмалы статистиканың жоқтығы 1996 жылы конвенциялар мен ұсыныстарды қолдану жөніндегі сарапшылар комитеті (CEACR) ұлттық жылдық есептерде әрдайым өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулар туралы ақпарат бола бермейтінін атап өтіп, ХЕҰ-ның осы мәселе бойынша ұсыныстарын қолдануға шақырған кезде проблема деп танылды⁶⁵. 2006 жылы ХЕҰ еңбек инспекциясына жалпы шолу жасаған кезде, Комитет «еңбек инспекторларының немесе инспекциялық персоналдың саны туралы ақпарат ХЕҰ үнемі жіберіліп тұрса да, конвенциялардың тиісті ережелерін ескере отырып, оны бағалау қиын (...). Құжаттарда айтылған әртүрлі инспекциялық персоналдың атауларының сан алуандығы қандай да бір салыстыруды қиындатады»⁶⁶ деп ескерткен.

2010 жылы⁶⁷ Комитет еңбек инспекцияларының бақылауындағы мекемелердің саны жайында статистикалық мәліметтердің жоқтығына тағы да өкініш білдірді. Содан кейін мұндай деректердің болмауы ұлттық заңдарда анықталған

⁶⁵Recording and notification of occupational accidents and diseases. An ILO code of practice. Geneva, International Labour Office, 1996.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@safework/documents/normativeinstrument/wcms_107800.pdf

⁶⁶ILO: General Survey, 2006, para. 194.
[http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661\(2006\)1B.pdf](http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661(2006)1B.pdf)

⁶⁷See NORMLEX: General observation (CEACR) ILC, 99th session, June 2010.

құзыреттілік саласына сәйкес инспекциялық қызметтерді қамту дәрежесін бағалауға үлкен кедергі болып табылатыны атап өтілді. Комитет үкіметтен еңбек инспекциясымен қамтылған барлық экономикалық бірліктерді тіркеу жүйесін құруға немесе жетілдіруге күш салуды сұрады. Сондай-ақ, салық органдары, әлеуметтік қамсыздандыру органдары, полиция, сот органдары және кәсіби ұйымдар сияқты басқа мекемелермен ынтымақтастық шеңберінде статистикалық мәліметтермен алмасуды орнату ұсынылды.

Халықаралық еңбек конференциясының 100-ші сессиясында талқыланған ХЕҰ 2011 жылғы еңбекті басқару және еңбек инспекциясы туралы баяндамасында «әкімшілік есептерді жасау кезіндегі тұжырымдамалар, критерийлер мен параметрлердің айырмашылығы, сондай-ақ таңдалған дереккөздерде біркелкіліктің болмауы және деректердің болмауы немесе олардың сәйкес келмеуі елдер мен елдер арасындағы деректерге салыстырмалы талдау жүргізуді немесе қолда бар ақпарат пен есептер негізінде елеулі үрдістерді немесе арақатынастарды анықтауды қиындатады»⁶⁸ деп айтылған. Еңбек инспекциясының статистикасын үйлестіруге бағытталған бұл үндеу еңбек инспекциясының статистикасын дамыту және нығайту қажеттілігін көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар елдердің еңбек инспекциясының маңызды көрсеткіштерін дайындаудағы әлеуетін арттыру үшін еңбек инспекциясы органдары мен статистика органдары арасындағы ынтымақтастықтың маңыздылығын айқын көрсетеді.

Айта кететін жай, біздің елімізде еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік бақылауды мемлекеттік еңбек инспекторлары (МЕИ) жүзеге асырады, оларға мыналар жатады:

⁶⁸Report V, Labour Administration and Labour Inspection, ILC, 100th Session, June 2011, para. 331. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_153918.pdf

о респондентах, которые участвуют в выборочном статистическом наблюдении, источники первичных данных и подробности о производственном контроле и аттестации рабочих мест часто не являются достаточно детализированными. Для обеспечения более надежной и полной информации о состоянии вредных и(или) опасных условий труда необходимо разработать и применять более детализированные методы сбора данных, включая более полное документирование производственного контроля и аттестации рабочих мест.

Фактическая численность работников, занятых во вредных условиях труда, на производственных объектах, на которых хотя бы один вредный производственный фактор превышает предельно допустимую концентрацию химического вещества или промышленной пыли или предельно допустимый уровень элемента, установленные санитарно-гигиеническими нормами. При этом каждый работающий учитывается только один раз, независимо от количества действующих на него вредных производственных факторов (шум, вибрация, температурный режим, уровень электрических, магнитных и электромагнитных полей (радиочастот), лазерного и ультрафиолетового излучения, радиационный и биологический фактор, запыленность и загазованность воздуха рабочей зоны и др.).

Помимо численности работников, занятых во вредных и/или опасных условиях труда в форме 1-Т (условия труда) отражается фактическая численность работников, получающих льготы и компенсации за работу во вредных и опасных условиях труда, при этом льготы за работу в районах экологического бедствия, а также льготы за работу в районах с неблагоприятными условиями (высокогорье, пустыни) не учитываются.

Отметим, что списочная численность работников, которым установлены льготы и компенсации определяются на основании

производственных объектов по условиям труда, проводимой согласно Правил обязательной периодической аттестации производственных объектов по условиям труда (проводиться 1 раз 5 лет), утвержденных приказом Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1057 ¹²⁸.

В случае не проведения производственного контроля и аттестации производственных объектов по условиям труда фактическая численность работников, занятых во вредных условиях труда заполняется в соответствии с Перечнем вредных и (или) опасных производственных факторов, профессий и работ, при выполнении которых проводятся предварительные обязательные медицинские осмотры при поступлении на работу и периодические обязательные медицинские осмотры, утвержденным приказом и.о. Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 октября 2020 года № ҚР ДСМ-131/2020 ¹²⁹.

Необходимо отметить, что в процессе определения численности лиц, занятых во вредных и(или) опасных условиях труда для составления формы 1-Т (условия труда), информация

¹²⁸ Об утверждении Правил обязательной периодической аттестации производственных объектов по условиям труда. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 1057.

¹²⁹ Об утверждении целевых групп лиц, подлежащих обязательным медицинским осмотрам, а также правил и периодичности их проведения, объема лабораторных и функциональных исследований, медицинских противопоказаний, перечня вредных и (или) опасных производственных факторов, профессий и работ, при выполнении которых проводятся предварительные обязательные медицинские осмотры при поступлении на работу и периодические обязательные медицинские осмотры и правил оказания государственной услуги «Прохождение предварительных обязательных медицинских осмотров». Приказ и.о. Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 октября 2020 года № ҚР ДСМ-131/2020.

1) Қазақстан Республикасының бас мемлекеттік еңбек инспекторы - еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органның лауазымды тұлғалары;

2) бас мемлекеттік еңбек инспекторлары - еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органның лауазымды тұлғалары;

3) облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың бас мемлекеттік еңбек инспекторы - облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың еңбек инспекциясы жөніндегі жергілікті органының басшысы;

4) мемлекеттік еңбек инспекторлары - облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың еңбек инспекциясы жөніндегі жергілікті органның лауазымды тұлғалары.

МЕИ қызметі қызметкерлердің құқықтары мен тәуелсіздігін құрметтеу, сақтау және қорғау, заңдылық, объективтілік, тәуелсіздік және жариялылық қағидаларының негізінде жүзеге асырылады.

МЕИ негізгі міндеттері:

1) Қазақстан Республикасы еңбек заңнамасының сақталуына мемлекеттік бақылауды қамтамасыз ету;

2) қауіпсіз еңбек жағдайларына құқығына қоса, жұмыскерлердің құқықтары мен бостандықтарының сақталуын және қорғалуын қамтамасыз ету;

3) Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасы мәселелері бойынша жұмыскерлер мен жұмыс берушілердің өтініштерін, арыздары мен шағымдарын қарау.

Мемлекеттік еңбек инспекциясы өз қызметін басқа мемлекеттік органдармен, қадағалау және бақылаумен, қызметкерлердің өкілдерімен, қоғамдық бірлестіктермен және басқа да ұйымдармен өзара әрекеттесе отырып жүзеге асырады. МЕИ қызметтік міндеттерін атқару кезінде заңмен қорғалады және ҚР

Конституциясын, заңдарын және ҚР өзге де нормативтік құқықтық актілерін басшылыққа алады.

МЕИ қызметтік міндеттерін орындауына кедергі келтіретін адамдар ҚР заңдарына сәйкес жауапты болады.

ҚР еңбек заңнамасының сақталуын мемлекеттік бақылау ҚР Кәсіпкерлік кодексіне сәйкес бақылау субъектісіне (объектісіне) бара отырып, тексеру және профилактикалық бақылау нысанында жүзеге асырылады⁶⁹.

Қазіргі уақытта еңбек заңнамасының сақталуын бақылау жөніндегі функциялар облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалалары әкімдіктерінің құрылымындағы жергілікті атқарушы органдарға берілді. Өз кезегінде, еңбек қатынастарын реттеу саласындағы жергілікті атқарушы органдар еңбек, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асырады. Сонымен бірге, мемлекеттік еңбек инспекциясын жергілікті органдарға бірнеше рет беру кәсіпорындардағы еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау жағдайына айтарлықтай жақсартулар енгізбеді.

Еңбек жағдайларын, өндірістік жарақаттануды статистикалық бақылауды ведомстволық деңгейде ҚР ЕХӘҚМ Еңбек, әлеуметтік қорғау комитеті (бұдан әрі - ЕӘҚК) және ҚР Төтенше жағдайлар министрлігінің өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті (бұдан әрі – ӘҚК) жүзеге асырады.

ЕӘҚК ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 28.11.2016 ж. № 988 «Еңбек инспекциясы жөніндегі жергілікті органдар ұсынған әкімшілік деректерді жинауға арналған нысандарды бекіту туралы» бұйрығының 3-қосымшасына сәйкес «Өндірістік жарақаттанудың жай-күйі туралы мәліметтер» 1-ГИТ-Т

⁶⁹Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан

которые входят в список организации в отчетном периоде и выполняют определенную работу по указанной специальности, квалификации или должности, с учетом требований и положений, установленных работодателем. Кроме того, в расчете фактической численности работников в среднем за отчетный период исключаются определенные категории работников, такие как те, кто находится в отпусках по беременности и родам, отпусках по уходу за ребенком и других формально обусловленных причинах.

Таким образом, среднесписочная численность работников является результатом учета всех работников, занятых в организации, соответствующих определенным критериям, исключая определенные категории работников, не находящихся на работе по определенным основаниям. Это позволяет получить более точное представление о фактической численности работников, занятых в организации, и использовать эту информацию для статистического анализа и отчетности.

Фактическая численность работников, занятых во вредных условиях труда (не отвечающих санитарно-гигиеническим требованиям, нормам), занятых тяжелым физическим трудом и работающих на оборудовании, не отвечающим требованиям безопасности, определяется на основании результатов производственного контроля, проводимого 1 раз в полугодие согласно Санитарным правилам «Санитарно-эпидемиологические требования к осуществлению производственного контроля», утвержденных Приказом Министра здравоохранения Республики Казахстан от 7 апреля 2023 года № 62¹²⁷ и аттестации

¹²⁷ Об утверждении Санитарных правил «Санитарно-эпидемиологические требования к осуществлению производственного контроля». Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 7 апреля 2023 года № 62.

неблагоприятных условиях труда; списочная численность работников, которым за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда установлены льготы и компенсаций; сумма затрат на компенсации за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда.

Статистический сбор данных по показателям согласно форме 1-Т (условия труда) осуществляется по таким признакам, как пол и возраст (до 18 лет и старше), регионы, виды экономической деятельности согласно Международному стандарту отраслевой классификации ISIC-Rev.4, размерность (крупные и средние предприятия и малые предприятия) и форма собственности предприятия (государственное, частное и совместное). Статистическую форму 1-Т (условия труда) представляют юридические лица и (или) их структурные и обособленные подразделения с основным видом деятельности в сфере сельского, лесного и рыбного хозяйства, промышленности, строительства, транспорта и складирования, услуг по проживанию и питанию, информации и связи, профессиональной, научной и технической деятельности, здравоохранения и социальных услуг, за исключением отчитывающихся по статистической форме «О деятельности малого предприятия» (индекс 2-МП, периодичность годовая) по месту своего нахождения, если им делегированы полномочия по сдаче статистических форм юридическим лицом. Юридические лица, осуществляющие свою деятельность на территории двух и более областей, представляют статистическую форму на отдельных бланках по каждому подразделению, то есть данные отражают по месту осуществления деятельности.

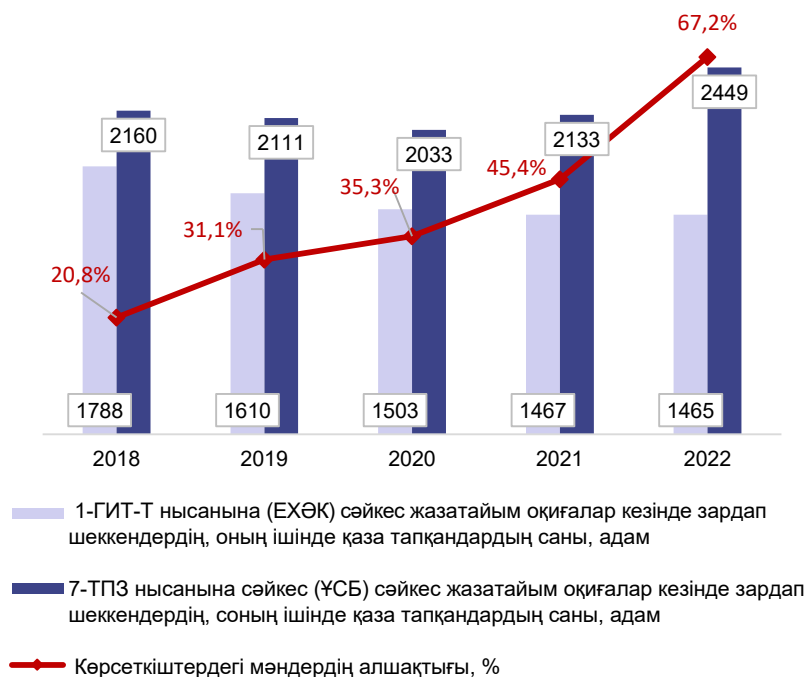
Статистическая форма заполняется за отчетный год. При определении среднесписочной численности работников в контексте статистических данных учитываются все работники,

нысаны бойынша әкімшілік деректерді жинауды жүзеге асырады.

1-ГИТ-Т нысанының деректері негізінде ұйымдарда жұмыс істейтіндердің саны; ЖО саны, оның ішінде топтық ЖО саны; зардап шеккендердің саны; өліммен аяқталған зардап шеккендердің саны; ауыр нәтижедегі зардап шеккендердің саны; топтық ЖО-дағы, оның ішінде өліммен аяқталған зардап шеккендердің саны; мемлекеттік еңбек инспекторларымен зерттелген ЖО саны.; 1000 жұмысшыға шаққандағы өліммен аяқталған ЖО және ЖО жиілік коэффициенті (Кч); 1000 жұмысшыға шаққандағы ЖО жиілік коэффициенті (Кчс) сияқты көрсеткіштер қалыптастырылады.

1-ГИТ-Т «Өндірістік жарақаттанудың жай-күйі туралы мәліметтер» көрсеткіштері бойынша статистикалық деректерді жинау жынысы, өңірлері, оқиға түрлері, жазатайым оқиғалардың себептері және өнеркәсіп салалары (тау-кен-металлургия, энергетика, мұнай-газ (игеру, өндіру) және химия өнеркәсібі, құрылыс, машина жасау, автомобиль және теміржол көлігі, шағын бизнес, коммуналдық шаруашылық, ақпарат және байланыс ұйымдары, ауыл шаруашылығы, бюджеттік және қаржы ұйымдары салалары сияқты белгілер бойынша жүзеге асырылады.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта ҰСБ және ЕӘҚК атынан уәкілетті органдар ұсынатын статистикалық деректерде айтарлықтай сәйкессіздіктер орын алған, бұл еңбекті қорғау саласындағы статистикалық есепті үйлестіру жұмыстарының қажеттілігіне меңзеп айғақтайды.

Сурет 2.2.1. Өндірістік жарақаттану туралы статистикалық мәліметтердегі ауытқулар

МЕИ әкімшілік деректерді қолмен қолмен жинайды, сондықтан олар осы шарттарды орындау үшін ең қолайлы. Алайда, деректерді жинау олардың негізгі қызметінен алыс екенін ескере отырып, олар тиісті негізгі статистикалық дайындықтан өтуі керек. Бұл оқыту деректерді жинау процедуралары, ақпаратты жүйелі түрде тіркеу, деректер сапасы, жетіспейтін мәндерді өңдеу және т.б. сияқты тақырыптарды қамтуы керек. Мысалы, АКТ құрылғылары деректерді жинаудың бастапқы кезеңінде қолданылатын болса, кейбір елдерде инспекторларға алдыңғы кезеңде талап етілетін барлық ақпаратты толығымен толтырғанға дейін келесі кезеңге өтуге мүмкіндік бермейтін жүйе енгізілген.

охраны труда на более информированной основе. Качественная информация, полученная благодаря правильной методологии и надежным статистическим данным, является основой для разработки и реализации эффективных мер и политик, направленных на улучшение условий труда и снижение производственного травматизма.

В настоящее время при статистическом наблюдении за состоянием охраны труда на национальном уровне отсутствует четкая методика по сбору и обработке статистических данных. Имеются Инструкции по заполнению статистических форм общегосударственного статистического наблюдения «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» (индекс 1-Т (Условия труда), периодичность годовая) и «Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваниях» (индекс 7-ТПЗ, периодичность годовая).

Инструкция по заполнению статистической формы общегосударственного статистического наблюдения «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» (далее форма 1-Т (Условия труда), разработанная в соответствии с подпунктом 8) статьи 12 Закона Республики Казахстан «О государственной статистике» и утвержденная Приказом Председателя Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан от 7 сентября 2020 года № 34 детализирует правила заполнения формы.

По форме 1-Т (условия труда) «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» формируются такие показатели, как среднесписочная численность работников (без учета малых предприятий), численность работников, занятых во вредных и др.

1. Методология сбора данных: анализируется процесс сбора информации о состоянии условий труда и производственном травматизме, включая определение показателей, методы наблюдения, периодичность сбора данных и качество собранных данных.

2. Обработка и анализ данных: оцениваются методы обработки и анализа статистической информации, включая применяемые статистические методы, классификации и кодирование данных, а также возможность извлечения значимой информации и выявления трендов и паттернов.

3. Формы статистической отчетности: производится анализ существующих форм статистической отчетности, их полноты, ясности и соответствия потребностям пользователей, а также возможность учета различных аспектов условий труда и производственного травматизма.

Цель оценки отклонений и несоответствий заключается в выявлении проблемных областей и предложении улучшений в методологии, сборе данных и формах статистической отчетности, чтобы повысить качество и полезность статистической информации об условиях труда и производственном травматизме. Это в свою очередь позволяет более эффективно анализировать и предотвращать производственные риски, а также разрабатывать и внедрять соответствующие меры по охране труда.

Корректное применение методологии, точный сбор данных и правильное заполнение форм статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме играют важную роль в обеспечении высококачественной информации. Эти аспекты способствуют достоверности и надежности статистических данных, что в свою очередь позволяет осуществлять анализ, мониторинг и принятие решений в области

Қазақстанда еңбекті қорғаудың қолданыстағы мемлекеттік мониторингі тетігі кәсіптік тәуекелдер туралы ақпаратты зерттеу, талдау, бақылау, тарату және пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз етпейді, кәсіптер, қызметкерлердің кәсіптік топтары және т. б. деңгейінде жарақаттанудың себеп-салдарлық байланыстарын анықтау үшін қажетті мәліметтерді қамтымайды. Осылайша, өндірістегі жазатайым оқиғаларды тіркеу, тергеу және есепке алу үшін заңнамалық база құру, өндірістегі жазатайым оқиғалар туралы ақпарат беру тетіктерін өзгерту, еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғаларды тергеу материалдарын ресімдеу, кәсіптік тәуекелдерді бағалау (өндірістік объектілерді еңбек жағдайлары бойынша аттестаттау) шарттарын толық көлемде көрсететін бірыңғай кешенді модельге айналдыру қажет кәсіпорындағы және жалпы республикадағы еңбек.

Еңбек заңнамасының сақталуын бақылауды сапалы жүзеге асыру мақсатында жергілікті деңгейдегі мемлекеттік инспекцияның құрылымдық бөлімшелерін басқарудың орталық деңгейіне беру үшін өңірлік бағыныстан шығару қажет.

Еңбекті қорғау саласындағы бақылауды ұйымдастырудағы негізгі проблемаларды атап өтіп, бірінші кезекте мемлекеттік еңбек инспекторларының шамадан тыс жүктемесін азайту қажет. Орташа алғанда, бір МЕИ үшін 40-тан 80-ге дейін тексеру бар. Осыдан он жыл бұрын Комитет аумақтық деңгейде барлық облыстарда, Алматы және Астана қалаларында жұмыс істейтін бақылау және әлеуметтік қорғау департаменттерімен ұсынылған болатын.

Мемлекеттік еңбек инспекторларының қадағалау-бақылау қызметін сапалы жүзеге асыру мақсатында жергілікті деңгейдегі мемлекеттік инспекцияның құрылымдық бөлімшелерін басқарудың орталық деңгейіне беру үшін өңірлік бағыныстан шығару қажет.

Өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган ҚР ТЖМ Өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті тау-кен, металлургия, мұнай-газ өндіру, мұнай-химия, химия және өнеркәсіптің басқа да салаларындағы қауіпті өндірістік объектілер (ҚӨО) бойынша өндірістік жарақаттану туралы деректерді жинауды және талдауды жүзеге асырады. ҚР ТЖМ Өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті мен оның аумақтық департаменттеріне 9 мыңнан астам өнеркәсіптік кәсіпорын қадағаланады, олардың құрамында 230 мыңнан астам қауіпті өндірістік объектілер бар⁷⁰.

ҚР «Азаматтық қорғау туралы» Заңының 70-бабына сәйкес қауіпті өндірістік объектілер қызметтің белгілі бір сипаттамалық белгілеріне ие. Біріншісі – белгіленген қасиеттері бар заттардың белгілі бір түрін өндіру, пайдалану, өңдеу, қалыптастыру, сақтау, тасымалдау (құбыр), жою (нақты параметрлер тиісті заңда көрсетілген). Атап айтқанда: иондаушы сәулелену көздері, жанғыш заттар, жарылғыш заттар, жанар майлар, тотықтырғыш заттар, улы заттар. Сондай-ақ, сәйкес ⁷¹, қауіпті өндірістік объектінің белгілері бар, осы металдарға негізделген қара, түрлі-түсті, бағалы талл және қорытпалардың балқымаларын өндіру. Қауіпті өндірістік объектілердің белгілері бар үшінші санат тау-кен, геологиялық барлау, бұрғылау, жару жұмыстары жүргізілетін объектілер, пайдалы қазбаларды өндіру және минералдық шикізатты қайта өңдеу жөніндегі жұмыстар, кең таралған пайдалы қазбаларды геологиялық барлауды және оларды бұрғылау-жару жұмыстарын жүргізбестен өндіру жөніндегі тау-кен жұмыстарын қоспағанда, жерасты жағдайындағы жұмыстар болып табылады.

Заң тұрғысынан қауіпті өндірістік объектілерге кейбір

⁷⁰ ҚР ТЖМ ресми сайты. Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігінің өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті <https://www.gov.kz/memleket/entities/kpb/documents/details/198136?lang=ru>

⁷¹ "Азаматтық қорғау туралы" 2014 жылғы 11 сәуірдегі № 188-V заң.

реформам Республики Казахстан (далее - БНС), деятельность которого регламентируется Законом Республики Казахстан «О государственной статистике» от 19 марта 2010 года № 257-IV ¹²⁵, Положением о Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, утвержденного Приказом Председателя Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан от 23 октября 2020 года № 9-нқ ¹²⁶.

В полномочия БНС входит разработка методологии и формы статистической отчетности, проведение исследования, обеспечение надежности и достоверности статистических данных, а также осуществление анализа и публикации полученных результатов.

Цель статистического наблюдения за состоянием охраны труда заключается в предоставлении объективной и актуальной информации для разработки и оценки политики охраны труда, принятия мер по предотвращению травм и заболеваний на рабочем месте, а также для проведения научных исследований и международного сравнения в области охраны труда.

Оценка отклонений и несоответствий существующей методологии сбора и обработки статистической информации, а также статистических форм об условиях труда и производственном травматизме является важным аспектом анализа и улучшения условий труда.

При проведении такой оценки рассматриваются различные аспекты, включая:

¹²⁵ О государственной статистике. Закон Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 257-IV;

¹²⁶ Об утверждении Положения о Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Приказ Председателя Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан от 23 октября 2020 года № 9-нқ

заболеваниям осуществляется в электронном виде и на бумажном носителе по желанию респондента.

В электронном виде осуществляется посредством использования информационной системы «Сбор данных в on-line режиме», размещенного на интернет-ресурсе Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан (www.stat.gov.kz).

В 2020 году количество отчитавшихся респондентов составило 1129, из них 1004 (88.9%) отчитались в on-line режиме. Административные данные или другие источники не используются.

Процессы обработки информации автоматизированы с применением локальных программных комплексов, предусмотрены контроль входной и выходной информации.

Представление недостоверных и непредставление первичных статистических данных в соответствующие органы государственной статистики в установленный срок являются административными правонарушениями, предусмотренными статьей 497 Кодекса Республики Казахстан «Об административных правонарушениях».

Однако следует отметить, что, исходя из изложенных выше данных о состоянии статистики производственного травматизма в Казахстане, действующие методики сбора статистической отчетности и анализа информации недостаточно объективно отражают ситуацию в области безопасности и охраны труда. В связи с этим, представляет интерес опыт обработки аналогичной статистической информации в странах Евразийского экономического союза (страны постсоветского пространства).

Статистическое наблюдение за состоянием охраны труда на национальном уровне осуществляется Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и

техникалық құрылғылар да кіреді. «Азаматтық қорғау туралы» ҚР Заңының 71-бабының 2-бабына сәйкес тізімге: «Техникалық құрылғылар, жылу желілерін қоспағанда, 0,07 мегапаскальдан астам қысыммен немесе 115 градус Цельсийден жоғары су қыздыру температурасында жұмыс істейтін қондырғылар; 0,07 мегапаскальдан астам қысыммен және (немесе) су қыздыру температурасында жұмыс істейтін бу және су жылыту қазандықтары Цельсий бойынша 115 градус (жылумен жабдықтау ұйымдары); 0,07 мегапаскальдан астам қысыммен жұмыс істейтін ыдыстар; жүк көтергіш механизмдер, эскалаторлар, аспалы жолдар, фуникулерлер, лифттер, траволаторлар, сондай-ақ элеуметтік инфрақұрылым объектілеріндегі мүмкіндіктері шектеулі адамдарға (мүгедектерге) арналған көтергіштер» кіреді. 2021 жылғы сәуірден бастап аталған баптың 2-тармағы 4, 5 және 6-тармақшалармен толықтырылды. Соңғы өзгерістерге сәйкес қауіпті өндірістік объектілерге сондай-ақ бұрғылау тереңдігі екі жүз метрден асатын, қауіпті өндірістік объектілерде пайдаланылатын ұңғымаларды бұрғылауға және жөндеуге арналған қондырғылар; шахталық көтергіш қондырғылар мен көтергіш машиналар; жарылғыш заттар мен олардың негізіндегі бұйымдардың жылжымалы қоймалары, араластырғыш-зарядтау және жеткізу-зарядтау машиналары, жарылғыш заттарды дайындауға арналған жылжымалы және стационарлық қондырғылар жатады және олардың негізінде жасалған бұйымдар.

ҚР Еңбек кодексінің 187-бабына сәйкес апатта жазатайым оқиға туындаған кезде, оның ішінде авария салдарынан жұмыс беруші бұл туралы тәулік ішінде өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның аумақтық бөлімшесіне хабарлауға міндетті. ҚР ЕК-нің 188-бабына сәйкес техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар кезінде орын алған еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғаларды тергеу жөніндегі комиссияны

өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның немесе оның аумақтық бөлімшесінің өкілі басқарады.

Тиісінше, ҚР ТЖМ өнеркәсіптік қауіпсіздік комитетінде тек ҚӨО-де болған өндірістік жарақаттану жағдайларының есебі жүргізіледі. Осыған байланысты ҚР ТЖМ Өнеркәсіптік қауіпсіздік комитетіндегі өндірістегі жазатайым оқиғалар бойынша статистикалық ақпарат бүкіл ел бойынша өндірістік объектілерде болған өндірістік жарақаттардың барлық жағдайларын ескеретін ҚР ЕХӘҚМ Еңбек және әлеуметтік қорғау комитетінің деректерінен ерекшеленетін болады.

ҚР «Азаматтық қорғау туралы» Заңының 82-бабына және "Қауіпті өндірістік объектілердегі авариялар мен инциденттерді тексеру және есепке алу, жарылғыш заттар мен олардың негізіндегі бұйымдардың жоғалу жағдайларын техникалық тергеп-тексеру қағидаларына" сәйкес⁷² апат немесе инцидент туындаған кезде (дереу не тәулік ішінде) ҚӨО пайдалануды жүзеге асыратын ұйым өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның аумақтық бөлімшесінде болған оқиға туралы хабарлайды. Тиісінше авариялар мен оқиғалар туралы ақпарат ҚР ТЖМ өнеркәсіптік қауіпсіздік комитетінің аумақтық департаменттерінде де тіркеледі.

Қазіргі уақытта ҚР авариялар, инциденттер және өндірістік жарақаттану бойынша статистикалық деректерге негізделген өнеркәсіптік қауіпсіздік жай-күйінің кешенді көрсеткішін есептеу және бағалау тәртібі ұсынылған «Қауіпті өндірістік объектінің

⁷² Қауіпті өндірістік объектілердегі авариялар мен инциденттерді тергеп-тексеруді және есепке алуды, жарылғыш заттар мен олардың негізіндегі бұйымдардың жоғалу жағдайларын техникалық тергеп-тексеруді жүргізу қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрінің 2021 жылғы 17 тамыздағы № 404 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2021 жылғы 20 тамызда № 24052 болып тіркелді.

Статистические данные по производственному травматизму используются пользователями (организациями), для выявления причин несчастных случаев связанных с трудовой деятельностью. Так же на основе данных проводится анализ имеющихся пробелов в организации и обеспечении охраны труда на производстве.

Число пострадавших с утратой трудоспособности и смертельным исходом - учитываются пострадавшие при несчастных случаях, происшедших на территории предприятия при выполнении пострадавшим трудовых обязанностей, а также при следовании на работу или с работы на предоставленном предприятием транспорте, по всем видам экономической деятельности (все крупные, средние и малые предприятия).

Статистика производственного травматизма изучает количественные характеристики производственного травматизма: число пострадавших при несчастных случаях на производстве, в том числе со смертельным исходом, число дней нетрудоспособности у пострадавших на производстве.

Статистический инструментарий, в том числе показатели опубликованные в бюллетене «О травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваний в РК» разработаны с учетом рекомендаций международных экспертов. Кроме того, показатели согласованы с общественными/неправительственными организациями. Статистический инструментарий пересматривается при необходимости (потребность в новых или пересмотр имеющихся показателей, устаревшие НПА).

Данные о производственном травматизме предоставляются в Управление статистики труда и уровня жизни для расчета показателей «Качество занятости». Сбор данных по производственному травматизму и профессиональным

и код, согласно общему классификатору видов экономической деятельности (код по ОКЭД), фактически осуществляемого основного вида экономической деятельности юридического лица (подразделения);

2) номер и дата акта несчастного случая (профзаболевания, отравления);

3) пол пострадавшего, возраст пострадавшего на момент получения травмы (число полных лет);

4) статус пострадавшего из Национального классификатора занятий;

5) была ли работа сменной; при сменной работе дополнительно указывается смена, в которой произошел несчастный случай;

6) физическое состояние больного в момент несчастного случая по заключению судебно-медицинской экспертизы (алкогольное и наркотическое опьянение, психическое расстройство);

7) код вида травмы, согласно Международной статистической классификации болезней и проблем, связанных со здоровьем (МКБ-10);

8) код пострадавшей части тела на основании Международной статистической классификации болезней и проблем, связанных со здоровьем (МКБ-10);

9) код вида профессионального заболевания;

10) код видов происшествия;

11) код перечня причин несчастного случая;

12) код степени тяжести травмы пострадавшего;

13) число календарных и рабочих дней потери трудоспособности;

14) материальные последствия несчастного случая (выплачено по листку нетрудоспособности и единовременных пособий, тысяч тенге).

қауіптілігінің жалпы деңгейін айқындау қағидалары» қолданылады. Бұл нормативтік құжат өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік уәкілетті органның, сондай-ақ қауіпті өндірістік объектілердің орындауына міндетті. Қағидаларда мынадай көрсеткіштер бойынша ҚҰО қауіптілігінің жалпы деңгейін айқындаудың есептік әдісі көзделген:

– өндірістік ғимараттар мен технологиялық құрылыстардың жағдайы;

– техникалық құрылғылардың, оның ішінде қауіпті құрылғылардың жай-күйі;

– болған апаттар мен оқиғалардың орын алуы;

– өндірістегі жазатайым оқиғалардың жиілігі;

– өліммен аяқталатын өндірісте орын алған ЖО.

Осы көрсеткіштердің сомасы бойынша объектінің қауіптілігінің жалпы деңгейі айқындалады. Қауіпті өндірістік объектінің қауіптілігінің жалпы деңгейі бойынша ақпаратты қауіпті өндірістік объектіні пайдаланатын ұйым жыл сайын қауіпті өндірістік объектінің қауіптілігінің жалпы деңгейін айқындау қағидаларына сәйкес нысан бойынша есепті жылдан кейінгі 15 қаңтардан кешіктірмей өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның аумақтық бөлімшесіне ұсынады. Бұл нысан жалпымемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысаны болып табылмайды және тек ведомстволық есептіліктің нысаны болып табылады.

Қауіптіліктің жалпы деңгейінің көрсеткіштері бойынша өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік уәкілетті органдар тарапынан да, кәсіпорындар мен ұйымдардың тиісті бөлімшелері тарапынан да өнеркәсіптік қауіпсіздіктің жай-күйіне мониторинг жүргізу арқылы жеке және заңды тұлғаларды, қоршаған ортаны қауіпті және зиянды өндірістік факторлардан қорғау дәрежесін бағалау жүзеге асырылады.

Алайда қауіпті өндірістік объектінің жалпы қауіптілік деңгейін анықтау ережелерін қолдану төменде сипатталған белгілі бір қиындықтарды тудырады.

1. «Болған апаттар» және «болған оқиғалар» көрсеткіштерінде жағымсыз оқиғалардың салдары ескерілмейді. Сонымен, көптеген адамдардың өлімі немесе экожүйеге жағымсыз әсерлері бар апаттар және салдарсыз апаттар бір көрсеткіште ескеріледі және бірдей оқиғалар болады. Сол сияқты, кәсіпорында техникалық құрылғылардың істен шығуы немесе зақымдануы мүмкін, соның салдарынан технологиялық процестің тоқтауы немесе қымбат жабдықты толық (ішінара) ауыстыру (жөндеу) және салдарсыз оқиғалар болуы мүмкін. Бұл жағдайда барлық оқиғалар бір индикатордың ішінде көрінеді және бір біріне теңестіріледі.

Анықтамаға сүйене отырып, өнеркәсіптік қауіпсіздіктің мақсаты жеке, заңды тұлғалар мен қоршаған ортаға қауіп төндіретін қауіпті өндірістік объектілердегі инциденттер мен техногендік авариялардың алдын алу болып табылады. Сондықтан өндірістік қауіпсіздіктің жай күйін бағалау үшін апаттар мен оқиғалардың салдарын ескеру қажет.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде жекелеген қауіпті өндірістік объектілердің өнеркәсіптік қауіпсіздік деңгейін анықтау үшін тек «болған апаттар» және «болған оқиғалар» көрсеткіштерін қолдану дұрыс емес және қате тұжырымдарға әкеледі деген қорытынды жасауға болады.

2. Өндірісте болған апаттардың, инциденттердің, жазатайым оқиғалардың жиілігінің және өліммен аяқталған жж көрсеткіштері статистикалық болып табылады. Іс жүзінде уәкілетті мемлекеттік органдар үшін статистикалық есептерді қалыптастыру кезінде деректер анық көрсетілмеуі мүмкін, бұл объектідегі өнеркәсіптік қауіпсіздіктің жай-күйі туралы жалпы көрініске әсер етеді.

нетрудоспособности у пострадавших на производстве.

Цель проведения статистического наблюдения – определить количество несчастных случаев на производстве, повреждение здоровья работников, связанное с их трудовой деятельностью и приведшее к временной (на один день и более) или постоянной нетрудоспособности, либо смерти.

В Законе РК «О государственной статистике» понятие «статистическая форма» определяется как формуляр статистического документа (бланк, форма отчетности, вопросник, анкета, переписной лист и другие формуляры) на бумажном или электронном носителе, предназначенный для получения или регистрации в установленном порядке первичных статистических данных¹²⁴.

Агрегированные данные, полученные в процессе обработки первичных статистических данных и (или) административных данных, иными словами статистическая информация о производственном травматизме формируется из статистических данных формы «Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваний», утвержденный приказом Председателя Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан №12 от 30 января 2020 года. Государственную статистическую отчетность формы № 7 ТПЗ представляют ежегодно (25-го февраля после отчетного периода). Отчет подписывает руководитель предприятия.

В статистической форме указываются:

1) фактическое месторасположение юридического лица (подразделения) (независимо от места его регистрации) – область, город, район, населенный пункт, а также наименование

¹²⁴ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000257>

Политика конфиденциальности регламентируется следующими нормами:

1. Статья 8 Закона Республики Казахстан от 19 марта 2010 года «О государственной статистике» в соответствии с которой обеспечивается гарантия конфиденциальности и защита представляемых данных респондентами.

2. Статья 28 Предпринимательского Кодекса Республики Казахстан от 29 октября 2015 года обеспечивает охрану информации, составляющей коммерческую тайну.

3. Политика информационной безопасности, утвержденная Приказом Председателя Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан от 31 октября 2016 года №252 определяет цели, задачи, руководящие принципы и практические приемы в области обеспечения информационной безопасности Комитета. Основной целью Политики является обеспечение доступности официальной статистической информации, конфиденциальности информации, хранящейся и обрабатываемой на средствах вычислительной техники Комитета при условиях ее целостности и аутентичности.

На ежегодной основе осуществляется сбор предложений пользователей и респондентов, областных департаментов статистики. Проводится опрос пользователей официальной статистической информации согласно анкете Q-002 «Опрос пользователей». А также при пересмотре статистическая форма проходит процедуры согласования с заинтересованными государственными органами, неправительственными организациями, НПП «Атамекен».

Статистика производственного травматизма изучает количественные характеристики производственного травматизма: число пострадавших при несчастных случаях на производстве, в том числе со смертельным исходом, число дней

Сонымен қатар, жұмысшылар саны аз, технологиялары мен жабдықтары ескірген кәсіпорындарда апаттар, оқиғалар мен өндірістік жарақаттар мүлдем болмауы мүмкін. Бұл жағдайда нөлдік көрсеткіштер осы объектілердегі өнеркәсіптік қауіпсіздіктің жоғары деңгейінің салдары болып табылмайды. Керісінше, төтенше жағдайлар мен жарақаттар қауіпсіздік техникасы өрескел бұзылған жағдайда қызметкерлердің қате және дұрыс емес әрекеттері себебінен заманауи жоғары технологиялық жабдықтары бар ірі (қызметкерлердің орташа тізімдік саны жоғары) кәсіпорындарда тіркелуі мүмкін. Бұл жағдайда статистикалық көрсеткіштер өндірісте бар өнеркәсіптік қауіпсіздік мәселелері бойынша нақты көріністі көруге мүмкіндік бермейді.

3. Қауіптіліктің жалпы деңгейі көрсеткішінің құрамында регламенттік және жөндеу жұмыстарын жүргізудің уақтылығы мен деңгейін, сондай-ақ персоналдың өнеркәсіптік қауіпсіздік мәселелерінің жай-күйіне елеулі әсер ететін ӨҚ талаптарына біліктілігі мен оқытылу деңгейін сипаттайтын көрсеткіштер жоқ.

4. Қауіптіліктің нақты деңгейін бағалау және айқындау және өндірістік объектіні сол немесе өзге деңгейге жатқызу үшін критерийлер (ұйым саласының ерекшелігін ескере отырып немесе жалпы) жоқ.

Мұндай критерийлердің болуы қызметі үшінші тұлғаларға зиян келтіру қаупімен байланысты объектілер иелерінің жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша сақтандыру сыйлықақысының мөлшерін объективті анықтауға мүмкіндік береді. «Қызметі үшінші тұлғаларға зиян келтіру қаупімен байланысты объектілер иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» ҚР Заңының 15-бабына сәйкес сақтандыру сомаларының мөлшері нақты

жазылған⁷³. Бұл ретте объектілер иелерінің жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша сақтандыру сыйлықақысының мөлшері қызметі үшінші тұлғаларға зиян келтіру қаупімен байланысты объектінің қауіптілік деңгейіне байланысты сақтандыру сомасы мөлшерінің 0,72-ден 2,02 пайызға дейінгі шегінде тараптардың келісімі бойынша белгіленеді. Алайда, бұл заңда кәсіпорындағы өнеркәсіптік қауіпсіздік мәселелерінің жай-күйіне қарамастан, сақтандыруға қатысушылар үшін сақтандыру сыйлықақысының тиімді (ең төменгі) мөлшерін таңдауда еркіндік беретін қандай жағдайда қандай пайызды есепке алу керектігі көрсетілмеген.

Осылайша, қауіпті өндірістік объектінің қауіптілігінің жалпы деңгейін айқындау қағидалары оның төмен деңгейінің нақты себептері мен салдарына терең үңілмей, өндіріс қауіпсіздігінің жай-күйін жалпы (ірілендірілген) бағалауды жүзеге асыратын бақылаушы мемлекеттік органдар үшін ғана ыңғайлы.

ҚР Инвестициялар және даму министрінің 15.12.2015 жылғы №1206 және ҚР Ұлттық экономика министрінің 28.12.2015 жылғы №814 «Өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы тәуекел дәрежесін бағалау критерийлері мен тексеру парақтарын бекіту туралы» бірлескен бұйрығында өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы тәуекел дәрежесін бағалау үшін объективті және субъективті критерийлер көзделген. Объективті критерийлер бойынша өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы бақылау және қадағалау субъектілері (объектілері) тәуекелдің үш дәрежесі (жоғары, орташа және төмен) бойынша бөлінеді. Объективті критерийлер бойынша жоғары және орташа тәуекел дәрежесіне жатқызылған бақылау және қадағалау субъектілеріне (объектілеріне) қатысты

⁷³ «Қызметі үшінші тұлғаларға зиян келтіру қаупімен байланысты объектілер иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» ҚР Заңы

- государственного уполномоченного органа по труду - Комитета труда, социальной защиты и миграции Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан.

Статистика охраны труда в Казахстане основана на нормативно-правовом регулировании, нормы которого заложены в:

1. Законе РК от 19 марта 2010 года № 257-IV «О государственной статистике»;

2. Правилах представления респондентами первичных статистических данных, утвержденные приказом Председателя Агентства Республики Казахстан по статистике от 9 июля 2010 года №173;

3. Планы статистических работ, утверждаемый в установленном законодательном порядке Республики Казахстан Приказом Министра национальной экономики Республики Казахстан;

4. Графике распространения официальной статистической информации, утверждаемый Приказом Председателя Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.

5. Правила предоставления на безвозмездной основе статистической информации, не предусмотренной графиком распространения официальной статистической информации и разработанной на основании первичных статистических данных, представляемых респондентами в соответствии с графиком представления респондентами первичных статистических данных, утвержденные приказом Председателя Агентства Республики Казахстан по статистике от 20 мая 2010 года №113.

6. Правила предоставления и использования в научных целях базы данных в деидентифицированном виде, утвержденные Приказом Председателя Агентства по статистике Республики Казахстан от 2 июля 2010 года №168. Зарегистрировано в МЮ РК 13 августа 2010 года №6388.

9) распределение числа пострадавших и погибших при несчастных случаях по видам происшествий, причинам несчастных случаев и видам травм (в том числе по частям тела).

Источником информации является статистическая форма 7-ТПЗ, свод которой публикуется в виде статистического бюллетеня «О травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваний в Республике Казахстан».

Включаются данные, представляемые всеми юридическими лицами всех форм собственности и ведомственной подчиненности, на которых зарегистрирован несчастный случай или профессиональное заболевание. Единицей измерения является случай производственной травмы, то есть данные об одном лице, получившем травму в ходе одного несчастного случая на производстве на основании

В качестве показателей профессиональной заболеваемости используются:

1. Общее количество профбольных в РК.
2. Число первично выявленных в отчетном году профзаболеваний.
3. Удельный вес сочетанных форм профессиональных заболеваний.
4. Профессиональная заболеваемость по видам и нозологии.

Статистические данные представляются в разрезе областей, видов экономической деятельности, по формам собственности, в гендерном и возрастном (лица, моложе 18 лет) аспекте.

В Республике Казахстан статистическая информация о производственном травматизме формируется на двух уровнях:

- государственного уполномоченного органа - Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан;

берілген рұқсаттар бойынша рұқсат беру талаптарына сәйкестігіне тексеру және бақылау және қадағалау субъектісіне (объектісіне) бара отырып профилактикалық бақылау және жоспардан тыс тексерулер жүргізіледі. Объективті өлшемдер бойынша тәуекелдің төмен дәрежесіне жатқызылған бақылау және қадағалау субъектілеріне (объектілеріне) қатысты берілген рұқсаттар бойынша рұқсат беру талаптарына сәйкестігіне тексеру және жоспардан тыс тексерулер жүргізіледі.

Субъективті критерийлер бойынша 0-ден 100 балға дейінгі шкала бойынша тәуекел дәрежесінің көрсеткішін есептеу және бағалау жүргізіледі. Бақылау және қадағалау субъектісі (объектісі):

1) тәуекелдің жоғары дәрежесіне – тәуекел дәрежесінің көрсеткіші 71-ден 100-ге дейін қоса алғанда;

2) тәуекелдің орташа дәрежесіне – тәуекел дәрежесінің көрсеткіші 31-ден 70-ке дейін қоса алғанда;

3) тәуекел дәрежесінің төмен дәрежесіне – тәуекел дәрежесінің көрсеткіші 0-ден 30-ға дейін қоса алғанда.

Субъективті критерийлерді анықтау келесі кезеңдерді қолдана отырып жүзеге асырылады:

1) деректер базасын қалыптастыру және ақпарат жинау;

2) ақпаратты талдау және тәуекелді бағалау.

Субъективті критерийлер (R) бойынша тәуекел дәрежесінің көрсеткішін есептеу бақылау және қадағалау (SP) субъектілеріне (объектілеріне) бара отырып, алдыңғы тексерулердің және профилактикалық алдын-алу бақылаудың нәтижелері бойынша бұзушылықтар бойынша тәуекел дәрежесінің көрсеткішін және осы критерийлердің (SC)15-тармағына сәйкес айқындалған субъективті критерийлер бойынша тәуекел дәрежесінің көрсеткішін қорытындылау жолымен автоматтандырылған режимде жүзеге асырылады.

Бұзушылықтар бойынша тәуекел дәрежесінің көрсеткішін айқындау үшін бұзушылықтардың өрескел, елеулі және елеусіз түрлері көзделген. Жоғарыда аталған есеп жүргізілетін тәуекел дәрежесін бағалау критерийлері ҚӨО салалық белгісі бойынша және өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы қауіпті жұмыстардың түрлері бойынша топтастырылған. Бұл критерийлер осы бұйрыққа қосымшада келтірілген және мыңнан астам атауларды көрсеткіштерді қамтиды.

Екінші көрсеткішті есептеу үшін өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы бақылау және қадағалау субъектісіне (объектісіне) бара отырып, профилактикалық бақылау үшін субъективті өлшемшарттардың мынадай көрсеткіштері көзделген:

- оқиғалар саны;
 - апаттар саны;
 - жазатайым оқиғалар саны;
 - өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның аумақтық бөлімшесінде есепте тұрған қауіпті техникалық құрылғылардың саны;
 - тіркелген өнеркәсіптік қауіпсіздік декларацияларының саны.
- Берілген шешімдер бойынша рұқсат беру талаптарына сәйкестігін тексеру үшін субъективті өлшемшарттардың мынадай көрсеткіштері көзделген:
- Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 299-бабында көзделген өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы жұмыстардың аттестатталатын түрлерін жүргізу кезінде Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жазаның болуы;
 - өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы жұмыстарды жүргізу құқығына аттестаттың болуы;
 - қауіпті өндірістік объектіде тау-кен, газдан құтқару, фонтанға

- удельный вес работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда, в общем числе работников;
- численность работников, которым за работу во вредных и других неблагоприятных условиях труда установлены компенсации.

Статистические данные о численности работников, занятых во вредных и(или) опасных условиях труда формируются по форме 1-Т (условия труда) «Численность работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» на основании результатов аттестации производственных объектов по условиям труда.

К основным показателям производственного травматизма относятся:

- 1) численность пострадавших при несчастных случаях, связанных с трудовой деятельностью, в том числе со смертельным исходом;
- 2) численность погибших при несчастных случаях, связанных с трудовой деятельностью;
- 3) частота общего, смертельного производственного травматизма (количество на 1000 работников);
- 4) степень тяжести травмы пострадавшего;
- 5) потери рабочего времени в результате травмы, связанной с трудовой деятельностью и профессиональных заболеваний
- 6) тяжесть последствий от несчастных случаев (в том числе смертельный исход);
- 7) потери рабочего времени в результате травмы, связанной с трудовой деятельностью и профессиональных заболеваний (в том числе на одного рабочего);
- 8) материальные последствия от несчастных случаев на производстве (в том числе и др.);

теневой экономике, также выпадают из правового поля и имеют высокий уровень риска для исполнителей.

В этой связи, необходимо создание полноценной системы статистики, контроля и мониторинга в сфере охраны труда для решения указанных проблем. Новый формат контроля и мониторинга в сфере охраны труда должен обеспечить измерение реализации прав работников на безопасные условия труда с охватом всех рабочих мест вне зависимости от размера и формы собственности предприятия и вида его деятельности.

1.3 Особенности статистических форм в сфере охраны труда в Казахстане

Различные исследования и мониторинг в сфере охраны труда осуществляется на основании собираемой статистической информации. Можно выделить три основные группы показателей. Это статистические показатели занятости во вредных и(или) опасных условиях труда, производственного травматизма и профессиональной заболеваемости.

К показателям занятости во вредных и(или) опасных условиях труда относятся:

– численность работников, занятых в условиях, не отвечающих санитарно-гигиеническим нормам, из них работающие под воздействием повышенного уровня шума и вибрации, запыленности и загазованности воздуха, неблагоприятного температурного режима (по видам экономической деятельности и регионам);

– численность работников, занятых тяжелым физическим трудом;

– численность работников, работающих на оборудовании, не отвечающем требованиям безопасности;

қарсы жұмыстарды жүргізу құқығына куәліктің болуы.

Әрбір субъективті критерий үшін бұйрықта үлес салмағы қарастырылған. Субъективті критерийлер бойынша тәуекел дәрежесінің көрсеткішін есептеу мынадай формула бойынша жүзеге асырылады:

$$SC = \sum_{i=1}^n x_i \times w_i$$

x_i – субъективті критерий көрсеткіші;

w_i – субъективті өлшем көрсеткішінің үлес салмағы x_i ;

n – көрсеткіштер саны.

Бұл әдістемені еңбекті қорғау және өнеркәсіптік қауіпсіздік қызметінің жұмысында қолдану қиын, өйткені көптеген (мыңнан астам) субъективті критерийлердің болуы бағалау процедурасын өте көп еңбекті қажет етеді, ал мазмұны бойынша критерийлер бақылаушы мемлекеттік органдар тарапынан тұтастай алғанда кәсіпорынның сыртқы бағалауына бағытталған.

ҚР «Азаматтық қорғау туралы» Заңының 40-бабына сәйкес ҚӨО-де өнеркәсіптік қауіпсіздік саласында өндірістік бақылау ұйымдастырылады және жүзеге асырылады. Өнеркәсіптік қауіпсіздікті өндірістік бақылаудың міндеттері Қауіпті өндірістік объектілерде өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарының орындалуын қамтамасыз ету, сондай-ақ жұмыстарды жүргізу қауіпсіздігінің жай-күйіне әсер ететін бұзушылықтардың мән-жайлары мен себептерін анықтау болып табылады. Өндірістік бақылауды жүргізу тәртібі ТЖ министрінің бұйрығында жазылған ⁷⁴.

⁷⁴ Қауіпті өндірістік объектіде өндірістік бақылауды ұйымдастыру және жүзеге асыру жөніндегі Нұсқаулықты бекіту туралы. Қазақстан

Өндірістік бақылау - бұл өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарының сақталуын ішкі тексеру, тиісінше оны ұйым басшысының бұйрығымен тағайындалған өндірістік бақылау қызметінің лауазымды адамы жүзеге асырады. Ұйымда өндірістік бақылау туралы ереже әзірленеді, онда технологиялық процестің ерекшелігі және пайдаланылатын қауіпті өндірістік объектілердің ерекшеліктері ескерілуі тиіс.

Өнеркәсіптік қауіпсіздіктің жай-күйін тексеру ҚӨӨ өнеркәсіптік қауіпсіздіктің жай-күйін тексеруді жүргізудің бекітілген кестесі негізінде жүзеге асырылады. Кезектен тыс тексерулер қауіпті өндірістік объектідегі авария салдарынан болған авария, жазатайым оқиға болған жағдайларда ұйым басшысының өкімі бойынша ұйымдастырылады. Тексеруді жүзеге асыру алдында өндірістік бақылауды жүзеге асыратын лауазымды адам тексеру объектісі, қауіпсіз пайдалану шарттары және өткен тексерулердің нәтижелері туралы ақпарат жинауды жүргізеді.

Адамдардың өміріне қауіпті немесе апатқа әкеп соғуы мүмкін жағдайлар анықталған жағдайда, өндірістік бақылауды жүзеге асыратын лауазымды адам басшыға жұмыстарды тоқтата тұру туралы ұсыныс енгізеді. Өндірістік бақылауды жүзеге асыратын қызметтің лауазымды адамы ай сайын қауіпті өндірістік объектілерді пайдаланатын ұйымның басшысына өндірістік бақылау жүргізу нәтижелерін және берілген нұсқамалардың орындалу мәртебесін ұсынады.

Өндірістік бақылауды жүзеге асыру жөніндегі іс-шараларды жүргізу нәтижелерін талдау жылына кемінде бір рет жүргізіледі. Өндірістік бақылау нәтижелерін талдау негізінде өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарын бұзушылықтарды жою және алдын алу жөніндегі іс-шаралар әзірленеді, олар өнеркәсіптік қауіпсіздікті

Республикасы Төтенше жағдайлар министрінің 2021 жылғы 24 маусымдағы № 315 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2021 жылғы 3 шілдеде № 23276 болып тіркелді.

совокупности. Характеризуется высокими материальными и трудовыми затратами, но недостаточной оперативностью информации.

Состояние безопасности труда на крупных и средних предприятиях определяется именно методом сплошного наблюдения, который представляет собой сбор и получение информации обо всех единицах изучаемой совокупности и характеризуется высокими материальными и трудовыми затратами, недостаточной оперативностью информации. Применяется при сборе данных в форме отчетности, охватывающей крупные и средние предприятия разных форм собственности. Для малых предприятий предусмотрен только выборочный контроль, основанный на принципе случайного отбора единиц изучаемой совокупности. Преимущество перед сплошным наблюдением: сокращение временных и денежных затрат.

Таким образом, можно выделить ряд проблем статистики охраны труда. Во-первых, сокрытие случаев производственного травматизма или профессиональных заболеваний, работодателю выгоднее откупиться и скрыть производственный инцидент, а в случае его выявления штраф оказывается незначительным. Во-вторых, даже на крупных предприятиях таких отраслей как строительство и сельское хозяйство без трудового договора вовсе или с договором гражданско-правового характера, что нивелирует социальную ответственность работодателя или вовсе ее исключает. В-третьих, исключение из объектов статистики почти 40% субъектов бизнеса, особенно малого и среднего бизнеса и самозанятого населения, количество которого доходит по разным оценкам от 2 до 4 млн человек, в том числе это и личные подсобные хозяйства, дачные садово-огородные товарищества. В-четвертых, нелегальные виды бизнеса в

учета несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний.

Число человеко-дней нетрудоспособности у потерпевших – дни нетрудоспособности, приходящиеся на рабочие дни, и оформленные листком нетрудоспособности, а также дни нетрудоспособности лиц, временная нетрудоспособность которых продлилась с конца предыдущего года и была оформлена одним листком нетрудоспособности.

При этом, объектами государственного статистического наблюдения за численностью потерпевших при несчастных случаях на производстве являются юридические лица, их обособленные подразделения, имеющие отдельный баланс. В этом случае применяется заявительный режим, в соответствии с которым отчет предоставляется в органы государственной статистики при наличии несчастных случаев на производстве в отчетном периоде.

Системы статистического учета на уровне инспекции труда, прокуратуры и профсоюзных организаций постоянно выявляют факты сокрытия или искажения информации о несчастных случаях на производстве. Ситуацию усугубляет недостаток финансирования: во-первых, у компаний недостаточно средств на мероприятия по охране труда; во-вторых, руководство пытается избежать штрафов. Особенно это касается малых предприятий. Их обороты ниже, а, значит, выше дефицит средств, которые можно было бы направить на охрану труда. Кроме того, небольшие компании не заполняют формы статистического учета, находятся на упрощенных налоговых режимах, не заключают постоянные договоры с работниками форму.

Состояние безопасности труда на крупных и средних предприятиях разных форм собственности определяется методом сплошного наблюдения, который представляет собой сбор и получение информации обо всех единицах изучаемой

және өндірістік бақылауды қамтамасыз ету жөніндегі кезекті жылға арналған жоспарды жасау кезінде пайдаланылады.

Өндірістік бақылау қызметінің басшысы өнеркәсіптік қауіпсіздік жағдайы және өндірістік бақылау нәтижелері туралы деректерді жүйелейді, өзектендіреді және сақтауды қамтамасыз етеді. Деректерді сақтау нысаны рұқсат етілмеген өзгерістерден, алып тастаулардан, қағаз және электрондық тасығыштардың бүлінуінен кепілді сақталған жағдайда қағаз түрінде де, электрондық түрде де белгіленеді. Электрондық деректер базасы үшін қосымша (резервтік) ақпарат жинақтағыштар құрылады. Деректер базасы, сақтау формасына қарамастан, шектеулі қол жетімділікке ие. Ұйым басшысына және өндірістік бақылауды жүзеге асыратын лауазымды тұлғаға деректер базасына жалпы қолжетімділік көзделген.

Өндірістік бақылау қызметінің басшысы кәсіпорында өндірістік бақылауды ұйымдастыру туралы жыл сайынғы ақпаратты дайындауды ұйымдастырады және оларды мынадай мәліметтерді қамтитын ұйым басшысымен бекітеді:

1) ағымдағы жылға арналған өнеркәсіптік қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шаралар жоспарын дайындау туралы, сондай-ақ өткен жылға арналған өнеркәсіптік қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шаралар жоспарын орындау туралы;

2) өнеркәсіптік қауіпсіздікті басқару жүйесін ұйымдастыру туралы;

3) бұзушылықтарды жою, өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның нұсқамаларын орындау туралы;

4) қауіпті өндірістік объектідегі аварияның салдарын оқшаулау және жою жөніндегі іс-қимылдарға дайындық туралы;

5) қауіпті өндірістік объектіде қолданылатын техникалық құрылғылардың жай-күйі туралы;

6) қауіпті өндірістік объектілерде болған авариялар, инциденттер және жазатайым оқиғалар туралы;

7) өнеркәсіптік қауіпсіздік мәселелері бойынша қауіпті өндірістік объектілерде жұмыс істейтін басшыларды, мамандарды және қызметкерлерді даярлау және қайта даярлау туралы.

Кәсіпорындарда санитарлық ережелерге сәйкес жүргізілетін өндірістік бақылау ⁷⁵адам үшін өнімдердің, жұмыстар мен қызметтердің қауіпсіздігі мен зиянсыздығын қамтамасыз етеді, яғни бұл жағдайда санитарлық нормалар мен ережелердің, гигиеналық нормативтердің сақталуын және санитарлық-эпидемияға қарсы (профилактикалық) іс-шаралардың орындалуын бақылау жүзеге асырылады.

Өндірістік бақылау өнімге және эпидемиялық маңызы бар объектілерге жүргізіледі. Тізбеге мыналар кіреді: тамақ өнімдері, балаларға арналған өнімдер, парфюмерлік-косметикалық құралдар, тұрмыстық химия, баспа өнімдері, сондай-ақ балалар сүт асханаларының, білім беру, денсаулық сақтау, қоғамдық тамақтану, тамақ өнімдерін өндіру объектілерінің қызметі және т. б. өндірістік бақылау объектілердің мынадай санаттарында зертханалық-аспаптық зерттеулер мен сынақтарды қолдану арқылы жүзеге асырылады:

1) өнеркәсіптік және радиациялық гигиена объектілері (өндірістік және (немесе) радиациялық объектілер). Осы объектілерде өндірістік ортаның қауіпті (зиянды) факторларын (физикалық және химиялық факторлар) зертханалық зерттеу мен сынауды жүзеге асырады.

2) тамақ өнімдерін өндіру және олардың айналымы объектілері;

3) коммуналдық гигиена объектілері;

4) түрлі медициналық көмек көрсететін ұйымдар

⁷⁵ «Өндірістік бақылауды жүзеге асыруға қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2023 жылғы 7 сәуірдегі № 62 бұйрығы.

негативных событий, а не «после» их возникновения (НС, аварий и т.п.).

Методологические положения по статистике производственного травматизма содержат информацию о порядке организации и проведения государственного статистического наблюдения за численностью потерпевших при несчастных случаях на производстве и устоявшийся категориальный аппарат, с четкими определениями.

Несчастный случай на производстве – событие, в результате которого работник получил увечье или иное повреждение здоровья при выполнении трудовых обязанностей и в иных случаях, установленных законодательством, как на территории организации, так и любом другом месте, где работник находился в связи с работой или совершал действия в интересах организации, и которое повлекло необходимость перевода работника на другую работу, временную или стойкую утрату им профессиональной трудоспособности либо его смерть.

Травматизм на производстве – число лиц, потерпевших при несчастных случаях на производстве с утратой трудоспособности на один рабочий день и более и со смертельным исходом при выполнении ими трудовых обязанностей на территории организации, страхователя, а также при следовании на работу или с работы на транспорте, предоставленном организацией, страхователем.

К числу потерпевших при несчастных случаях на производстве с утратой трудоспособности на один рабочий день и более и со смертельным исходом при выполнении ими трудовых обязанностей на территории организации, страхователя, а также при следовании на работу или с работы на транспорте, предоставленном организацией, страхователем, относятся лица, подлежащие учету в соответствии с Правилами расследования и

работающих. Это искажает статистику травматизма. Приводимые данные нельзя сравнивать ни по годам, ни по отраслям, ни по профессиям, ни по предприятиям.

Показатели безопасности условий труда, используемые МОТ тоже не являются безупречными: число потерянных рабочих дней на один случай ПТ; число дней временной нетрудоспособности из-за получения ПТ; число случаев ПТ со смертельным исходом; число случаев ПТ без смертельного исхода; частота ПТ со смертельным исходом на 100 тыс. работников (1 млн рабочих часов); частота ПТ без смертельного исхода на 100 тыс. работников (1 млн рабочих часов).

Таким образом, в результате исследования В.А. Алексеевой и коллектива авторов, показано, что для сравнения показателей безопасности условий труда можно использовать как официально опубликованные данные государственной статистики, так и данные международных организаций. Однако особое внимание стоит уделять непосредственно методам сбора информации и информированности государственных органов о случаях получения ПТ и ПЗ, а также источникам статистической информации¹²³.

Достоверная и полная информация об условиях труда и уровнях профессиональных рисков не может быть получена без проведения инструментальных замеров значений показателей ОВФФ производственной среды. Главным аспектом в решении данной проблемы является проведение предварительного этапа и характера такой оценки, т.е. такого механизма, который позволяет проводить оценку рисков «до» возникновения

¹²³ Алексеева В.А. и др. Показатели безопасности условий труда: методики сбора и проблемы сравнения. /Безопасность труда в промышленности №1. – 2017. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_27633225_13406808.pdf (дата обращения: 13.08.23)

(амбулаториялық-емханалық, стационарлық, жедел жәрдем, паллиативтік, қалпына келтіру лечение және т.б.), сондай-ақ қан қызметі, сот медицинасы және патологиялық-анатомиялық диагностика, фармацевтика саласындағы қызметті жүзеге асыратын ұйымдар;

5) дезинфекциялық, дезинсекциялық және дератизациялық құралдар өндіру және (немесе) дезинфекциялық, дезинсекциялық және дератизациялық қызметтер көрсету объектілері;

6) балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу, балаларды мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту объектілері, интернаттық ұйымдар, сауықтыру объектілері;

7) химиялық заттарды, агрохимикаттар мен пестицидтерді сақтау және пайдалану жөніндегі объектілер;

8) жолаушыларды тасымалдау бойынша көлік құралдары (теміржол, әуе).

Өндірістік бақылау нәтижелері санитарлық-гигиеналық нормативтерге сәйкес сіздік туралы және қабылданған шаралар туралы және оларды жою жөнінде ақпаратты қамтиды. Есеп тиісті аумақтағы халықтың санитариялық-эпидемиологиялық саламаттылығы саласындағы мемлекеттік органның аумақтық бөлімшелеріне келесі айдың 5 күніне қарай жартыжылдықта 1 рет сәйкес нысан бойынша ұсынылады⁴⁹.

Осылайша, нормативтік құжаттардың салыстырмалы талдауы ҚӨО-де болған өндірістік жарақаттану туралы деректердің негізгі массиві қауіптің жалпы деңгейін айқындау процесінде жыл сайын қалыптастырылатынын және мемлекеттік уәкілетті органға берілетінін көрсетті.

3. ҚАЗАҚСТАНДА ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУ МОНИТОРИНГІ МЕН СТАТИСТИКАСЫН ДАМУЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

3.1 Еңбекті қорғау көрсеткіштері мен индикаторларының статистикалық құрылымы

Әдістемені дұрыс қолдану, деректерді дәл жинау және еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттар туралы статистикалық есептілік нысандарын дұрыс толтыру жоғары сапалы ақпаратты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл аспектілер статистикалық деректердің сенімділігі мен сенімділігіне ықпал етеді, бұл өз кезегінде еңбекті қорғау саласында анағұрлым ақпараттандырылған негізде талдау, мониторинг және шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Дұрыс әдіснаманың және сенімді статистикалық деректердің арқасында алынған сапалы ақпарат еңбек жағдайларын жақсартуға және өндірістік жарақаттануды азайтуға бағытталған тиімді шаралар мен саясаттарды әзірлеу және іске асыру үшін негіз болып табылады.

Еңбекті қорғаудың барлық көрсеткіштері үшін көрсеткіштердің жалпы жиынтығын және жіктеу схемасын пайдалану статистикалық талдауды жеңілдетеді, сонымен қатар мемлекеттік деңгейде еңбекті қорғаудың жай-күйіне жүргізілетін статистикалық бақылауды жақсы бағалауға мүмкіндік береді.

Еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттар туралы статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің жаңа тәсілдері статистикалық бақылаудың нақты мақсаттары мен міндеттеріне, деректер түріне және қол жетімді ресурстарға байланысты. Дегенмен, әдетте статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің бүкіл процесін қамтитын принциптер мен қадамдарды ескеру қажет.

Мемлекеттік статистика мен ұлттық деректер экожүйесін

профзаболеваний; сумма начисленных выплат пострадавшим от профзаболевания в год, в том числе средний размер начисленных выплат на одного пострадавшего; численность погибших при НС в год; годовая сумма фактически начисленных выплат в случае смерти работников, в т.ч. их средний размер; годовой фонд оплаты труда по данному виду экономической деятельности; среднегодовая списочная численность работников по данному виду экономической деятельности¹²¹.

По мнению Г.З. Файнбурга, исторически сложилось, что оценка профилактики травматизма производится по показателям числа непредотвращённых и зафиксированных (учтённых) несчастных случаев. Несложно видеть, что эти показатели очень поверхностно и грубо отображают «антипоказатели» травматизма на предприятии, не отражая деятельности службы охраны труда¹²². Важнейшими из этих показателей считаются (и других пока нет) коэффициент частоты травматизма и коэффициент тяжести травматизма. В России выбранное для анализа число (обычно это сумма всех учтённых травм) относят (делят) к 1000 работавших в отчётном периоде. Заметим, что в своё время это не вызывало никаких проблем, ибо в Советском Союзе практически все работающие были в современном понимании работниками. Сегодня, судя по формам государственной статистической отчётности, к учёту принимают только утрату трудоспособности или гибель работников, оформленных по трудовому договору. А это примерно чуть больше половины всех

¹²¹ Охрана труда в РК . Национальный обзор 2022 год / НР Охрана труда в Республике Казахстан. URL: https://www.kazenergy.com/upload/document/development/ohrana_2023.pdf (дата обращения: 17.09.23)

¹²² Г.З. Файнбург Всесилие реальности и нерешённые проблемы «наилучшей практики» в сфере охраны труда и безопасности /Сетевое издание «Безопасность и охрана труда» №2 (95), 2023 г. URL: <https://biota.ru/images/magazine/2-2023/itog-2-2023.pdf> (дата обращения: 18.09.23)

аналитическая система, основанная на данных статистики и анализе потенциальных рисков с учетом грамотного распределения ответственности государственных органов, и обеспечения полной доступности информации для респондентов из производственного и научного сообщества на сайтах госструктур.

По мнению коллектива авторов, непременным условием функционирования комплексной системы управления охраны труда на предприятии является наличие минимально необходимого количества показателей, характеризующих состояние и полноту реализации управленческих решений в производственных подразделениях и функциональных службах. Поэтому дополнительно к общепринятым показателям оценки деятельности в этой области (количество, частота и тяжесть несчастных случаев и профессиональных заболеваний и др.) в перечень показателей целесообразно ввести показатели, позволяющие оперативно и постоянно оценивать состояние деятельности в этом направлении и, что более важно, своевременно осуществлять корректирующие и предупреждающие действия¹²⁰.

В Казахстане в новых условиях развития основа статистики охраны труда - оценка степени профессионального риска конкретного вида экономической деятельности, предприятия или организации, которая базируется на следующих статистических показателях: численность пострадавших при несчастных случаях (НС) в течение года; годовая фактически начисленная сумма выплат пострадавшим при НС, в т.ч. средний размер начисленных выплат на одного пострадавшего; годовое число пострадавших от

¹²⁰ Применение статистических методов в управлении охраной труда С.А. Ворошилов и др. / Известия Саратовского университета. 2007. - Т. 7. - Сер. Экономика. Управление. Право, вып. 1 - С. 46.

дамыту тұжырымдамасында статистикалық ақпаратты жинау мен өңдеудің мынадай қағидаттары айқындалған:

Өзектілігі - ақпараттың қазіргі уақытқа сәйкестік дәрежесі.

Құпиялылық - жиналған деректер, олардың тиесілілігіне қарамастан, қатаң құпия сипатта болуы және тек заңнамада белгіленген мақсаттарда пайдаланылуы тиіс.

Инклюзивтілік - деректер экожүйесі елдің барлық азаматтарына деректерге тең қол жеткізуді қамтамасыз етуі тиіс.

Тек бір рет - деректерді пайдалану тиімді болуы керек және егер мемлекеттік орган қажетті деректерді жинаған болса, қосымша мәліметтер жиналмауы керек.

Сұраныс - пайдаланушылар үшін статистикалық деректердің қажеттілік дәрежесін сапалы бағалаумен анықталады.

Сонымен қатар, еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттану туралы статистикалық ақпаратты сапалы жинау және өңдеу үшін жоғарыда аталған принциптерді толықтыру керек деп санаймыз, мысалы:

Жүйелілік - еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттануды жақсарту жолдарын сапалы диагностикалау және анықтау үшін деректер белгілі бір уақыт кезеңінен кейін жиналуы керек және бастапқы деректер құрылымдалуы керек, яғни ақпараттық популяциялар элементтерінің иерархиясы түрінде ұсынылуы керек. Уақыт қатарлары иерархиялық бағынышты жүйеге байланысты болуы керек. Бастапқы деректер қатарларын құрудағы жүйелілік пен жүйелілік болжау процесін жеңілдетеді.

Статистикалық деректерді ұсынудың ыңғайлылығы – деректер қабылдауға ыңғайлы және оңай қол жетімді түрде ұсынылуы керек. Өкінішке орай, бүгін ресми статистикалық органдар ұсынған деректер бұл талапқа әрдайым сәйкес келе бермейді. Өндірістік жарақаттану туралы мәліметтер ҰСБ ресми

ресурсында Денсаулық сақтау статистикасы қойындысында, ал еңбек жағдайлары туралы мәліметтер Еңбек және жұмыспен қамту статистикасы қойындысында орналастырылған.

Сапа - бастапқы деректер, ең алдымен, сапалы болуы керек, яғни оларда «статистиканың пайдаланушының мәлімделген немесе болжанған ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетін анықтайтын» белгілер мен қасиеттер жиынтығы болуы керек⁷⁶.

Айта кететін болсақ, статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу, сондай-ақ еңбекті қорғау және жарақаттану саласындағы статистикалық бақылаулар өндірістегі жазатайым оқиғалардың алдын алуға және азайтуға, ұйымдардағы еңбек жағдайларын жақсартуға бағытталуы керек, бұл статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу жүйесінің көрсеткіштері мен индикаторларының құрылымын қайта қарауды және жаңартуды, еңбекті қорғаудың жағдайын статистикалық бақылауды талап етеді.

Еңбекті қорғау саласындағы статистикалық деректерді жинау және өңдеу әдістемесін әзірлеуді барлық пайдаланушыларға еңбекті қорғау мониторингі жүйесін бағалауға көмектесетін көрсеткіштер мен шаралар жиынтығын ұсынуға бағыттау қажет. Берілген жүйенің сапасын сандық бағалауға немесе өлшеуге тырысу өте қиын және қиын міндет. Алайда, еңбекті қорғаудың статистикалық көрсеткіштерінің тұтас жүйесін құру осы бағыттағы үлкен қадам болып табылады.

Еңбекті қорғау саласындағы көрсеткіштер мен индикаторлар күнтізбелік жылға жататын жылдық көрсеткіштер ретінде тіркеу және халықаралық салыстыру мақсаттары үшін, сондай-ақ ұзақ уақыт кезеңдеріндегі үрдістерді зерделеуге жәрдемдесу үшін пайдалануға арналған.

⁷⁶ Охрана труда в Республике Казахстан. – Национальный обзор. – МОТ,2008

возможность анализировать данные по выделенным факторам, число которых значительно меньше исходного числа взаимосвязанных переменных (рисунок 1.2.3). Социологический смысл анализа – измеряемые эмпирические показатели считаются следствием других, глубинных, скрытых от непосредственного измерения характеристик (латентных переменных).

Применение факторного анализа возможно если:

- все признаки должны быть количественными переменными (интервальными либо метрическими);
- число наблюдений должно быть минимум в два раза больше числа переменных;
- выборка должна быть однородна;
- исходные переменные должны быть распределены симметрично;
- номинальные переменные должны быть переведены в дихотомические (переменные, имеющие только две категории).

Процедура факторного анализа состоит из четырех основных стадий¹¹⁹:

1. вычисление корреляционной матрицы для всех переменных, участвующих в анализе;
2. извлечение факторов;
3. выбор факторов и вращение факторов для создания упрощенной структуры;
4. интерпретация факторов.

Основой всех организационных мероприятий по обеспечению безопасности труда должна быть целостная информационно-

¹¹⁹ Факторный анализ. / Академия НАФИ. Москва. URL: https://nafi.ru/upload/spss/Lecture_8.pdf

<p>3.Вычисление значений факторов для испытуемых как новых, интегральных переменных. При этом число факторов существенно меньше числа исходных переменных. В этом смысле факторный анализ решает задачу сокращения количества признаков с минимальными потерями исходной информации.</p>	
--	--

Рисунок 1.2.3 - Особенности факторного анализа: от целей до решений (обобщено на основе анализа источников)

Факторный анализ – это процедура, с помощью которой большое число переменных, относящихся к имеющимся наблюдениям, сводятся к меньшему количеству независимых влияющих величин, называемых факторами, при этом:

- в один фактор объединяются переменные, сильно коррелирующие между собой;
- переменные из разных факторов слабо коррелируют между собой.

Факторный анализ классифицирует признаки (переменные), описывающие наблюдения. Фактор (Factor) – латентная (скрытая) переменная, конструируемая таким образом, чтобы можно было объяснить корреляцию между набором имеющихся переменных. Концепция факторного анализа заключается в «сжати» информации.

Цель факторного анализа – сокращение числа переменных на основе их классификации и определения структуры взаимосвязей между ними. Благодаря сокращению числа переменных вместо исходного набора переменных появляется

Әрбір нақты көрсеткіштің сипаттамаларына байланысты жылдық көрсеткіштер жыл бойына әр түрлі уақытта жиналған орташа жылдық деректерді (мысалы, төрт тоқсандық көрсеткіштің орташа жылдық мәні немесе он екі айлық көрсеткіш), жыл бойы тіркелген деректердің жиынтық санын, жыл, белгілі бір уақытта байқалған деректер (ең дұрысы соңында күнтізбелік жыл және белгілі бір уақытқа байланыстыру) және т.б.

Ағымдағы кезеңдегі еңбек инспекциясының қызметіне мониторинг жүргізу мақсатында Инспекция немесе тиісті министрлік жылдық көрсеткіштерге қосымша қысқа мерзімді көрсеткіштердің (айлық немесе тоқсандық) болуына мүдделі болуы мүмкін. Осыған байланысты ХЕҰ еңбек инспекциясының статистикасын үйлестіру жөніндегі нұсқаулықта⁷⁷ ұсынылатын көрсеткіштердің базалық жиынтығы ұсынылды. Бұл көрсеткіштер әртүрлі жағдайлары бар елдердегі еңбек инспекциясы жүйелерінің қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне сәйкес келетіндей икемді болуы керек. Олар төрт негізгі топқа бөлінеді:

- контекст индикаторлары (жұмыспен қамту және экономикалық бірліктер, әлеуметтік қамсыздандырумен қамту, еңбек инспекциясымен қамту, өндірістегі жазатайым оқиғалар, кәсіптік аурулар, ереуілдер мен локауттар);
- ресурстар индикаторлары (адами ресурс, қаржы ресурсы, еңбек инспекциясы қызметкерлерінің еңбек жағдайлары);
- орындалған жұмыс индикаторлары (инспекциялық әрекеттер, инспекциялық сапарлар, ресми шағымдар мен есептер, өндірістегі жазатайым оқиғаларды тергеу, кәсіптік ауруларды тергеу, еңбек инспекциясы(инспекциясы) жұмысының нәтижелері);

⁷⁷ Guide on the harmonization of labour inspection statistics / International Labour Office, Labour Administration, Labour Inspection and Occupational Safety and Health (LABADMIN/OSH). - Geneva: ILO, 2016.

- тиімділік пен сапа индикаторлары (еңбек инспекциясының (инспекциясының) реакция уақыты, жүзеге асырылған/жүзеге асырылмаған іс-шаралар көлемі, еңбек инспекциясының адам ресурстарын пайдалану тиімділігі, еңбек инспекциясының (инспекциясының) еңбек жағдайларына әсері).

Осылайша, ХЕҰ еңбек инспекциясы статистикасы басшылығының ұсынымын және еңбекті қорғаудың жай-күйін отандық статистикалық байқау жүйесінің ерекшелігін ескере отырып, Қауіпсіз еңбек көрсеткіштері мен индикаторының құрылымы әзірленді.

Еңбек жағдайлары мен жарақаттану туралы статистикалық ақпаратты жинауға және өңдеуге арналған көрсеткіштер мен индикаторлардың бұл құрылымы 3.1.1-суретте көрсетілген.

Статистикалық бақылау және еңбекті қорғау жағдайын мемлекеттік бақылау көрсеткіштері мен индикаторларының құрылымы құрылымында белгілі бір субъектілер (мысалы, жұмыс берушілер, мамандандырылған ұйымдар және т.б.) шеңберінде талданатын және бақыланатын еңбекті қорғаудың нақты компоненттері немесе аспектілері болып табылады. Бұл элементтер/модульдер еңбекті қорғау саласындағы тәуекелдерді дәлірек бағалауға және басқаруға мүмкіндік беретін қосымша мәліметтер мен мамандандыруды қамтамасыз етеді.

Еңбекті қорғаудың жай күйін бақылаудың мемлекеттік жүйесі құрылымының көрсеткіштері мен индикаторларының негізгі компоненттері:

1. Өндірістегі жазатайым оқиғалар: бұл элемент/модуль өндірістік жазатайым оқиғаларды талдауға және бақылауға бағытталған. Ол оқиға түрі, жазатайым оқиғалардың себебі, жарақат түрі, дене мүшелері, ауырлық дәрежесі және жұмыс орнындағы жарақатқа қатысты басқа аспектілер сияқты сипаттамаларды қамтуы мүмкін.

наблюдаемых переменных в основном отражают вариации в двух ненаблюдаемых (лежащих в основе) переменных (рисунок 1.2.3).

Факторный анализ	Факторный анализ
<p>Главная цель факторного анализа – уменьшение размерности исходных данных.</p> <p>Результаты факторного анализа является переход от множества исходных переменных к существенно меньшему числу новых переменных – факторов. Фактор при этом интерпретируется как причина совместной изменчивости нескольких исходных переменных. Основное назначение факторного анализа – анализ корреляций множества признаков.</p>	<p>ФА имеет дело с моделями типа: $O=F(a,b,c)$,</p> <p>где O – обобщающий показатель (результатирующий, итоговый, конечный), ОП;</p> <p>a,b,c – факторы влияния (факторные показатели),</p> <p>ФА – это методика комплексного и системного изучения и измерения воздействия факторов на величину результирующих показателей. Зависимость между O и факторами может иметь характер:</p>
<p>Область применения факторного анализа (задачи)</p> <p>1. Исследование структуры взаимосвязей переменных. В этом случае каждая группировка переменных будет определяться фактором, по которому эти переменные имеют максимальные нагрузки. Нагрузки исследуемых факторов представляю корреляцию с общими факторами.</p> <p>2. Идентификация факторов как скрытых (латентных) переменных – причин взаимосвязи исходных переменных.</p>	<p>детерминированный (функциональный) и стохастический (вероятностный). Первый означает, что зависимость однозначна, жестко функциональна, т.е. каждому значению фактора(-ов) – аргумента(-ов) соответствует единственное значение ОП.</p>

различия между группами статистически значимыми или случайными.

5. Множественный, в том числе факторный анализ используется для анализа более чем двух переменных одновременно. Это может быть использовано для изучения взаимосвязи между несколькими переменными и для выявления более сложных закономерностей.

Вместе с тем ряд авторов предлагают углубленную классификацию. По мнению творческого коллектива С. А. Ворошилова, основные методы (инструменты), применяемые для анализа первичной информации, включают блок-схемы, контрольные листки, гистограммы, диаграммы Парето, причинно-следственные диаграммы, диаграммы рассеяния (разброса), контрольные карты управляемости¹¹⁷. Дополнительные методы (инструменты) не развивают и не дополняют основные, имеют самостоятельное значение и используются для установления целей и промежуточных шагов по решению проблем. К таким методам, прежде всего, относят метод расслоения (стратификации); древовидную диаграмму; корреляционный и регрессионный анализ.

Факторный анализ — это статистический метод, используемый для описания изменчивости наблюдаемых коррелированных переменных в терминах потенциально меньшего числа ненаблюдаемых переменных, называемых факторами¹¹⁸. Например, вполне возможно, что вариации в шести

¹¹⁷ С.А. Ворошилов и др. Применение статистических методов в управлении охраной труда и промышленной безопасности. / Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право, 2007. – С.45-51.

¹¹⁸ Михайлов А. Факторный анализ. /Хабр. URL: <https://habr.com/ru/companies/otus/articles/741064/> (дата обращения: 20.09.23)

2. Еңбекті қорғау шығындары: бұл элемент/модуль еңбекті қорғауды қамтамасыз етуге байланысты шығындарды бағалайды. Ол әртүрлі аспектілерді қамтуы мүмкін, мысалы, зиянды және қауіпті еңбек жағдайлары үшін әлеуметтік кепілдік шығындарының сомасы, оқыту және жеке қорғаныс құралдарымен қамтамасыз ету шығындары, медициналық қарау және медициналық куәландыру шығындары және т.б.

3. Кәсіби тәуекелдерді бағалау: бұл элемент/модуль жұмыс орнындағы кәсіби тәуекелдерді бағалауға және басқаруға бағытталған. Ол физикалық, химиялық, биологиялық, механикалық және психофизиологиялық табиғат сияқты өндірістік факторлардың сипаттамаларын, сондай-ақ жалпы өндірістік ластануды қамтуы мүмкін.

4. Оқыту және білімді тексеру: бұл элемент/модуль жұмысшыларды еңбекті қорғау бойынша оқытумен және олардың білімін тексерумен байланысты. Оған жұмыс істеп тұрған оқу ұйымдарының саны, білім алушылар саны, оқытушылар саны және білімді тексеру нәтижелері бойынша берілген сертификаттар саны кіруі мүмкін.

5. Мемлекеттік бақылау және мониторинг: бұл элемент/модуль еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік органдардың қызметін бағалауға бағытталған. Оған мемлекеттік еңбек инспекторларының саны, тексерулер саны, анықталған бұзушылықтар саны, шығарылған нұсқамалар саны және басқа көрсеткіштер кіруі мүмкін.

Жүйенің элементтері / модульдері еңбекті қорғаудың әртүрлі аспектілерін егжей-тегжейлі талдауға және әртүрлі деңгейдегі тәуекелдерді басқаруға мүмкіндік береді. Олардың әрқайсысының деректерді талдау және бақылау кезінде өзіндік бірегей құндылығы бар, бұл ұйымдар мен органдарға жұмыс орнында қауіпсіздік пен денсаулықты сақтаудың тиімді шараларын енгізуге көмектеседі.

Элемент/Модуль: Өндірістегі жазатайым оқиғалар. «Өндірістегі жазатайым оқиғалар» элементі немесе модулі еңбекті қорғауды мониторингілеу және бақылау жүйесі шеңберінде талданатын нақты аспектіні айқындайды. Бұл элемент өндірістегі жұмысшылардың жарақаттануына немесе ауруына әкелуі мүмкін оқиғалар мен оқиғаларды қамтиды.

I деңгейлі көрсеткіштер. «Статистикалық байқау және еңбекті қорғау жағдайын мемлекеттік мониторингілеу көрсеткіштері мен индикаторларының құрылымы» бірінші деңгейінің көрсеткіштері қызметтің әртүрлі салаларындағы еңбекті қорғау және жұмыс жағдайларының қауіпсіздігін бағалау үшін пайдаланылатын негізгі сандық және сапалық сипаттамаларды білдіреді. Бұл көрсеткіштер еңбекті қорғау саласындағы нормалар мен стандарттардың сақталуын талдау және бақылау үшін негіз болады және проблемаларды анықтауға және еңбек жағдайларын жақсартуға ықпал етеді.

Төменде осы схемада көрсетілген кейбір бірінші деңгей көрсеткіштерінің толық сипаттамасы берілген:

Өлімге әкелетін өндірістік жарақаттар мен кәсіптік аурулардың саны: бұл көрсеткіш белгілі бір уақыт аралығында жұмыс орнында болған өлім жарақаттары мен кәсіптік аурулардың жалпы санын көрсетеді. Бұл өндірістік оқиғалардың ауырлығы мен салдарын бағалауға көмектеседі.

Өлімге әкелмейтін өндірістік жарақаттар мен кәсіптік аурулардың саны: бұл көрсеткіш белгілі бір уақыт кезеңінде жұмыс орнында болған өлімге әкелмейтін жарақаттар мен кәсіптік аурулардың жалпы санын көрсетеді. Ол жарақат пен аурудың ауқымын көрсетеді.

Өндірістік жарақат пен кәсіптік ауруға байланысты жоғалған күндер саны: бұл көрсеткіш өндірістік жарақаттар мен кәсіптік ауруларға байланысты жоғалған жұмыс күндерінің жалпы санын

Статистика охраны труда предполагает работу с данными, которая подразумевает не только оперирование ими, но и их изучение, обработку и анализ. Например, когда нужно преодолеть противоречия между источниками отраслевой и республиканской статистики или уплотнить информацию, найти какие-то взаимосвязи или определить структуру скрытой информации по несмертельным случаям. И как раз для аналитики, в этом случае, очень удобно пользоваться не только разными техниками мышления (качественные методы), но и применять статистические методы анализа. Статистический анализ - это мощный инструмент, который используется в различных областях общественных наук, в том числе статистики охраны труда. Что помогает понимать паттерны и тенденции в данных и, позволяет принимать более обоснованные решения и уменьшать риски.

Тем самым, можно выделить 5 основных методов статистического анализа, применяемых в сфере охраны труда.

1. Методы описательной статистики включают в себя подсчет абсолютных и относительных величин, средних значений, медиан, моды, размаха, стандартного отклонения, выявление рядов динамики, сводка и группировка и других.

2. Корреляционный анализ используется для изучения отношений между переменными. Он позволяет установить, есть ли связь между двумя или более переменными, и если есть, то какая это связь.

3. Регрессионный анализ используется для определения функциональной зависимости одной переменной от другой. Он позволяет предсказывать значения одной переменной на основе значений другой переменной.

4. Тестирование гипотез используется для проверки статистических гипотез. Оно позволяет определить, являются ли

Обработка данных включает в себя различные методы и техники, которые используются для упорядочивания, структурирования и агрегирования данных в удобном формате. Имеется широкий спектр эффективных подходов к обработке данных. Основными из которых являются:

- кодирование - преобразование данных в числовой или символьный формат для удобства дальнейшего анализа.

- фильтрация - удаление некорректных или несущественных данных, чтобы улучшить точность результатов.

- агрегирование - группирование данных по определенным категориям или атрибутам для получения обобщенной информации.

Анализ данных позволяет получить информацию, которая может быть использована для выявления основных закономерностей, тенденций и зависимостей между переменными, принятия решений или для промежуточных выводов. Некоторые эффективные методы анализа данных включают описательную и инференциальную статистику, визуализацию и моделирование.

Описательная статистика - использование числовых показателей (например, среднего или медианы) и графиков для описания основных характеристик данных. Инференциальная статистика - использование статистических методов для выводов и обобщений о генеральной совокупности на основе данных из выборки. Визуализация данных - представление данных в графической форме (таблицы, рисунки, в.т.ч. схемы, графики, диаграммы и др.) для удобного восприятия и понимания информации.

Моделирование — это создание математических моделей для прогнозирования или анализа данных.

өлшейді. Ол осындай оқиғалардың әлеуметтік және экономикалық салдары туралы түсінік береді.

Жазатайым оқиғалардың материалдық салдары: бұл көрсеткіш бірнеше кіші көрсеткіштерге бөлінеді:

Біржолғы жәрдемақы түріндегі жұмыс берушінің қаражаты есебінен сақтандыру төлемдерінің сомасы: бұл көрсеткіш жұмыскерлердің жарақаттары немесе аурулары кезінде жәрдемақы төлеу бойынша жұмыс берушінің қаржылық міндеттемелерін көрсетеді.

Қосымша сауықтыру (оңалту) шығындарының сомасы: бұл көрсеткіш зардап шеккендер үшін қалпына келтіру шараларына қосымша шығындарды ескереді.

Еңбекке жарамсыздыққа немесе кәсіптік ауруға байланысты уақытша еңбекке жарамсыздық парағы бойынша төлемдер сомасы: бұл көрсеткіш кәсіптік ауруларға немесе жарақаттарға байланысты еңбекке уақытша жарамсыздық жағдайында қызметкерлерге төленетін төлемдердің жалпы сомасын көрсетеді.

Басқа жұмысқа ауысқан кезде бұрынғы жалақыға дейінгі қосымша төлем сомасы: бұл көрсеткіш жарақаттанудан немесе аурудан кейін басқа лауазымға ауыстырылған қызметкерлерге төленетін төлемдерді көрсетеді.

Бұл бірінші деңгейдегі көрсеткіштер еңбекті қорғаудың жай-күйі туралы негізгі мәліметтерді береді және еңбек жағдайларын жақсарту және қызметкерлер үшін тәуекелдерді азайту жөніндегі шаралардың тиімділігін тереңірек талдау мен мониторингтеудің бастапқы нүктесі болып табылады. Олар еңбекті қорғау саласындағы нормалар мен стандарттардың сақталу дәрежесін бағалауға және араласу мен жақсартудың басым бағыттарын анықтауға көмектеседі.

Критерийлер. Критерий деректерді жинау және талдау

кезінде ескерілетін негізгі параметрлер мен сипаттамаларды анықтайды. Бұл құрылымда критерий еңбекті қорғауға әсер ететін факторлардың кең спектрін қамтиды:

- қызметкерлердің жынысы, жасы мен кәсіп түрі;
- өңір;
- ұйымның экономикалық қызмет түрі (ЭҚТ);
- кәсіпорынның меншік нысаны мен өлшемі;
- жазатайым оқиғаға әкелген оқиға түрі;
- жазатайым оқиға себебі;
- алынған жарақат түрі;
- зардап шеккен денелердің бөліктері;
- жазатайым оқиғалардың ауырлық дәрежесі;
- жұмысымен байланысты ауру немесе нозология түрі.

Осы критерийлер еңбек қауіпсіздігіне әсер етуі мүмкін көптеген маңызды факторларды ескере отырып, жазатайым оқиғалар мен ауруларды жіктеу мен талдаудың кешенді негізін ұсынады.

категоризировано на основе двух признаков: либо на основе характера регистрации данных, либо на основе охвата единиц наблюдения. К первой категории относятся опросы, документирование и прямое наблюдение, а ко второй – наблюдение сплошное и несплошное, т.е. выборочное.

Для получения данных при помощи статистического наблюдения можно применять такие способы, как анкетирование, корреспондентская деятельность, самоисчисление (когда наблюдаемые, например, сами заполняют соответствующие документы), экспедиции и составление отчетов.

Статистическая отчетность по охране труда в РК включает определенные виды документов с определенными сроками сдачи.

1. Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда Индекс 1-Т (Условия труда), код 251112142, периодичность годовая. Этот отчет необходимо сдать до 31 января 2023 года.

2. Отчет о травматизме, связанном с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваниях Индекс 7-ТПЗ, периодичность годовая. Срок сдачи отчета - до 25 февраля (включительно) после отчетного периода.

Также в сфере охраны труда есть отчеты не являющиеся статистическими, но имеющие большой массив информации, необходимой для управления. К примеру, отчет по результатам обязательной периодической аттестации производственных объектов по условиям труда обязателен к сдаче в течение месяца после завершения аттестации. По результатам производственного контроля сдается отчет за последние 12 месяцев¹¹⁶.

¹¹⁶ Аширов А. А. Отчетность по охране труда: что сдать в 2023 году / МЦФЭР Казахстан. URL: <https://kadry.mcfr.kz/article/2989-otchety-po-ohrane-truda> (дата обращения: 20.09.23)

Важным критерием является качество сведений при сборе данных важно обеспечить их точность и полноту. Для этого можно использовать различные методы, такие как двойное наблюдение или проверка на противоречия.

Статистическое наблюдение является планомерным, организованным и в большинстве случаев систематическим сбором информации, направленным, главным образом, на явления социальной жизни. Реализуется данный метод через регистрацию предварительно определенных наиболее ярких признаков, цель которой состоит в последующем получении характеристик изучаемых явлений¹¹⁵.

Статистическое наблюдение должно:

- обеспечить полный охват изучаемых явлений;
- точность и достоверность данных;
- быть сопоставимым и однообразным.

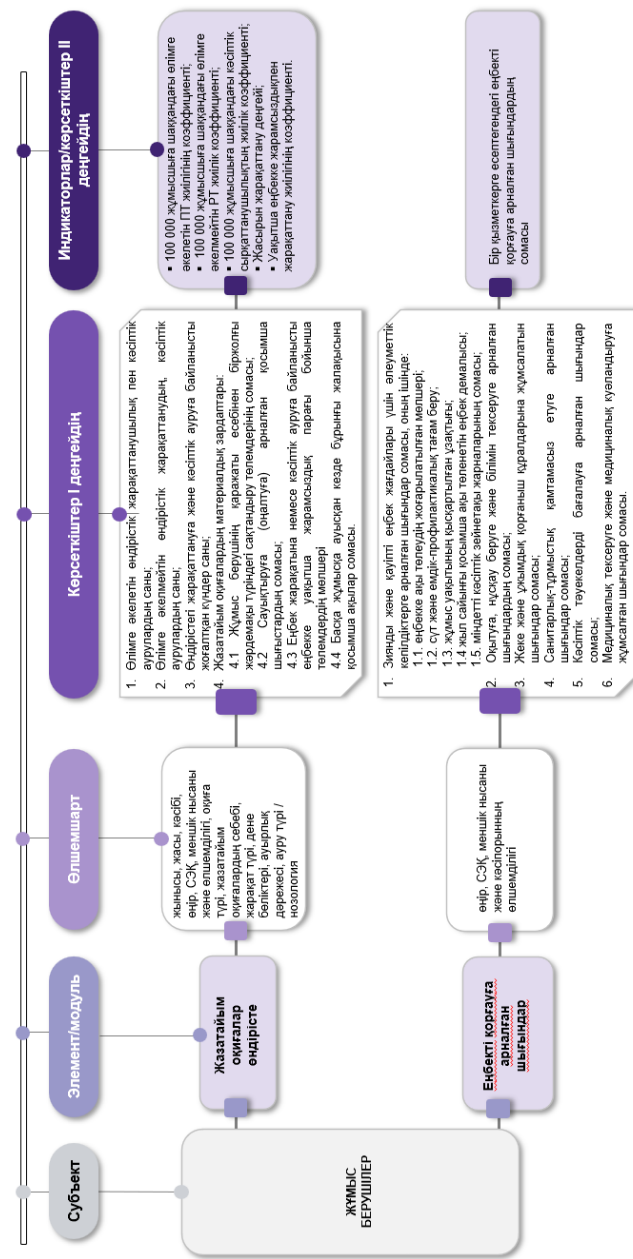
Статистическое наблюдение может иметь две формы:

1. отчетность, как форма статистического наблюдения, где информация поступает в конкретные статистические подразделения организаций, учреждений или предприятий. В этом случае данные вносятся в специальные отчеты.

2. специально организованное наблюдение, как наблюдение, которое организуется с определенной целью, чтобы получить сведения, которых не имеется в отчетах, или же для уточнения и установления достоверности информации отчетов. К этой форме относятся опросы (например, опросы мнений людей), перепись населения и т.п.

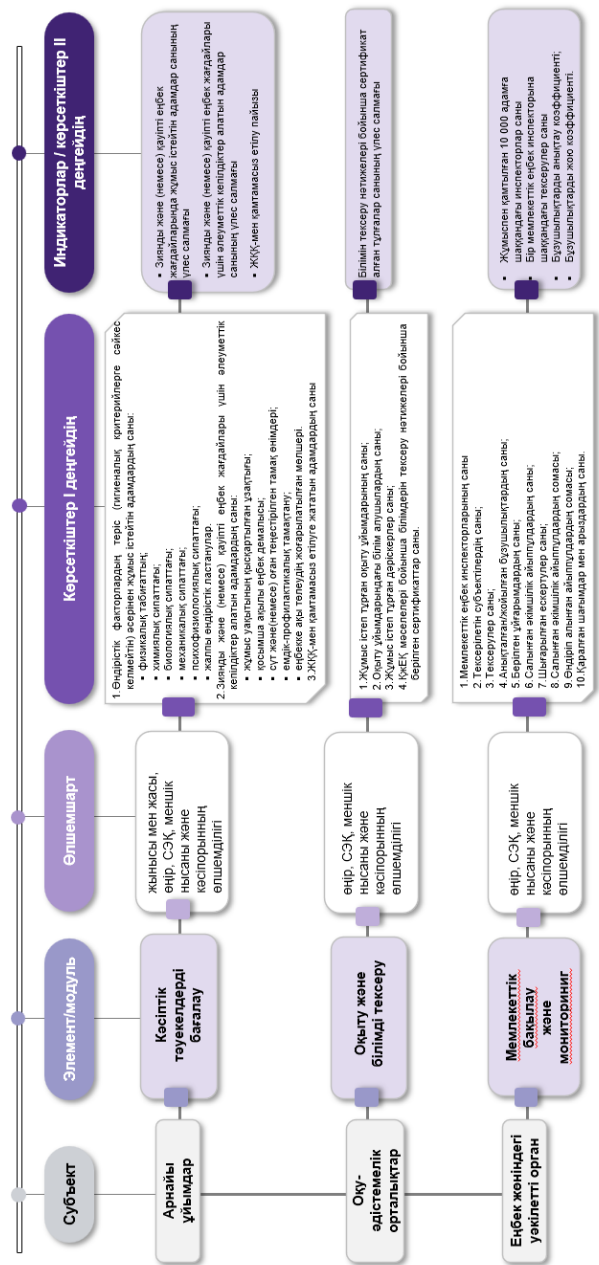
Кроме того, статистическое наблюдение может быть

¹¹⁵ 7 методов статистического анализа, которые может применять каждый / 4brain. URL: <https://4brain.ru/blog/> (дата обращения: 13.08.23)

Сурет 3.1.1 - Еңбекті қорғау жай-күйін статистикалық байқау көрсеткіштері мен индикаторларының құрылымы

Сурет 3. 1. 1 жалғасы

менее, надежность данных о производственном травматизме, полученных в ходе обследований домашних хозяйств, в значительной степени зависит от точности респондентов, их воспоминаний о несчастных случаях и травмах и их субъективности в определении этих случаев. Даже если регистратор обследования может напомнить респондентам используемое определение несчастных случаев на производстве и травм, их собственное восприятие происшествий все равно играет важную роль. В этом смысле административные записи, особенно страховые записи, могут иметь более последовательную идентификацию несчастных случаев на производстве и травм, поскольку страховая система должна применять строгое и последовательное определение для принятия решения о компенсации несчастных случаев и травм.

Таким образом, обследования домашних хозяйств могут предоставить данные о безопасности и охране труда труднодоступных групп, таких как сельскохозяйственные рабочие, самозанятые и работники, занятые в неформальном секторе. Как и обследования учреждений, обследования домашних хозяйств также позволяют последовательно и согласованно измерять показатели заболеваемости, частоты и тяжести производственного травматизма, поскольку они дают надежные статистические данные для числителя и знаменателя этих показателей по одной и той же методологии. Однако важно отметить, что охват статистики производственного травматизма обследованиями домашних хозяйств определяется расположением соответствующих вопросов в анкете обследования. Если эти вопросы задаются всем работающим, то можно получить статистику производственного травматизма по всем работникам. Если же, напротив, эти вопросы задаются, например, только работникам, то референтной группой могут быть только лица, работающие по найму.

анализа рынка труда с использованием различных показателей рынка труда, включая показатели безопасности и гигиены труда. Это также означает, что обследования домашних хозяйств охватывают работников неформального сектора и/или неформальной занятости, поскольку лица, входящие в выборку, опрашиваются независимо от характеристик их занятости (в отличие от обследований предприятий, которые, как правило, исключают предприятия неформального сектора и неформальную занятость).

Еще одним важным преимуществом обследований домашних хозяйств как источника статистики производственного травматизма является то, что данные могут быть сведены в перекрестные таблицы с многочисленными переменными, представляющими интерес, поскольку эти обследования также собирают информацию по многим вопросам, связанным с рынком труда и социально-экономическим положением отдельных лиц. Тем не менее, возможности детального дезагрегирования зависят от размера и структуры выборки. Действительно, необходимо найти правильный баланс между надежностью данных (связанной с выборкой) и их дезагрегированием. Кроме того, учитывая, что единицей анализа в обследовании домашних хозяйств является отдельный человек, каждый человек учитывается только один раз, что позволяет избежать проблем двойного учета, которые иногда возникают в административных записях.

Обследования рабочей силы также способствуют международной сопоставимости статистики производственного травматизма, поскольку методологии этих обследований более последовательны в разных странах, чем методологии административного учета или обследований учреждений, и обычно используют международные стандарты и операционные критерии, рекомендованные на международном уровне. Тем не

II деңгейлі индикаторлар/көрсеткіштер. «Статистикалық байқау және еңбекті қорғау жағдайын мемлекеттік мониторингілеу көрсеткіштері мен индикаторларының құрылымы» құрылымындағы екінші деңгейдегі индикаторлар/көрсеткіштер еңбекті қорғау жай-күйін неғұрлым терең және егжей-тегжейлі талдауға қызмет ететін қосымша көрсеткіштер мен коэффициенттер болып табылады. Олар жұмыс орнындағы қауіпсіздік пен денсаулықтың әртүрлі аспектілері туралы ақпарат береді және тәуекелдерді азайту және еңбек жағдайларын жақсарту бойынша қабылданған шаралардың тиімділігін бағалайды. Міне, осы көрсеткіштердің/көрсеткіштердің кейбірінің сипаттамасы:

100 000 жұмысшыға шаққандағы өлімге әкелетін өндірістік жарақаттану коэффициенті: бұл көрсеткіш әрбір 100 000 жұмысшыға шаққандағы өлімге әкелетін өндірістік жарақаттардың санын өлшейді. Бұл жұмыс орнындағы өлім-жітім деңгейін және осы динамикадағы өзгерістерді бағалауға мүмкіндік береді.

100 000 жұмысшыға шаққандағы өлімге әкелетін өндірістік жарақаттану коэффициенті: бұл көрсеткіш әрбір 100 000 жұмысшыға өлімге әкелмейтін өндірістік жарақаттардың санын өлшейді. Бұл өлімге әкелмейтін жарақаттың ауқымын анықтауға көмектеседі.

100 000 жұмысшыға шаққандағы кәсіптік аурушандық коэффициенті: бұл көрсеткіш әрбір 100 000 жұмысшыға шаққандағы кәсіптік аурулардың санын көрсетеді. Бұл жұмыс міндеттерін орындауға байланысты сырқаттанушылық деңгейін бағалауға мүмкіндік береді.

Жасырын жарақат деңгейі: бұл көрсеткіш жеткілікті түрде құжатталмаған немесе кәсіби деп танылмауы мүмкін жарақаттар мен ауруларды көрсетеді. Ол жарақаттар мен аурулардың жалпы санына пайызбен көрсетілуі мүмкін.

Уақытша еңбекке жарамсыздықтың жарақат алу коэффициенті: бұл көрсеткіш 100000 жұмысшыға шаққанда уақытша еңбекке жарамсыздыққа әкелетін жарақаттар санын өлшейді. Бұл

жарақаттардың жұмысшылардың жұмысында айтарлықтай үзілістерге қаншалықты жиі әкелетінін бағалауға мүмкіндік береді.

Бұл көрсеткіштерді есептеу үшін келесі формулалар қолданылады:

1. 100 000 жұмысшыға шаққандағы өлімге әкелетін өндірістік жарақаттану жиілігінің коэффициенті (K_{foi}):

$$K_{foi} = \frac{\text{Тіркелген өлімге әкелетін өндірістік жарақаттар саны}}{\text{Қызметкерлердің тізімдік саны}} * 100\ 000$$

2. 100 000 жұмысшыға шаққандағы өлімге әкелетін өндірістік жарақаттану жиілігінің коэффициенті (K_{nfoi}):

$$K_{nfoi} = \frac{\text{Тіркелген өлімге әкелмеген өндірістік жарақаттар саны}}{\text{Қызметкерлердің тізімдік саны}} * 100\ 000$$

3. 100 000 жұмысшыға шаққандағы кәсіптік сырқаттанушылық жиілігінің коэффициенті (K_{od}):

$$K_{od} = \frac{\text{Кәсіптік аурулардың саны}}{\text{Қызметкерлердің тізімдік саны}} * 100\ 000$$

4. Жасырын жарақат деңгейі (I_{hi}):

$$I_{hi} = \frac{\text{Тіркелген өлімге әкелмеген өндірістік жарақаттар саны}}{\text{тіркелген өлімге әкелетін өндірістік жарақаттар саны}}$$

Екінші деңгейдегі индикаторлар/көрсеткіштер еңбек қауіпсіздігі саласындағы тәуекелдер мен талаптарды тереңірек түсіну арқылы

которые раздаются выборочной совокупности домохозяйств. По своей природе обследования домашних хозяйств могут охватывать любые темы, по которым члены домохозяйства предоставляют информацию. Если они проводятся часто, то позволяют изучать краткосрочные тенденции. Обследования рабочей силы являются основным видом обследований домашних хозяйств, используемых для получения статистики труда, поскольку они разработаны специально для этой цели, и, таким образом, вопросники обследования позволяют должным образом изучить желаемые темы, связанные с трудом, с достаточным количеством уточняющих вопросов для обеспечения точности результатов.

Обследования рабочей силы и другие соответствующие виды обследований домашних хозяйств могут служить источниками данных по некоторым аспектам охраны труда, в частности по производственному травматизму, если в вопросник обследования включены соответствующие вопросы. На самом деле, если нет надежных источников данных о производственном травматизме и планируется проведение обследования домашних хозяйств, добавление соответствующих вопросов в анкету обследования будет экономически эффективным способом преодоления нехватки данных.

Большим преимуществом использования обследований рабочей силы (или других видов обследований домашних хозяйств) для получения данных по безопасности и охране труда является то, что они охватывают все трудоспособное население в рамках выборки обследования (включая всех занятых лиц, независимо от их экономической деятельности, профессии или статуса занятости, всех безработных и лиц, не входящих в состав рабочей силы).

Таким образом, они обеспечивают согласованную основу для

1952 года, проводит обследование предприятий на предмет несчастных случаев на производстве с целью получения информации о подобных происшествиях. Выборка этого обследования охватывает около 32 000 предприятий частного и государственного секторов¹¹³. В Соединенных Штатах также проводится ежегодное обследование предприятий, используемое для оценки уровня заболеваемости и количества несчастных случаев на производстве, травм и заболеваний: Survey of Occupational Injuries and Illnesses. Это обследование охватывает всю страну, частный сектор, а также органы власти штатов и местного самоуправления. Оно предоставляет подробные данные о каждом случае производственного травматизма, травмы или заболевания, о работниках, участвовавших в них, и о потерянных рабочих днях¹¹⁴.

Во многих странах масштабы обследования предприятий определяются охватом и полнотой реестра предприятий, используемого в качестве выборочной совокупности. В идеале выборочная совокупность должна охватывать все основные районы страны, все виды экономической деятельности и все размеры предприятий. Кроме того, показатели производственного травматизма дополняют показатели инспекции труда, поскольку инспекция труда является одним из основных механизмов мониторинга охраны труда.

Обследования домашних хозяйств — это сбор данных с использованием домохозяйства в качестве единицы выборки. Они разрабатываются специально для сбора информации по определенным темам, а данные собираются с помощью анкет,

¹¹³ доступно на сайте:

https://www.mhlw.go.jp/english/database/dbl/dl/outline_of_survey_2009.pdf.
Данные этого обследования, включенные в Ежегодник статистики труда 2017

¹¹⁴ доступно на сайте: <https://www.bls.gov/opub/hom/soii/home.htm>

деректерді талдауды байытады. Олар жарақаттар мен аурулардың алдын алу шараларының тиімділігін бағалауға, сондай-ақ қауіпсіздік пен еңбек жағдайларын жақсарту бойынша күш-жігерді күшейту қажет аймақтарды анықтауға көмектеседі.

Статистика ешқашан өз алдына мақсат емес, әрқашан қандай да бір нақты мәселелерді немесе қандай да бір жағдайдың артында тұрған себепті анықтаудың құралы, ғана болып табылады. Еңбекті қорғау статистикасы контекстінде жоғарыда қарастырылған көрсеткіштер мен кестелер еңбек жағдайларын, өндірістік жарақаттануды және кәсіптік ауруларды статистикалық бақылау және бақылау жүйесін сипаттау үшін үлкен әлеуетке ие. Демек, жиналған деректердің пайдалылығы оларды деректердің өзінен гөрі статистика және түсіндіру түрінде шығаруда көбірек.

3.2 Қазақстандағы еңбек жағдайлары және өндірістік жарақаттану туралы есептілік нысандары

ҚР-да еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттану туралы статистикалық есептілік нысандарын жетілдіру мақсатында дамыған елдердің озық тәжірибесі зерделенді, ал бұл еңбекті қорғау жай-күйін статистикалық байқау еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік мониторингтің құрамдас бөлігі болып табылады.

Статистикалық есеп беру нысандарының шетелдік тәжірибесін салыстырмалы талдау Еуростат пен АҚШ (Bureau of Labor Statistics Федералды мекемесі) жүргізетін Еуропалық Одақ елдеріндегі еңбек жағдайлары туралы салыстырмалы және сенімді деректерді жинау жынысы, жасы, кәсібі, мәртебесі бойынша жұмыс істейтін халыққа компьютерленген телефон сауалнамасы және сұхбат (face to face)

түрінде қызметкердің физикалық денсаулығы мен психоэмоционалдық әл-ауқаты үшін қауіп факторларын ескере отырып, жұмыспен қамту, қызмет саласына сауалнама жүргізу арқылы жүзеге асырылатынын көрсетті. Бұл ретте жұмыс ортасын статистикалық зерттеуде қызметкердің денсаулығына қолайсыз әсер ететін өндірістік факторлардың барлық кең спектрі ескеріледі (А ҚОСЫМШАСЫ).

Еңбекті қорғау статистикасы саласындағы халықаралық стандарттарға сәйкес еңбек туралы негізгі Статистика, оның ішінде кәсіптік жарақаттар мен кәсіптік аурулар туралы ақпарат жылына кемінде бір рет жиналып, жариялануы керек. Бұл ретте статистикалық деректерді экономикалық қызмет салаларына және жынысы, жас тобы, кәсібі және біліктілік деңгейі сияқты қызметкерлердің сипаттамаларына қарай жіктеу керек. Айта кету керек, бұл талап жалпыұлттық статистикалық байқау нысанына сәйкес келеді.

Бірқатар елдердегі өндірістік жарақаттану мен кәсіптік аурулардың статистикалық нысандарын салыстырмалы талдау осы жазатайым оқиға салдарынан жазатайым оқиға мен зардап шеккен қызметкер туралы қосымша мәліметтер берудегі кейбір сәйкессіздіктерді анықтады. Талданатын елдердің статистикалық нысандарында зардап шеккен қызметкердің орташа жалақысы, төленген материалдық залал сомасы сияқты мәліметтер көрсетіледі, еңбекке жарамсыздық туралы медициналық қорытындының есебі, болған жазатайым оқиғаның куәгерлері туралы ақпарат және т.б. қоса беріледі (Б ҚОСЫМШАСЫ).

АҚШ-та жұмысшылар үшін қауіпсіз және жақсы еңбек жағдайларын қамтамасыз ету үшін Конгресс 1970 жылғы Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау туралы заңға сәйкес Еңбек

Обследования предприятий особенно полезны для изучения охраны труда в особо опасных видах экономической деятельности или регионах, поскольку эти виды деятельности или регионы могут быть определены и приоритетны в рамках выборки. Однако доступность информации по охране труда, полученной в ходе переписей и обследований предприятий, зависит от структуры вопросника и, в частности, от количества и качества вопросов, задаваемых по вопросам охраны труда. Кроме того, обследования предприятий обычно имеют ограниченный охват, нередко они охватывают только предприятия, превышающие определенный размер и/или относящиеся к определенным видам экономической деятельности, например, несельскохозяйственные частные предприятия. В редких случаях они охватывают предприятия неформального сектора. Кроме того, данные обследований предприятий обычно относятся только к наемным работникам (которые представляют собой тип работников, занятых в учреждениях), исключая самозанятых (работников, работающих на собственный счет, членов семей и т. д.). Таким образом, данные обследований учреждений могут не учитывать значительную часть занятого населения. Из этого следует, что достоверность данных обследований предприятий в той или иной стране связана с долей неформальной занятости, долей, занятых в малом бизнесе и долей самозанятости.

Кроме того, хотя информация, полученная непосредственно из платежных ведомостей, будет максимально точной, точность предоставленной информации о несчастных случаях на производстве, травмах, заболеваниях и вопросах безопасности будет зависеть от правдивости респондентов, от того, как они воспринимают опрос и для чего, по их мнению, будет использоваться собранная информация. В Японии Министерство здравоохранения, труда и благосостояния ежегодно, начиная с

статистических данных, где единицей выборки является предприятие. Таким образом, они могут предоставлять данные по темам, информацией о которых владеет предприятие или работодатель, например, о заработной плате, рабочем времени, сотрудниках и вакансиях. Перепись предприятий — это исчерпывающее мероприятие, охватывающее все предприятия в стране, в то время как обследование предприятий направлено только на репрезентативную выборку предприятий. Естественно, переписи предприятий более дорогостоящие и обычно проводятся реже, чем обследования предприятий, однако они более репрезентативны. Переписи и обследования предприятий могут служить источниками данных о безопасности и охране труда, хотя они используются для получения таких данных гораздо реже, чем административные отчеты. Статистические данные, полученные в ходе переписей и обследований предприятий, как правило, отличаются высокой точностью, поскольку они основаны на информации, полученной непосредственно из платежных ведомостей предприятий. Кроме того, предприятие сможет предоставить подробную информацию о своих характеристиках (размер предприятия, экономическая деятельность, объем производства и т. д.). Кроме того, переписи и обследования предприятий позволяют получить достоверные данные обо всех работниках, охватываемых их сферой охвата (а не только о работниках, с которыми произошел несчастный случай на производстве), что означает, что они способны обеспечить надежную статистику заболеваемости, частоты и тяжести несчастных случаев на производстве. Другими словами, переписи и обследования учреждений могут предоставить статистику как для числителя, так и для знаменателя коэффициентов заболеваемости, частоты и тяжести производственного травматизма, что делает их расчет последовательным и надежным.

қауіпсіздігі және еңбекті қорғау басқармасын (OSHA) құрды⁷⁸, онда белгілі бір жұмыс берушілерден жұмысқа байланысты жарақаттар мен аурулар туралы жазбалар жасауды және жүргізуді талап етеді.

Белгілі бір ауқымға және салалық критерийлерге сәйкес келетін кәсіпорындар электронды түрде жарақаттар мен аурулар туралы деректерді жылына бір рет OSHA 300 нысанынан «Жұмысқа байланысты жарақаттар мен аурулар журналын», OSHA 300A нысаны, «Жұмысқа байланысты жарақаттар мен аурулардың қысқаша жиынтық есебін», OSHA 301 нысаны, «Жарақаттар мен аурулар туралы есебін» OSHA-да ұсынуға міндетті. Өндірістік жарақаттар мен ауруларды есепке алу журналы (OSHA 300 нысаны) - өндірістік жарақаттар мен ауруларды олардың ауырлығы мен ерекшеліктерін егжей-тегжейлі сипаттай келе тіркеуге және жіктеуге арналған құжат. Жазатайым оқиға орын алған кезде және нәтижесінде өндірістік жарақат алынса, онда осы журналда мұқият құжатталуы тиіс. Сонымен қатар, жеке құжат бар - Жиынтық (OSHA 300A нысаны), онда әр түрлі санаттар бойынша жылдық мәліметтер жинақталған. Бұл жиынтық қызметкерлерді жұмыс орнындағы қауіпсіздікке қатысты орын алған оқиғалар туралы хабардар ету үшін жылдың соңында жариялануы керек. Жұмыс берушілер бір жылдан астам уақыт жұмыс істейді деп күтілетін әрбір жұмыс орны бойынша қысқаша мәлімет пен жеке журнал міндетті түрде жүргізілуі қажет. Жұмыскерлер осы жарақаттар мен аурулар туралы жазбаларға қол жеткізуге құқылы. Журналға кіргізу автоматты түрде жұмысшыларға өтемақы алуға құқық бермейтінін және кінәні білдірмейтінін ескеру маңызды.

OSHA 300 түрінде келесі жағдайларға апарып соғатын өндірістік жарақаттар мен аурулар жазылады:

- өлімге,

⁷⁸<https://www.osha.gov/aboutosha>

- есінен танып қалуға,
- бірнеше күн бойы жұмыста болмауына,
- еңбек қызметін шектеуге немесе жұмыстан ауыстыруға, немесе
- алғашқы көмек көрсетуден өзге, медициналық емдеуге.

Сондай-ақ, жұмысқа байланысты жарақаттар мен аурулар тіркеледі, олар (төменде анықталғандай) маңызды немесе төменде келтірілген кез-келген қосымша критерийлерге сәйкес келеді:

1) басқа адамның қанымен немесе басқа да ықтимал жұқпалы материалмен ластанған кез келген ине салу немесе өткір затпен кесу жарақаты;

2) OSHA денсаулық сақтау стандартының талаптарына сәйкес қызметкерді медициналық алып тастауды талап ететін кез келген жағдай;

3) туберкулез инфекциясы ретінде белсенді туберкулездің белгілі жағдайымен байланыста болғаннан кейін дәрігер немесе басқа лицензиясы бар медицина қызметкері қойған оң тері сынағымен немесе диагнозымен расталуы;

4) жұмыскердің есту қабілетін тексеру (аудиограмма) 1) қызметкердің бір немесе екі құлағында (орта есеппен 2000, 3000 және 4000 Гц) стандартты есту шегінің (STS) ауысқанын және 2) қызметкердің жалпы есту деңгейі 25 децибел (дБ) немесе одан жоғары екенін көрсетеді. аудиометриялық нөл (сонымен қатар 2000, 3000 және 4000 Гц орташа) STS сияқты сол бір құлақта (ах) болуы.

OSHA 300A, 300 және 301 нысандарында көрсетілген деректер жарақаттану мен кәсіптік аурушандықтың жалпы федералды сауалнамасын қалыптастыру үшін бастапқы ақпарат болып табылады.

АҚШ-тың Еңбек статистикасы бюросы (BLS) жыл сайын

образом, австралийский орган Safe Work Australia, отвечающий за разработку национальной политики в области охраны труда, готовит и распространяет статистику из различных источников административных данных¹¹⁰. Ирландское управление по охране труда собирает данные о несчастных случаях на производстве и травмах с целью мониторинга состояния здоровья и безопасности и выявления основных рисков. Данные предоставляются работодателями и самозанятыми работниками. По закону работодатели обязаны сообщать в Управление по охране труда о происшествиях, если травмы приводят к отсутствию на работе в течение четырех или более дней¹¹¹.

Обычно информация, содержащаяся в административных записях, составляется на основе форм уведомлений или заявлений, заполняемых и подаваемых работниками и работодателями, или на основе журнала регистрации обязанностей, выполняемых инспекторами труда. Таким образом, доступные переменные и показатели зависят от содержания этих форм и шаблонов, а качество данных - от точности тех, кто их подает. Workplace Denmark, датский орган, контролирующей безопасность и гигиену труда среди иностранных поставщиков услуг и работников, командированных на работу в Данию, приводит пример формы уведомления, которую работодатели должны заполнить, если работник получил травму в результате несчастного случая на производстве, чтобы сообщить о несчастном случае в соответствующие органы¹¹².

Переписи и обследования предприятий — это сбор

¹¹⁰ Доступно на сайте: <https://www.safeworkaustralia.gov.au/statistics-and-research/statistics/statistics>

¹¹¹ Доступно на сайте: <https://www.hiqa.ie/areas-we-work/health-information/datacollections/work-related-injuries-database>

¹¹² Доступно на сайте: <https://workplacedenmark.dk/health-and-safety/report-a-work-accident/>

компенсации (например, работники неформальной занятости могут быть исключены) или охвата только некоторых регионов страны или видов экономической деятельности. В этих случаях крайне важно иметь точную информацию об охвате статистики, чтобы обеспечить ее точную интерпретацию⁶⁷.

Таким образом, при получении статистических данных на основе административных записей информация о профессиональных заболеваниях, смертельном и несмертельном производственном травматизме, скорее всего, будет получена из разных источников. Это означает, что источники могут иметь различный охват, поэтому статистические данные о заболеваниях, смертельных травмах и несмертельных травмах, хотя и являются весьма взаимодополняющими, не могут быть строго сопоставимыми.

Хорошим примером получения статистических данных на основе административных записей по вопросам охраны труда и здоровья является аргентинское Управление по рискам на производстве (Superintendencia de Riesgos de Trabajo). На основе данных о несчастных случаях на производстве, несчастных случаях в пути и профессиональных заболеваниях, о которых сообщают различные страховые системы или работодатели, это ведомство собирает ценные статистические данные о безопасности и охране труда с целью мониторинга рисков и предотвращения несчастных случаев в будущем. Эта статистика регулярно распространяется на веб-сайте агентства¹⁰⁸. Национальный институт страхования Коста-Рики также собирает и распространяет ценные статистические данные о несчастных случаях на производстве и их последствиях¹⁰⁹. Аналогичным

¹⁰⁸ Доступно на сайте:

https://www.srt.gob.ar/estadisticas/acc_ultimos_datos.php

¹⁰⁹ Доступно на сайте: <https://www.sugese.fi.cr/seccion-estadistica>

өндірістік жарақаттар мен ауруларды зерттеуді (SOII) жүргізеді және кездейсоқ таңдалған жұмыс берушілерге жарақаттар мен аурулар туралы сауалнама нысандарын жібереді және бұл ақпаратты кәсіби жарақаттар мен аурулардың ұлттық статистикасын құру үшін пайдаланады. Өндірістік жарақаттар мен ауруларды зерттеу (SOII) — өлімге әкелмейтін кәсіптік жарақаттар мен аурулардың бағаларын жариялайтын бірлескен федералды және штаттық бағдарлама. Жыл сайын 200 000-ға жуық жұмыс беруші жеке өнеркәсіп пен мемлекеттік сектордағы (мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары) кәсіпорындар туралы есеп береді⁷⁹.

SOII өндірісте, сондай-ақ өлімге апармайтын өндірістік жарақаттар мен өзін-өзі жұмыспен қамтығандарда; 10 және одан аз жұмысшылары бар ферма қызметкерлеріне; жеке үй қызметкерлеріне; еріктілерге; және федералды үкімет қызметкерлеріне қатысты аурулар мен барлық жазатайым оқиғаларды есепке алмайды

SOII сауалнама нысаны келесі бөлімдерді қамтиды:

- 1) Мекеме туралы ақпарат;
- 2) Есепті кезеңдегі жұмысқа байланысты жарақаттар мен аурулар туралы жиынтық ақпарат;
- 3) Сообщения о случаях согласно форма заявления о травмах и заболеваниях OSHA 300, 300A және 301 нысандарына сәйкес жарақат және ауру туралы өтініш жағдайлары туралы хабарламалар;
- 4) Байланыс ақпараты (атаулы сауалнаманы толтырған адамның аты-жөні, лауазымы және телефон нөмірі көрсетіледі).

Осылайша, SOII ең ауыр жарақаттар мен аурулар туралы егжей-тегжейлі ақпаратты, соның ішінде зардап шеккен

⁷⁹<https://www.bls.gov/iif/overview/soii-overview.htm>

жұмысшылардың сипаттамаларын және оқиғаға қатысты мән-жайлардың егжей-тегжейлерін береді. SOII деректерінің толықтығын зерттеуді талқылайтын мақалалардан басқа, бұл түсініктеме SOII туралы шолуды ұсынады. Ол жұмыс орнындағы жарақат және ауру деректерін жинау тарихы, ағымдағы сауалнама процестері, жылдық нәтижелер және жеткіліксіз есеп берумен байланысты ағымдағы мәселелерге кіріспе туралы ақпаратты береді.

SOII сауалнамасы нысандары мен респонденттерге толтыруға арналған нұсқаулар BLS веб-сайтында қолжетімді (<https://www.bls.gov/respondents/iif/forms.htm>).

Италияның өндірістік жазатайым оқиғалардан сақтандыру ұлттық институты (INAIL) өндірістік жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулардан міндетті сақтандыруды басқарады, сондай-ақ мемлекеттік деңгейде өндірістік жазатайым оқиғалардың статистикалық есебін жүргізеді. Статистикалық деректерді қалыптастыру тізбегі негізінен әкімшілік деректерді жинайтын аумақтық жедел бөлімшелерден басталады, олар кейіннен актуарлық статистикалық кеңес беру арқылы тексеріледі және куәландырылады, кейіннен жалпы пайдалану үшін арнайы статистикалық мұрағаттарға жүктеледі.

Басқару мұрағаттарында жазылған ақпаратты өңдеу нәтижесінде алынған кестелердің айтарлықтай санынан тұратын INAIL деректер базасы мыналарға қатысты провинциялық, аймақтық және ұлттық деңгейде жинақталған ақпаратты қамтитын төрт тақырыптық аймаққа бөлінген:

- компаниялар;
- өндірістік жарақаттар;
- кәсіптік аурулар;
- кәсіби тәуекел.

системы уведомления работодателей, работников или трудового инспектора о несчастных случаях на производстве в компетентный орган (иногда это требуется по закону) и учет компенсаций, заявленных (и полученных) работниками, получившими производственную травму, в компетентный орган (социальное страхование, министерство труда и т. д.), может дать разные статистические данные о производственном травматизме.

Действительно, часто не все уведомительные травмы получают компенсацию и/или не все компенсированные травмы получают уведомление. Таким образом, для статистики охраны труда достоверность данных в значительной степени зависит от того, является ли регистрация или уведомление о несчастных случаях на производстве, травмах и/или заболеваниях в органе, ведущем учет, обязательной. Если уведомление о несчастных случаях не является обязательным или есть основания полагать, что о таких случаях в значительной степени не сообщается, учет может быть неполным, и, следовательно, любые статистические данные, полученные на его основе, будут занижать профессиональные риски и опасности. Аналогичным образом, если статистические данные получены на основе данных о страховании, важно знать, каков охват системы компенсаций, чтобы оценить, насколько полными являются статистические данные. И в этом случае, если рассматриваемое страхование не охватывает значительную часть занятых, статистические данные, полученные из его записей, будут иметь ограниченный охват, и их ни в коем случае нельзя интерпретировать как репрезентативные для страны в целом.

В более общем плане охват административной статистики может быть неполным из-за занижения данных (занижение количества сообщений о несчастных случаях на производстве), отсутствия доступа некоторых работников к системам

этом необходимо четко определить их вид с учетом дальнейшей стандартизации и обработки.

Структурированные данные являются организованными и имеют определенный формат, например, числа или категории.

Неструктурированные данные не имеют четкой структуры и могут включать текст, изображения или звук.

При сборе данных необходимо обеспечить соблюдение принципов конфиденциальности и защиты персональных данных и других. Основными источниками для сбора данных являются административные записи (данные, отчет), перепись населения и обследование предприятий, опрос домохозяйств и т.д.

Административные записи (данные, отчет) являются наиболее распространенным источником статистических данных по охране труда. Фактически, возможно, самой сильной стороной административных записей является их повсеместное распространение. Недостаточная доступность данных является одной из основных проблем в области статистики безопасности и гигиены труда. В отсутствие статистических сборников данных, таких как обследования предприятий или домохозяйств, административные записи, созданные различными учреждениями для своих собственных целей, часто представляют собой единственный доступный источник данных по охране труда.

Существует широкий спектр возможных административных записей, которые могут дать статистику по охране труда, включая записи, ведущиеся министерствами труда, трудовыми инспекциями, министерствами здравоохранения, социальными страховыми компаниями, частными страховыми компаниями и профсоюзами. Различные виды учета будут преследовать разные цели и следовать разным руководящим принципам, и, следовательно, получаемые статистические данные будут иметь разные методологии и охват. Например, учет соответствующей

Жазатайым оқиғалар туралы алғашқы статистиканы жинау кезінде INAIL-дың «Mod. 4 bis R.A» нысаны қолданылады. Бұл Италия заңнамасының⁸⁰ талаптарына сәйкес өндірістегі жазатайым оқиғалар туралы есеп/хабарлама нысаны. Нысан бірнеше бөлімге бөлінеді, соның ішінде қызметкердің жеке деректері, жұмыс берушінің деректері, жазатайым оқиғаның сипаттамасы, медициналық анықтама туралы ақпарат, куәгердің деректері және көлік құралы туралы мәліметтер (егер қажет болса). Ол сондай-ақ жарақаттар мен өтемақы туралы мәліметтерді егжей-тегжейлі сипаттайтын бөлімдерді қамтиды. Нысан inail және қоғамдық қауіпсіздік органдарына жіберуге арналған. «Mod. 4 bis R.A» статистикалық нысаны келесі бөлімдерді қамтиды:

- қызметкер мен жұмыс беруші туралы негізгі мәліметтер;
- оқиғаның егжей-тегжейлері және оқиғаның қысқаша сипаттамасы;
- оқиғаның мән-жайы, оның ішінде оқиға болған кездегі нақты орын мен іс-шаралар;
- медициналық ақпарат, оның ішінде жарақаттар, көрсетілген алғашқы көмек және қажет болған жағдайда ауруханаға жатқызу туралы мәліметтер;
- оқиғаға қатысқан куәгерлер және барлық көлік құралдары туралы мәліметтер;
- жарақаттардың сипаты мен дәрежесі туралы қосымша ақпаратты қоса алғанда, жарақаттардың сипаттамасы;
- өтемдер туралы ақпаратты және есеп үшін қажетті қорытынды растауларды немесе сертификаттарды қоса алғанда, әкімшілік мәліметтер.

⁸⁰ DECRETO DEL PRESIDENTE DELLA REPUBBLICA 30 giugno 1965, n. 1124

Testo unico delle disposizioni per l'assicurazione obbligatoria contro gli infortuni sul lavoro e le malattie professionali. <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:presidente.repubblica:decreto:1965-06-30;1124~art53>

Әрбір бөлім итальяндық жұмыс орнындағы қауіпсіздік ережелеріне сәйкес жазатайым оқиға туралы егжей-тегжейлі есепті құрастыру үшін қажетті жан-жақты деректерді жинау үшін құрылымдалған.

«Мод. 4 bis R.A» нысаны арнаулы Digital Workplace NAIL ақпараттық платформасы арқылы электронды түрде беріледі және INAIL және қоғамдық қауіпсіздік органдары үшін өндірістік жазатайым оқиғалардың нақты және мұқият құжаттамасын қамтамасыз ету үшін маңызды құрал ретінде қызмет етеді.

Қазіргі уақытта қолданыстағы статистикалық ақпаратты жинау және өңдеу әдістемесін, сондай-ақ еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақат туралы статистикалық есептілік нысандарын талдау нәтижесінде алдыңғы бөлімдерде егжей-тегжейлі сипатталған ауытқулар мен сәйкессіздіктер анықталды. Кемшіліктерді жою мақсатында көрсеткіштер мен индикаторлардың жаңа жүйесін ескере отырып, «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» № 1-Т (еңбек жағдайлары) «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп» және № 7-ТПЗ жұмыс істеп тұрған статистикалық нысандарына өзгерістер енгізу ұсынылады статистикалық байқау және еңбекті қорғау жай-күйіне мемлекеттік мониторинг жүргізу, еңбек жағдайлары және өндірістік жарақаттану туралы статистикалық есептіліктің жаңартылған нысандары Қазақстан Республикасының кәсіпорындарындағы еңбек қауіпсіздігі мәселелерінің жай күйі туралы ақпараттық қамтамасыз етуді кеңейтуге және нақтылауға мүмкіндік береді.

Жалпы мемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысаны үшін «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп» 1-Т (еңбек жағдайлары) индексі мынадай өзгерістер енгізу ұсынылады:

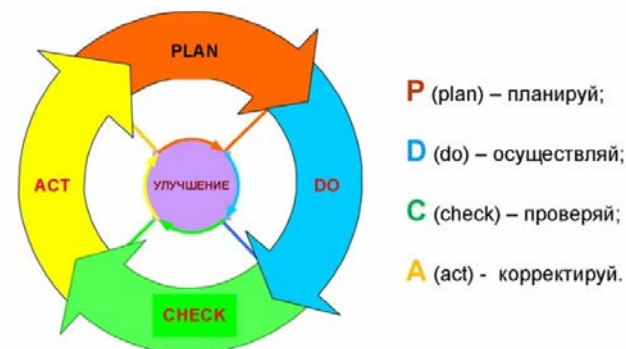

Рисунок 1.2.2 - Цикл Деминга-Шухарта (PDCA)

Методология сбора и обработки статистической информации включает в себя систему стандартов и правил, которые регулируют сбор, обработку, хранение и представление данных. Важным элементом исследования при сборе статистической информации является выборка, которая представляет собой подмножество элементов из генеральной совокупности, используемое для оценки параметров всей генеральной совокупности. Представительность и достоверность выборки обеспечивается при ее выполнении таким критериям, как:

- случайная выборка (элементы выбираются случайным образом из генеральной совокупности, что обеспечивает равные шансы для каждого элемента быть включенным в выборку);
- систематическая выборка (элементы выбираются с фиксированным интервалом из генеральной совокупности);
- стратифицированная выборка (генеральная совокупность делится на несколько подгрупп (страт) и элементы выбираются случайным образом из каждой подгруппы).

Сбор данных – представляет собой процесс, в котором информация собирается у выбранных элементов выборки. При

Автором Лымаренко В.М. предложено сходное описание методики.

1. Этап подготовительный, включает в себя: определение места данного метода сбора информации в общей программе исследования, целей и задач наблюдения; определение объекта и предмета наблюдения; выбор места и времени наблюдения, обеспечение доступа к среде наблюдения; выбор формы наблюдения; разработка процедуры наблюдения (системы понятий, которая включает в себя единицы и рамки наблюдения); разработка плана наблюдения и его апробация; подготовка оборудования, тиражирование необходимых документов; подготовка инструкции для исполнителей; подбор кадров и инструктаж наблюдателей, при необходимости их тренинг¹⁰⁷.

2. Этап - полевой, связанный со сбором информации в полевых условиях и контролем работы наблюдателей.

3. Этап - аналитический, включающий обработку результатов наблюдения и подготовку отчета.

Все приведенные подходы укладываются в общепринятый цикл Деминга-Шухарта непрерывного улучшения (PDCA) (рисунок 1.2.2), создающий методологическую основу применения основных и дополнительных процедур: планируй (Plan), осуществляй (Do), контролируй/проверяй (Check) - корректируй (Act).

¹⁰⁷ Лымаренко. В.М. «Метод наблюдения в исследованиях»
Межрегиональный институт экономики и права при МПА ЕВРАЗЭС Санкт-Петербург 2018 URL:
https://www.miep.edu.ru/upload/science/limarenko_work_32.pdf (дата обращения: 13.08.23)

1) іріктеменің өкілдігін қамтамасыз ету үшін оны шағын көлемді кәсіпорындар туралы ақпаратпен толықтыру ұсынылады, яғни шағын кәсіпорындарға осы статистикалық нысанды толтыруды міндеттеу қажет. Сонымен қатар, іріктемені әртүрлі себептермен статистикалық байқаумен қамтылмаған салалардағы негізгі қызмет түрі бар кәсіпорындардың деректерімен толықтыру қажет.

Жалпыұлттық статистикалық байқауда зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін адамдардың санын айқындау үшін еңбек жағдайларын тексеру кезінде статистикалық іріктемеге ISIC-Rev.4 экономикалық қызметінің барлық түрлерінің халықаралық стандартты салалық сыныптамасына сәйкес ҚР ЭҚЖЖ сәйкес мынадай қызмет салаларының ірі және орта кәсіпорындары кіреді:

- A. Ауыл, орман және балық шаруашылығы;
 - B. Тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді қазу;
 - C. Өңдеу өнеркәсібі;
 - D. Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондиционерленген ауамен қамтамасыз ету;
 - E. Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою қызметі;
 - F. Құрылыс;
 - H. Тасымалдау және сақтау;
 - I. Тұрғын-үй және тамақтану қызметтерін ұсыну;
 - J. Ақпарат және байланыс;
 - M. Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет;
 - Q. Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету.
- Статистикалық іріктемеге енгізілмеген ірі және орта кәсіпорындардың қызмет саласы төмендегілер:
- G. Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу;

К. Қаржылық және сақтандыру қызметі;

Л. Жылжымайтын мүлік операциялары;

Н. Әкімшілік және көмекші қызмет көрсету саласындағы қызмет;

О. Мемлекеттік басқару және қорғаныс; міндетті әлеуметтік қамсыздандыру;

Р. Білім;

Р. Өнер, ойын-сауық және демалыс;

С. Қызметтердің басқа түрлерін ұсыну.

Сонымен қатар, экономиканың аталған салаларында өз қызметін жүзеге асыратын статистикалық іріктемемен қамтылмаған ірі және орта кәсіпорындардың үлес салмағы 5 933 бірлікті немесе ірі және орташа өлшемді кәсіпорындардың жалпы санының 55% құрайды, осы кәсіпорындар қызметкерлерінің тізімдік санының үлесі 1,2 млн адамды немесе ірі және орта кәсіпорындар қызметкерлерінің жалпы тізімдік санының 43% құрады.

Соңғы үш жылдағы зиянды және/немесе қауіпті еңбек жағдайларында жұмыспен қамтылғандар санын талдау статистикалық байқаулар іріктелі әдіспен жүргізілетінін көрсетті, бұл ретте 19 саланың 11-і ғана қамтылған, яғни ISIC-Rev.4. салалық жіктелісінің халықаралық стандартына сәйкес салалардың жалпы санының 58% құрайды.

Алдыңғы бөлімдерде көрсетілгендей, шағын кәсіпорындар 1-Т (еңбек жағдайлары) нысаны бойынша статистикалық есептілікті тапсыра алмайды, жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпкерлік субъектілерінің, оның ішінде мемлекеттік меншіктегі шағын кәсіпорындардың саны 378 232 бірлікті немесе жұмыс істеп тұрған заңды тұлғалардың жалпы санының (407 439 бірлік) 93% құрады, шағын кәсіпорындарда тексеруге жататын қызметкерлердің

доклад является ценным документом и для сферы статистики охраны труда.

Методология сбора статистической информации предусматривает систематический подход к сбору данных, включающий определение целей и задач и выбор соответствующих методов, разработку опросных форм, проведение опросов, обработку и анализ полученных данных. Она позволяет получить объективную и надежную информацию о различных явлениях и процессах для принятия взвешенных решений в различных областях¹⁰⁶.

Следует отличать стандартизованную методику по сбору информации и исследовательскую - под определенные цели и задачи (рисунок 1.2.1).

Рисунок 1.2.1 - Исследовательская методика сбора и обработки информации (обобщено автором на основе источников по маркетингу)

¹⁰⁶ Основные принципы и методы сбора статистической информации: в поисках достоверных данных. /AnyQuestion.

URL: <https://ru.anyquestion.info/a/osnovnye-printipy-i-metody-sbora-statisticheskoy-informatsii-v-poiskah-dostovernih-dannyh> (дата обращения: 13.08.23)

В этой резолюции содержится информация о целях использования статистики производственного травматизма, а также об основных возможных источниках данных. В ней также представлены стандартные определения ключевых понятий, относящихся к производственному травматизму, и перечислены основные элементы данных, подлежащие сбору и распространению.

Определения, изложенные в данной Резолюции, являются международными стандартными определениями, определяющими подготовку надежных и сопоставимых статистических данных на международном уровне, в том числе для мониторинга Целей устойчивого развития. Следует отметить, что несчастные случаи на производстве, травмы или профессиональные заболевания могут определяться иначе для статистических целей, чем для целей инспекции труда, уведомления или компенсации. По возможности, при подготовке статистических данных по безопасности и гигиене труда следует опираться на стандартные статистические определения.

Методология MOT по гармонизации статистики инспекции труда Признавая ключевую роль статистики инспекции труда в разработке национальной политики, систем, программ и стратегий в области инспекции труда, а также понимая, что сбор, анализ и использование данных инспекции труда в разных странах происходит по-разному, MOT выступает за гармонизацию статистики инспекции труда. На основе углубленных исследований, проведенных в странах всех регионов, MOT подготовила доклад под названием «Руководство по гармонизации статистики инспекции труда»¹⁰⁵, призывающий к использованию общей методологии для статистики инспекции труда и излагающий основные аспекты данной методологии. Учитывая тесную связь между системами инспекции труда и охраной труда, этот

¹⁰⁵ https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/departments-and-offices/governance/labadmin-osh/WCMS_506961/lang-en/index.htm

тізімдік саны 2,8 млн. адамды немесе елдегі жалдамалы қызметкерлердің жалпы санының 47% құрады.⁸¹

Қызмет салалары мен шағын көлемді кәсіпорындардың статистикалық іріктемесінің негізінде жүргізілген талдау осы кәсіпорындардың еңбек жағдайларын зерттеуді статистикалық байқауға енгізудің маңыздылығы туралы қорытындыға әкеледі. Бұл нәтижелер еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттануды талдау кезінде ескерілетін статистикалық ақпарат көлемін кеңейту қажеттілігін растайды. Шағын көлемдегі және барлық қызмет салаларындағы кәсіпорындарды қамтитын статистикалық байқау неғұрлым өкілді және дәл болады, бұл ағымдағы жағдайды және еңбекті қорғау саласындағы талаптарды неғұрлым толық және объективті түсінуге ықпал етеді. Мұндай статистикалық деректерді қосу сонымен қатар шағын көлемді кәсіпорындардағы үрдістер мен проблемаларды анықтау мүмкіндігін қамтамасыз етеді, бұл еңбек жағдайларын жақсарту және өндірістік жарақат алу қаупін азайту бойынша тиімді стратегиялар мен шараларды әзірлеуге көмектеседі.

2) Орта есеппен есепті жылдағы еңбек жағдайларының жай-күйі туралы ақпаратты қамтитын 1-Т (еңбек жағдайлары) нысанының екінші кестесінде кәсіптік тәуекелді бағалау үшін өндірістік факторлардың жаңа жіктеуішіне сәйкес жұмыскерлердің өмірі мен денсаулығына зиянды және қауіпті әсер ететін факторлардың тізбесін толықтыру (жаңарту) ұсынылады.

Өндірістік объектілерді еңбек жағдайлары бойынша аттестаттау және кәсіптік тәуекелді бағалау рәсімін жетілдіру үшін кәсіптік ауруға және өндірістік жарақаттануға әкеп соғатын өндірістік орта мен еңбек процесі факторларының жүйеленген

⁸¹ "Тіркелген және жұмыс істеп тұрған заңды тұлғалар және бірлескен меншік нысанындағы филиалдар (2023 жылғы 01 қаңтарға)" БНС деректері негізінде

тізбесін қамтитын өндірістік факторлардың жіктеуіші әзірленеді. Жіктеуіште барлық факторлар олардың адам ағзасына әсер ету сипаты бойынша және олардың шығу тегі бойынша МЕМСТ 12.0.002–2016 мемлекетаралық стандартына сәйкес топтастырылатын болады. «ҚЕСЖ. Қауіпті және зиянды өндірістік факторлар. Жіктеме» факторлардың келесі топтарына жіктелуі:

- физикалық табиғат факторлары;
- химиялық табиғат факторлары;
- биологиялық табиғат факторлары;
- психофизиологиялық табиғат факторлары.

Әр топтың өзіндік жіктеу коды болады және факторлардың ерекшеліктерін егжей-тегжейлі көрсетуге мүмкіндік беретін тиісті кіші топтарға бөлінеді. Өндірістік факторларды жүйелеу әр түрлі категорияларда бір фактордың тізіміне бірнеше рет енуін болдырмайды. Осылайша, өндірістік факторлардың жаңа жіктеуіші жұмысшылардың денсаулығы мен қауіпсіздігіне теріс әсер ететін факторлардың барлық спектрін қамтиды.

1-Т (еңбек жағдайлары) статистикалық нысанда әзірленген жіктеуіштен қауіпті және зиянды өндірістік факторлардың бірыңғай тізбесін қолдану респонденттерге бастапқы деректерді дайындау және еңбек жағдайлары бойынша өндірістік объектілерді аттестаттау және факторлар тізімінің сәйкестігіне байланысты кәсіптік тәуекелдерді бағалау нәтижелері бойынша осы нысанды толтыру процесін жеңілдетеді және сол арқылы саны туралы неғұрлым дәл және шынайы ақпарат алуды қамтамасыз етеді зиянды және(немесе) қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс істейтін адамдар.

3) Кәсіпорынның зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін жеңілдіктер мен өтемақыларға жұмсаған шығындары туралы ақпараты бар 1-Т (еңбек жағдайлары)

случаях насилия и домогательств на работе, она призывает к мониторингу и обеспечению соблюдения законов и правил, а также к повышению осведомленности, для чего необходимы (или, по крайней мере, лучше иметь) достоверные данные.

Конвенция о статистике труда (Конвенция 160, принятая в 1985 году)¹⁰³ определяет основы надлежащей национальной системы статистики рынка труда, подчеркивая не только важность наличия данных по основным направлениям статистики труда, но и необходимость прозрачных и надежных методологий. Страны, ратифицировавшие данную Конвенцию, обязуются регулярно готовить и распространять статистические данные по целому ряду различных аспектов рынка труда, включая производственный травматизм и профессиональные заболевания, по возможности в разбивке по видам экономической деятельности.

Международные стандарты статистики труда: Резолюция, касающаяся статистики производственного травматизма (в результате несчастных случаев на производстве). Существует два вида международных стандартов статистики труда: Конвенции и рекомендации Международной конференции труда, касающиеся статистики, и Резолюции и Руководящие принципы, принятые Международными конференциями статистиков труда.

Основным международным стандартом, непосредственно касающимся составления и распространения статистики безопасности и гигиены труда, является Резолюция о статистике производственного травматизма (в результате несчастных случаев на производстве)¹⁰⁴, принятая Шестнадцатой Международной конференцией статистиков труда в 1998 году.

¹⁰³https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312305:NO

¹⁰⁴ https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/standards-and-guidelines/resolutions-adopted-by-international-conferences-of-labour-statisticians/WCMS_087528/lang-en/index.htm

было указано на необходимость укрепления процедур регистрации и уведомления о несчастных случаях на производстве и профессиональных заболеваниях и содействия гармонизации систем регистрации и уведомления, чтобы способствовать разработке профилактических мер.

Конвенция об инспекции труда (Конвенция 81, принятая в 1947 году)¹⁰⁰, которая устанавливает основные принципы систем инспекции труда, включает обязательство центрального национального органа инспекции публиковать ежегодный отчет, включающий статистические данные о персонале и деятельности инспекции труда, а также о несчастных случаях на производстве и профессиональных заболеваниях, известных инспекции труда. Поскольку трудовая инспекция играет центральную роль в мониторинге и обеспечении безопасности и гигиены труда, этот документ важен для обеих областей.

Конвенция о содействии безопасности и гигиене труда (Конвенция 187, принята в 2006 году)¹⁰¹ устанавливает основные требования к соответствующим системам безопасности и гигиены труда, включая сбор и анализ данных.

Признавая, что право каждого человека на охрану труда включает в себя доступ к миру труда, свободному от насилия и домогательств, Международная конференция труда на своей столетней сессии приняла Конвенцию о насилии и домогательствах (Конвенция 190, принята в 2019 году)¹⁰². Хотя эта Конвенция не содержит прямого призыва к сбору соответствующих данных о

¹⁰⁰https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100::NO:12100:P12_100_ILO_CODE:C081:NO

¹⁰¹https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C187

¹⁰²https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:3999810:NO

нысанының төртінші кестесіне жалпы сипаттағы еңбек қауіпсіздігін және еңбекті қорғауды қамтамасыз етуге арналған тікелей шығындардың көлемі туралы мынадай мәліметтерді енгізу ұсынылады:

- қызметкерлерді, басшыларды және еңбекті қорғауды қамтамасыз етуге жауапты адамдарды еңбекті қорғау мәселелері бойынша оқытуды, нұсқау беруді және білімді тексеруді жүргізуге арналған шығындар;

- жеке және ұжымдық қорғау құралдарымен қамтамасыз етуге арналған шығындар;

- санитарлық-тұрмыстық үй-жайлармен және құрылғылармен қамтамасыз ету шығындары;

- кәсіптік тәуекелдерді бағалауды жүргізуге арналған шығындар;

- мерзімді медициналық тексерулер жүргізуге және қызметкерлерді ауысым алдындағы медициналық куәландыруға арналған шығындар.

Қазіргі уақытта 1-Т (еңбек жағдайлары) нысаны бойынша қолданыстағы статистикалық есептілікте жұмыс беруші зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істегені үшін жеңілдіктер мен өтемақыларға кәсіпорынның шығындары, атап айтқанда қосымша демалысқа, қысқартылған жұмыс күніне, емдік-профилактикалық тамақтануға, сүтке және (немесе) баламалы тамақ өнімдеріне арналған шығындар туралы мәліметтерді ұсынады, зиянды еңбек жағдайлары үшін қосымша ақылар. Зиянды еңбек жағдайлары үшін жеңілдіктер мен өтемақыларға арналған бұл шығындар кәсіпорындар мен ұйымдардың өлеуметтік жауапкершілігінің ажырамас бөлігі болып табылады және қауіпсіз жұмыс жағдайларын қамтамасыз етеді, бірақ олар Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 180-бабының 3-тармағына сәйкес регламенттелген еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауды

қамтамасыз етуге байланысты жұмыс берушінің шығыстарын толық көрсетпейді.

Жалпыұлттық статистикалық байқау үшін жұмыс берушінің еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауға жұмсаған шығындарын статистикалық есептілікте көрсету қажеттілігі кәсіпорындар мен ұйымдарда қауіпсіз және салауатты еңбек жағдайларын қамтамасыз етуге маңызды рөл атқаратын бірнеше факторларға байланысты.

Біріншіден, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шығындары туралы деректерді статистикалық есептілікке енгізу мемлекеттік органдарға кәсіпорындар мен ұйымдар еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағыттайтын қаржы ресурстары туралы объективті ақпарат алуға мүмкіндік береді. Бұл қосымша ресурстар немесе еңбекті қорғау жүйесін жақсарту қажет аймақтарды анықтауға көмектеседі.

Екіншіден, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шығындары туралы деректер қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету жөніндегі іс-шаралардың тиімділігіне талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл жұмыс берушілердің еңбекті қорғау саласындағы инвестицияларының тиімділігін бағалауға және басқа кәсіпорындарға таратуға болатын табысты тәжірибелерді анықтауға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шығындары бойынша статистикалық есептілік кәсіпорындар мен ұйымдардың қоғамдық ашықтығы мен ашықтығын арттыруға ықпал етеді. Еңбек қауіпсіздігі шығындары туралы ақпарат қызметкерлерге, кәсіподақтарға, инвесторларға және жұртшылыққа қолжетімді болады, бұл еңбекті қорғау мәселелеріне жауапты және тұрақты көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді.

Төртіншіден, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау шығындары туралы деректер еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты

Таким образом, роль и значение статистической информации заключается в решении целого ряда проблем в сфере охраны труда на предприятиях для:

- 1) отслеживания положительных и отрицательных тенденций, оперирование только фактами, которые имеют достоверное происхождение;
- 2) оценки текущей ситуации, выделение областей, которым наиболее необходима корректировка или улучшение, проработка;
- 3) выработки дальнейшей стратегии развития на основе статистических данных.

1.2 Обзор методологии сбора и обработки статистической информации в сфере охраны труда

Основы методологии сбора и обработки статистической информации регулируется несколькими международными трудовыми стандартами.

Конвенция о безопасности и гигиене труда (Конвенция 155, принята в 1981 году)⁹⁸ предусматривает принятие последовательной национальной политики в области безопасности и гигиены труда и определяет меры, которые должны предприниматься правительствами и предприятиями для содействия безопасности и охране труда в целях улучшения условий труда. В этой Конвенции признается важность статистических данных о несчастных случаях на производстве и профессиональных заболеваниях, что включает в себя обязательство по их ежегодному составлению. Кроме того, в Протоколе 2002 года в Конвенции о безопасности и охране труда⁹⁹

⁹⁸https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312300:NO

⁹⁹https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312338:NO

- ошибки выборки в опросах;
- отсутствие информации о работниках, которые не являются наемными работниками (самозаняты), работников, которые не зарегистрированы или имеют неформальную занятость;

Опрос домохозяйств

- всеобъемлющий охват населения трудоспособного возраста (занятых, безработных и не занятых) позволяет проводить исследования вне сферы занятости, а также внутри сферы занятости, среди различных категорий занятых;	- качество данных зависит от точности респондентов. Это особенно важно для вопросов безопасности и гигиены труда, где субъективность может привести к тому, что разные респонденты будут вспоминать или классифицировать события по-разному;
- дизайн анкеты позволяет собирать интересующие данные, а подробный опрос дает возможность более точного измерения;	- особенности выборки могут препятствовать получению надежных оценок для небольших групп и территорий;
- большой потенциал для интересных перекрестных таблицей, учитывая количество собранных переменных	- ошибки выборки;
	- снижение качества данных по деликатным темам.

170

Рисунок 1.1.1 – Ключевые преимущества и недостатки источников статистической информации в сфере охраны труда

өзірлеу үшін маңызды құрал болып табылады. Мемлекеттік органдар бұл деректерді еңбекті қорғау саласындағы жалпы жағдайды бағалау және ұлттық деңгейде еңбек жағдайларын жақсарту үшін тиісті шаралар мен бағдарламаларды өзірлеу үшін пайдаланады.

Демек, еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауды қамтамасыз ету шығындарын толық статистикалық есепке алу және талдау үшін зиянды еңбек жағдайлары үшін жеңілдіктер мен өтемақылардан басқа, жоғарыда келтірілген мәліметтерді қосу қажет. Статистикалық есептілікте жұмыс берушінің еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауға жұмсаған шығындарын көрсету кәсіпорындар мен ұйымдардағы қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз етудің, еңбекті қорғау жөніндегі қаржылық іс-шаралардың тиімділігін жақсартудың және осы саладағы мемлекеттік саясатты өзірлеудің маңызды құралы болып табылады.

Статистикалық байқаудың 1-Т (еңбек жағдайлары) жаңа нысандарына ішкі өзгерістер енгізу үшін, сондай-ақ нақты және қолжетімді ақпараттар алу үшін зиянды және қауіпті жағдайларда айналысатын жұмысшылар саны туралы статистикалық деректерді жинап, өңдеу бойынша әдістеме даярлау қажет немесе Қазақстан Республикасы «Мемлекеттік статистика туралы» Заңының 12-бабының 8 тармағына сай өзірленген "Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің саны туралы есеп" (индексі 1-Т (еңбек жағдайлары) Статистикалық нысандарын толтыру жөніндегі нұсқаулықты қайта қарау керек.

Жалпы мемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысаны үшін «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» 7-ТПЗ индексі мынадай өзгерістер енгізу ұсынылады:

1) 7-ТПЗ нысаны бойынша статистикалық есептілікте ұсынылатын мәліметтер мынадай позициялармен толықтырылсын:

147

- қауіпті өндірістік объект немесе қауіпті техникалық құрылғы белгілерінің болуы;

- орындалуы кезінде жазатайым оқиға (кәсіптік ауру) болған кәсіптің осы түрі бойынша қызметкердің өтілі;

- зардап шеккен қызметкердің орташа айлық жалақысы.

Қазіргі уақытта 7-ТПЗ нысаны жалпы статистикадан қауіпті өндірістік объектілерде болған жарақаттану бойынша деректерді бөліп көрсетуге мүмкіндік бермейді. Бұл факт өндірістік жарақаттану бойынша ведомствоаралық салыстырмалы талдауды сапалы жүргізуге мүмкіндік бермейді, өйткені ҚР ТЖМ Өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті қауіпті өндірістік объектіні пайдалануға байланысты жарақаттанудың есебін жүргізеді. Сондықтан ҚР ЕХӘҚМ мен Еңбек және әлеуметтік қорғау комитетінің деректері әр түрлі. «Қауіпті өндірістік объект немесе қауіпті техникалық құрылғы белгілерінің болуы» 7-ТПЗ нысанындағы позицияны қосу осы кемшілікті жоюға және өндірістік жарақаттанудың толыққанды статистикалық есебін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Еңбек өтілі бойынша позицияны қосу осы фактор бойынша статистикалық іріктемені топтастыруға және өндірістегі жазатайым оқиғалардың салдарынан зардап шеккендердің санын олардың мамандық бойынша жұмыс өтілінің ұзақтығына қарай талдауға мүмкіндік береді. Бұл ретте шағын, шағын жұмыс өтілі бар жұмыскерлерге ерекше назар аудару қажет, өйткені олардың еңбек қорғау жөніндегі білімі, ережелері мен нұсқаулықтары төмен болуы мүмкін, қауіпсіз өндіріс дағдыларын жеткіліксіз меңгеруі мүмкін, бұл көбінесе жазатайым оқиғаның басталуына әкеледі. Талдау көрсеткендей, үлкен жұмыс өтілі бар жұмысшылар еңбек қырағылығын жоғалтады, немқұрайлылық таныта бастайды, зейінін жоғалтады, шамадан тыс босаңсытады, санасын алдын-алу шараларына бағыттамайды, қауіпсіз еңбек әдістерін елемейді, бұл көбінесе жазатайым оқиғаларға әкеледі. Сондықтан қызметкер-

Преимущества

- данные легкодоступны, не требуют дополнительных усилий или затрат на составление, экономически эффективны;

- обычно исчерпывающий охват совокупности;

- общий подсчет позволяет достичь высокого уровня детализации;

Недостатки

Административные записи (данные, отчет)

- следует административным целям и рекомендациям, а не статистическим. Пункты сбора данных определяются административными, а не статистическими потребностями;

- хотя охват совокупности может быть исчерпывающим, она часто ограничена и далеко не всеобъемлюща;

- зачастую не обновляется;

- занижение данных может быть обычным явлением;

- официальные требования к отчетности часто исключают некоторые категории работников;

Перепись населения и обследование предприятий

- всесторонний охват крупных предприятий;

- высокая точность данных из платежных ведомостей;

- подробная информация о работодателе или экономической единице, а также о работниках;

- низкий охват малого бизнеса и неформального сектора;

- высокий показатель недополучения ответов (если это не является обязательным);

- элементы данных; ограниченные информацией в реестрах предприятий и представленные работодателем;

национальным статистическим управлением или другими соответствующими компетентными органами). Ни один источник статистических данных не может удовлетворить все статистические потребности, что подразумевает, что различные типы источников скорее дополняют, чем заменяют друг друга. Действительно, каждый тип источника данных имеет свои преимущества и недостатки, а объединение источников данных позволяет использовать их сильные стороны. Тем не менее, в области статистики безопасности и гигиены труда отсутствие данных остается самой большой проблемой, и часто не существует более одного надежного источника данных. Ключевые преимущества и недостатки основных источников статистики по охране труда представлены на рисунке 1.1.1⁶⁷. Отдельные источники более подробно будут рассмотрены в разделе 1.2.

лердің осы санаттарына тиісті еңбек өтілі санатындағы қызметкерлердің ерекшеліктерін ескеретін арнайы әзірленген бағдарламалар бойынша қосымша оқыту жүргізу қажет.

Зардап шеккен қызметкердің орташа айлық жалақысы уақытша еңбекке жарамсыздық бойынша төлемдердің (аурухана парақтары), сақтандыру компанияларының сақтандыру төлемдерінің, еңбекке жарамсыздығы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылардың мөлшерін анықтауға арналған объект болып табылады. Сондықтан «зардап шеккен қызметкердің орташа айлық жалақысы» позициясы бойынша мәліметтер есеп айырысу кезінде тиісті ұйымдар үшін ақпарат болады.

2) Жұмыс орнында туындайтын жаңа кәсіптік тәуекелдерді ескере отырып, оқиға түрлерінің және жазатайым оқиғалардың себептерінің тізбесін (7-ТПЗ статистикалық нысанына 4 және 5-қосымша) жетілдіру.

Оқиға түрлерінің тізбесін және жазатайым оқиғалардың себептерін жетілдіру мақсатында өндірістік жарақат пен кәсіптік аурулар туралы деректердің неғұрлым кең көлемін нақтылауға және ескеруге мүмкіндік беретін жіктеуіш әзірленетін болады. Бұл ретте «адам-машина-орта» жүйесі шеңберінде адамның машинамен және өндірістік ортамен өзара іс-қимылының ерекшеліктері ескерілетін болады. Жіктеуішті әзірлеу кезінде жазатайым оқиғалардың пайда болуының себеп-салдарлық байланыстарын орнатуға және объективті көріністі алуға мүмкіндік беретін жүйелік тәсілді қолдану ұсынылады, яғни зерттелетін объект (процесс, құбылыс) белгілі бір байланыстар мен қатынастармен байланысты жеке элементтерден (ішкі жүйелерден) тұратын біртұтас тұтастық ретінде қарастырылады. Сонымен, жазатайым оқиғалардың барлық себептерін үш топқа бөлу ұсынылады, олардың негізінде жалпы белгі - қауіптің негізгі көзі болып табылады. Осылайша себептердің үш негізгі тобы бөлінеді:

1. ұйымдастырушылық (қауіп көзі - адам);
2. техникалық-технологиялық (қауіп көзі - қолданылатын техника (машиналар, жабдықтар және т. б.) және технологиялық процестер;
3. санитарлық-гигиеналық (қауіп көзі - адам жұмыс істейтін еңбек жағдайлары).

Ұйымдастырушылық себептерге қызметкердің абайсыздығына, оның дұрыс емес әрекеттеріне және қауіпсіздік ережелерін бұзуына байланысты жағдайларды қосу қажет. Мәселен, мысалы, технологиялық процестің бұзылуы техникалық құжаттаманың жоқтығын, технологиялық операциялардың тәртібін бұзуды немесе сапасыз орындалуын, жұмыстардың дұрыс қабылданбауын, техникалық паспорттың бұзылуын, технологиялық картаға сәйкес келмейтін жабдықты пайдалануды және т. б. қамтуы мүмкін. Еңбектің қанағаттанарлықсыз ұйымдастырылуы жұмыстарды орындау кезіндегі іс-әрекеттердің сәйкес келмеуінен, жұмыс орындаушыларының дұрыс орналаспауынан көрінуі мүмкін. Жұмыс орындарын ұйымдастырудағы қанағаттанарлықсыз мазмұн мен кемшіліктер - бұл бітелу және жұмыс орнын қауіпсіз күйге келтірмеу. Еңбек және өндірістік тәртіпті бұзу - бұл жұмысты нарядсыз орындау, қауіпсіздік ережелерін бұзу, жеке қауіпсіздікті қамтамасыз ету емес. Жәбірленушінің өрескел абайсыздығы тікелей жұмыс орнында және өндірістік-тұрмыстық үй-жайларда жұмыс істейтіндердің асығыс және абайсыз әрекеттерінен көрінеді.

Техникалық-технологиялық себептер тобына қолданылатын техникалық құралдар мен технологиялық процестерді қамтитын өндірістік процеске байланысты жағдайларды жатқызу ұсынылады. Өндірістік жабдық, егер оның конструктивтік кемшіліктері болса, жеткілікті сенімді болмаса немесе ол ақаулы жағдайда қолданылса, оның жұмыс процесінде істен шығуы немесе істен шығуы орын алса, қауіптің көзіне айналуы мүмкін.

вторичные данные из соответствующих отраслевых и специальных отчетных форм.

Статистика труда включает в себя статистические данные по широкому кругу вопросов, связанных с трудовой деятельностью, и может быть получена из различных источников. Характеристики статистического источника определяют насколько надежной, сопоставимой и репрезентативной является статистика труда. Поэтому, когда речь идет о статистике труда, крайне важно понимать последствия типа используемого источника и помнить о методологии и охвате (географическом, демографическом, тематическом и т. д.) основного источника⁹⁷.

Более традиционными источниками статистики труда являются переписи населения и предприятий, а также обследования домашних хозяйств и предприятий, поскольку они специально предназначены для получения статистических данных. Однако множество ценной информации можно получить и из источников, изначально не предназначенных для статистических целей, таких как административные записи и большие данные.

В случае статистики безопасности и гигиены труда наиболее распространенными источниками являются административные записи, ведущиеся различными ведомствами, такими как министерство труда, инспекция труда, министерство социального страхования или министерство здравоохранения. Однако статистику по охране труда можно получить и на основе обследований домашних хозяйств, переписей или обследований предприятий. Такие мероприятия по сбору данных проводятся специально для подготовки статистических данных (как правило,

⁹⁷ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_590092.pdf

Особенностью этого вида информации является то, что она получена в форме, непригодной для непосредственного научного использования. Орудием такого «преобразования» выступают статистические и другие индуктивные методы обобщения и анализа. В результате статистической обработки первичной информации получают определенные обобщающие показатели: средние величины, вариации, дисперсии, мода, медиана и т. д. Они носят чаще всего характер статистического резюме, которое отражает определенные связи, тенденции, эмпирические зависимости.

Вторичной называют информацию, взятую из других источников, полученную другими исследователями. Всякое эмпирическое обобщение (вторичная информация) является базисом теоретического знания и обеспечивает ему (в идеале) статус достоверности, поскольку исключает различные случайные и субъективные отклонения, неизбежные в первичной информации. Вероятность ее истинности может приближаться к единице, поэтому она может выступать в качестве фактов описательной теории. Вторичная информация может использоваться также для верификации теории, эмпирической интерпретации дедуктивных теоретических построений⁹⁶.

Первичная информация, получаемая как при использовании сплошных и выборочных методов статистического обследования, обеспечивает мониторинг для выявления наиболее опасных секторов экономики (сельское хозяйство, строительство, транспорт), на предприятиях или компаниях для выявления факторов травматизма на рабочих местах, что должно привести к изменению методов и условий работы. Могут использоваться и

⁹⁶ Информация первичная и вторичная. /Словари и энциклопедии на Академике URL: https://sociological_guide.academic.ru (дата обращения: 05.09.23).

Санитарлық-гигиеналық себептерге жұмысшыларға өндірістік ортаның зиянды факторларының әсер ету жағдайлары жатады. Мысалы, олар - шу, діріл және иондаушы сәулелену деңгейінің жоғарылауы және т. б.

Осы мәселені неғұрлым егжей-тегжейлі зерделеу үшін жазатайым оқиғалардың түрлері мен себептерінің жаңа жіктемесін енгізу үшін қажетті ұсынымдар мен тәсілдерді әзірлеуге мүмкіндік беретін қосымша ғылыми-талдамалық зерттеулер қажет.

Оқиғалар түрлері мен жазатайым оқиғалардың себептерінің тізімдемесін жетілдіру кәсіби тәуекелдер деңгейін төмендетуге бағытталған белсенділендірілген шара болып табылады.

Ұсынылатын өзгерістерді енгізу және 7-ТПЗ статистикалық байқаудың жаңа нысанын енгізу үшін «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» жалпы мемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысанын толтыру бойынша қолданыстағы нұсқаулықтарды және осы статистикалық нысанға қосымшаны қайта қарау қажет.

ҚОРЫТЫНДЫ

Статистика еңбекті қорғауды басқарудың тиімділігі мен жаңа аналитикалық жүйесінің нәтижелілігінің және отандық кәсіпорындардағы кәсіптік тәуекелдерді төмендету жөніндегі шаралардың цифрлық өзегі болуға тиісті.

Жиналған деректер еңбекті қорғау жөніндегі іс-шаралардың экономикалық тиімділігіне талдау жүргізуге, еңбек жағдайлары мен өндірістік жарақаттануды, сондай-ақ кәсіптік тәуекелдерді барлық ықтимал ракурстарда есепке алуға және талдауға, сондай-ақ жоғары тәуекелді отандық өндірістерге өндірістік жарақаттану мен кәсіптік ауруларды төмендетуде мақсатты атаулы қолдауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Бастапқы статистикалық деректерді жинау кезінде барлық салалар мен шағын көлемді кәсіпорындарды қамтитын үздіксіз статистикалық бақылау әдісін қолданған дұрыстау және нәтижелірек болады.

Зиянды және қауіпті әсер ететін факторларды толық статистикалық есепке алу үшін, атап айтқанда 1-Т (еңбек жағдайлары) нысаны бойынша деректерді жинау барысында, олардың тізімдемесін өзектендіру керек және ҚР ҰЭМ Статистика бойынша комитеті Төрағасының 2020 жылғы 7 қыркүйектегі №34 бұйрығымен бекітілген «Зиянды және басқа да қолайсыз еңбек жағдайларында жұмыс істейтін жұмыскерлердің саны туралы есеп» (индексі 1-Т (еңбек жағдайлары), кезеңділігі жылдық) «Жалпы мемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысаны» атты 5-Қосымшаға қосу қажет.

Жекелеген позициялар бойынша (зардап шеккен қызметкердің орташа айлық жалақысы, сақтандыру компаниясы мен жұмыс берушінің жауапкершілігі тұрғысынан сақтандыру төлемдерінің сомасы, МӘС қорытындысының нәтижелері (еңбекке жарамсыздық дәрежесі) ұсынылатын мәліметтерді ҚР СЖЖРА ҰСБ басшысының

классика маркетинга Ф.Котлера – виды эмпирического знания, полученные с помощью специальных методов исследования⁹⁵. Первичная информация (первичные данные) отражает только то состояние объекта, которое имело место в определенной ситуации. Она фиксирует единичные наблюдения, высказывания, оценки, а потому по содержанию может иметь и вероятностный, и достоверный характер.

Таблица 1.1.1 - Принципы сбора и обработки статистической информации

Основные принципы сбора и обработки статистической информации			
Случайность	Репрезентативность	Разнообразие	Прозрачность
Данные, которые используются в статистическом анализе, должны быть случайными и не обусловлены какими-либо внешними факторами	Данные, которые используются в статистическом анализе, должны быть репрезентативными, то есть представительными для всей генеральной совокупности.	Статистический анализ должен использовать различные методы и техники для анализа данных. Это позволяет увеличить точность и надёжность результатов	Статистический анализ должен быть прозрачным и понятным для всех пользователей. Результаты должны представляться в понятной форме, которую можно интерпретировать и использовать в принятии решений

⁹⁵ Филип Котлер: Основы маркетинга. Перевод на русский язык: В.Б. Бобров. - М., 1990. URL: /https://sharlib.com/read_159913-19 (дата обращения: 05.09.23).

прозрачности и подотчетности от государства за проводимую политику, принятые законы и решения, расходования средств налогоплательщиков.

В конечном счете это приводит к укреплению общественного контроля, снижению уровня коррупции, повышению качества государственного управления и повышению инвестиционной привлекательности экономики государства и в итоге, к благополучию⁹².

Основные принципы, лежащие в основе сбора и обработки статистической информации, как показывает мнение ряда авторов, находятся в достаточно широком спектре. Есть короткий перечень из 4 принципов, представленных в таблице 1.1.1.⁹³

По мнению Н. Маршовой в статистике необходимо применять более широкий спектр принципов: качество, адекватность, достоверность, доступность методологии формирования показателей, необходимая точность, сопоставимость, согласованность, практическая полезность, системность, научность, полнота информации, комплексность, достаточность, эффективность разработки статистических данных, своевременность, интерпретируемость, целесообразность, открытость и доступность, конфиденциальность статистических данных⁹⁴.

Первичная информация, по мнению многих авторов, включая

⁹² Какую информацию мы можем получить. / Онлайн курс Доступ к информации в Казахстане от А до Я. URL: <http://info-dostup.kz/lesson2/> (дата обращения: 06.09.23)

⁹³ Статистический анализ: основные принципы и методы. /AnyQuestion. URL: <https://ru.anyquestion.info/a/statisticheskiy-analiz-osnovnye-printsipy-i-metody> (дата обращения: 06.09.23)

⁹⁴ Маршова Т. Н. Принципы формирования статистических данных для анализа и прогнозирования социально-экономического развития. / Экономические и социально-гуманитарные исследования. – 2017. – № 2. – С. 25–36. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-formirovaniya-statisticheskikh-dannyh-dlya-analiza-i-prognoza-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitiya/viewer> (дата обращения: 05.09.23).

2022 жылғы 18 қазандағы № 34 бұйрығымен бекітілген «Жалпы мемлекеттік статистикалық байқаудың статистикалық нысаны «Еңбек қызметіне байланысты жарақаттану және кәсіптік аурулар туралы есеп» (индексі 1-Т (еңбек жағдайлары) кезеңділігі жылдық) атты 13-қосымшада толықтыра көрсету қажет.

Қазіргі уақытта цифрлық құралдар мен жүйелерді енгізу жөніндегі стратегиялық міндеттерге негізделген еңбекті қорғаудың жағдайын бақылаудың мемлекеттік жүйесінің көрсеткіштері мен индикаторларының құрылымын әзірлеу қажеттілігі туындап отыр.

Процесті оңтайландыру үшін деректердің үлкен ауқымын пайдалану 2030 жылға дейінгі қауіпсіз еңбек тұжырымдамасы еңбекті қорғауды басқару жүйесінің цифрлық ландшафтын құруды көздейді, онда ақпараттандыру объектілерінің әртүрлі иелерінің сан алуан мәліметтері блоктар (модульдер) бойынша жинақталады және орналастырылады.

Салалық тұжырымдаманың жаңашылдықтарының қатарында -кәсіпорындардың цифрлық картасын жасау жатыр.

Ақпараттық жүйелердің (платформалардың), мобильді қосымшалардың барлық деректері еңбек жағдайларын жақсартуға және басқару шешімдерін қабылдауға бағытталған мемлекеттік саясатты қалыптастыру үшін пайдаланылатын болады.

ВВЕДЕНИЕ

Охрана труда в соответствии с Трудовым кодексом Республики Казахстан⁸² рассматривается как система обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая в себя правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-эпидемиологические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия и средства. Тем самым, используемая дефиниция отражает обширный характер этого важного термина, который в настоящем информационном издании рассматривается как объект исследования. Предметом нашего исследования является статистика охраны труда.

Как и любая сфера, охрана труда требует при принятии решений оперативного регулирования наличия достоверной, полной статистической информации. Для этого проводятся статистические наблюдения, что подразумевает методологию сбора и обработки данных об охране труда, статистические формы, операторы сбора и обработки, структура показателей и индикаторов, расчетные модели и формулы, базы данных и т.д.

Вместе с тем, отмечая значимые изменения в трудовом законодательстве Республики Казахстан, связанные с трансформацией государственной политики по охране труда от компенсаторного принципа управления к превентивным инструментам, оценке профессионального риска на каждом рабочем месте, мерам по снижению профессиональной заболеваемости производственных травм, актуализация статистики охраны труда имеет стратегическое значение.

Статистические данные об охране труда, профессиональных рисках, производственном травматизме и профессиональных заболеваниях необходимы для оценки степени защиты работников от вредного и/или опасного воздействия производственных факторов и

⁸² Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.09.2023 г.)

разрабатывать нормативно-правовое обеспечение охраны труда, контролировать состояние охраны труда на производстве, устранять причины несчастных случаев, выполнять требования охраны труда при отдельных видах работы и т. д.

Информация – сведения о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и процессах, зафиксированных в любой форме; полученные или созданные обладателем информации, зафиксированные на любом носителе и имеющие реквизиты, позволяющие ее идентифицировать. Это понятие гораздо шире, чем документ или документированная информация⁹¹. Казахстанский закон условно разграничивает информацию на следующие категории: общедоступная, то есть такая информация, доступ к которой должен быть открыт; информация с ограниченным доступом – это государственные секреты, различные правовые тайны (сведения, отнесенные к личной, семейной, врачебной, банковской, коммерческой и иным охраняемым законом тайнам) и служебная информация с пометкой «Для служебного пользования», информация, представляющая важную социальную значимость доступ к которой не может быть ограничен ни при каких условиях. Сведения об охране труда на предприятиях, производственном травматизме и профзаболеваниях не могут скрываться, под видом коммерческой тайны, поскольку подлежат учету и могут быть оглашены в открытых реестрах (публичные отчеты, отраслевая статистика и др.).

Для общества и для государства свобода информации обоюдовыгодна. Информированное общество имеет активную гражданскую позицию и всегда требует большей открытости,

⁹¹ Закон Республики Казахстан О доступе к информации (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.) <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401> О доступе к информации Закон Республики Казахстан от 16 ноября 2015 года № 401-V ЗРК. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401> (дата обращения: 06.09.23)

заболеваний, чрезвычайных происшествий и ущерба, наносимого собственности, составляют более 4 процентов национального валового продукта. По оценкам МОТ около 2,3 млн. мужчин и женщин ежегодно погибают в результате несчастных случаев на рабочем месте или связанных с работой заболеваний – в среднем 6 000 человек ежедневно. Во всем мире ежегодно регистрируется примерно 340 млн. несчастных случаев на производстве и 160 млн. жертв профессиональных заболеваний. МОТ регулярно обновляет эти данные, изменения которых показывают рост количества несчастных случаев и ухудшений состояния здоровья. Занижение общего числа несчастных случаев на производстве, включая и данные по несчастным случаям со смертельным исходом, имеющее место в результате методических ошибок, неполноты охвата статистическими наблюдениями и прямого сокрытия, имеющее место в РК и странах СНГ, дает неправильное представление об этой проблеме.

Социальный эффект по охране труда – сохранить жизнь и здоровье работающих, а на основе статистических данных - снизить количество несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний.

Экономическое значение охраны труда: увеличить фонд рабочего времени за счет сокращения времени неявки на работу из-за травм и заболеваний; экономия расходов на льготы и компенсации за работу в неблагоприятных условиях труда; повышение производительности труда; снижение затрат в результате текучести кадров из-за работы в неблагоприятных условиях труда, а также экономия на выплатах штрафов и иных взысканий за допущенные и выявленные нарушения.

Необходимо совершенствовать состояние охраны труда, проводить комплекс мероприятий по снижению производственного травматизма и профессиональных заболеваний, включая подготовку, переподготовку работников по охране труда,

обеспечения безопасного труда на каждом рабочем месте. Важным и наиболее употребляемым показателем является уровень производственного травматизма, включенный в ILOSTAT⁸³. Признавая этот показатель как наиболее информативный об условиях труда работников, он также включен в качестве одного из показателей для измерения прогресса в достижении Целей устойчивого развития (ЦУР) в рамках цели 8 (Содействие устойчивому, инклюзивному и устойчивому развитию, экономический рост, полная и производительная занятость и достойная работа для всех)⁸⁴.

Отмечая приоритет относительных статистических показателей необходимо привести опыт ILOSTAT, который представляет статистические данные о количестве случаев производственного травматизма со смертельным и не смертельным исходом на 100 000 работников с разбивкой по полу и статусу мигранта, а также по экономической деятельности. Вместе с тем, утверждается, чтобы оценить связанные с работой риски, которым подвергаются работники, предпочтительно не рассматривать общее количество производственных травм, а представить их в виде соотношения как по смертельным, так и не смертельным производственным травмам.

Научно-информационное издание содержит три раздела. В издании рассмотрены социально-экономические аспекты управления охраной труда, представлен зарубежный опыт сбора и обработки статической информации об условиях труда и производственном травматизме. Также в издании дан обзор методик сбора данных и статистической информации об условиях труда и производственном травматизме, проведен анализ особенностей статистического учета показателей производственного травматизма на производственных объектах Республики Казахстан и анализ данных об условиях труда и производственного травматизма работников, занятых во вредных условиях труда.

Практическая значимость настоящего научно-информационного

⁸³ <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-occupational-safety-and-health-statistics>

⁸⁴ <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

издания состоит в систематизации всей имеющейся информации о статистике охраны труда для построения модели мониторинга условий труда в республике. Основная научная идея модели состоит в выявлении категорий профессий и видов деятельности, имеющих повышенный профессиональный риск и требующих обеспечения соответствующего уровня безопасности. Выходные данные этой модели, в том числе сведения о производственном травматизме необходимы для превентивных программ, профилактических мер, предупреждающих мероприятий. Роль индикаторов, представленных в издании, заключается в определении целевых категорий и областей, приоритетных для разработки государственной политики и принятия соответствующих решений.

Научно-информационное издание подготовлено с целью обобщения и систематизации различных подходов к сбору и обработке статистической информации в сфере охраны труда, применяемых в Казахстане и в развитых странах. Предполагается, что сведения, представленные в настоящем издании, позволят усовершенствовать методологию сбора и обработки статистической информации, модернизировать формы статистической отчетности об условиях труда и производственном травматизме в Казахстане. Результаты будут использованы при реализации разрабатываемой в 2023 году по поручению Главы государства Концепции по обеспечению безопасного труда до 2030 года.

В издании анализируется актуальность применяемых форм статистической информации, такие как «Отчет о травматизме, связанная с трудовой деятельностью, и профессиональных заболеваний» (индекс 7-ТПЗ, годовая), «Отчет о численности работников, занятых во вредных и других неблагоприятных условиях труда» (1-Т (условия труда), годовая), а также формы, предусмотренные нормативно-правовыми актами. К примеру, отчетные формы по аттестации производственных объектов по условиям труда, оценке профессиональных рисков и т.д.

либо исключается, либо уровни их воздействия не превышают установленных нормативов. Снижение уровня производственного травматизма является одной из наиболее актуальных задач современного общества.

Эти позиции четко регламентированы в законодательстве РК Статья 24 Конституции Казахстана: «каждый имеет право на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, на вознаграждение за труд без какой-либо дискриминации, а также на социальную защиту от безработицы»⁸⁹.

В соответствии со статьей 181 Трудового кодекса РК работник имеет право на рабочее место, оборудованное в соответствии с требованиями по безопасности и охране труда, обеспечение санитарно-бытовыми помещениями, средствами индивидуальной и коллективной защиты в соответствии с требованиями законодательства, а также трудовым, коллективным договорами. По статье 182 работодателю вменяется в обязанность проведение постоянного мониторинга уровня профессиональных рисков с целью их профилактики, а также замены применяемых опасных технологий и производственного оборудования на более безопасные⁹⁰.

Баланс интересов хозяйствующих субъектов в системе «работник-работодатель-общество (государство)» связан с социально-экономическим эффектом от мероприятий по охране труда, что невозможно без объективной информации. Анализ исследований Международной организацией труда показывает, потери из-за несчастных случаев, профессиональных

⁸⁹ Конституция РК (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.09.2022 г.) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (дата обращения: 06.09.23)

⁹⁰ Трудовой Кодекс РК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.09.2023 г.) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> (дата обращения: 06.09.23)

акценты сделаны на импортозамещении вместо экспортной ориентации и замедлении шествия по странам и континентам «зеленых» технологий при возвращающей свои позиции углеводородной и атомной энергетике, тотальной экономии затрат со стороны работодателей, в том числе и на мероприятия по охране труда⁸⁷.

В отчете Всемирного экономического форума «Будущее рабочих мест 2023» приведены результаты исследования по вопросам труда⁸⁸. В прогнозируемый пятилетний период рабочие места будут меняться под влиянием 3 ключевых факторов: экологических и социальных стандартов (ESG), новых технологий, замедления, экономического роста. Отмечаемая экспертами нарастающая интеграция дистанционных видов работ и фриланса в бизнес-процессы, а также трудовое законодательство увеличивают актуальность жесткого системного контроля, мониторинга применяемых мер безопасности и охраны труда различных экономических субъектов, наличие и постоянную актуализацию данных статистики по ключевым показателям условий труда, производственного травматизма, профзаболеваемости.

Основное социальное противоречие производственного процесса и труда, как целесообразной деятельности человека по созданию жизненных благ необходимых для существования общества, заключается в неизбежных потерях времени, сил и здоровья субъектов. Проблемой безопасности труда в обществе является невозможность создать абсолютно безопасные условия труда для человека, где воздействие производственных факторов

⁸⁷ Тренды рынка труда 2023. / Хантфлоу. URL: <https://huntflow.kz/blog/wp-content/uploads/2023/04/Trendy-rynka-truda-2023.pdf> (дата обращения: 10.09.23)

⁸⁸ Отчет о будущем рабочих мест 2023. /Всемирный экономический форум. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023>. (дата обращения: 09.09.23)

1. ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ СТАТИСТИКИ ОХРАНЫ ТРУДА

1.1. Роль и значение статистической информации в сфере охраны труда

Учитывая важность безопасности и охраны труда, крайне важно иметь своевременную и достоверную информацию о состоянии безопасности и гигиены труда во всем мире, и особенно о недостатках в области безопасности и охраны труда, требующих оперативных действий со стороны властей, политиков и социальных партнеров. Статистическая информация в сфере охраны труда, в том числе о смертельных случаях, травмах и профессиональных заболеваниях, необходимы для оценки того, в какой степени предотвращаются или контролируются опасные производственные факторы, а работники защищены от опасностей и рисков, связанных с работой. Статистическая информация по охране труда также служат основой для принятия эффективных мер и проведения кампаний по предотвращению и снижению рисков, связанных с работой. Однако составление достоверной статистики по охране труда не обходится без проблем. Пожалуй, главной из них остается отсутствие доступных данных по охране труда во многих странах мира, эти данные должны быть своевременными, периодическими, сопоставимыми и надежными.

Учитывая важность охраны труда для благосостояния работников, условий их жизни, функционирования рынка труда и экономических результатов, крайне важно иметь надежные и своевременные данные, позволяющие оценить степень профессиональных рисков и опасностей. Статистическая информация в сфере охраны труда дает сведения об условиях труда, а также особенности системы здравоохранения, системы социальной защиты и соответствующей правовой базы. Статистическая информация позволяет оценить состояние

безопасности и здоровья работников, выявить области, вызывающие особую озабоченность, указывая на необходимость проведения исследований, регулирования, улучшений или целевых кампаний. Действительно, статистическая информация по охране труда может быть использована для планирования профилактических мер, которые могут оказать большое положительное влияние. Статистика также полезна для оценки результатов мер и политики, систем и программ, реализуемых на международном, национальном и корпоративном уровнях, и может показать прогресс или ухудшение состояния охраны труда. Надежные, актуальные, точные и своевременные показатели безопасности и гигиены труда являются ценными инструментами для поддержки разработки и реализации политики и принятия решений по данному вопросу. Они также очень полезны для социальных партнеров (профсоюзов, работодателей и/или организаций работодателей), чтобы быть в курсе ситуации и решать, что и как нужно изменить.

Зная о рисках, связанных с их работой и рабочими местами, работодатели, организации работодателей, работники и организации работников могут принимать активное участие в обеспечении собственной безопасности. Статистические данные о несчастных случаях на производстве, травмах и профессиональных заболеваниях имеют решающее значение для оценки того, насколько безопасны и надежны условия труда. Они информируют о подверженности работников рискам на рабочем месте и могут показать, какие группы работников наиболее уязвимы. Это может помочь политикам сконцентрировать свои усилия, чтобы принимаемые меры были максимально эффективными, например, разработать специальные кампании по безопасности или более эффективно направлять инспекционные визиты. Кроме того, статистика полезна для выявления новых опасностей и возникающих рисков. Хотя основной целью показателей

безопасности и гигиены труда, вероятно, является предоставление информации для целей профилактики, они могут использоваться и для ряда других целей, например, для оценки последствий несчастных случаев на производстве (например, в виде потерянных рабочих дней, недополученного дохода или упущенной продукции), что, в свою очередь, может повысить осведомленность о важности безопасности и гигиены труда.

Стратегическая роль статистики охраны труда и важное значение статистических данных для обеспечения безопасного труда отражено в Программе достижения целей устойчивого развития (ЦУР) ООН: ЦУР 1 (нет бедности), ЦУР 3 (хорошее здоровье и благополучие), ЦУР 4 (качественное образование), ЦУР 5 (гендерное равенство), ЦУР 6 (водоснабжение и санитария), ЦУР 7 (чистая и доступная энергия) и ЦУР 17 (партнерство)⁸⁵.

Нынешний мировой экономический спад может вынудить все больше работников соглашаться на менее качественные и низкооплачиваемые рабочие места, не обеспеченные гарантиями занятости и социальной защитой, что вступает в противоречие с ЦУР 1 и 3, и лишь усугубляет неравенство, и без того усилившееся в результате кризиса, вызванного пандемией COVID-19. Об этом говорится в новом докладе, подготовленном Международной организацией труда (МОТ). В документе, озаглавленном «Перспективы занятости и социальной защиты в мире: тенденции 2023 года», также прогнозируется, что в 2023 году мировой рост занятости составит всего 1,0 процента, что более чем вдвое ниже, чем в 2022 году⁸⁶. Сегодня оценивая перспективы рынка труда,

⁸⁵ [Global Sustainable Development Report \(GSDR\) 2023 Key Messages](https://sdgs.un.org/documents/gedr-2023-key-messages-53675) URL: <https://sdgs.un.org/documents/gedr-2023-key-messages-53675>. (дата обращения: 13.08.23)

⁸⁶ Перспективы занятости и социальной защиты в мире. Тенденции 2023. /Международная организация труда. URL: https://www.ilo.org/moscow/information-resources/publications/WCMS_866738/lang--ru/index.htm (дата обращения: 10.09.23)